

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

1902

Δ

135

Teacher George

ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1902

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1902

Ἐξεδόθη εὐρετήριον (Register) τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῶν ἐτῶν 1883-1887 καὶ πωλεῖται παρὰ τῷ Ταμίᾳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀντὶ Δραχ. 30.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	ΣΕΛ.
Ἀντικυθήρων εὐρήματα.	145
BRALEY FRANKLIN, SUSAN. Ἐπιτύμβιος κιονίσκος ἱερείας.	143
ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ, Π. Ἀρχαῖκόν ἀγάλμα ἐξ Ἀττικῆς.	43
ΜΑΛΤΕΖΟΣ, Κ. Ἡ κλεψύδρα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις	17
ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Γ. Α. Ἐπιγραφαὶ ἐκ Χαλκίδος	29
— Εὐβοϊκαὶ ἐπιγραφαὶ	88
PARIBENI, R. Ἀθηναϊκόν τεμάχιον τοῦ διατάγματος τοῦ Διοκλητιανοῦ.	11
ΣΚΙΑΣ, Α. Ν. Τύμβος προϊστορικός ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν	123
ΣΤΑΗΣ, Β. Πυξίς ἐξ Ἐρετρίας.	129
ΣΤΡΥΓΟΦΣΚΗΣ, Ι. Καισαριανή	51
ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Χ. Κεφαλὴ ἐκ Μυκηνῶν.	1
WILHELM, A. Ἀττικὴ ἐπιγραφή ἐκ Χαλκίδος.	135

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΜΑΤΑ

Πίναξ 1- 2 Κεφαλή ἐκ Μυκηνῶν.

— 3- 4 Ἀρχαῖκόν ἄγαλμα ἐξ Ἀττικῆς.

— 5- 6 Πυξίς ἐξ Ἐρετρίας.

— 7-12 Χαλκοῦν ἄγαλμα νεανίου ἐξ Ἀντικυθήρων.

— 13 Χαλκῆ κεφαλή ἀνδρὸς βαθυπώγωνος ἐξ Ἀντικυθήρων.

— 14 καὶ 16 Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον ἐφήβου ἐξ Ἀντικυθήρων.

— 17 Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον γυμνοῦ ἐφήβου ἐξ Ἀντικυθήρων.

Παρένθετος πίναξ σελ. 93-93 Διάγραμμα τῆς κατανομῆς τῶν εἰκόνων τῆς ἐν Καισαριανῇ ἐκκλησίας.

Παρένθετοι πίνακες Α-Ζ Μαρμαρίνα ἀγάλματα ἐξ Ἀντικυθήρων

— — Η Θ Ἀγγεῖα καὶ σκεύη ἐξ Ἀντικυθήρων.

Σελ. 5 Χρυσοῦς δακτύλιος ἐκ Μυκηνῶν.

— 29-30 Ἐπιγραφή ἐκ Χαλκίδος.

— 40 Ἐπιγραφή ἐκ Χαλκίδος.

— 46 Διάγραμμα ἀρχαίου νεκροταφείου Ἀττικῆς.

— 51-95 Τριάκοντα διάφοροι ἀπόψεις καὶ κοσμήματα τῆς ἐν Καισαριανῇ ἐκκλησίας.

— 113 Πανομοιότυπον Εὐβοικῆς ἐπιγραφῆς.

— 123-125 Τύμβος προϊστορικός ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν.

— 128 Αἰχμαὶ βελῶν λίθιναι.

— 130 Λάγυνος πηλίνη.

— 143 Ὁμοίωμα κλειδός.

— 147-155 Τεμάχια χαλκῶν ἀγαλμάτων ἐξ Ἀντικυθήρων.

— 160 Πλίνθος μαρμαρίνου ἀγάλματος ἐξ Ἀντικυθήρων.

— 161 Ἐπιγραφαὶ πηλίνων ἀγγείων ἐξ Ἀντικυθήρων.

— 162 Ἐρωτιδέυς χρυσοῦς ἐνωτίου ἐξ Ἀντικυθήρων.

— 163-164 Τεμάχιον χαλκῆς κλίνης ἐξ Ἀντικυθήρων.

— 165 Χαλκοῦν μηχανήμα ἐνεπίγραφον ἐξ Ἀντικυθήρων.

— 167-168 Εὐλα ναυαγήσαντος πλοίου ἐξ Ἀντικυθήρων.

— 169 Σφραγὶς πηλίνης κεραμίδος ἐξ Ἀντικυθήρων.

— 169 Μολύβδινα ἀντικείμενα ἐξ Ἀντικυθήρων.

— 171 Ἀγκυρα πλοίου ἐξ Ἀντικυθήρων.

ΚΕΦΑΛΗ ΕΚ ΜΥΚΗΝΩΝ

(Πίν. 1-2).

Τὸ 1896 ἀνεκαλύφθη ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, ἐν τοῖς ἐρειπίοις οἰκήματος κειμένου ὀλίγον νοτιώτερον τοῦ ἐκ πολυγωνικῶν λίθων πύργου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους, ἡ ἐν τρισὶν πίναξιν, ἐνὶ φωτοτυπικῷ καὶ δύο ἐγχρώμοις, εἰκονιζομένη κεφαλή, ἣς ἡ δημοσίευσίς ἀνεβλήθη μέχρι σήμερον, διότι ἔμελλε νὰ ἐκδοθῆ ἐν τοῖς πρὸ καιροῦ ἀγγελεθεῖσιν «Μνημεῖοις τῆς Ἑλλάδος». Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἔργον ἐκεῖνο θὰ βραδύνη ἴσως νὰ ἴδῃ τὸ φῶς, δὲν ἐκρίθη καλὸν νὰ μὲνη ἐπὶ πολὺ ἔτι ἄγνωστον ἐν τῶν ἀξιολογωτάτων μνημείων τῆς μυκηναϊκῆς τέχνης.

Ἡ κεφαλή ἔχει ὕψος ἀπὸ τοῦ κρανίου ἄνωθι τοῦ διαδήματος μέχρι τοῦ ἄκρου ἀνθεραῶνος 0.168 μ., εἶναι δὲ κατεσκευασμένη ἐξ ἀσβεστοκονιάματος, ἐν ᾧ ἀνεμίχθησαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς συνδέσεως καὶ λεπτόταται ἴνες ἀμιάντου, ὅπως εἰς τὰ πῆλινα ἀγγεῖα τῆς Σύρου¹. Ἡ ἐπιφάνεια ὅμως εἶναι κεχρισμένη διὰ λεπτοῦ στρώματος καθαρωτέρας ἀσβέστου χρώματος ὑπώχρου, πολλαχοῦ δὲ εἶναι καταφανῆ τὰ ἴχνη τῆς σπαθίδος, δι' ἧς ἐπέχρισαν τὸ χρῆσμα. Ἐπ' αὐτοῦ εἶναι γεγραμμένα διὰ τριῶν χρωμάτων, μέλανος, κυανοῦ καὶ ἐρυθροῦ, διάφο-

ροι λεπτομέρειαι τῆς κεφαλῆς ἢ κοσμήματα καὶ ποικίλματα αὐτῆς. Αἱ ὀφρύες, τὰ βλέφαρα καὶ ἡ ἴρις τῶν ὀφθαλμῶν εἶναι μέλαιναί, τὰ δὲ χεῖλη ἐρυθρά. Ὡσαύτως ἐρυθρὰ εἶναι τὰ τέσσαρα ποικίλματα τὰ ἐπὶ τῶν παρεῖων, ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθεραῶνος, ὧν ἕκαστον ἀποτελεῖται ἐκ κηλίδος στρογγύλης, περίξ τῆς ὁποίας κεῖνται ἐννέα στιγμαί¹. Ἡ κόρη τῶν ὀφθαλμῶν δὲν εἶναι δεδηλωμένη, οἱ δὲ ῥόθωνες τῆς ῥίνος ἔχουσι σχῆμα δύο μικρῶν στρογγύλων κοιλοτήτων, τέλος οἱ κοιλίαι τῶν ὠτων δηλοῦνται δι' ἐλίκων χρώματος ἐρυθροῦ.

Περὶ τοὺς κροτάφους φορεῖ ἡ κεφαλή ταινίαν ἐρυθράν, κάτωθεν τῆς ὁποίας ἐπὶ μὲν τοῦ μετώπου προκύπτουσι μικροὶ βόστρυχοι, ὧν τὰ κερατοειδῆ ἄκρα εἶναι συμμετρικῶς διατεταγμένα, ἐπὶ δὲ τοῦ ὀπίσω μέρους τοῦ κρανίου δηλοῦται πίπτουσα ἡ κόμη συμπαγῆς. Τὸ χρῶμα αὐτῆς εἶναι μέλαν. Ἄνωθι τῆς ἐρυθρᾶς ταινίας προέχει στρογγύλη κυανῆ σπεῖρα, ἐφ' ἧς εἶναι γεγραμμένα διὰ τοῦ χρώματος τῆς κόμης, ἥτοι μέλανος, γραμμαὶ κάθετοι, καὶ δὴ δύο λεπταὶ καὶ μία πολὺ παχεῖα ἐναλλάξ. Ἐμπρὸς ἡ σπεῖρα εἶναι βεβλαμμένη, ἐπὶ τῆς πλαγίας ὀψέως ὅμως διακρίνονται σαφῶς αἱ παχεῖαι καὶ λεπταὶ γραμμαὶ (ἴδε ἐγχρωμον πίνακα), κάλλιον δ' ἔτι διατηροῦνται ὀπίσω. Ἡ σπεῖρα αὕτη εἶναι ἀναμφιβόλως διάδημα, περὶ δὲ τῶν καθέτων γραμμῶν δύο τινὰ δυνάμεθα νὰ εικάσωμεν ἢ ὅτι ἦσαν ποικίλματα αὐτοῦ ἢ ὅτι παριστώσι βοστρύχους τῆς κόμης, παχεῖς καὶ λεπτοὺς ἐναλλάξ, κειμένους ἐπὶ τοῦ διαδήματος, τοὺς αὐτοὺς δηλονότι βοστρύ-

¹ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1899 σ. 122. Ὁ Wolters (Athen. Mitth. 1896 σ. 246) ἀναφέρει τὴν κεφαλὴν ἀμέσως μετὰ τὴν εὑρεσίν της λέγει κατὰ λάθος ὅτι εἶνε πωρῖνη. Ὁ καθηγητῆς τῆς χημείας κ. Α. Δαμυέργης ἀναλύσας ἐν τεμάχιον αὐτῆς εὑρεν ὅτι σύγκαιται ἐξ

ἀσβέστου.....	49.465
μαγνησίας.....	1.346
ὀξειδίου τοῦ σιδήρου καὶ ἀργιλίου.....	0.016
ἀνθρακικοῦ ὀξέος.....	40.360
πυριτικοῦ ὀξέος.....	6.729
	97.916

² Ὡς πληροφοροῦμαι δὲ παρὰ τοῦ κ. Gilliéron, ἐξ ἀσβέστου εἶναι καὶ τινὰ τῶν ἐν Κνωσσῷ τῆς Κρήτης ὑπὸ τοῦ Evans ἀνακαλυφθέντων τεμαχίων ἀναγλύφων. Ἴδε καὶ Evans, The palace of Knossos (Annual of the Br. School 1899-1900) σ. 52.

¹ Τόσαι εἶναι αἱ στιγμαὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθεραῶνος καὶ τόσαι ἦσαν αἱ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς παρεῖας· ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ παρεῖας καὶ τοῦ μετώπου ὁ χώρος πάλιν ἐννέα στιγμαὶ φαίνεται ὅτι ἀπαιτεῖ.

χους, ὧν τὰ κερατοειδῆ ἄκρα ἀναφαίνονται ὑπὸ τὴν ἐρυθρὰν ταινίαν, ἂν καὶ ταῦτα εἶναι πάντα ἰσοπαχῆ. Ἡ πρώτη ὑπόθεσις εἶνε ἢ ἀπλουστέρα καὶ πιθανωτέρα, ὑπὲρ τῆς δευτέρας ὅμως φαίνεται νὰ συνηγορή ἢ παρατήρησις, ὅτι τὸ πρὸς τὰ ἄνω περιγραμματα τοῦ διαδήματος δὲν εἶναι ὁρατόν, ἀλλὰ καλύπτεται ἐν μέρει ὑπὸ τῆς κόμης, ὡς νὰ κείται οὐχὶ ἐπ' αὐτῆς, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν τριχῶν. Ἰσοῦ ὅμως τοῦτο δὲν ἔχει τοιαύτην σημασίαν.

Τὴν ταινίαν καὶ τὸ διάδημα εὐρίσκομεν καὶ ἐπὶ πολυπληθῶν πηλίνων εἰδωλίων τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ὧν τὰ μὲν ἀνεκαλύφθησαν ἐν Μυκῆναις, ἄλλα δ' ἐν Τίρυνθι, Ναυπλίῳ καὶ ἀλλαχοῦ· διότι καὶ ταῦτα φοροῦσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διάδημα ἢ στεφάνην, ὑπὸ τὴν ὁποίαν διακρίνεται σαφῶς ταινία περιβάλλουσα τοὺς κροτάφους· κάτωθι δὲ τῆς ταινίας προκύπτουσι συχνὰ μικραὶ κάθετοι γραμμαὶ¹ δηλοῦσαι ἀναμφιβόλως βοστρύχους, ὅπως εἶναι οἱ ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς ἐξ ἀσβέστου κεφαλῆς, πλὴν ὅτι τὰ ἄκρα αὐτῶν δὲν εἶναι κερατοειδῶς κεκαμμένα. Τὰ διαδήματα τῶν εἰδωλίων τούτων κοσμοῦνται πολλάκις κατὰ τὸ πρὸς τὰ ἄνω ἡμισυ διὰ σειρᾶς συνεχῶν τόξων², ἄλλοτε δὲ φέρουσι γραμμὰς καθέτους ἢ λοξὰς ἢ κυματοειδεῖς³. Ἐκ τοῦ μέσου δὲ τῆς κεφαλῆς τῶν εἰδωλίων ἐκφύεται μακρὸς πλόκαμος, ὅστις πίπτει ὑπεράνω τοῦ διαδήματος—σπανίως κάτωθεν αὐτοῦ—ὀπίσω ἐπὶ τῶν νώτων⁴.

Ἐὰν δὲν ἀπατώμαι ὅμως, τοὺς δύο τούτους δεσμούς τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς ἀπαντῶμεν καὶ παρ' Ὀμήρῳ, παρ' ὧ (Ἰλ. X 468 ἐξ.) ἢ Ἀνδρομάχη φορεῖ, πλὴν τοῦ κρηδέμενου καὶ τοῦ κεκρυφάλου, ἄμπυκα καὶ πλεκτὴν ἀναδέσμην·

τῆλε δ' ἀπὸ κρατὸς βάλε δέσματα σιγαλόεντα
ἄμπυκα κεκρυφάλόν τε ἰδὲ πλεκτὴν ἀναδέσμην
κρηδεμνόν θ', ὃ ῥά οἱ δῶκε χρυσῆν Ἀθηροδίτην.

Τὰ ἀρχαῖα σχόλια ἐξηγοῦσι τὴν ἄμπυκα ὡς διάδημα πρὸς ἀνάδεσιν τῶν τριχῶν, τὴν δὲ ἀναδέσμην ὡς σειρὰν ἢ κύκλω περὶ τοὺς κροτάφους ἀναδοῦνται. Ὁ Helbig ὅμως εὐρίσκει τὴν

ἐρμηνείαν ταύτην τῆς ἀναδέσμης ἀόριστον καὶ εἰκάζει ὁ ἴδιος, κρίνων ἐκ τινῶν ἀρχαϊκῶν ἐτρουσκικῶν μνημείων, ὅτι ἦτο ταινία περιβάλλουσα οὐχὶ τοὺς κροτάφους, ἀλλὰ τὸ μέσον περίπου ὑψηλοῦ κωνικοῦ κεκρυφάλου, ἐνῶ κατωτέρω αὐτῆς ἔκειτο ἢ ἄμπυξ¹. Ἐκ τῶν στίχων τῆς Ἰλιάδος ἀληθῶς δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ὀρισθῇ μετ' ἀκριβείας, ποίου εἶδους ἦτο ἢ ὁμηρικῆ ἀναδέσμη καὶ πῶς ἐφόρου αὐτὴν· βεβαίως ὅμως δὲν ἐξάγεται ἐξ αὐτῶν ὅτι περιέβαλλε τὸν κεκρυφάλον, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἢ ἐρμηνεία τοῦ σχολιαστοῦ, ἣτις μοι φαίνεται ἰκανῶς σαφῆς, ἐφαρμόζεται ἄριστα καὶ ἐπὶ τῆς ἐξ ἀσβέστου κεφαλῆς καὶ ἐπὶ τῶν πηλίνων εἰδωλίων, ἔνθα ἢ ταινία εἶναι ἀναδεδεμένη περὶ τοὺς κροτάφους. Καὶ ἐπειδὴ προκειμένου περὶ τῆς ἐρμηνείας πραγμάτων τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἀναμφιβόλως ὀρθότερον εἶναι νὰ προσφεύγωμεν μᾶλλον εἰς μυκηναϊκὰ ἢ ἐτρουσκικὰ μνημεῖα, εἰκάζω ὅτι ἢ ἐρυθρὰ ταινία τῆς ἐξ ἀσβέστου κεφαλῆς εἶναι ἢ ὁμηρικῆ ἀναδέσμη, τὸ δὲ διάδημα ἢ ὁμηρικῆ ἄμπυξ, καὶ ὅτι ἢ Ἀνδρομάχη ἐφόρει αὐτὰ ὅπως βλέπομεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἡ ἐτυμολογία τῆς ἀναδέσμης δὲν ἐναντιοῦται πρὸς τὴν εἰκασίαν ταύτην, διότι τῶ ὄντι ἢ ταινία ἀναδέει τοὺς βοστρύχους εἰς τὸ ὕψος τῶν κροτάφων καὶ δὲν ἀφίνει αὐτοὺς νὰ χυθῶσιν ἐπὶ τοῦ προσώπου. Καλεῖ δὲ ὁ Ὀμηρὸς τὴν ἀναδέσμην πλεκτὴν οὐχὶ διότι ἦτο συνεστραμμένη, ὅπως ἐπὶ τῶν ἐτρουσκικῶν μνημείων, ἀλλὰ διότι δὲν ἦτο ὕφαντῆ, ἦτο δηλαδὴ πεπλεγμένη, καὶ τοῦτο ἀναμφιβόλως ἐννοεῖ καὶ ὁ σχολιαστὴς ὀνομάζων αὐτὴν σειρὰν.

Ἡ ἄμπυξ ἦτο, συχνὰ τοῦλάχιστον, χρυστῆ· ἐπὶ τῆς ἡμετέρας κεφαλῆς ἔχει χρῶμα κυανοῦν, δὲν γνωρίζω δὲ ἐὰν διὰ τούτου ἠθέλησεν ὁ τεχνίτης νὰ δηλώσῃ τὴν ὕλην αὐτῆς, π. χ. ὑάλωσιν κυανῆν.

Περὶ τὸν λαιμὸν ἐφόρει ἢ μορφή, εἰς ἣν ἀνῆκεν ἢ κεφαλή, διπλοῦν περιδέραιον ἐκ ψήφων ἀμυγδαλοειδῶν, ἐρυθρῶν καὶ κυανῶν ἐναλλάξ, συνειρμένων περὶ κλωστήν ἐρυθρὰν. Τοῦ σχήματος τούτου αἱ ψῆφοι εἶναι συνήθεις ἐν τοῖς μυκηναϊκοῖς τάφοις, εὐρίσκονται δὲ χρυσαῖ, λίθιναι· καί, αἱ πλεῖ-

¹ Schliemann, Tiryns πίν. XXV f, h, i. Mycènes εἰκ. 104, 105, 108.

² Schliemann, ἔ. ἀ.

³ Schliemann, Tiryns πίν. XXV g. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1888 πίν. 9, 16.

⁴ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1888 σ. 168.

¹ Helbig, Homerisches Epos² σ. 219 ἐξ. Τὴν γνώμην τοῦ Helbig παρεδέχθη, πλὴν ἄλλων, καὶ ὁ Perrot (Hist. de l'art VII σ. 270, 271), ὅστις παρατηρεῖ μόνον, ὅτι τὸν παράδοσον κωνικὸν κεκρυφάλον δὲν ἐφόρου πᾶσαι αἱ Ἑλληνίδες, ἀλλ' ἴσως εἰς χώρας τινὰς μόνον.

σται, ἐξ ὑαλώδους μάζης· ἐνταῦθα αἱ κυαναῖ προφανῶς ὑποτίθενται οὔσαι ἐξ ὑαλώδους μάζης, αἱ δὲ ἐρυθραὶ εἶναι ἴσως λίθιναι.

Ἐκ τοῦ κορμοῦ τῆς μορφῆς οὐδὲν ἀνεκαλύφθη διότι πιθανώτατα ἡ ἀρχικὴ θέσις αὐτῆς δὲν ἦτο ἐκεῖ ὅπου εὐρέθη ἡ κεφαλὴ· ἀληθῶς δὲ ὑπῆρχον εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τόσα θραύσματα πηλίνων ἀγγείων καὶ τόσα ὀστᾶ ζώων, ὥστε ὑποθέτω ὅτι μετηνέχθησαν ταῦτα ἐκεῖ ἐξ ἄλλου μέρους τῆς ἀκροπόλεως ὡς ἀπορρίμματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τυχαίως ἦτο καὶ ἡ κεφαλὴ ἄνευ ἄλλων τεμαχίων τῆς μορφῆς. Ὅτι ὁμως πραγματικῶς αὕτη ἔκειτο ἐπὶ κορμοῦ, ἀποδεικνύεται ἐκ τούτου, ὅτι φέρει εἰς τὸ μέσον τῆς ἐκ τῆς θραύσεως σχηματισθείσης ἐπιφανείας τοῦ λαιμοῦ τρῆμα κάθετον διαμέτρου 0,015 μ. περίπου, ὅπερ σήμερον ἔχει βάθος μόνον 0,095 μ., πρὶν θραυσθῆ ὁμως ὁ λαιμὸς βεβαίως ἦτο βαθύτερον. Τὸ τρῆμα ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ κεφαλὴ ἦτο χωριστὰ εἰργασμένη καὶ ἐπιτεθειμένη ἐπὶ τοῦ κορμοῦ, μεθ' οὗ συνεδέετο διὰ γόμφου ξυλίνου πιθανῶς.

Περὶ τῆς εἰκονίζομένης μορφῆς μόνον εἰκασίας δυνάμεθα νὰ κάμωμεν· ἡ κεφαλὴ πιθανώτατα εἶναι

γυναικεία, δύσκολον ὁμως μοῖ φαίνεται νὰ δεχθῶμεν, ὅτι παριστάνει θνητὴν γυναῖκα. Ἀλλὰ καὶ εἰς θεᾶς ἀγαλμα δὲν ἀνῆκε, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, καὶ ἐφθαρμένη ἐὰν ἦτο καὶ ἀπεσπασμένη τοῦ κορμοῦ, πάλιν δὲν θ' ἀπερρίπτετο, ὑποθέτω, οὕτως ἀμελῶς μετὰ τῶν λοιπῶν ἀπορριμμάτων, ἀλλὰ θὰ ἐκρύπτετο ἴσως πού μετὰ πλείονος εὐλαθείας. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι ἡ μορφή ἦτο κοσμηματικὴ, ἴσως δὲ παρίστανε σφίγγα. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐνισχύει, νομίζω, καὶ τοῦτο, ὅτι, ὡς διακρίνεται ἀκόμη καλῶς ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου, ὁ ἀνθερέων σχεδὸν δὲν προεῖχε τοῦ λαιμοῦ πλέον τῶν 0,015 μ., ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ σφίγξ ἐκάθητο ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν καὶ τὸ

στῆθος αὐτῆς ἦτο προτεταμένον, ἡ δὲ κεφαλὴ ὀλίγον ἀνακεκλιμένη—ὅπως δηλαδὴ περίπου δεικνύει ἡ παρακειμένη εἰκὼν, ἥτις εἶναι γεγλυμμένη ἐπὶ χρυσοῦ δακτυλίου ἐπίσης ἐν Μυκῆναις ἀνακαλυφθέντος καὶ ἀπεικονισθέντος ἐνταῦθα εἰς μέγεθος μεγαλύτερον τοῦ πραγματικοῦ κατὰ τὸ διπλάσιον καὶ τι πλέον¹.

Αἱ ἐπὶ τοῦ δακτυλίου σφίγγες φοροῦσι διάδημα παρεμφερὲς πρὸς τὸ τῆς ἡμετέρας κεφαλῆς, δηλαδὴ στρογγύλον καὶ πεικιλλόμενον διὰ πυκνῶν καθέτων γραμμῶν· καθόλου δ' ἐν τῇ μυκηναϊκῇ τέχνῃ αἱ σφίγγες παριστάνονται σχεδὸν πάντοτε φοροῦσαι διάδημα, καὶ φοροῦσιν αὐτὸ οὕτω, ὥστε τὸ ἄνω μέρος τῆς κεφαλῆς των φαίνεται ἐπίπεδον· ἐκ τῆς κορυφῆς δὲ τοῦ κρανίου ἀμέσως ἡ (ὅπως ἐπὶ τῆς εἰκόνος τοῦ δακτυλίου) ἔκ τινος φυτογενοῦς κοσμηματος, ὅπερ ἐξέρχεται ἐκ τῆς κορυφῆς, ἐκφύεται λόφος μακρὸς κυματίζων μετέωρος πρὸς τὰ ὀπίσω. Ὁ λόφος οὗτος τῶν σφιγγῶν εἶναι κατὰ τὸν Furtwängler² βασιλικόν τι σημεῖον, ὅπερ αὐταὶ φοροῦσι, ἄλλοι δὲ³ φρονοῦσιν, ὅτι εἰς τὰς σφίγγας μετηνέχθη ὁ λόφος ἀπὸ τῶν γρυπῶν, οἵτινες συχνὰ εἰκονίζονται ἐπὶ Χεταίων μνημείων φέροντες αὐτόν⁴. Τοῦτο εἶναι πιθανόν, ἀλλ' ὀφείλω νὰ παρατηρήσω, ὅτι ἐν τῇ μυκηναϊκῇ τέχνῃ οἱ γρυπες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς σφίγγας, δὲν παριστάνονται μετὰ λόφου, ἐνῶ ἐπ' αὐτῶν πρὸ πάντων ἔπρεπε ν' ἀπαντᾷ οὗτος, ἐὰν ἀληθῶς ἔλκη τὴν καταγωγὴν του ἐκ τῶν γρυπῶν τῶν Χεταίων μνημείων. Ἐνεκα τούτου δὲν μοι φαίνεται ἀπίθανον, ὅτι ἀρχικῶς οἱ λόγοι οὗτοι οὐδὲν ἄλλο παρίστανον ἢ πλοκάμους τῆς κόμης, ὅπως εἶναι οἱ ἐκ τοῦ μέσου τῆς κεφαλῆς τῶν πηλίνων εἰδωλίων ἐξερχόμενοι καὶ ὑπεράνω τῆς στεφάνης ἐπὶ τῶν νώτων καταπίπτοντες (ἰδ. ἄνωτ. σ. 3), καὶ ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ φυτογενῆ κοσμηματα, ἐκ τῶν ὁποίων πολλακίς ἐκφύονται, εἶναι μετεσχηματισμένοι μικροὶ βόστρυχοι· τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω ἀπεικονισθέντος χρυσοῦ δακτυλίου τὸ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν σφιγγῶν κό-

¹ Ὁ δακτύλιος οὗτος ἐδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ A. Evans, Journal of hell. studies 1901 σ. 155 εἰκ. 33, εἰς τὴν εἰκόνα δ' αὐτοῦ παραπέμπομεν ἀποτυχούσης τῆς ἡμετέρας.

² Antike Gemmen σ. 43.

³ JIberg, Sphinx σ. 3.

⁴ Furtwängler, Roscher's Lex. Myth. I σ. 1751, ὅστις λέγει ὅτι τὸ ὑπόδειγμα παρέσχον πτηνὰ τινα ἔχοντα τοιοῦτον λόφον.

σημα ομοιάζει πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦσι προφανῶς τὰ ἐλικοειδῶς συνεσπειραμένα ἄκρα τῶν συνήθων ἐν τῇ θέσει ταύτῃ βοστρύχων.

Ἐπὶ τῆς ἐξ ἀσθέστου κεφαλῆς, ἐὰν τῷ ὄντι ἀνήκει αὕτη εἰς σφίγγα, ὁ τεχνίτης ἴσως παρέλειψε τὸν λόφον, διότι δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ πλάσῃ αὐτόν, ὅπως ἦτο συνειθισμένος νὰ τὸν βλέπῃ, ἦτοι ἐλευθέρως πρὸς τὰ ὀπίσω κυματίζοντα. Ἐπὶ ἐνὸς ἄλλου ὀλογλύφου μυκηναϊκοῦ ἔργου, τῆς ἐλεφαντίνης σφιγγὸς ἐκ τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν¹, ἡ δυσκολία αὕτη παρεκάμφθη ἐπιδεξίως, τοῦ λόφου ἐνωθέντος μετὰ τοῦ ἄκρου τῶν περυγῶν καὶ σχηματίσαντος οὕτω εἶδος κρίκου. Ἄλλως δὲ ὁ λόφος ἀπαντᾷ μὲν συχνά, δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀναγκαῖον γνώρισμα τῶν σφιγγῶν τῆς μυκηναϊκῆς τέχνης καὶ δύναται νὰ παραλειφθῇ².

Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἄξια εἶναι τὰ ἐπὶ τῶν παρειῶν, τοῦ μετώπου καὶ τοῦ ἀνθερεῶνος γραπτὰ ποικίλιμα. Ὅτι ταῦτα τεκμηριοῦσι τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἐθίμου τοῦ στίζειν ἢ ζωγραφεῖν τὸ πρόσωπον, εἶναι φανερόν· ἴσως ὅμως ἐπιτρέπεται ἀμφιβολία, ἂν τὸ ἔθιμον ἐσώζετο καὶ ἐν τῷ πραγματικῷ βίῳ μέχρι τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐποιήθη ἡ κεφαλή· διότι ἀπίθανον δὲν εἶναι, ὅτι ἡ τέχνη διετήρησεν αὐτὸ κατὰ παράδοσιν ἐπὶ μακρότερον χρόνον καὶ τὸ μετεχειρίζετο, μάλιστα ἐπὶ κοσμηματικῶν μορφῶν, ἐνῶ ἐν τῷ βίῳ εἶχεν ἐκλείψει ἐντελῶς ἢ σχεδὸν ἐντελῶς. Ἐν τῇ ὀμηρικῇ ποιήσει οὐδὲν ἴχνος τοῦ ἐθίμου τούτου ἀνευρίσκεται, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ μυκηναϊκῇ τέχνῃ ἐγὼ οὐδὲν ἄλλο βέβαιον παράδειγμα στίξεως ἢ ζωγραφῆσεως τοῦ προσώπου γνωρίζω· ὁ Maximilian Meyer³ νομίζει ὅτι ἐν εἰδῶλιον ἐκ Μυκηνῶν⁴ παριστᾷ ἀνδρικήν μορφήν ἔχουσαν ἐστιγμένον τὸ πρόσωπον· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀπίθανον ἢ τοῦλάχιστον λίαν ἀμφίβολον ἕνεκα τῆς ἀμικρότητος τοῦ εἰδῶλιου καὶ τοῦ ἀμελοῦς τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, ἀσφαλῶς δὲ δύναται νὰ ῥηθῇ μόνον ὅτι ὁ ἀνὴρ εἰκονίζεται γενειοφορῶν. Περὶ τῆς προμυκηναϊκῆς ἐποχῆς τῶν νήσων ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ στίξις ἢ ὁ χρωματισμὸς τοῦ προσώπου

ἦτο συνήθης¹. Μετὰ τὴν μυκηναϊκὴν δὲ καὶ τὴν ὀμηρικὴν ἐποχὴν ἀπαντῶμεν πάλιν ὁμοίον τι ἐπὶ ἀρχαϊκῶν βοιωτικῶν πηλίνων εἰδῶλιων, ἅτινα φέρουσιν ἐπὶ ἐκατέρας τῶν παρειῶν κηλῖδα μέλαιναν²· ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν εἶναι βέβαιον, ἂν αἱ κηλῖδες ὀλοῦσι χρωματισμὸν ἀποτελοῦντα αὐτοτελὲς ποικίλιμα τοῦ προσώπου, ἢ ἀπλῶς χρῶμα ἐπιτιθέμενον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φυσικῆς ἐρυθρότητος τῶν μῆλων τῶν παρειῶν· διότι ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει τὸ χρῶμα τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν μετὰ τοῦ ψιμυθίου, ὅπερ αἱ Ἑλληνίδες πάντοτε μετεχειρίζοντο.

Ὡς αὐτοτελὲς ποικίλιμα εὐρίσκεται ἡ ἐρυθρὰ κηλὶς ἐπὶ τῆς παρειᾶς γυναικὸς εἰκονιζομένης ἐπὶ ἰωνικῆς κύλικος³, ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ἐπὶ τῆς μυκηναϊκῆς κεφαλῆς ποικίλιματα, διότι ἡ ἐπὶ τῆς κύλικος κηλὶς ἀπομιμείται, ὡς φαίνεται, φυσικὸν φακὸν τοῦ προσώπου⁴.

Πολὺ μεγαλυτέραν ὁμοιότητα ἔχουσι τὰ ποικίλιμα περιέργου πηλίνου εἰδῶλιου, περὶ τοῦ ὁποῖου λέγεται ὅτι εὐρέθη ἐν Ἑλλάδι⁵· τὸ εἰδῶλιον τοῦτο εἶναι γυμνὸν καὶ ἡ ἦθρ ὀφθαλμοῦ διὰ μεγάλου τριγώνου, ἐπὶ δὲ τῶν μαστῶν, τοῦ ὀμφαλοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ὀσφύος φέρει ἐγγάρακτα κοσμήματα ἀποτελοῦντα κύκλους ἐκ στιγμῶν μετὰ μιᾶς ἄλλης στιγμῆς ἐν τῷ κέντρῳ. Δυστυχῶς ὅμως οὔτε ἡ πληροφορία, ὅτι τὸ εἰδῶλιον τοῦτο προέρχεται ἐξ Ἑλλάδος, δύναται νὰ θεωρηθῇ βεβαία, οὔτε ἡ ἡλικία αὐτοῦ εἶνε ὠρισμένη.

Ὡς πρὸς τὴν τέχνην, καταφανὲς εἶναι ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ὁ ποιήσας τὴν κεφαλὴν οὐδεμίαν ἐπίδρασιν γνωστῆς ξένης τέχνης, αἰγυπτιακῆς ἢ ἀσιατικῆς, ὑπέστη· καὶ ὅχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ νομίζω ὅτι οὐδὲ ἐργαστηρίου τινὸς ἐπίδρασις ἄξια λόγου διαφαίνεται. Ἡ καθόλου ἐντύπωσις ἐκ τῆς

¹ Athen. Mitth. 1891 σ. 58 (Wolters). Blinkenberg, Antiquités prémycéniennes, ἐν Μém. des antiquaires du Nord, 1896, σ. 45 ἔξ. Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1898 σ. 195 ἔξ. (Τσοῦντας). Annual of the Br. School at Athens III σ. 66 (Bosanquet). Ἰδίως ἄξιον σημειώσεως εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Blinkenberg ἔ. ἀ. σ. 48 εἰκ. 13 δημοσιευμένον μαρμαρίνον εἰδῶλιον, τὸ ὁποῖον φέρει ἐπὶ τοῦ μετώπου, τῶν παρειῶν καὶ τοῦ ἀνθερεῶνος στιγμὰς εἰς στοίχους διατεταγμένας.

² Collignon, Hist. de la sculpture I σ. 109 εἰκ. 55.

³ Athen. Mitth. 1900 σ. 50 εἰκ. 10 (Boehlau).

⁴ Boehlau ἔ. ἀ. σ. 52.

⁵ Revue archéolog. XXXIV (1899) σ. 10 εἰκ. 7 (Pottier).

¹ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1887 πίν. 13, B.

² Περ. π. γ. Kuppelgrab von Menidi, πίν. V, 45 καὶ VII, 4.

³ Jahrbuch d. arch. Inst. 1892 σ. 195.

⁴ Schliemann Mycènes εἰκ. 113.

κεφαλῆς εἶναι, ὅτι ἡ τέχνη εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὰς πρώτας βαθμιῶδας τῆς ἀναπτύξεως καὶ τὰς πρώτας ἀποπείρας, καὶ ὅτι δὲν ἐμορφώθησαν ἀκόμη τὰ κατὰ συνθήκην ἐκεῖνα σχήματα, ἅτινα ἀπομακρύνουσι μὲν τὸν τεχνίτην ἀπὸ τῆς φύσεως, προσδίδουσιν ὅμως εἰς τὴν τέχνην αὐτοῦ ἀσφάλειάν τινα καὶ ἀκρίθειαν σύμφωνα πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ ἐργαστηρίου, καὶ περ μὴ σύμφωνα πάντοτε πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἐνταῦθα ἡ τέχνη ψηλαφεῖ ἀναζητοῦσα τὴν καταλληλοτέραν μορφήν, ἣν δὲν εὐρίσκει πάντοτε. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι μεγάλοι καὶ λοξῶς θεθεμένοι. Τὰ ὦτα κείνται πολὺ ὑψηλὰ καὶ ἡ πλαστικὴ αὐτῶν διαμόρφωσις εἶνε ἀτελεστάτη· παριστῶσιν ἐλλειψοειδῆ περίπου πλήρη δισκάρια ἐπικεκολλημένα ἐπὶ τοῦ οἰκείου μέρους τῆς κεφαλῆς, μία δὲ γραπτὴ διπλῆ ἕλιξ συμπληροῖ τὴν εἰκόνα. Ἡ ῥίς εἶναι δυστυχῶς ἐφθακρμένη, διακρίνεται ὅμως σαφῶς, ὅτι τὸ πρὸς τὸ στόμα ἄκρον αὐτῆς ἐπερατοῦτο εἰς εὐθεῖαν κάθετον ἐπιφάνειαν, ὡσεὶ ἀπετμήθη διὰ πρίονος. Τὸ στόμα εἶναι πολὺ μικρὸν καὶ παριστᾷ ἐντομήν, ἥς τὸ μὲν ἄνω χεῖλος οὐδόλως προέχει, τὸ δὲ κάτω πολὺ ὀλίγον· αἱ δύο γωνίαι, εἰς ἃς συμπίπτουσι τὰ χεῖλη, εἶναι ἐλαφρῶς πρὸς τὰ κάτω κεκλιμένα. Ὅπως δὲ τὸ στόμα εἶναι πολὺ μικρὸν, οὕτω καὶ ὁ ἀνθρεῶν, ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ ἄλλα μέρη τοῦ προσώπου, εἶναι ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένος· τὸ ἀπὸ τοῦ στόματος μέχρι τοῦ ἄκρου ἀνθρεῶνος διάστημα εἶναι 0,031 μ. μόνον, ἐνῶ τὸ ἀπὸ τῆς ῥίνος μέχρι τοῦ στόματος εἶναι 0,016 μ. καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ μέχρι τῆς ἄκρας ῥίνος εἶναι 0,049 μ.

Ἡ ἀπὸ τῶν παρειῶν πρὸς τὸ στόμα μετάβασις δὲν εἶναι βαθμιαία, ἀλλ' ἰκανῶς ἀπότομος, διότι ἡ κυρτὴ ἐπιφάνεια τῶν παρειῶν γίνεται περὶ τὸ στόμα ἐντελῶς ἐπίπεδος ἢ καὶ ὀλίγον κοίλη. Μᾶλλον δὲ κοῖλον εἶναι τὸ πρόσωπον ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἕνεκα τούτου τὰ μῆλα τῶν παρειῶν φαίνονται ἐξέχοντα περισσότερον ἴσως τοῦ δέοντος, ἐνῶ κείνται εἰς τὴν αὐτὴν περίπου ἐπιφάνειαν μετὰ τοῦ μετώπου. Καθόλου δὲ δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι, ἐξαιρουμένης τῆς ῥίνος, τὸ πρόσωπον παρουσιάζει κυρ-

τὴν ἐπιφάνειαν, οἷα ἡ τοῦ κορμοῦ δένδρου περίπου, ἐν ἧ' ἐκοιλάνθησαν μόνον τὰ περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ στόμα μέρη· ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ὁ τεχνίτης δὲν ἦτο κυρίως εἰπεῖν πλάστης, ἀλλὰ γλύπτης, καὶ ἴσως εἶχεν ἀσκηθῆ πρότερον εἰς ἄλλας ὕλας. Ἡ κάθετος τομὴ τοῦ ἄκρου τῆς ῥίνος εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ἄγει.

Ἡ ἔλλειψις τῶν κατὰ συνθήκην σχημάτων καὶ ἡ προσπάθεια τῆς ἀμέσου κατὰ φύσιν διαπλάσεως τῶν καθ' ἕκαστα μορφῶν προσδίδουσιν εἰς τὴν κεφαλὴν ἰσὺν τινὰ χάριν. Μόνον ἡ συμμετρικὴ διάταξις τῶν ἐπὶ τοῦ μετώπου βοστρύχων μαρτυροῖ τὴν ὑπαρξίν ὑποδειγμάτων. Ἐκ τῶν πηλίνων δὲ εἰδωλίων, ἐφ' ὧν, ὡς εἶδομεν, ἡ αὐτὴ διάταξις ὑπάρχει, ἐξάγεται ὅτι οὕτω ἐφόρουσιν συνήθως τὴν κόμην αἱ Μυκηναῖαι γυναῖκες, καὶ ἐπειδὴ εἶναι πιθανώτατον, ὅτι καὶ ἐπὶ ἄλλων μνημείων (ἀναγλύφων, τοιχογραφιῶν) παριστάνετο αὕτη καθ' ὅμοιον τρόπον, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὡς πρὸς τὴν κόμην εἶχε μορφωθῆ τυπικὸν σχῆμα, ὅπερ καὶ ὁ τεχνίτης τῆς κεφαλῆς ἀπεμιμήθη.

Ὅτι ὁ τεχνίτης οὗτος ἦτο ἐντόπιος καὶ ἐν Ἑλλάδι εἰργάζετο, μοὶ φαίνεται ὅτι εἶναι περιττὸν καὶ νὰ εἴπω· ἄλλως τὸ πρᾶγμα ἐπιβεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τῶν κρητικῶν ἀναγλύφων τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης πεποιημένων. Ἐκ πάντων δὲ τῶν ὀλογλύφων πλαστικῶν ἔργων τῆς μυκηναϊκῆς τέχνης, ἅτινα δὲν εἶναι πολλὰ, τὴν μεγαλυτέραν ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἐξ ἀσθέστου κεφαλῆν, κατὰ τὴν κρίσιν μου, ἔχει ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐκ Κάμπου μολυβδίνου ἀγαλματίου· ἐν ἀμφοτέραις τὸ πρόσωπον οὔτε λίαν σαρκῶδες οὔτε λιπόσαρκον εἶναι, ἀλλὰ συνεσφιγμένον πῶς· αἱ τῶν ὀφθαλμῶν κοιλότητες καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ Κάμπου ἀγαλματίου εἶναι μεγάλα, ὡσαύτως δὲ παραπλησία εἶναι καὶ ἡ διαμόρφωσις τῶν περὶ τὸ στόμα μερῶν. Καθόλου, ἂν καὶ ἕνεκα τῆς μικρότητος τοῦ μολυβδίνου ἀγαλματίου ἢ σύγκρισις δὲν εἶναι ἀσφαλῆς, ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας μοὶ φαίνεται ὁ αὐτός, ἡ τέχνη ὅμως ἐν τῷ μετάλλῳ εἶναι καὶ ἐνταῦθα πολὺ περισσότερον προωδευμένη.

Χρ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ

ΑΘΗΝΑΪΚΟΝ ΤΕΜΑΧΙΟΝ

ΤΟΥ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΥ

Μεταξύ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου ἐν Ἀθῆναις ὑπάρχει τὸ ὑπ' ἀριθ. εὐρ. Ἀκροπόλεως 2078 τεμάχιον μεγάλης πλακῶς. Τὸ τεμάχιον ἔχει ὀρθογώνιον σχῆμα καὶ κατ' οὐδεμίαν τῶν τεσσάρων πλευρῶν εἶνε σῶον. Ἰγνη ἀσθέστου διαμείναντα ἐνιαχοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιγεγραμμένης πλευρᾶς, καὶ τὸ σχεδὸν κανονικὸν σχῆμα, τοῦ τεμαχίου παρέχουσι τὸ ἐνδόσιμον, ὅτι ἡ πλάξ συντριβεῖσα ἐχρησιμοποιήθη εἰς μεταγενεστέραν οἰκοδομήν. Τὸ μέγιστον μῆκος τῆς πλακῶς εἶνε μ. 0,45, τὸ μέγιστον πλάτος 0,30, τὸ πάχος 0,103. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ταύτης περιέχονται εἴκοσι ἐννέα στίχοι, ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διακρίνονται μόνον τὰ μεταῖα γράμματα, καθότι τὰ ἄκρα τῆς πλακῶς εἶνε πολὺ ἐφθαρμένα, καὶ πρὸ πάντων τὸ ἄνω μέρος. Τὰ γράμματα εἶνε μικρὰ καὶ πυκνά· τὸ ὕψος ποικίλλει μεταξὺ ἐπτὰ καὶ ἐννέα χιλιοστ., ἡ δὲ μεταξὺ αὐτῶν ἀπόστασις δὲν εἶνε κανονικὴ, πανταχοῦ δ' ὅμως μικροτέρα ἑκατοστομέτρου. Τὸ Ρ εἶνε ὑψηλότερον τῶν ἄλλων γραμμάτων, ἐνιαχοῦ καὶ τὸ Ι καὶ τὸ Φ. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων εἶνε τὸ ἐν χρήσει κατὰ τὴν τελευταίαν Ῥωμαϊκὴν περίοδον Ε, Μ, Π, Ρ, Σ, Ω,.

Ἡ ἐπιγραφὴ περιέχει τεμάχιον τοῦ διατάγματος τοῦ Διοκλητιανοῦ de rebus venalibus. Προσθετέον εἰς τὰ τεσσαράκοντα ἤδη γνωστὰ (35 δημοσιευθέντα ἐν τῷ C. I. L. III Supplementa 1893, δύο εὐρεθέντα ἐν Μυλάσοις τῆς Καρίας Bull. de Corr. Hell. 1898, 387, τρίτον ἐν Δελφοῖς αὐτ. 1898, 403, καὶ δύο ἄλλα εὐρεθέντα ἐν Αἰγείρᾳ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐκδεδομένα ὑπὸ τοῦ κ. Στάη ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι 1899 σελ. 147).

Τὸ περιεχόμενον δὲν εἶνε νέον, ἀπ' ἐναντίας δὲ σφύζεται ὀλόκληρον ἢ ἐν μέρει ἐν πολλοῖς τῶν ἤδη γνωστῶν τεμαχίων, δηλαδὴ ἐν τῇ λατινικῇ ἐκδόσει ἐν τῷ τεμαχίῳ τῆς Στρατονικείας, ἐν μέρει δὲ ἐν τῷ Αἰζανιτικῷ, ἐν δὲ τῇ Ἑλληνικῇ μεταφράσει μόνον ἐν μέρει ἐν τοῖς τεμαχίοις τῶν Γερωνθρῶν Α', Μεγάρων Α' καὶ Λεβαδείας Γ'. Οἱ τελευταῖοι πέντε στίχοι τῆς παρούσης πλακῶς εἶνε νέοι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐκδόσει. Κατὰ τὸ παρὰ Blümner - Mommsen (Maximaltarif des Diocletian, Berlin, Reimer 1893) ἀποκατασταθὲν κείμενον τὸ νέον τοῦτο τεμάχιον ἀντιστοιχεῖ εἰς τοὺς στίχους IX-5-X 1.α. Τὸ εὗρημα αὐτοῦ δὲν εἶνε λοιπὸν τόσον σπουδαῖον, ἀλλὰ δὲν θά ἐκληφθῆ, ἐλπίζω, ὡς ἐντελῶς ἄσημον, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ πιθανώτατη προέλευσις τοῦ τεμαχίου.

Οὐδὲν γινώσκωμεν ἀσφαλῶς περὶ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεως· ἡ πλάξ ἀνήκει εἰς τὸ Μουσεῖον ἀπὸ πολλοῦ. Ἐχει δὲ ἀπογραφῆ καὶ ἐναριθμηθῆ, ὡς εἴρηται, ἐν εὐρετηρίῳ τῶν τῆς Ἀκροπόλεως ἐπιγραφῶν. Πιθανῶς λοιπὸν ἔχομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ τεμάχιον τοῦ Ἀθηναϊκοῦ ἀντιτύπου τοῦ διατάγματος. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐνισχύεται ἔτι ἐκ τοῦ εἶδους τοῦ μαρμάρου, ὅπερ ἀσφαλῶς εἶνε Πεντελεικόν, δηλαδὴ τὸ μᾶλλον χρησιμοποιούμενον ἐν Ἀθῆναις ἢ ἀλλαγῶ. Φυσικῶς ἢ ἀρχικῆ τοποθέτησις τοῦ διατάγματος δὲν θά ἐγένετο ἐν τῇ Ἀκροπόλει, πιθανώτερον δὲ φρονοῦμεν, ὅτι εἶχεν ἀρχικῶς τοποθετηθῆ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὅθεν μετενεχθὲν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐχρησιμοποιήθη ἐν τινι τῶν μεσαιωνικῶν ἢ τουρκικῶν οἰκοδομῶν.

Εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως τὸν κ. Βίλχελμ, γραμματέα τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, ὅστις προσείλκυσε τὴν προσοχὴν μου ἐπὶ ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν.

ΙΙ
 ΩΝ ΠΡΩΤ
 ΟΙ ΟΥΛΙΩΝΙΚ
 ΚΑΛΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤ
 5 ΚΩΝ
 ΛΤΙΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙ
 ΤΙΩΝ ΣΥΝΚΛΗΤΙ
 ΤΙΩΝ ΙΠΠΙΚΩΝ
 ΚΩΝ ΓΥΝΑΙΚΙΩΝ
 10 Α ΙΑΓΩΝΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩ
 ΟΙΩ ΣΣΑΝΔΑΛΩΝ ΚΑΙ ΤΡΟΧΑΔΩ
 Τ ΟΧΑΔΩΝ ΑΝΔΡΕΙΩΝ ΡΟΙ
 ΤΡΟΧΑ ΝΑΝΔΡΕΙΩΝ Ι ΟΝ
 ΤΡΟΧΑΔΩΝ ΚΟΥΡΣΟΡΩΝ
 15 ΔΑΛΩΝ ΗΤΟΙ ΡΟΧΑΔ
 ΔΙ ΠΕΛΜΩΝ
 ΟΝΟ ΠΕΛΜΩΝ ΓΥΝΑΙ
 Ω ΣΥΠΟΔΗΜΑΤΩΝ ΒΑΒΥΛ
 ΥΠΟΔΗΜΑΤΩΝ ΦΟΙΝΕΙΚΩΝ Ι
 20 ΟΔΗΜΑΤΩΝ ΛΕΥΚΩΝ
 Ω ΣΣΟΚΚΩΝ ΗΤΟΙ ΓΟΥΡΛ
 ΚΚΩΝ ΑΝΔΡΕΙΩΝ ΠΡΩΤΗΣ
 ΩΝ ΓΥΝΑΙΚΙΩΝ ΠΡΩΤ
 ΚΚΩΝ ΔΙΑΧΡΥΣΩΝ
 25 ΩΝ ΒΑΒΥΛΩΝΙΚΩΝ ΛΙΤ
 Ω ΣΣΟΛΙΩΝ ΕΠΙΚΕΧΡΥ
 ΙΝΩΝ ΑΛΛΩΤΩΝ
 ΣΛΩΡΑΜΕΝΤΩΝ
 ΕΡΤΗΣ ΦΟΡΜΗΣ ΠΡΩΤΗΣ

Τῇ συνδρομῇ τῶν λοιπῶν ἀντιτύπων δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ὡς ἐξῆς:

[Περὶ; τῶν καλ]ί[κων;
 [καλί]κων πρώτης φόρμης
 [ἀγροίκων ἤτοι [μ]ουλιωνικ[ῶν
 καλίκων στρα[τιωτικῶν

5κων.....
 [κά]λτιοι στρατηγ[ικοί
 [καλ]τίων συνκλητι[κῶν
 [καλ]τίων ἰππικῶν
 [καλί]κων γυναικίων
 10 [κ]α[μ]π[α]γῶνων στρατιω[τικῶν
 [ὁμ]οίως σανδάλων καὶ τροχάδω[ν
 τ[ροχ]ά[δω]ν ἀνδρείων [ἀγ]ροί[κων
 τροχά[δω]ν ἀνδρείων μον[οπέλμων
 τροχάδων κουρσόρων
 15 [σαν]δάλων ἤτοι [τ]ροχάδ[ων
 [γυναικείων] διπέλμων
 [μ]ονοπέλμων γυναι[κ(ε)]ίων
 [ὁμοί]ως ὑποδημάτων Βαβυλ[ωνικῶν
 ὑποδημάτων Φοινει[κ(ι)]κῶν |.....
 20 [ὕ]ποδημάτων λευκῶν
 [ὁμοί]ως σόκκων ἤτοι ΦΟΥΡΛ
 [σό]κκων ἀνδρείων πρώτης φόρμης
 [σόκκ]ων γυναικίων πρώτης [φόρμης
 [σό]κκων διαχρύτων
 25 [σόκκ]ων Βαβυλωνικῶν ΛΙΤ
 [ὁμοί]ως σολίων ἐπικεχρυ[τωμένων
 [ταυρε]ίνων [μ]αλλωτῶν
 [ὁμοί]ως λωραμέντων
 [ἀβ]έρτης φόρμης πρώτης[ς

Ἄπαντῶσιν ἐνιαχοῦ διαφοραὶ ἀξίαι λόγου ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ ἄλλα κείμενα. Εἶνε παραδεξιμὸν γενικῶς, ὅτι τὸ διάταγμα ἐδημοσιεύθη λατινιστὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γραφείου, καὶ ὅτι ἐκάστη τῶν διαφόρων πόλεων ἰδιαιτέρως ἐμερίμνησε περὶ τῆς μεταφράσεως. Ἐκ τούτου αἱ παρατηρούμεναι διαφοραὶ. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκάστη γραμμὴ περιέχει ἀνὰ ἓνα στίχον ὀλόκληρον, ὡς παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ τῆς Στρατονομικῆς τεμαχίῳ ἐνίοτε ὁμοίως εἰς στίχος καταλαμβάνει πλείονας τῆς μιᾶς γραμμῆς, ὡς συμβαίνει συνήθως ἐν τῷ τῶν Γερωνθρῶν α'. Θὰ συγκρίνω νῦν τὰς γραμμάς ἐν αἷς ἀπαντῶσιν αἱ διαφοραὶ μετὰ τῶν ἀντιστοίχων γραμμῶν τῶν ἤδη γνωστῶν ἀντιτύπων, ἐφαρμόζων τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν καταρίθμησιν τὴν ἐν χρήσει παρὰ Blümner-Mommsen.

Στ. 2-3 = IX-5α. Λατινιστὶ *caligae primae*

formae mulionicae sibe rusticae ἑλληνιστὶ κα-
λίμων μουλιωνικῶν πρώτης φόρμης ἢ τοι ἰδιω-
τικῶν. Φρονῶ ὅτι ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἀναγνώσωμεν
[ἀγροίκων ἢ τοι [μ]ουλιωνικῶν, διότι οὕτω με-
τεφράσθη τὸ *rusticae* ἐν τῷ 12 στίχῳ, καὶ διότι
λόγοι χώρου ἐπιβάλλουσι λέξιν βραχυτέραν
τοῦ «ἰδιωτικῶν».

Στ. 6. κάλιτοι στρατηγικοὶ ἀνταποκρίνεται εἰς
τὴν IX 7 γραμμὴν καλίτων πατρικιῶτων. Ἐν τῷ
ἡμετέρῳ τεμαχίῳ ὅμως ἐν πρώτοις ἢ πτώσις ἐν
ἀντιθέσει πρὸς τὰς λοιπὰς γραμμάς δὲν εἶνε ἡ γε-
νική. Τοιαῦται ἀπότομοι μεταβολαὶ τῆς πτώσεως,
ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, ἀπαντῶσιν ἐνιαχοῦ ἐν τῷ
διατάγματι, παραδείγματος χάριν ἐν αὐτῷ τούτῳ
τῷ κεφαλαίῳ ἐν τῷ τεμαχίῳ τῶν Γερωνθῶν καὶ
τῷ Μεγαρικῷ ἔχομεν ἐν τοῖς στίχοις 11-16 τὴν
ὀνομαστικὴν ἐν ᾧ ἐν τοῖς λοιποῖς καὶ πρότερον
καὶ ἔπειτα ἀπαντᾷ ἡ γενική. Κατὰ δεύτερον λό-
γον τὸ λατινικὸν *patriciati* μετεφράσθη στρα-
τηγικῶς παράδοξος μετάφρασις, διότι οὐδέποτε
παρετήρησα μεταξὺ τῶν διαφόρων σημασιῶν τῆς
λέξεως στρατηγὸς τὴν σημασίαν τοῦ λατινικοῦ
patricius.

Στ. 11. = IX-12. Τὰ ἄλλα τεμάχια μεταφρά-
ζουσι τὸ ἀρχικὸν *de* τῆς λατινικῆς ἐκδόσεως διὰ
τῆς προθέσεως *περί*, ἐνῶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ εὐρίσκο-
μεν ὁμοίως, καὶ ἡ γενική πτώσις *σανθάλων καὶ*
τροχάδων προϋποτίθησι τὴν πρόθεσιν *περί*. Ἐν-
ταῦθα καὶ ἐν τῷ 12 καὶ 14 στίχῳ ἀσφαλῶς ἀνα-
γινώσκειται *τροχάδων* καὶ οὐχὶ *τροχαδίων*, ὡς ἐν
τῷ τῶν Γερωνθῶν καὶ ἐν τῷ Μεγαρικῷ.

Στ. 12. τ[ρ]οχά[δ]ων ἀνδρείων [ἀγ]ροί[κων]
= IX-12. α. Καὶ ἐνταῦθα τὸ λατινικὸν *rusticanae*

μετεφράσθη ἐν τοῖς λοιποῖς τεμαχίοις ἰδιωτικῶν,
ἐν τῷ ἡμετέρῳ δὲ ἀκριβέστερον ἀγροίκων.

Στ. 15-16. *σανθάλων ἢ τοι [τ]ροχάδ[ων]*
[γυναικειῶν] διπέλων = IX 15 *σανθάλων ἀντι*
ταυρείων ὡς ἀναγινώσκειται ἐν τοῖς τῶν Γερων-
θῶν καὶ Μεγάρων τεμαχίοις ἀνταποκρίνεται ὀρ-
θότερον τῆς γραφῆς *σανθάλων καὶ τροχάδων* τοῦ
στ. 11 = IX-12.

Στ. 18 = IX-17 α. Ὁ στίχος 17 τοῦ Blümner-
Mommsen περὶ ὑποδημάτων Βαβυλωνικῶν καὶ
Φοινικῶν καὶ λευκῶν καὶ πορφυρῶν λείπει ἐν
τῷ ἡμετέρῳ τεμαχίῳ.

Στ. 21. [ὁμοί]ως σόκκων ἢ τοι ΦΟΥΡΝ. . . .
Ὁ ἀνάλογος στίχος παρὰ Blümner-Mommsen ἑλ-
ληνιστὶ εἶνε *περιφορίων οικαι* . . . πρώτης φόρ-
μης, λατινιστὶ δὲ *socci biriles*, ἀντιστοιχεῖ δὲ εἰς
τὸν 22 τοῦ ἡμετέρου τεμαχίου, καὶ φαίνεται ὅτι
λείπει ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κειμένῳ τοῦ Blümner-
Mommsen.

Στ. 24 = IX-22. Διὰ τούτου τοῦ στίχου πε-
ρατοῦται τὸ τεμάχιον Γερωνθῶν α'. καὶ μετ' αὐ-
τοῦ τὸ μέχρι τοῦδε διατηρούμενον μέρος τῆς Ἑλ-
ληνικῆς μεταφράσεως τοῦ κεφαλαίου τούτου τοῦ
διατάγματος.

Στ. 26. ὁμοί]ως σολίων ἐπικεχρ[υ]σωμένων =
IX 24 *taurinae inauratae* σολίων εἶνε πιθανῶς ἡ
μετάφρασις τοῦ λατινικοῦ *soleae*.

Ἐν οὐδενὶ τῶν στίχων διατηροῦνται αἱ τιμαί.
Περὶ σχολίων παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν
ἐκδόσιν Blümner-Mommsen, ὅπου ἐκτενῶς σχολιά-
ζεται τὸ διάταγμα.

Η ΚΛΕΨΥΔΡΑ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ

I. Ἀρχαιολογικά τινε εὐρήματα

Ἐν τῇ Revue Archéologique (1899 I σελ. 7) ὁ Pottier ἐδημοσίευσεν εἰκόνα καὶ περιγραφὴν περιέργου τινὸς ὠρειδοῦς ἀγγείου, πηλίνου, τοῦ VI αἰῶνος π. X. εὐρεθέντος ἐν Βοιωτίᾳ, ἥδη δὲ εὐρισκομένου ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ Λούβρου καὶ φέροντος παραστάσεις τοῦ Ἡρακλέους φονεύοντος τὸν λέοντα τῆς Νεμέας. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο, ὕψους 22 ὑφμ., εἶνε ἐντελῶς κλειστὸν ἀνωθεν, ἔχει πυθμένα ἐπίπεδον φέροντα πολλὰ τρυπήματα (ἠθμοειδῆ), καὶ κέκτηται λαβὴν κοίλην κυκλικὴν (αὐλὸν καμπύλον) συγκοινωνοῦσαν μετὰ δύο σημείων τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ, τετραπυμένῃν δὲ κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον αὐτῆς εἰς μίαν μικρὰν ὀπήν. Ὁ Pottier ὑπέθεσεν ὅτι ἦτο ἀγγεῖον χρήσιμον πρὸς καταιονήσεις ἢ πρὸς κατάβρεγμα.

Ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ (σελ. 323-328) ὁ Clermont-Ganneau ἔδωκε τὴν ἀληθῆ θεωρίαν τῆς πληρώσεως τοῦ ἀγγείου, (βυθιζομένου ἐν τινι ὑγρῷ καὶ πληρουμένου κάτωθεν, κλειομένης δὲ κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὑγροῦ τῆς ἀνωθι ὀπῆς διὰ τοῦ δακτύλου), συμπεραίνει δ' ὡς πιθανωτέραν τὴν χρῆσιν αὐτοῦ πρὸς καταιονήσεις.

Ἀφ' ἐτέρου ὁ Bulle ἐδημοσίευσεν ἐν Mittheilungen des K. D. Arch. Instituts (1897 σελ. 387) μελέτην περὶ τεμαχίων ἀγγείου ἀνευρεθέντος ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἐλευσίνος καὶ εὐρισκομένου ἐν τῷ αὐτόθι Μουσεῖῳ, φέρουσαν τίτλον « Midas und Silen » ἐκ τῆς μιᾶς τῶν παραστάσεων τῶν ἐπὶ τοῦ ἀγγείου τούτου εἰκονιζομένων. Ὁ δὲ Zahn (Zur Midasvase aus Eleusis), ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ (1899 σελ. 339), ὀρθῶς θεωρεῖ τὸ ἀγγεῖον τοῦτο ὅμοιον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Pottier περιγραφέν.

Ὅμοιον, μεθ' ὁμοίων παραστάσεων, περιγραφέν ὑπὸ τοῦ Kieseritzky (ἐν Arch. Anzeiger 1899, σελ. 57), εὐρέθη ἐν ἀρχαίῳ τάφῳ ἐν τῷ Καυκάσῳ.

Ὁ Zahn οὐδετέραν τῶν ὑποθέσεων τοῦ Pottier παραδέχεται, ἔνεκα τῆς σμικρότητος τοῦ δοχείου,

ἐδηγούμενος δὲ ὑπὸ τῶν πνευματικῶν τοῦ Ἀλεξανδρέως Ἡρώως ὀρθῶς συμπεραίνει ὅτι τὰ δοχεῖα ταῦτα ἐχρησίμευσαν πρὸς ἀντλησιν οἴνου, στηριζόμενα ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἐφ' ἧς καὶ ἡ σημερινὴ οἰνήρυσσις (pipette). Οὐ μόνον δ' ὡς ἀντλία ἐχρησίμευσαν, ἀλλὰ καὶ ὡς στραγγιστήρια ἀποχωρίζοντα τὸν οἶνον τῆς τρυγός, ἔνεκα τοῦ ἠθμοειδοῦς τοῦ πυθμένου αὐτῶν.

Ὁ Zahn περιγράφει καὶ ἕτερον ἀγγεῖον πηλίνον, ἀνευ παραστάσεων, ἐκ Τανάγρας. Ὅμοιον ἀγγεῖον πηλίνον, ἐπίσης ἀνευ παραστάσεων, εὐρεθὲν ἐν Βοιωτίᾳ, (πιθανῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ τοῦ Zahn), εἶδον παρὰ τῷ ἐνταῦθα ἀρχαιοπώλῃ κ. Παπαδόχημα. Τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶνε 9,4 ὑφμ., μετὰ δὲ τοῦ αὐλοῦ 12,6 ὑφμ., ἡ δὲ χωρητικότης τῆς κωδύας εἶνε 230 κ. ὑφμ.

Τέλος ὁ Zahn περιγράφει καὶ ἕτερον ἀγγεῖον, χαλκοῦν, διάφορόν πως τὸ σχῆμα, εὐρεθὲν ἐν Γαλαξειδίῳ, καὶ εὐρισκόμενον ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσεῖῳ. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο, ὅπερ ἐξητάσαμεν καὶ ἡμεῖς, χάρις εἰς τὴν καλωσύνην τοῦ Ἐφόρου κ. Τσοῦντα, ἔχει σχῆμα ὡσὺ, μήκους 5,5 ὑφμ., εἰς τὸ ὄξυ τοῦ ὁποῦ ὑπάρχουσιν αἱ μικραὶ ὀπαί, ἐν ᾧ εἰς τὸ ἀντίθετον τούτων μέρος ὑπάρχει μεγάλη ὀπή, κλειομένη ἐρμητικῶς διὰ δίσκου φέροντος εὐθὺν αὐλόν, ὀκταγώνου τομῆς, μήκους 25 ὑφμ. Περὶ δὲ τὸ ἄκρον τοῦ αὐλοῦ ὑπάρχουσι δύο περὺγια χρησιμεύοντα ὡς λαβαί, καὶ πρὸς ἀνάρτησιν τοῦ ὄργάνου. Ἡ χωρητικότης τοῦ ὡσὺ εἶνε 73 κ. ὑφμ., τοῦ δὲ αὐλοῦ 4 κ. ὑφμ. Ἄξιον παρατηρήσεως εἰς τὸ ἀγγεῖον τοῦτο εἶνε ὅτι ἀπέδιδεν ὁσμήν τινα τρυγός ἢ ἐλαιῦ ταγχοῦ.

Πάντα τὰ ἀγγεῖα ταῦτα στηρίζονται ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, πάντα δ' ἐχρησίμευσαν ὡς οἰνηρύσεις κατὰ τὸν Zahn. Ὁ Ἡρών, περιγράφων τοιαῦτα ἀγγεῖα, δὲν δίδει ἴδιον ὄνομα αὐτοῖς, ἀλλὰ λέγει κατασκευασμάτιον πρὸς τὸ οἰνοχοεῖν χρήσιμον (ἐκδοσις Schmidt, 1899), ὁ δὲ Φιλῶν ὁ Βυζάντιος οὐδὲν μὲν ὄνομα δίδει εἰς ὁμοίας κατασκευῆς ἀγγεῖον, ἕτερον δέ, παρεμφερές πρὸς τὴν σημερινὴν

οίνηρυσιν, καλεῖ γρουσθήριον οἴνου, ὅπερ κατὰ Πολυδεύκην εὔρηται καὶ παρ' Ἀριστοφάνει (ἐν Ἑρωσι) ὡς ἀγγεῖον δι' οὗ ἀρύονται τὸν οἶνον.

Ἡ φύσις τῶν τοιούτων ἀγγείων, τῶν λειτουργούντων διὰ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πίεσεως, με παρεκίνησεν ὅπως ζητήσω νὰ παρακολουθήσω κατὰ τὸ ἐφικτὸν τὴν ἄγνωστον ἱστορίαν αὐτῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι.

II. Ἡ ἀρχαία κλεψύδρα

Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ Ἀριστοτέλους δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνη ὅτι πάντα τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶνε κλεψύδραι. Καὶ ὄντως, ἐν τοῖς περὶ ἀναπνοῆς τῶν ζώων, ὁ Ἀριστοτέλης μεταφέρει τὴν ἐξῆς περιγραφὴν τοῦ Ἐμπεδοκλέους:

«Ἐνθεν ἔπειθ' ὅποταν μὲν ἀπαίξῃ τέρεν αἶμα,
αἰθὴρ παφλάζων καταβήσεται οἰδματι μάργῳ,
εὖτε δ' ἀναθρώσκει, πάλιν ἐκπνεῖ, ὡσπερ ὅταν παῖς
κλεψύδρην παιζῆσι δι' εὐπετέος χαλκοῖο.
εὖτε μὲν αὐλοῦ πορθμὸν ἐπ' εὐεῖδει χερὶ θεῖσκα
εἰς ὕδατος βόπτῃσι τέρεν δέμας ἀργυφέσιοι,
οὐδ' ὄγ' ἐς ἄγγος δ' ὄμβρος ἐσέρχεται, ἀλλὰ μιν εἴργει
ἀέρος ὄγκος ἐσωθε πεσῶν ἐπὶ τρήματα πυκνά,
εἰσόκ' ἀποστεγάσῃ πυκινὸν ῥόον· αὐτὰρ ἔπειτα
πνεύματος ἐλλείποντος ἐσέρχεται αἴσιμον ὕδωρ.
Ὡς δ' αὐτως ὀθ' ὕδωρ μὲν ἔχει κατὰ βένθεα χαλκοῦ,
πορθμοῦ χωσθέντος βροτέφ' χρεὶ ἠδὲ πόροιο,
αἰθὴρ δ' ἐκτὸς ἔσω λειλημένος ὄμβρον ἐρύκει
ἀμφὶ πύλας ἰσθμοῖο δυσσχέος, ἄκρα κρατύνων,
εἰσόκε χερὶ μεθῆ· τότε δ' αὖ πάλιν, ἔμπαλιν ἢ πρὶν,
πνεύματος ἐμπύπτοντος ὑπεκθέει αἴσιμον ὕδωρ».

Ἡ περιγραφὴ αὕτη τῆς χαλκῆς κλεψύδρας εἶνε ἢ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων ἀγγείων. Ἄξια δὲ παρατηρήσεως προκύπτουσιν 1^ο ὅτι ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἀποδίδωσι τὴν ἐπίσχεσιν τοῦ ὕδατος καὶ τὴν ῥοὴν αὐτοῦ εἰς τὸν ἀέρα καὶ 2^ο ὅτι ἡ κλεψύδρα αὕτη ἐχρησίμευε καὶ ὡς παιδιὰ ἢ μᾶλλον παιγνιον τῶν παιδισκῶν καὶ ἐν γένει ἀναμφιδόλως τῶν μικρῶν παιδῶν.

Ἐπιστημονικωτέραν καὶ λεπτομερεστέραν ἔρευναν τῆς κλεψύδρας ταύτης εὐρίσκομεν παρ' αὐτῷ τῷ Ἀριστοτέλει, ἐν τοῖς προβλήμασιν αὐτοῦ «ὅσα περὶ τὰ ἄψυχα» ἔχουσιν οὕτως:

«Τῶν περὶ τὴν κλεψύδραν συμβαινόντων τὸ μὲν

ὄλον ἔοικεν εἶναι αἴτιον καθάπερ Ἀναξαγόρας λέγει· ὁ γὰρ ἀήρ ἐστὶν αἴτιος ἐναπολαμβανόμενος ἐν αὐτῇ, τοῦ μὴ εἰσιέναι τὸ ὕδωρ ἐπιληφθέντος τοῦ αὐλοῦ¹. Οὐ μὴν ἀπλῶς γε αἴτιος· κἂν γὰρ τις αὐτὴν πλαγίαν ἐνῆ εἰς τὸ ὕδωρ, ἐπιλαβὼν τὸν αὐλόν, εἰσεισι τὸ ὕδωρ· διόπερ οὐ λέγεται ὑπ' αὐτοῦ ἰκανῶς ἢ αἰτίον ἐστίν· ἔστι δ' αἴτιον μὲν, καθάπερ εἴρηται, ὁ ἀήρ· οὗτος δ' ὠθούμενός τε καὶ καθ' ἑαυτὸν φερόμενος καὶ μὴ βιαζόμενος ἐπ' εὐθείας πέφυκε φέρεσθαι, καθάπερ καὶ ἄλλα στοιχεῖα. Πλαγίας μὲν οὖν βαφείσης τῆς κλεψύδρας, διὰ τῶν ἐναντίων τοῖς ἐν τῷ ὕδατι τρυπημάτων ἐπ' εὐθείας μένων ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐξέρχεται, ὑποχωροῦντος δ' αὐτοῦ τὸ ὕδωρ εἰσέρχεται· ὀρθῆς δ' εἰς τὸ ὕδωρ βαφείσης τῆς κλεψύδρας, οὐ δύναμενος πρὸς ὀρθὴν ὑποχωρεῖν διὰ τὸ περράχθαι τὰ ἄνω, μένει περὶ τὰ πρῶτα τρυπήματα· ἄπτεσθαι γὰρ εἰς αὐτὸν οὐ πέφυκεν. Σημεῖον δ' ἐστὶ τοῦ εἴργειν δύνασθαι τὸ ὕδωρ ἀκίνητίζοντα τὸν ἀέρα τὸ ἐπ' αὐτῆς γινόμενον τῆς κλεψύδρας· ἐὰν γὰρ τις αὐτῆς αὐτὴν τὴν κωδύαν ἐμπλήσας ὕδατος, ἐπιλαβὼν τὸν αὐλὸν καταστρέψῃ ἐπὶ τὸν αὐλόν, οὐ φέρεται τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ αὐλοῦ ἐπὶ στόμα· ἀνοιχθέντος δὲ τοῦ στόματος οὐκ εὐθὺς ἐκρεῖ κατὰ τὸν αὐλόν, ἀλλὰ μικροτέρῳ ὕστερον, ὡς οὐκ ὄν ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ αὐλοῦ, ἀλλ' ὕστερον διὰ τούτου φερόμενον ἀνοιχθέντος. Πλήρους τε καὶ ὀρθῆς οὔσης τῆς κλεψύδρας, ἀνοιχθέντος τοῦ αὐλοῦ εὐθὺς ρεῖ διὰ τοῦ ἡθμοῦ, διὰ τὸ ἐκεῖνου μὲν ἄπτεσθαι, τῶν δὲ ἄκρων τοῦ αὐλοῦ μὴ ἄπτεσθαι.»²

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη πρῶτος ὁ Ἀναξαγόρας³ ἔδωκε προσεγγίζουσαν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῆς κλεψύδρας, αὐτὸς δὲ ὁ Ἀριστοτέλης συνεπλήρωσεν αὐτὴν κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις. Ἄγνωστος ὅμως τυγχάνει ὁ

¹ Τὸ κείμενον ἔχει κατὰ παραδρομὴν τοῦ ἄλλου.

² Σύμφωνα πρὸς τὴν ἀνωτέρω περιγραφὴν εἶνε καὶ τὰ ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 24 τῶν περὶ τὸν ἰδρωτὰ προβλημάτων τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἐξῆς περικοπὴ τοῦ Θεοφράστου, ἐκ τοῦ περὶ *Μίγγων*. «Καὶ ἡ κλέψις δὲ τοῦ πνεύματος πληροῖ τὰς φλέβας, ὥστε κωλύει ἐξίεναι, καθάπερ τὸ ὕδωρ τὸ ἐκ τῶν κλεψυδρῶν ὅταν πλήρεις οὔσας τις ἐπιλάβῃ· ὅταν δ' ἀφελῆ, τότε ἐξέρχεται· μηδενὸς ἐμφράττοντος».

³ Κατὰ τὸν *Θεμιότιον* (Παράφρασις Ἀριστοτέλους), ὁ Ἀναξαγόρας ἐμελέτησε τὴν κλεψύδραν ἵνα ἀποδείξῃ τὴν μὴ ὑπαρξίν τοῦ κενοῦ «καὶ τὰς κλεψύδρας οὐκ εἰσδεχομένας τὸ ὕδωρ, εἰ μὴ τις ἐξοδὸν τῷ ἀέρι συγχωρήσειεν». Ἐγένετο δὲ καὶ ἡ μελέτη αὐτῆ πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐναντίας σχολῆς τῶν ἀτόμων τοῦ Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου.

έφευρέτης τῆς κλεψύδρας. Παρατηρητέον μόνον ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὡσοῦ αὐτῆς (κωδύας) καὶ τὸ σχῆμα τῆς κωδύας τῶν πηλίνων δηλοῦσιν ὅτι ἐκ τῆς μήκωνος ἐλήφθησαν ταῦτα.

Ἐπιτρέπεται ἕμως ἢ μᾶλλον ἐπιβάλλεται νὰ υποθέσωμεν ὅτι τῆς ἐφευρέσεως τῆς κλεψύδρας προηγήθη πολὺ πρὶν ἢ ἐφευρέσεις τῶν σιφώνων εὐθέων καὶ καμπύλων, καὶ ὅτι τροποποιήσεις τῶν εὐθέων τοιούτων ὑπῆρξεν ἡ ἀρχαία κλεψύδρα.

Ἐνωστὸν τυγχάνει ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τοὺς εὐθεῖς σωλῆνας δι' ὧν ἀνερρόφων ὑγρὸν τι, καὶ ἰδίως οἶνον, ἐκάλουν σίφωνα. Ἐν Ἡρώων ἀπαντῶμεν «τρυπήσαντι δεῖ σίφωνα καθεῖναι χαλκοῦν». Παρὰ δὲ Πολυδεύκει εὗρηται ἐκ τοῦ Ἰππώνακτος «σίφωνα λεπτῷ τοῦπίθημα τετρήνας» καὶ κατωτέρω «ὧ δὲ δεῖ ἀρύεσθαι τὸν οἶνον . . . ἔστι δ' ἐν τούτοις καὶ ὁ σίφων»¹. Ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς Θεσμοφοριαζούσαις τοῦ Ἀριστοφάνους, ὁ Μνησίλοχος κατηγορῶν τὰς γυναῖκας λέγει: «ἐπεὶ τόδ' οὐκ εἰρηχ', ὀρθῶς, ὡς στλεγγίδας λαβοῦσαι, ἔπειτα σιφωνίζομεν τὸν οἶνον», ὅθεν φαίνεται ὅτι ἡ ῥόφησις τοῦ οἴνου διὰ σίφωνος ἦτο ἀρκούντως συνήθης, ὥστε ὁ ποιητὴς ποιεῖται χρῆσιν ταύτης μεταφορικῶς καὶ διὰ τὴν κρυφίαν ῥόφησιν τοῦ οἴνου ὑπὸ τῶν γυναικῶν δι' ὀργάνου εἰς τὴν κόμμωσιν ἢ τὴν περιποίησιν τοῦ σώματος χρησίμου, οὐδεμίαν δὲ σχέσιν ἔχοντος πρὸς τὸν σίφωνα.

Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ παραστάσεων ἀρχαίων τινῶν ἀγγείων ἀπαντῶσι οἱ εὐθεῖς σίφωνα. Ὁ Pernice, ἐν ἀρθρῷ ὑπὸ τὸν τίτλον *Σίφων* (ἐν *Jahrbuch des K. Arch. Inst.* 1893), ἐρευνᾷ τὰς παραστάσεις ἀγγείου τοῦ Museo Tarquinese, ὧν ἡ μία παριστᾷ πώλησιν ἐλαίου, ἡ δ' ἑτέρα πώλησιν οἴνου, εἰς ἀμφοτέρας δὲ ζωγραφοῦνται ὡς ἀρυστῆρες σίφωνα. Καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, οἱ σίφωνα οὗτοι ἀπέβαινον, τὸ πλεῖστον, κωνικοὶ κατὰ τὰ ἄκρα, οὕτως ὥστε αἱ ὀπαὶ αὐτῶν ἦσαν μικρότεραι τῆς κυρίας αὐτῶν τομῆς².

Ἐν δὲ σελ. 28 ὁ Ἡρώων «στοιχείου ἕνεκα» γράφει καὶ περὶ τῶν καμπύλων σιφώνων, «εἰς πολλὰ γὰρ τῶν πνευματικῶν εὐχρηστοὶ τυγχάνουσιν».

¹ Ὅρα καὶ Ἡρώων, σελ. 36.

² Αἱ σημεριναὶ οἰνήρῳσις προσεγγίζουσι μᾶλλον πρὸς τοὺς σίφωνα, ὡς περιέγραψα αὐτοὺς ἐνταῦθα, καὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν χωρητικότητα ἢ πρὸς τὰς κλεψύδρας. Ἐπιτυχῶς ἄρα καλοῦνται αὐταὶ ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν χημικῶν σιφώνια.

Οὗτοι ἦσαν γνωστοὶ ἐπίσης ἐν ἀπωτάτῃ ἐποχῇ. Ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ René Ménard «Le travail dans l'antiquité» εὐρίσκωμεν πίνακα εὐρεθέντα ἐν ταῖς Αἰγυπτιακαῖς Θήβαις, τῆς 17^{ης} ἑκατονταετηρίδος π. Χ, ἐν ᾧ παρίσταται μετάγγισις ὑγροῦ διὰ καμπύλων σιφώνων.

III. Χρήσεις καὶ μορφαὶ τῆς ἀρχαίας κλεψύδρας

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὰ τῆς χρήσεως τῆς κλεψύδρας. Εἶδομεν ὅτι ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἀναφέρει τὴν κλεψύδραν χρησιμεύουσαν ὡς παίγιον. Εἶνε δὲ βέβαιον, ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας τῶν ἀγγείων τῶν φερόντων παραστάσεις, καὶ εὐρεθέντων μέχρι σήμερον, ὅτι ἔκτοτε κατεσκευάζοντο τοιαῦτα ἀγγεῖα πρὸς διαφόρους ἄλλας χρήσεις, ἰδίως δ' ὡς οἰνήρῳσις.

Ὅσον ἕμως ἀφορᾷ τὸ περιγραφέν χαλκοῦν, εἶχον σχηματίσει τὴν πεποίησιν, καὶ ἕνεκα τῆς σμικρότητος καὶ ἕνεκα τῶν πτερυγίων αὐτοῦ, ὅτι μᾶλλον ὡς μαγειρικὸν σκεῦος ἐχρησίμευεν. Διὸ ἀπέξεσα τὴν ὀλίγην ἐντὸς τοῦ ὡσοῦ ἐπικειμένην σκωρίαν, ἥτις ἐρευνηθεῖσα χημικῶς, ἐν τῷ χημείῳ τοῦ ἐργαστηρίου τῆς φυσικῆς, ἔδειξεν ὅτι ἡ ὀξειδῶσις τοῦ χαλκοῦ προῆλθεν ἐξ ἐλαίου καὶ οὐχὶ ἐξ οἴνου¹. Ἦτο λοιπὸν ἐλαιήρῳσις καὶ οὐχὶ οἰνήρῳσις.

Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο εἶνε, ὡς φρονῶ, ἡ ἐλαιηρὰ ἐπίχυσις. Καὶ ὄντως ἀναγινώσκωμεν ἐν Πολυδεύκει (σελ. 424) «καὶ τὴν ἐλαιηρὰν ἐπίχυσιν ἣν Εὐπολῆς μακρὸν χαλκίον ὠνόμασεν. Καὶ Ἀριστοφάνης ἐν Ἀχαρνέσιν ἔφη

κατὰ χειρὸς σύ, παῖ, τοῦλαιον ἐκ τοῦ χαλκίου»

καὶ κατωτέρω (σελ. 429) «καὶ μὴν καὶ ἐπίχυσιν χαλκίου ἐν τῶν μαγειρίου σκευῶν».

¹ Ἐντὸς τῆς μικρᾶς ποσότητος τῆς συλλεγείσης κόνεως ὑπῆρχον ἐκτὸς τῶν ἄλλων, (προϊόντων ὀξειδῶσεως τοῦ χαλκοῦ, ἀποθεμάτων ἀνθρακικοῦ ἀσβεστίου κλπ.), καὶ τεμαχίδια βητινώδη, ἀπετρογγυλωμένα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον. Ἡ συλλεγείσα ποσότης τούτων ἀπετέλει μολὶς 1/10 τοῦ γραμμαρίου, ὥστε ἐπισταμένη ἔρευνα τούτων ἦτο λίαν δυσχερῆς, ἂν μὴ ἀδύνατος.

Μέρος τῆς διαφανοῦς ταύτης οὐσίας, θερμανθὲν καταλλήλως, ἀνέδωκεν ἀτμούς ὡς ἀπὸ καιομένου ἐλαίου, ἐν οἷς διακρίνεται ἡ ὀσμὴ τῆς ἄκρολείνης. Ἐτερον δὲ μέρος αὐτῆς θερμανθὲν ἐν κλειστῷ σωληνίσκῳ (κορυνίῳ), παρέσχε διὰ τῆς ξηρᾶς ἀποστάξεως σταγονίδια ἐλαϊώδη, ὄζοντα ὡς ἡ ἀκρολείνη, ὑπενθυμίζοντα ἐπίσης τὴν ὀσμὴν τὴν παραγομένην κατὰ τὴν ἀτελεῖ καῦσιν τοῦ ἐλαίου.

Τὸ ἐλάχιστον ὑπολειφθὲν μέρος τῶν βητινοειδῶν σωματίων εὗρηται παρ' ἐμοί.

Ἐν ταῖς διαφόροις μορφαῖς τῆς ἀρχαίας κλεψύδρας δυνάμεθα, ὡς φρονῶ, νὰ καταλέξωμεν καὶ τὴν χώνη, καθόσον αὕτη ἐχρησίμευεν ὡς ἀρυστήρ¹. τοῦτο δὲ διότι ἡ ἀπλῆ χώνη δὲν εἶνε κατ'ἀλληλος συσκευὴ πρὸς ἄρυσιν οἴνου, (ἀκόμη δ' ὀλιγώτερον ἐλαίου) κυρίως ἕνεκα τοῦ ἐξῆς. Εἰς τὸν ἀμφορέα τοῦ Γρηγοριανοῦ Μουσείου, τὸν ἐξηγηθέντα ὑπὸ τοῦ Ritschl (*Monumenti del' Instituto*, tom. II, πινάξ 44), παρίσταται πωλητῆς ὕγρου (πιθανῶς ἐλαίου), ὅστις ἀφ' οὗ ἤντηλησεν ἐξ ἀγγείου ὕγρον διὰ χώνης, ἀφήνει νὰ χυθῆ τοῦτο ἐντὸς μικρῶς ληκύθου, φαίνεται δὲ τὸ ὕγρον ἐκρέον τῆς χώνης. Τὴν χώνην κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς, ἧς ὁ ἀντίχειρ εὐρίσκεται τοποθετημένος ἄνωθεν τῆς χώνης καὶ ἐν τοιαύτῃ θέσει, ὥστε δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνη ὅτι εἶνε ἔτοιμος νὰ κλείσῃ ὀπήν, ἵνα παύσῃ τὴν περαιτέρω ἐν τῇ ληκύθῳ ροὴν τοῦ ὕγρου. Ὅστε ἡ χώνη τοῦ Γρηγοριανοῦ ἀμφορέως θὰ ἦτο, κατ' ἐμέ, κλειστὴ ἄνωθεν φέρουσα μόνον ὀπήν τινα πρὸς ἐπίσχεσιν τῆς ροῆς διὰ τοῦ δακτυλοῦ.

Τοσαῦτα εἶνε αἱ μορφαὶ τῆς ἀρχαίας κλεψύδρας, καθ' ὅσον ἠδυνήθηεν νὰ ἀνεύρω. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα βραδύτερον δὲν διετήρησαν τὸ ὄνομα τῆς κλεψύδρας, βεβαίως δὲ τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν οὐδ' ἅμα τῇ ἐφευρέσει αὐτῶν ὠνομάσθησαν οὕτως· τοῦτο δὲ προῆλθε τὸ μὲν ἐκ τοῦ ὅτι ἕκαστον εἶδος αὐτῶν, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἐφαρμογαὶ τῆς κλεψύδρας, ἐλάφον ἴδιον ὄνομα, κατὰ τὸ σχῆμα ἢ τὴν χρῆσιν δι' ἣν προωρίζοντο², τὸ δὲ διότι τὸ ὄνομα τῆς κλεψύδρας μετέπεσεν εἰς ἰδίας χρήσεως ἀγγεῖα, περὶ ὧν διαλαμβάνομεν ἀμέσως κατωτέρω.

IV. Ἡ κλεψύδρα ὡς δικαστικὸν σκεῦος

Ὁ χρόνος τῆς ἐκκενώσεως τῶν τοιούτων ἀγ-

¹ Τοιαύτη χρῆσις τῆς χώνης δι' οἴνου ἀναφέρεται λ. χ. ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκου, σελ. 419.

² Ἐν τούτοις παρ' Ἀθηναίῳ ἀπαντῶμεν γνώσιν τινα τῶν ἀφορώντων τὴν ἀρχαίαν κλεψύδραν. Καὶ ὅντως ἐν τοῖς Πνευματικοῖς τοῦ Ἱερῶνος εὐρίσκεται ἡ περιγραφή τοῦ ὑδραυλικοῦ ὄργανου (ὑδραυλικῶς), ἐφευρεθέντος ὑπὸ τοῦ Κτησιδίου, εἶδους φυσητηρίου μετ' αὐλῶν, τοῦ σήμερον καλουμένου Ὀργάνου (orgue). Τὸ ὄργανον τοῦτο εἶλεν ἐντὸς ὕδατος βυθισμένον ἡμισφαίριον κυλινδρῶδες, καλούμενον πιγέα, καὶ φέρον κατ'ἄνω τρυπήματα, συγκοινωνῶν δ' ἄνωθεν ἀφ' ἐνός μετὰ πυξιδος, ἐν ᾗ τὸ ἔμβολον, ἐτέρηθεν δὲ πρὸς ἀλλοῦς, ὥστε ὁμοιάζει πῶς πρὸς κλεψύδραν. Παρὰ δὲ Ἀθηναίῳ εὐρήσεται περιγραφὴ τις αὐτοῦ λέγει δὲ περὶ τούτου ὁ ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς μουσικός Ἀλκείδης ὁ Ἀλεξανδρεὺς «καὶ τὸ ὑδραυλικὸν δὲ ὄργανον δοκεῖ κλεψύδρα εἶναι».

γείων (λ. χ. τοῦ ἄνευ παραστάσεων πηλίνου καὶ τοῦ χαλκοῦ) εἶνε ἐλάχιστος, δύναται ἕμως νὰ ἀποβῆ ἀρκούντως μέγας¹, ἂν ἡ ὀπή τοῦ αὐλοῦ γίνῃ ἐλάχιστη, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ γίνῃ καὶ νὰ διατηρηθῆ. Ὡς ἐκ τούτου, πρὸς μέτρησιν μεγάλου χρονικοῦ διαστήματος, ἔχομεν ἀνάγκην τοιούτου ἀγγείου μεγάλων σχετικῶς διαστάσεων. Φαίνεται δ' ὅτι, ὅταν καθιέρωσαν χρονικὸν τι ὄριον διὰ τοὺς λόγους τῶν διαδίκων ἐν ταῖς πλείσταις τῶν δικῶν, δὲν μετεχειρίσθησαν ἀπλῶς ὁρχεῖον ἀνοικτὸν ἄνωθεν φέρον ὀπήν εἰς τὸν πυθμένα, ἀλλὰ τοιαῦτα ἀγγεῖα, ἄγνωστον πόθεν λαβόντες τὴν τοιαύτην χρῆσιν, καὶ τόσον ἐσυνείθισαν πρὸς ταύτην, ὥστε αὐτὸ τὸ δικαστήριον καὶ κλεψύδρα ἐκαλεῖτο (ἔρα καὶ Ἡσύχιον).

Ὅτι δὲ ἡ δικαστικὴ κλεψύδρα ἦτο ὁμοίας φύσεως πρὸς τὴν προηγουμένως περιγραφεῖσαν, συμπεραίνομεν ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ ὀνόματος παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει. Διότι, ἂν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τοῖς προβλήμασιν ἐρευνηθεῖσα κλεψύδρα διέφερον οὐσιωδῶς τῆς δικαστικῆς, ἀναμφιβόλως οὗτος θὰ ἀντιδιέστειλλε ταύτην τῆς ἐτέρας. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει τὴν δικαστικὴν κλεψύδραν ἐν τῇ Ἀθηναίων Πολιτείᾳ, ἐκ τῆς πληρεστερας ἐκδόσεως τῆς ὁποίας, γενομένης ὑπὸ τῶν Kaibel καὶ de Willamowitz (1898) ἀποσπῶμεν τὸ κάτωθι μέρος,

«Εἰσὶ δὲ κλεψύδ[ραι] αὐλ[ίσκου]ς ἔχουσαι ἔκρους, ἐς ἃς τὸ ὕδ[ωρ] ἐνχέ[ουσι] πρὸς ὃ δεῖ λέγειν τὰς δίκας. Διδ[ό]σ[ται] <δὲ> δεκάχους [τ]αῖς ὑπὲρ πεντακισχιλίας δραχμᾶς καὶ τριχ[ο]ύς τῷ [ὑστερον] λό[γ]ῳ, ἐπτάχους δὲ ταῖς μέχρι πεν[τακισχιλίων] δραχμ[ῶ]ν καὶ δίχους, [π]εντάχους δὲ τα[ῖς] ἐν [μήνο]ις καὶ δίχους, ἐξάχους δὲ ταῖς διαδικασί[αι]ς <αῖς> [ὑστ]ερον λόγος οὐκ ἔστι. Ὁ δὲ [ἐφ' ὕδωρ] ἐν τῷ [πρό]τερον λόγῳ ἐπιλαμβάνει τὸν αὐλίσκον, ὅταν ψήφισμα ἢ νόμον ἢ μαρ[τυρίαν] ἢ σύμβολον ὁ γραμμ[α]τεὺς ἀναγι[νώσκη]. Ὅταν δὲ ὁ ἀγὼν πρὸς [διαμεμετρη]μένην τὴν ἡμέραν γίγνηται, [τότ]ε δὲ οὐκ ἐπιλαμβάνει τὸν αὐλίσκον, δίδοται δὲ [τὸ] ἴ[σο]ν

¹ Ἡνοιξα μίαν ὀπήν εἰς τὸν πυθμένα ὑελίνης φιάλης, 730 κ. ὑψ., χωρητικότητος, ἐτρέψα δὲ τὸ ἐπίπωμα αὐτῆς δι' ὑελίνου σωλήνος ἐσωτερικῆς διαμέτρου ἐνός χιλιοστομέτρου, ὅτε ὁ χρόνος τῆς ἐκκενώσεως ἦτο 6 1/2 λεπτῶν, τῆς θερμοκρασίας οὔσης 12°. Ὅταν δὲ ὁ διατρυπῶν τὸ πῶμα ὑελίνος σωλήν εἶχε διάμετρον 0,4 τοῦ χιλ. μ., ὁ χρόνος τῆς ἐκκενώσεως ἦτο 50 ὅλων λεπτῶν.

ὕδωρ τῷ τε κα[τηγοροῦντι καὶ τῷ ἀπο]λο[γου]-
μένω, διαμετ[ρούμενον πρὸς τὰς ἡμέ]ρας [τ]οῦ
Ποσιδεῶνος . . . ».

Ἡ δικαστικὴ κλεψύδρα δὲν ἐβυθίζετο ἐν ὕδατι,
ἀλλ' ἐπληροῦτο ἐρχυνομένου ἐν αὐτῇ ὕδατος,
ἅπαξ δι' ἕκαστον λόγον¹. Ἐνταῦθα ὅμως παρου-
σιάζεται ἡ πρώτη δυσχέρεια περὶ τὴν κατανόησιν
τῆς λειτουργίας τῆς δικαστικῆς κλεψύδρας. Ἡ ἀρ-
χαιότερα κλεψύδρα ἀδύνατον νὰ πληρωθῇ δι'
ἐρχύσεως ὕδατος διὰ τῆς ἀνωθεν ὀπῆς (τοῦ αὐ-
λοῦ). Ἀφ' ἑτέρου ἐν τῷ ἀνωτέρω ἀποσπάσματι τοῦ
Ἀριστοτέλους ἀναφέρεται ὅτι ἡ κλεψύδρα εἶχεν
αὐλίσκον ἔκρουν, τουτέστιν ἀνομοιότητά τινα
πρὸς τὴν ἀρχαιότεραν δηλ. πρὸς τὰ εὐρεθέντα
ἀγγεῖα.

Ἴνα ἄρωμεν τὴν δυσχέρειαν ταύτην καὶ συμβι-
βάσωμεν τὰ κείμενα, δυνάμεθα νὰ ποιήσωμεν μίαν
τῶν ἐξῆς δύο ὑποθέσεων.

α) Ὅτι ἡ κλεψύδρα ἐν τοῖς Δικαστηρίοις ἦτο
ἀνεστραμμένη, τουτέστιν εἶχεν εὐρέα τρυπήματα
ἀνωθεν καὶ τὸν αὐλὸν κάτωθεν, ὅτε ἡ κλεψύδρα
φυσικῶς εἶχε τοῦτο ἔκρουν. Καὶ οὕτως ὅμως θὰ
ἐξεχύνετο μέγα μέρος τοῦ ὕδατος κατὰ τὴν πλή-
ρωσιν, ὅπερ δὲν φαίνεται καθόλου πιθανὸν ὅτι συνέ-
βαιεν. Πρέπει ἄρα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ περὶ τὸν
ἠθμὸν βάσις, ἡ εἰς τὰ πῆλινα ἀγγεῖα ἀπαντῶσα,
ἦτο βαθυτέρα καὶ ἐσχημάτιζεν εἰδὸς τι ἀνωτέρου
ἀγγείου ἢ γώνης. Ὡστε ἡ δικαστικὴ κλεψύδρα
κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἦτο ἀγγεῖον, φέρον κά-
τωθι αὐλίσκον καὶ κλειόμενον ἀνωθεν δι' ἠθμοει-
δοῦς ἀγγείου, ἀποτελοῦντος σῶμα μετ' αὐτοῦ,
ὁμοίου πρὸς τὸν ἠθμὸν ὃν μετεχειρίζοντο πολλάκις
κατὰ τὴν ἐπίχυσιν οἴνου ἐν κύλικι,

ἢ β) Ὅτι ἡ κλεψύδρα εἶχεν ἀνωθεν αὐλὸν, ὡς
ἡ κοινὴ τοιαύτη, κάτωθι δὲ αὐλίσκον ἔκρουν ἀντὶ
ἠθμοῦ ἔκρου, ἡδύνατο δὲ νὰ πληρῶται δι' ἰδίας
εὐρείας ὀπῆς κλειομένης εἶτα διὰ πώματος. Ἐν
τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ μορφῇ, ὁ ἐφ' ὕδωρ ἐπιλαμβάνει
οὐχὶ τὸν ἔκρουν αὐλὸν ἀλλὰ τὸν ἀνώτερον πρὸς
ἐπίσχεσιν τοῦ ὕδατος διὰ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέ-
σεως. Ἡ δευτέρα αὕτη ὑπόθεσις μοι φαίνεται προ-
τιμότερα καὶ ὡς μᾶλλον σύμφωνος πρὸς τὸ σωζό-

μενον μέρος τοῦ κειμένου τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας
καὶ πρὸς τὴν κοινὴν κλεψύδραν, ἅτε τῆς ἐπίσχε-
σεως γινομένης διὰ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως.

Βραδύτερον ἢ δικαστικὴ κλεψύδρα ἔλαβε τὴν
ἀπλουστάτην αὐτῆς μορφήν, συγκειμένη ἀπλῶς ἐξ
ἀγγείου ἀνοικτοῦ, φέροντος ὀπῆν εἰς τὸν πυθμένα.
Καὶ ὄντως ὁ μὲν Ἴρων πλέον τῶν δύο αἰῶνων
βραδύτερον, ἐν ᾧ προκειμένου περὶ τῶν ἀγγείων
τῶν στηριζομένων ἐπὶ τῆς ἀρχαίας κλεψύδρας,
δὲν ἀναφέρει, ὡς εἶπομεν, τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἀνα-
φέρει ἅπαξ τὴν κλεψύδραν (ἐν τῷ κεφ. XXVII)
ὡς ἀγγεῖον ἀνοικτὸν ἀνωθεν φέρον ὀπῆν ἐν τῷ πυθ-
μένῳ. Φαίνεται δὲ πιθανὸν ὅτι πολὺ πρὸ τοῦ Ἡρω-
νος ἐγένετο ἡ ἀπλοποίησις αὕτη. Καὶ ὄντως παρὰ
τῷ Ἡρώνῳ, ἀκμάσαντι μίαν ἀκριβῶς ἑκατονταε-
τηρίδα μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ἀπαντῶμεν, ἐν τῷ
μίμῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ Πορονοσοκὸς τὸ ἐξῆς χω-
ρίον: «Καίτοι λαβὼν μοι, γραμματεῦ, τῆς αἰ-
κειῆς τὸν νόμον, ἀνείπε, καὶ σὺ τὴν ὀπῆν βύσον
τῆς κλεψύδρας, βέλτιστε, μέχρις οὗ εἶπη», ἐν ᾧ
ἡ περιγραφή εἶνε μᾶλλον σύμφωνος πρὸς τὴν
ἀπλουστέραν μορφήν τῆς κλεψύδρας. Ὁ δὲ Ἡσύ-
χιος ὀρίζει τὴν κλεψύδραν καὶ ὡς «ἀγγεῖον ἔχον
μικροτάτην ὀπῆν περὶ τὸν πυθμένα, ὅπερ ἐν τῷ
δικαστηρίῳ μεστὸν ὕδατος ἐτίθετο, πρὸς ὃ ἔλεγον
οἱ ῥήτορες».

Οἱ ῥήτορες εἶχον δικαίωμα νὰ λέγωσι μέχρι τῆς
τελείας ἐκροῆς τῆς ἐκάστοτε παρεχομένης ποσό-
τητος ὕδατος. Αἱ σωζόμεναι μαρτυρίαι παρέχουσιν
ἡμῖν καὶ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκροῆς; Φρονῶ ὅτι δυ-
νάμεθα νὰ συμπεράνωμεν αὐτὴν κατὰ προσέγγισιν.

Ἐν τῷ ἀποσπάσματι τοῦ Ἀριστοτέλους γίνεται
μνεῖα καὶ περὶ τῆς διαμετρημένης ἡμέρας, ἣτις
θεωρεῖται μέτρον ὕδατος πρὸς μεμετρημένον ἡμέ-
ρας διάστημα ῥέον, διαμετρούμενον πρὸς τὰς ἡμέ-
ρας τοῦ Ποσιδεῶνος μηνός. Ἀφ' ἑτέρου γνωστὸν
τυγχάνει ὅτι αἱ δίκαι τυπικῶς ἤρχίζον ἅμα τῇ
ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου, τὸ δὲ ὄριον τῆς λήξεως ἦτο
ἡ δύσις τοῦ ἡλίου. Ὡστε δυνάμεθα νὰ συμπερά-
νωμεν ὅτι ἡ ὀρικὴ διάρκεια τῶν μεγάλων τούτων
δικῶν ἦτο μία ἡμέρα τοῦ Ποσιδεῶνος μηνός, ἦτοι
12 ὥραι τοῦ Ποσιδεῶνος. Ἀλλ' ὁ Ποσιδεῶν διήρ-
κει ἀπὸ 30 Νοεμβρίου/13 Δεκεμβρίου ἕως 29 Δε-
κεμβρίου/11 Ἰανουαρίου ἦτο δηλ. ὁ παρ' ἡμῖν Δε-
κέμβριος μῆν. Ἐν Ἀττικῇ ἡ διάρκεια τῶν 12 τού-

¹ Τοῦτο ἐμφανίζεται καὶ ἐκ τοῦ ἄνω ἀποσπάσματος καὶ ἐξ ὁμοίων
ἐτέρων συγγραφέων. Ὁρα λ. χ. Λουκιανὸς «Ἀλιέα» καὶ «Δίς κατη-
γορούμενον».

των ὥρων ἰσοῦται πρὸς 9 ὥρας καὶ 29 λεπτά περίπου¹.

Ἄφ' ἑτέρου ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ «περὶ Παραπρεσβείας» λόγῳ αὐτοῦ προτείνει τοῖς δικάζουσιν, ἂν κελεύωσι, νὰ βασανισθῶσι πρὸς μαρτυρίαν οἱ οἰκέται, καθόσον «ἐνδέχεται τὸ λοιπὸν μέρος τῆς ἡμέρας ταῦτα πράξει. Πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας, ἐν διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι». Ὁ ἀμφορεύς ἰσοδυναμεῖ πρὸς 39 λίτρας περίπου, ἐκενοῦντο δὲ 11 τοιοῦτοι διαδοχικῶς. Ὁ ἀνώτερος ἄρα χρόνος τῆς πλήρους κενώσεως ἐνὸς ἀμφορέως ἦτο, (λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ χρόνου καθ' ὃν ὁ ἥλιος ἐκρύπτετο ὑπὸ τῶν ὀρέων), περὶ τὰ 51 λεπτά τῆς ὥρας.

Ὁ Δημοσθένης ἐξ ἄλλου ἐν τῷ πρὸς Μακάρτατον λέγει· «τῷ ἄρχοντι ἀμφορέα ἐκάστω ἐγγέαι τῷ ἀμφισβητούντων, καὶ τρεῖς χάσας τῷ ὑστέρω λόγῳ». Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης γράφει, ὡς εἶδομεν, «Δίδεται <δὲ> δεκάχους [τ]αῖς ὑπὲρ πεντακισχίλιας δραχμὰς καὶ τριχ[ο]ύς τῷ [ὑστέρον] λό[γῳ]». Ἡ γραφή <δὲ> δεικνύει ὅτι οἱ ἐκδότηι θεωροῦσι τὸν σύνδεσμον περιττόν. Ἴνα συμβιδάσωμεν τὰ δύο ταῦτα χωρία, νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ προτείνωμεν τὴν γραφὴν δω, ὅτε ἀντὶ δέκα χῶων ἔχομεν δώδεκα χάσας, ἦτοι ἕνα ἀμφορέα. Ἐχομεν λοιπὸν οὕτως ὡς ἀνώτερον ὄριον κενώσεως τῆς κλεψύδρας, χωρούσης ἀμφορέα, τουτέστι διαρκείας λόγου τῶν ῥητόρων ἐν ταῖς τοιαύταις δίκαις, τὰ 51 λεπτά (μὴ συμπεριλαμβανομένου, ἐννοεῖται, τοῦ χρόνου τῆς ἀναγνώσεως τῶν μαρτυριῶν, νόμων καὶ τῶν τοιούτων).

Τὸ τοιοῦτον ἐπιβεβαιουταί πως ἐκ τῶν σωζομένων λόγων, οἵτινες καίτοι μὴ ὄντες αὐτοὶ οὔτοι ἀκριβῶς οἱ ἀπαγγελλθέντες, δὲν πρέπει νὰ εἶνε πολὺ διάφοροι τὸ μῆκος τῶν πραγματικῶν. Οὕτω λ. γ. ἐν ταῖς τοιαύταις δίκαις ὁ κατ' Ἀριστογείτονος πρότερος λόγος τοῦ Δημοσθένους, ἀπαγγελλόμενος ταχέως, διαρκεῖ 48 λεπτά, ὁ δὲ ὑπὲρ Φορμίωνος, ὁμοίως, διαρκεῖ 28 λεπτά, περισσεύει δὲ καὶ ὕδωρ ἐν τῇ κλεψύδρᾳ, διότι ὁ ῥήτωρ διατάσσει ἐν τέλει νὰ ἐξεράσωσιν (ἐκχύσωσι) τὸ ὕδωρ.

Ὁ δὲ κατ' Ἀριστογείτονος σωζόμενος ὑστέρος λόγος, ἀπαγγελλθείς ὁμοίως, ὡς καὶ ὁ πρότερος,

διαρκεῖ 12 λεπτά ἦτοι τὸ 1/4 τοῦ προτέρου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ποσὸν τοῦ διδομένου ὕδατος (3 χάσας) εἶνε τὸ 1/4 τοῦ ἀμφορέως, θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνη ὅτι ἐν τῇ κλεψύδρᾳ ἔχουν τὸ 1/4 τοῦ ὕδατος διὰ τὸν ὑστέρον λόγον, ἢ δὲ ῥοὴ διήρκει ἀκριβῶς τὸ 1/4 τῆς διαρκείας τοῦ προτέρου. Τὸ τοιοῦτον ὁμοίως εἶνε ἐσφαλμένον, ὑποτιθεμένης τῆς κλεψύδρας πρισματικῆς ἢ κυλινδρικής· διότι ὁ χρόνος τῆς ἐκκενώσεως αὐτῆς, (μὴ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ τριχοειδοῦς), δίδεται ὑπὸ τοῦ τύπου.

$$T = \frac{E}{K\epsilon} \sqrt{\frac{2H}{g}}, \text{ μετὰ } \Pi = E \cdot H$$

ἔνθα E παριστᾷ τὸ ἐμβαδὸν τῆς τομῆς τοῦ ἀγγείου, ϵ τὸ ἐμβαδὸν τῆς ὀπῆς, H τὸ ἀρχικὸν ὕψος τοῦ ὕδατος ὑπὲρ τὸν πυθμένα, g τὴν ἐπιτάχυνσιν τὴν ὀφειλουμένην εἰς τὴν βαρύτητα, Π τὸ ὄλον ποσὸν τοῦ ἐκχεομένου ὕδατος (μέχρι τῆς πλήρους ἐκκενώσεως), καὶ K συντελεστήν, ἰσούμενον μὲν πρὸς 0,62, ἂν ἡ ῥοὴ γίνετα δι' ὀπῆς λεπτοπαρείου, πρὸς 0,82 δὲ, ἂν γίνετα διὰ βραχέος κυλινδρικοῦ αὐλοῦ. Ἄν δ' ὑποθέσωμεν τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος τὸ 1/4 τοῦ ἀρχικοῦ, ὁ χρόνος τῆς ἐκκενώσεως γίνετα ὁ ἡμισὸς τοῦ ἀρχικοῦ καὶ οὐχὶ τὸ τέταρτον αὐτοῦ.

Ἄν λοιπὸν ὁ ὑστέρος λόγος διήρκει μόνον τὸ 1/4 τοῦ προτέρου, ὅπερ καθόλου βέβαιον δὲν εἶνε, ἢ ἂν δυσκολία θὰ ἦρητο εἶτε ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἡ κλεψύδρα εἶχεν ἑτερόν τι κατάλληλον σχῆμα, ὥστε ἡ ὀρική διάρκεια τοῦ ὑστέρου λόγου νὰ εἶνε τὸ 1/4 περίπου τῆς ὀρικής τοῦ προτέρου, εἶτε ἂν δεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχον δύο κλεψύδραι, διαφόρου τομῆς ἢ καὶ τομῆς αὐλίσκου ἔκρου, ἢ μὲν διὰ τὸν πρότερον λόγον ἢ δὲ διὰ τὸν ὑστέρον, ὅπερ δὲν ἀντιτίθεται ποσῶς πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους γραφόμενα.

V. Ἡ κλεψύδρα ὡς ὠρολόγιον

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' π.Χ. αἰῶνος πιθανῶς, ἀνεκαλύφθη ὁ τρόπος τῆς ἰσοταχοῦς ῥοῆς διὰ τῆς κλεψύδρας, ἢ γενικώτερον ἀγγείου, τηρουμένης τῆς στάθμης τῆς ἐλευθέρας ἐπιφανείας σταθερᾶς, δι' ἐπιρρύτου ὕδατος (ὄρα fragm. ἐκ τοῦ Πάππου in Theonis in Ptolem. magn. constr. comment. V) καὶ συλλεγομένου ἐν καταλλήλῳ συσκευῇ τοῦ

¹ Διάρκεια κατὰ τὴν 30 Νοεμβρίου ὥρ. 9 λ. 30 τὴν 8 Δεκεμβρίου ὥρ. 9 λ. 29 τῆς 29 Δεκεμβρίου ὥρ. 9 λ. 40.

ούτω βέοντος ύδατος. Ένεκα δὲ τῆς ἀνισότητος τῆς διαρκείας τῶν ὥρῶν, συμφώνως τῇ ἀνίσῳ διαρκείᾳ τῆς ἡμέρας, ἐφευρέθησαν τροποποιήσεις, περὶ ὧν, ὡς λίαν γνωστῶν, οὐδένα ποιῶμαι λόγον ἐν τῇ ἐρεύνη ταύτῃ. Τοῦτο μόνον μοι ὑπολείπεται νὰ προσθέσω, ὅτι αἱ τροποποιήσεις αὗται τῆς ἀπλουστερίας κλειψύδρας, ἢ κάλλιον τὸ σύνολον ταύτης καὶ τοῦ ὑποδοχέως, ἐκαλοῦντο ὑπὸ μὲν τοῦ Ἡρω-

νος, καθόσον δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ὑδρία ὠροσκοπεῖα¹ καὶ βραδύτερον, παρὰ μὲν τῷ Ἀθηναίῳ εὔρηται κατὰ συνεκδόχῃν ὡς γινώμοιες, παρὰ δὲ τῷ Βιτρουβίῳ ὡς ὠρολόγια δι' ὑδατος ἢ ὑδραυλικά¹.

Κ. ΜΑΛΤΕΖΟΣ

¹ Τὰ περὶ τῶν ὑδραυλικῶν ὠρολογίων ὄρα ἐν Daremberg et Saglio, Dictionnaire des Antiquités, ἄρθρον τοῦ Ardaillon.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

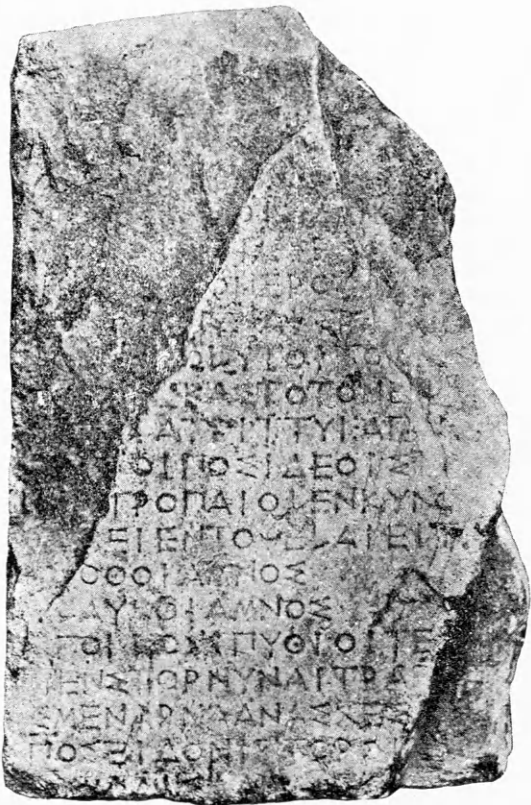
1.

Ἱερὸς Νόμος

Οὗτος γεγραμμένος ἀμφοτέρωθι μαρμαρίνης πλακῶς ἀποκεκρουμένης, ἐχούσης πάχος 0,073, ὕψος 0,30, πλάτος ἄνωθεν μὲν 0,10, κάτωθεν δὲ 0,20 εὐρέθη ἐντετοιχισμένος τῷ τοίχῳ τῷ διαχωρίζοντι τὸν κῆπον τοῦ Δημητρίου Ἀνυφαντῆ ἀπὸ τοῦ κήπου τοῦ Α. Λιμπερίου, ἐν ᾧ τὸ γυμνάσιον, περὶ οὗ ἐποιήσαμεθα λόγον ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ 1900^{ου} ἔτους.

Καὶ ἐν μὲν τῇ μιᾷ τῶν πλευρῶν, ἧτις εἶνε μᾶλλον τῆς ἐτέρας πανταχόθεν ἀποκεκρουμένη, ἦν γε-

γραμμένη ἡ ἐπιγραφή ἣν δηλοῦμεν διὰ τοῦ γράμματος Α. Ἐν ταύτῃ ὀρίζεται ὁ τρόπος καὶ ὁ χρόνος καὶ τὰ θύματα τὰ θυόμενα ἐκάστῳ τῶν ἐν Χαλκίδι λατρευομένων θεῶν ἢ ἡρώων. Ἐν δὲ τῇ ἐτέρᾳ τῶν πλευρῶν, ἧς τὸ ἐν δεξιᾷ μέρος εἶνε σχεδὸν ἀκέραιον εἶνε κεχαραγμένη ἡ διὰ τοῦ γράμματος Β δηλουμένη ἐπιγραφή. Ἐν αὐτῇ ὀρίζονται τὰ ἱερώσινα, αἱ ἀφ' ἐκάστης δηλονότι θυσίας ἀποφοραὶ ἢ ὡς νῦν λέγομεν τὰ δικαιώματα τῶν ἱερέων. Ἀμφότεραι αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται εἶνε στοιχηθὸν γεγραμμέναι, ὡς πᾶς τις καὶ ἐκ τοῦ πανομοιότυπου, ὅπερ χάριν ἀκριθείας ὧδε παρατίθεμεν, δύναται νὰ ἴδῃ.

A.

. . . . Λ ε τ] ο ἰ σ ὖ [ν
 . . 'Α ρ τ έ μ] ι δ ι β ο ὖ [ν
 . . ἔ ρ ι φ] ο ν 'Ε ρ ο τ [ι
 ἐ ν σ τ ο ρ] ν ὕ ν α ι τ ρ ά [π ε ζ α ν
 5 . . Η ι π π] ο λ ὕ τ ο ι τ ὄ ι
 Η] ε κ ά σ τ ο τ ὄ ν ε
 α τ ρ ι τ τ ὕ ι: 'Α π [ό λ λ ο ν ι Δ ε λ φ ι ν ἰ ο ι σ ὖ ν: Γ
 λ α ὕ κ] ο ι Π ο σ ι δ έ ο ι ς τ [ρ ά π ε ζ α ν ἐ ν σ τ ο ρ ν ὕ ν α ι
 Δ ι ἰ] τ ρ ο π α ἰ ο ι ἐ ν κ υ ν ὀ [ς κ ε φ α λ ἔ ι κ ρ ι ὀ ν: 'Α φ ρ ο
 10 δ ἰ τ] ε ι ἐ ν τ ὄ ι ἐ λ α ι ε ἰ τ ρ] ά γ ο ν
 X σ] ό θ ο ι ά μ ν ὀ ς
 Γ] λ α ὕ κ ο ι ά μ ν ὀ ς A
 'Α] π ό λ λ ο ν ι Π υ θ ἰ ο ι τ έ [λ ε ο ν ο ἰ ν
 . ἐ ν σ τ ο ρ ν ὕ ν α ι τ ρ ά [π ε ζ α ν τ τ: θ ε ο ἰ ς χ θ ο ν ἰ ο ι
 15 ς μ ἐ ν ἄ ρ ν α ά ν α σ χ έ σ ε ι ς [μ έ λ α ν α έ τ έ σ ι ο ν τ τ τ
 Π ο σ ε ι δ ὄ ν ι Π τ ο ρ θ ἰ [ο ι δ έ τ α ὖ ρ ο ν κ ρ ι τ ὀ ν τ Δ Δ
 ι: σ: // α ι

B.

α ἰ ο Η ι ε ρ ε ὖ ς ἔ ν μ ἐ ν ο ἰ ε ς θ ὕ ο ν] τ α ι ο ἰ ὄ ν δ α ρ [τ-
 ὄ ν δ ὕ ο μ ο ἰ ρ α ς κ α ἰ: τ: ἔ ν δ έ β ο ὖ ς,] β ο ὀ ς π έ ν τ ε μ ο -
 ἰ ρ α ς λ α μ β α ν έ τ ο, δ ο κ ο ὖ ν δ έ τ] ι ν ι, σ τ ε ρ [ν ο] φ ο ρ -
 ε ἰ τ ο, σ κ έ λ ο ς δ έ τ ὄ ι ά ρ χ ε γ έ τ] ε ἰ τ ά ς μ ε ρ ἰ δ α ς
 5 τ ά ς α ὕ τ ά ς Π υ θ ἰ ο Η ι ε ρ ε ὖ ς λ α μ β α ν έ τ ο' κ α θ' ἔ κ -
 α σ τ ο ν δ' Η ι ε ρ ὀ ν τ ὄ ν δ α ρ] τ ὄ ν τ ά δ έ ρ μ α τ α π α ρ ε -
 χ ὀ ν τ ο ν ἄ ρ χ ο ν τ ε ς, γ λ ὄ τ] τ α ν δ έ τ ὄ ι ά ρ χ ε γ έ τ ε -
 ι: Η ι έ ρ ε ι α 'Α ρ τ έ μ ι δ ο ς N ι] σ α ἰ α ς κ α θ ά π ε ρ ὀ τ ὄ ἔ -
 ρ ο τ ο ς, Η ό τ α ν έ π ὀ λ ι ς θ ὕ ε] τ α ι έ ς ά π ὀ μ ε τ ρ α: δ [ι-
 10 κ ρ ε α ς λ α μ β α ν έ τ ο: 'Α θ ε ν α ἰ] α ς Η ἰ έ ρ ε ι α λ α μ β α -
 ν έ τ ο π ρ ὀ ς τ ἔ ι τ ρ α π έ ζ ε ι κ] α ἰ: τ: κ α τ ά τ ὀ Η ι ε ρ ο -
 ν Η έ κ α σ τ ο ν, ε ἰ π ε ρ τ α ὖ τ' έ] ν δ έ ρ ο ς θ ὕ ε τ α ι, σ α ρ -
 κ ὄ ν δ' ε ἰ μ ἐ ἐ ν δ έ ρ ο ς π α ρ έ] χ ε ν δ έ τ ἔ ι Η ι ε ρ ε ἰ α -
 ι μ ε ρ ἰ δ α ς μ ἐ ν π έ ν τ] ε τ ὄ ν ἰ δ ἰ ο ν τ ὄ ν δ α ρ τ ὄ ν δ -
 15 ε μ ο σ ἰ ο ν δ έ τ ὄ ν δ α ρ] τ ὄ ν σ κ έ λ ο ς, 'Α ρ τ έ μ ι δ ο ς Η -
 ι ε ρ ε ἰ α ι ά π ὀ μ ἐ ν δ] ε μ ο σ ἰ ο ν τ ὄ ν δ α ρ τ ὄ ν δ έ ρ μ -
 α τ α κ α ἰ: τ: κ α τ ά τ ὀ Η ι] ε ρ ὀ ν Η έ κ α σ τ ο ν, ά π ὀ δ έ τ ὄ ν
 ἰ δ ἰ ο ν τ ὄ ν δ α ρ τ ὄ ν σ] κ έ λ ο ς, τ ὄ ν δ έ μ έ δ α ρ τ ὄ ν τ -
 ρ ά π ε ζ α ν: τ: τ ε λ α μ β α] ν έ τ ο. Κ α θ' ἄ π ε ρ έ τ ἔ ς 'Α ρ τ έ -
 20 μ ι δ ο ς χ έ Λ ε τ ο ὖ ς λ α] μ β α ν έ τ ο τ ὄ ν δ ε μ ο σ ἰ ο ν Η -
 ι ε ρ ὄ ν δ έ ρ μ α τ ά τ ε κ α ἰ: τ: κ α τ ά τ ὀ Η ι ε ρ ὀ ν [έ κ] α σ -
 τ ο ν

Ἐπειδὴ ἐλλείπει ἡ ἀρχὴ ἀμφοτέρων τῶν ἐπιγραφῶν τούτων δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς, πότε ὁ νόμος οὗτος ἐγένετο, δυνάμεθα δ' ὅμως ἀσφαλέστατα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ ὅτι εἶνε γεγραμμένος γράμμασι τοῦ νεωτέρου Ἀττικοῦ ἀλφαβήτου, ὅτι οὔτε πρὸ τοῦ 446 π. Χ. ἐγένετο, διότι ἐλλείπει τὸ τρικελὲς Σ, οὔτε μετὰ τὸ 401 π. Χ. διότι τότε εἰσῆχθη ὁ Ἴωνικὸς ἀλφάβητος.

Τεχμαιρόμενοι ἐκ τῶν στίχων 15^{ου}, 16^{ου} 18^{ου} τῆς τὸ στοιχεῖον Β φερούσης ἐπιγραφῆς, οἵτινες πιθανώτερον πως δύνανται νὰ συμπληρωθῶσιν, φρονοῦμεν, ὅτι ἕκαστος στίχος τῆς ἐπιγραφῆς περιεῖχε 34 γράμματα, εἰ καὶ ἐν δυσὶ στίχοις, τῷ 8^{ου}, 19, πολὺ πιθανόν ὅτι ὑπῆρχον 35, ὡς σαφῶς ἐκ τοῦ 8^{ου} στίχου γίνεται δῆλον, ἐν ᾧ ὁ χαραξίας τὴν ἐπιγραφὴν μετὰ τὸ 31^{ον} γράμμα ἐχάραξε τὸ ἄρθρον ὁ πολὺ μικρὸν μεταξὺ τῶν κεραιῶν τοῦ Ρ καὶ Τ.

Καὶ ἐκ μὲν τῆς Α ἐπιγραφῆς γινώσκουμεν, ὅτι ἐν Χαλκίδι ἐλατρεύοντο θεοὶ μὲν ὁ Ζεὺς(ι), Ἀπόλλων ὁ Πύθιος, ὁ Ποσειδῶν καὶ ὁ Γλαῦκος, ἥρωες δὲ ὁ Ἰππόλυτος καὶ ὁ Ξοῦθος (ἢ Κόθος) καὶ ὅτι ἐτελοῦντο καὶ Ποσειδία, ἐκ δὲ τῆς Β ὅτι ἐλατρεύετο καὶ ἡ Ἄρτεμις. Καὶ ταῦτα μὲν καθόλου λέγομεν, περὶ δὲ τῶν καθ' ἕκαστον κρίνομεν ἄξια παρατηρήσεως τάδε.

Α.

Στ. 1. Μόλις διὰ τοῦ φακοῦ διακρίνομεν ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ τὰ γράμματα οἰου, ἅτινα πιθανῶς συμπληρωτέον Λετ[ο]ῖ σ[υ]ν, διότι, ἐν αἷς Εὐβοικαῖς ἐπιγραφαῖς μνημονεύεται ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις, συναναφέρεται καὶ ἡ Λητώ.

Στ. 3. Τῶν μὲν πρώτων σφζομένων γραμμάτων ἴσως προετάσσοντο τὰ γράμματα, δι' ὧν συνεπληρώσαμεν, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀπίθανον τὸ θῦμα νὰ μὴ ἦτο ἔριφος ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι τῶν ζώων οἷον ταῦρος ἢ χοῖρος, τὴν δὲ τελευταίαν λέξιν, ἐπειδὴ τοῦ τελευταίου γράμματος τὸ ἡμισυ φαίνεται καθαρῶς καὶ διὰ τοῦ φακοῦ ὅτι εἶνε τὸ Τ, συνεπληρώσαμεν γράψαντες ἔροτ[ι].

Στ. 4. Ἐκ τοῦ 14^{ου} στίχου ὀρμηθέντες συνεπληρώσαμεν ἐνστορ]νύναι τρά]πεζαν.

Στ. 7. Τὰ τελευταῖα γράμματα συνεπληρώ-

σαμεν Ἀπ[όλλωνι ἔχοντι ἐπώνυμον οὐχὶ Πυθίῳ, ὡς ἐν στ. 13^{ου}, ἀλλὰ Δελφινίῳ, διότι γινώσκουμεν ἐκ τοῦ Πλουτάρχου (Τίτ. 16), ὅτι ἐν Χαλκίδι ὑπῆρχε ναὸς καλούμενος Δελφίνιον, ὃν οἱ Χαλκιδεῖς σωθέντες ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Μανίου ταῖς δεήσεσι τοῦ Τίτου καθιέρωσαν τῷ Τίτῳ. Ἀναμφιβόλως δὲ ὁ ναὸς ἐπωνομάζετο οὕτω ἀπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις, ὡς γνωστὸν, ἐκαλεῖτο Δελφίνιος (πρβ. Ὁμ. Ὑμν. 2, 317. Ἀνθολ. Πλαν. 6, 278, 3. Στρ. 4 σελ. 179). Ὅτι δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ οἱ αὐτοὶ θεοὶ ἔχοντες ἄλλα ἐπώνυμα ἀναφέρονται πολλάκις, ἰδὲ ἐν Μυκονίᾳ ἐπιγραφῇ (Bull. corr. Hell. 12 σελ. 459), ἐν ᾗ ὁ Ποσειδῶν ἐπωνομάζεται Τεμενίτης καὶ Φύκιος, ὁ Ζεὺς Βουλεύς καὶ χθόνιος. Πρβ. καὶ Ἀττικὴν ἐπιγραφὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Ῥιχαρδσῶνος ἐν Ἀμερ. Ἀρχ. Ἐφημερίδι (X 209). Περὶ δὲ τῆς τριττύος σημειούμεθα τάδε παραλαβόντες ἐξ ὧν ὁ Εὐστάθιος λέγει ἐν Ὀδ. λ στίχ. 130-131. «Ἰστέον δὲ ὅτι τρίττυαν ἔλεγον οἱ παλαιοὶ τὴν ἐκ τριῶν ζώων οἷον ἐκ δύο μῆλων καὶ βοῦς, ὡς Ἐπίχαρμος, ἢ βοῦς καὶ αἰγὸς καὶ προβάτου ἢ κάπρου καὶ κριοῦ καὶ ταύρου. . . . Ἡ δὲ τοιαύτη καὶ βούπρωφος, φασίν, ἐλέγετο διὰ τὸ προηγείσθαι αὐτῆς οἷον ναὸς πρῶραν τὸν βοῦν». Τίς εἶνε ὁ θεός, ᾧ ἐθύετο ἡ τριττύς, ἕνεκα τῆς φθορᾶς τοῦ λίθου δὲν γινώσκουμεν, ὅτι δ' ὅμως τὸ τριττύς συναπτέον τοῖς ἡγουμένοις καὶ οὐχὶ τοῖς ἐπομένοις δεικνύουσιν αἱ μετὰ τὴν λέξιν ταύτην καὶ γυμνῷ ὀφθαλμῷ διακρινόμεναι τρεῖς στιγμαί. Ἐξ ἐπιγραφῆς εὐρεθείσης ἐν Ἐλευσίνι καὶ ὑπὸ Πιπτάκη δημοσιευθείσης ἐν Ἀρχ. Ἐφημερίδι (3798) γινώσκουμεν ὅτι ἡ τριττύς (τρίττοα βόαρχος καλούμενη) ἐθύετο τοῖν θεοῖν ἐν τῇ ἑορτῇ. Ἐκ δὲ ψηφίσματος τῶν Δελφῶν (Dittemb. SIG Ins. Graec. 207) μαθηάνομεν ὅτι ἐκατόμβη βούπρωφος ἐθύετο τῷ θεῷ, δωδεκαίς δὲ βούπρωφος τῇ Ἀθηνᾷ (πρβ. καὶ Ditt. SIG. 13). Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ τὸ ὄνομα τῆς Ἀθηνᾶς οὐδαμοῦ φαίνεται, οἱ δὲ Χαλκιδεῖς ὡς ἄποικοι τῶν Ἀθηναίων πάντως ἐτίμων τὴν Ἀθηνᾶν, οὐδόλως ἀπίθανον εἶνε νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ τριττύς τῇ Ἀθηνᾷ ἐθύετο. Παρατηρητέον καὶ τόδε: ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς ὁμοειδέσιν ἐπιγραφαῖς τὸ μὲν ὄνομα τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ ἥρωος κεῖται κατὰ δοτικὴν, τὸ τοῦ θύματος κατ' ὀνομαστικὴν ἢ αἰτιατικὴν ὡς ἀπαιτεῖ τὸ ῥῆμα εἰς ὃ ἀναφέ-

ρεται, ἐνταῦθα δὲ ἢ τὰ θύματα δηλοῦσα λέξεις δὲν κεῖται κατ' αἰτιατικὴν, ὡς ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς (θεοῖν τρίττοαν βόαρχον Ἐφ. Ἀρχ. 3798 ἢ ὄωδε κατὰ βούπρωρον SIG. 207 Ditt ἢ τρίττοϊαν δὲ βόαρχον χρυσόκερων τοῖς θεοῖν Ditt. SIG. 13) ἀλλὰ κατὰ δοτικὴν· τούτου ἕνεκα τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς ἢ τοῦ θεοῦ νοητέον κατ' ὀνομαστικὴν, ὅποτε ὡς ῥῆμα πρέπει νὰ νοηθῇ τὸ τιμάσθω ἢ τι τοιοῦτον (πρβ. Ὀμ. Ἰλ. 12, 310, 9, 38 Πλ. Νόμ. 933 d.).

Στ. 8. Εἰ καὶ ὁ Γλαῦκος μνημονεύεται καὶ ἐν στ. 12^ο, συνεπληρώσαμεν τὰ σφζόμενα γράμματα ... οἱ, οὕτω, διότι ὁ Γλαῦκος κατὰ τὰ Ποσειδία, τὴν ἑορτὴν τοῦ Ποσειδῶνος, ἀναμφιβόλως συνετιμᾶτο τῷ πατρί. Ἐντεῦθεν τὸ πρῶτον γίνεται γνωστὴ ἢ τῶν Ποσειδίων ἑορτὴ, ἣτις ἄγνωστον πότε ἐτελειετο. Μετὰ τὸ τελευταῖον γράμμα T συνεπληρώσαμεν τ[ράπεζαν ἐνστορνύται, τοῦτο μὲν διότι τὸ κάτω μέρος τῆς κεραίας τοῦ P ὑποφαίνεται πως, τοῦτο δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν λαβόντες τὸν 14^ο στίχον.

Στ. 9. Τὸν στίχον τοῦτον ἐνομίσαμεν κατὰ πρῶτον ὅτι πρέπει νὰ συμπληρώσωμεν γράφοντες Δι]τροπαῖοι ἐν κυνὸς ἐπιτολαῖς ἀναμνησθέντες ὅτι καὶ ὁ Ζεὺς ἐπονομάζεται τροπαῖος (ιδ. Εὐρ. Ἦρ. 937. Σοφ. Ἄντ. 143. Τραχ. 303. καὶ CIA 467, 27. 462, 17. 471, 28) καὶ ἡ μεγάλη ἑορτὴ αὐτοῦ, τὰ Ὀλύμπια, ἦγετο ἐν κυνὸς ἐπιτολαῖς, τὴν πρώτην δηλονότι πανσέληνον μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς. Ἐπειδὴ δ' ἔμωσ τὸ ἐν τῷ ἐπιόντι στίχῳ ἐν τῷ ἐλαιεῖ δὲν δύναται νὰ δηλοῖ χρονολογίαν ἀλλὰ τόπον, ἐκρίναμεν καλὸν νὰ συμπληρώσωμεν, Δι]τροπαῖοι ἐν κυνὸς [κεφαλῆι. Κυνὸς δὲ κεφαλὴ πιθανῶς ἐκαλεῖτο ἢ καὶ νῦν κακοκεφαλὴ καλουμένη ἄκρα, ἣς πλησίον πρὸ δύο περιπόου ἐτῶν εὐρέθη περίβολος οἰκοδομήματος ἐκ μεγάλων λίθων, ὅστις οὐχὶ ὀρθῶς ὑπελήφθη ὑπὸ τινων ὡς τείχους μέρος. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἄκρα αὕτη ὄντως ὁμοιάζει κυνὸς κεφαλῇ. Ὅτι δὲ τῷ Διὶ ἐθύετο κριὸς καὶ ἐκ τοῦ Ὀμήρου γνωστὸν (ιδ. Ὀδ. ι. στίχ. 552). Μετὰ τὴν λέξιν κριὸς, ἔπως ὁ στίχος ἀποτελεσθῇ ἐκ 34 γραμμάτων καὶ συμπληρωθῶσι τὰ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 10^ο στίχου σφζόμενα γράμματα δι]τ]ει ἐγράψαμεν Ἀφρο πρὸ διανοίας λαβόντες, ὅτι ἔπου ὁ ἔρωσ ἐτιμᾶτο ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ συντιμᾶται καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἡ φιλομειδῆς Ἀφροδίτη.

Στ. 10. ἐν τῷ ἐλαιεῖ, τόπῳ φύονται ἐλαίας, τῷ

ἄλλως δηλονότι ἐλαιῶνι καλουμένῳ. Περὶ τῆς σημασίας τῆς καταλήξεως—εὐς πρβ. τὸ ὄνομα κενός, κωπεύς, φειλλεύς. Περὶ δὲ τοῦ τόπου τοῦ καλουμένου ἐλαιέως τοῦτο μόνον σημειούμεθα, ὅτι παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς Πέει καὶ Δοκὸν ὑπάρχει καὶ νῦν ναὸς ἐπ' ὀνόματι παναγίας τῆς Ἐλαιούσης. Μὴ ὁ τῶν Χριστιανῶν ναὸς ἀντικατέστησε τὸν ἐν τῷ ἐλαιεῖ πάλαι ποτὲ ὑπάρξαντα ἐθνικὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης;

Στ. 11. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ στίχου τούτου, ὡς ὁ χῶρος μαρτυρεῖ, δύο γράμματα ἐλλείπουσιν. Ἐπειδὴ ἡμεῖς τοῦλάχιστον οὐδὲν ἄλλο ὄνομα θεοῦ ἢ ἥρωος ἔχον σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης γινώσκουμεν ἢ τὸ τοῦ Ξούθου, τοῦ πατρὸς τοῦ Αἰκλου καὶ Κόθου, οἵτινες ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (αἰτ. Ἑλλήν. 22) εἰς Εὐβοίαν ἦγον οἰκήσοντες, Αἰολέων τότε τὰ πλεῖστα τῆς γῆσου κατεχόντων, συμπληροῦμεν γράφοντες Χσ]όθου. Τὴν νόθον δίφθογγον ο ἀντὶ τῆς ου ἰδὲ καὶ ἐν στ. 6^ο ἐν λέξει με]κάστο. Δὲν εἶνε δ' ἔμωσ ἀπίθανον τὸ ἐλλείπον πρῶτον γράμμα τοῦ στίχου τούτου νὰ εἶνε τὸ τελευταῖον γράμμα τῆς τελευταίας λέξεως τοῦ προηγούμενου στίχου, ὅποτε πρέπει νὰ συμπληρωθῇ Κ]όθου. Τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα μᾶλλον εὐαρμοστέϊ ἐνταῦθα, διότι, ὡς ὁ Στράβων λέγει (447), ὁ Κόθος μετὰ τὰ Τρωϊκὰ ὀρμηθεὶς ἐξ Ἀθηνῶν ὤκισε τὴν Χαλκίδα, οἱ δὲ οἰκισταὶ ἐτιμῶντο ὡς ἥρωες.

Στ. 12. Συμπληροῦμεν Γ]λακίου. Ὁ πόντιος Γλαῦκος, ὁ τῆς Ἀνθηδόνης οἰκιστῆς ἐτιμᾶτο ἐν Χαλκίδι ὡς υἱὸς τῆς Εὐβοίας (ιδ. Ausl. Lexicon W. H. Roseher ἐν λέξει). Τῷ γράμματι Α, ὅπερ κεῖται ἀντικρὺ τοῦ 11^ο καὶ 12^ο στίχου, ἴσως εἶποντο ἄλλα γράμματα δηλοῦντα τὴν τιμὴν τῶν θυομένων ἀμνῶν τῷ Ξούθῳ (ἢ Κόθῳ) καὶ Γλαύκῳ. Ἐκ τούτου δὲ εἰκόζομεν ὅτι καὶ τῶν ἄλλων θυμάτων τῶν τοῖς ἄλλοις θεοῖς θυομένων, ὡς καὶ τῆς τραπέζης ἢ τιμῆ θὰ ὠρίζετο, ὡς βλέπομεν, καὶ ἐν τῇ ὑπὸ Ριχαρδῶνος ἐν τῷ Ἀμερικανικῷ περιοδικῷ (X. 209) δημοσιευθείσῃ Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ. Ἀλλὰ τί τὸ γράμμα τοῦτο σημαίνει; Ἡμεῖς τοῦλάχιστον οὐδαμοῦ ἠδυνήθημεν νὰ ἀνεύρωμεν ὁμοίον τι· διὰ τοῦτο ἀπλήρην εἰκασίαν προτείνουμεν λέγοντες ὅτι τὸ Α ἴσως σημαίνει, ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἀμνῶν ἔδει νὰ ὑπολογίζηται εἰς δραχμὰς οὐχὶ Εὐ-

βοϊκὰς ἀλλ' Ἀττικὰς. Γνωστὸν εἶνε ὅτι ἡ Εὐβοία ὑποταχθεῖσα τοῖς Ἀθηναίοις τῷ 445 π. Χ. ἀπώλεσε τὴν αὐτονομίαν, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν ἴδιον νόμισμα (ιδ. ἰστ. Νομ. Σβορώνου σελ. 448). Πιθανὸν λοιπὸν, ὅτι ἐν τοῖς δημοσίοις νόμοις, οἷος καὶ οὗτος, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐγγράφοις τοῖς μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας συνταχθεῖσιν ἔδει νὰ σημειῶται τὸ ἀττικὸν νόμισμα πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ ἐγχωρίου, ὅπερ βεβαίως δὲν ἦτο δυνατόν παράυτα νὰ καταργηθῆ ἢ νὰ παύσῃται ὄν ἐν χρήσει.

Στ. 13. Α]πόλλοι Πυθίοι τέ[λεον οἶν. Ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἐκαλεῖτο Πύθιος οὐ μόνον ἐκ τῶν ποιητῶν γινώσκουμεν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν (Kaibel. ἐπ. 1038 VI. 1037, 2. 1040, 7). Ὅτι δὲ καὶ οἷς αὐτῷ ἐθύετο ιδ. Ἀρχαιολ. Ἐφημερ. Ἀμερικ. Χ, 209.

Στ. 14. Τὸ πρῶτον ἐλλείπον γράμμα τοῦ στίχου τούτου, εἶνε τὸ τελευταῖον τῆς τελευταίας λέξεως τοῦ προηγουμένου στίχου. Ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ προσέθεμεν μετὰ τὰ ἐλλείποντα γράμματα τῆς λέξεως τρά[πεζαν τὴν τιμὴν αὐτῆς, ὡς καὶ ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ τῇ ὑπὸ Ῥιχαρδσῶνος δημοσιευθεῖση ἐν τῷ Ἀμερικ. Ἀρχαιολογικῷ (Χ. 209) ὑπάρχει σεσημειωμένη. Τοῦτ' αὐτὸ ἐπράξαμεν καὶ ἐν τοῖς δυσὶ κατόπιν στίχοις. Ὡς δὲ συνεπληρώσαμεν τοὺς στίχους 14, 15, 16, πάντες ἀποτελοῦνται ἐκ 34 γραμμάτων.

Στ. 15. Τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου τούτου σαφῶς διακρινόμενον Σ ἔχει κάτωθεν γραμμὴν. Τί σημαίνει αὕτη ἢ γραμμὴ, ἀγνοοῦμεν. Ὅτι τοῖς χθονίοις θεοῖς ἐθύοντο ἱερεῖα μέλανα, γνωστὸν πολυλαχόθεν.

Στ. 16. Ποσειδῶνι Πορθί[οι. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο τοῦ Ποσειδῶνος, ὅπερ νῦν τὸ πρῶτον ἐντεῦθεν γίνεταί γνωστὸν, ἴσως ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ (IGIMA. I. 905) *φντάλιμος*. Παρατηρητέον ὅτι ἐν ᾧ ἐν στ. 8^ο τὸ Ποσιδέοις γράφεται διὰ τοῦ ι, ἐνταῦθα τὸ Ποσειδῶνι γράφεται διὰ τῆς διφθόγγου ΕΙ. Ὅτι τῷ Ποσειδῶνι συνήθως ταῦρος ἐθύετο, περιττὸν νὰ εἰπωμεν.

Στ. 17. Ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ μόλις διακρίνονται τὰ γράμματα Ι:ΣΙ:ΑΙ, διότι ὁ λίθος εἶνε ἀποκεκρουμένος καὶ κάτωθεν.

B.

Στ. 1. Οὕτω συνεπληρώσαμεν ὀρμηθέντες ἐκ τοῦ ἐνάτου στίχου τῆς Α ἐπιγραφῆς. Περὶ τῆς λέξεως *δαρτόν*, ὅπερ καὶ *δερτόν* καὶ *ἐνδορον* λέγεται, ἰδὲ ἐπιγ. Bull. corr. Hell. 12 σελ. 459. Paton Oxfordt 1891 ἀριθ. 37-4 καὶ 38. πρβ. καὶ Ἡσύχιον ἐν λέξει *ἐνδορατα*.

Στ. 2. Περὶ τῆς γνησίας διφθόγγου *ου* ἐν τῇ λέξει *βοῦς*, *δοκοῦν* καὶ *Λετοῦς* ἐν στ. 20^ο ἀντὶ τῆς νόθου ο ἰδ. Βάσανον Ἑλλ. προφ. Θ. Παπαδημητρακοπούλου.

Στ. 3. Τῆς λέξεως *στεροφορεῖτο* τὰ ἐν τῷ μέσῳ δύο γράμματα νο εἶνε ἐφθαρμένα, μόλις δὲ διακρίνεται μία τῶν κεραιῶν τοῦ Ν καὶ μικρὸν μέρος τοῦ Ο. Τὸ *στεροφορεῖν*, ὡς ἡμεῖς τούλάχιστον γινώσκουμεν, οὐδαμοῦ ἀλλαχού εὐρέθη, εἶνε δὲ συνωνυμον τοῦ τὸ *στῆθος* ἢ *στέρον λαμβάνειν* (πρβ. Paton Inscript. 38 καὶ SIG. 379). Στῆθος δὲ καθ' Ἡσύχιον λέγεται καὶ τὸ ὑπὸ τοῖς ποδῶν *δακτύλους* *στηθύνιοι*.

Στ. 4. Ἀρχηγέτης ἐνταῦθα λέγεται καθ' ἡμᾶς ὁ ἄρχων τοῦ τόπου, ὅστις ἐν ἄλλαις Χαλκιδικαῖς ἐπιγραφαῖς νεωτέρων χρόνων λέγεται ἡγεμών.

Στ. 5. συνεπληρώσαμεν Πυθίο πρὸ ὀφθαλμῶν λαβόντες τὸ ἐν στ. 13^ο τῆς ἐπιγραφῆς Α Ἀπόλλοι Πυθίοι.

Στ. 7. *παρεχότων ἄρχοντες*. Οὕτω συνεπληρώσαμεν πρὸ διανοίας λαβόντες τὸ ἐν τῇ Μυκονία ἐπιγραφῇ *ἄρχοντες διδόντων* (Bull. corr. Hell. 12 σελ. 459).

Στ. 8. Τὰ σαφῶς ἐν τῷ λίθῳ φαινόμενα γράμματα... *σαίας*, μικρὸν δὲ πως καὶ τὴν κεραιάν τοῦ προηγουμένου Ι(ἢ Υ) συνεπληρώσαμεν οὕτω ἀναμνησθέντες τῶν ἐν Ἀντιγόνη Σοφοκλέους (σ. 1131) Νι(υ)σαίων ὀρέων, ἅτινα ἀπὸ τῆς Εὐβοικῆς Νι(υ)σης ὠνομάσθησαν. Ἐντεῦθεν ἴσως καὶ ἡ Ἀρτεμὶς ἐπωνομάσθη Νι(υ)σαία. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ τὸ μετὰ τὸ *καθάπερ* ἄρθρον ὁ λησμονήσας ὁ χαρακτὴς ἐχάραξε κατόπιν πολὺ μικρὸν μεταξὺ τῶν δύο κεραιῶν τοῦ Ρ καὶ Τ. Παρατηρητέον πρὸς τούτοις, ὅτι ἐν ᾧ συνήθως πρὸ τῶν *δασυνομένων* λέξεων *ἰέρεια*, *ἰερόν*, *ἕκαστον* τὸ σημεῖον τῆς *δασείας* Η ὑπάρχει, ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν στ. 19^ο ἐν τῷ ἄρθρῳ ε καὶ ἐν στ. 21 ἐν τῇ λέξει *ἕκαστον* ἐλλείπει.

Στ. 9. Τὸ εἴροτος ἐγράψαμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὸ ἐν στίχῳ 3^ῳ τῆς Α ἐπιγραφῆς. ἐς ἀπόμειτρα. Καὶ ἡ λέξις ἀπόμειτρον (= ἐν προσθήκης μέρει, ἐπίδομα πρόσθετον, ὡς λέγομεν νῦν) τὸ πρῶτον ἐντεῦθεν γινώσκεται.

Στ. 10. Συνεπληρώσαμεν Ἀθηναί]ας, εἰ καὶ τὸ περισωθὲν μέρος τῆς ἐπιγραφῆς Α, ἐν ἧ ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν δὲν περιέχει τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς ταύτης, διότι καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς, ἣν ἔχομεν δημοσιεύσῃ ἐν τῇ Ἀθηνᾶ (τόμ. 3 σ. 612) καὶ ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ γινώσκουμεν ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ πολλὰ τεμένη ἐκτίσαστο ἐν Χαλκίδι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἄλωσιν τῆς Εὐβοίας (Αἰλ. Γ' 1). Περὶ τῆς λέξεως *δίκερας* (= μερὶς δίκερος, διμοῖρια Ἠσύχ.) ἰδὲ Κῶαν ἐπιγραφὴν ὑπὸ Paton (Oxford 1891 37-4) δημοσιευθεῖσαν.

Στ. 12. Ἐνδέρως. Ἡ λέξις αὕτη τὸ πρῶτον νῦν ἀπαντᾷ. Ὅτι οὕτω πρέπει ἡ λέξις αὕτη νὰ ἀναγνωσθῆ, ἡμεῖς οὐδόλως ἀμφιβάλλομεν, εἰ καὶ ἡ κεραία τοῦ Ρ εἶνε ἐφθαρμένη, σαφῶς δὲ μόνον διακρίνεται τὸ καμπύλον τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Ἀλλὰ τί σημαίνει ἡ λέξις αὕτη; Καθ' ἡμᾶς κρίνοντας ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Κῶ (Paton Oxford 1891 ἀριθ. 37-4 καὶ 40), καθ' ἃς ἔνδορα ἐνδέρεται καὶ θύεται ἐφ' ἑστίαν τὰ ἔνδορα — γέφυρα τοῦ βόδου τῷ ἱερῇ δέρμα καὶ σκέλος δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι σημαίνει, ὅτι τὸ θυόμενον θῦμα ἐκδάρειν ἐθύετο ἔλον, διότι βλέπομεν, ὅτι τὸ σκέλος τοῦ θυομένου ὡς καὶ τὸ δέρμα λαμβάνει ὁ ἱερεύς, οὐδὲ ὅτι ἄδαρτον τὸ θῦμα μετὰ τοῦ δέρματος συνεκαίετο, διότι τότε δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ γίνῃ κατωτέρω διάκρισις (στ. 18) τῶν δαρτῶν ἀπὸ τῶν μὴ δαρτῶν. Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι τοῦ θύματος ἡ κεφαλὴ σὺν τοῖς ποσίν (πρβ. Ἠσύχ. ἐν λέξει ἔνδορα) περιτυλισσομένη ἐντὸς τοῦ δέρματος ἐκαίετο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ καὶ ὅτι τοῦτο δηλοῖ τὸ ἐνδέρως. Διὰ δὲ τοῦ *σαρκῶν*, νομίζομεν, δηλοῦται ὅ,τι ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς διὰ τοῦ κρέα (πρβ. Paton Oxford 1891 ἀριθ. 37-4 καὶ 40).

Στ. 14. Τὸ μερίδας πέντε συνεπληρώσαμεν κατὰ τὰ ἐν στ. 2 καὶ ὅ πέντε μοῖρας — τὰς μερίδας. Ἰδια μὲν δαρτὰ (πρβ. δερτὰ καὶ δρατὰ) λέγονται ἐνταῦθα τὰ θύματα τὰ θυόμενα ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν, δημοσία δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ δήμου ἢ τῆς πόλεως κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ μὴ δαρτὰ, τὰ ὀλοκαντώματα δηλονότι ἢ ὀλόκανστα. Ἐκ τῆσδε τῆς

ἐπιγραφῆς, ὡς γίνεταί δῆλον ἐκ τῆς ἀντιθέσεως, καταδείκνυται, ὅτι ὀρθῶς ὁ κ. Καββαδίας ἐν ὁμοίᾳ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν εὐρεθείσῃ ἐπιγραφῇ (Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1897 σελ. 187) ἀνέγνω τῶν δημοσίων καὶ οὐχὶ τῶν δημόσιον, ὡς ὁ Βιλαμοσίτιος προέτεινε. Παρατηρητέον καὶ τὸδε, ὅτι ἡ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερεία ἀπὸ μὲν τῶν δημοσίων θυμάτων ἐλάμβανε δέρματα, ἀπὸ δὲ τῶν ἰδίων σκέλος, ἡ δὲ τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς ἡμεῖς συνεπληρώσαμεν, ἀπὸ μὲν τῶν ἰδίων ἐλάμβανε κρέα, ἀπὸ δὲ τῶν δημοσίων σκέλος.

Στ. 16. Τῇ δοτικῇ ἱερείᾳ ἐννοητέον ἐκ τῶν ἡγουμένων τὸ παρέχειν.

Στ. 17. Ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθημεν τὸν στίχον τοῦτον νὰ συμπληρώσωμεν οὕτως, ὥστε νὰ ἔχη 34 τὸ ἔλον γράμματα, ὑπεθέσαμεν ὅτι τὸ ο τοῦ ἄρθρου τὸ τοῦ πρὸ τοῦ ἱερῶν ἦτο γεγραμμένον πολὺ μικρὸν, ὡς ἐν στίχ. 8^ῳ. Ὅμοίως προτιμῶμεν καὶ ὁ 19 στίχος νὰ ἔχη 35 γράμματα καὶ νὰ συμπληρωθῇ καὶ ἰ:ι, διότι ὁμοίως ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ εὔρηται, παρὰ νὰ συμπληρωθῇ ἰ:ι τε, ὡς συνεπληρώσαμεν κατ' ἀνάγκην, ἵνα μὴ ὑπερβῶμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν 34 γραμμάτων καθ' ἕκαστον στίχον.

Στ. 20. Συνεπληρώσαμεν γράψαντες γὰρ Λετοδῶς, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὰ ἐν τῷ 1^ῳ στίχῳ τῆς Α ἐπιγραφῆς.

Θε]οῖς
 -ο ε ΐσι[δ:
 ο <
 <

 Π
 Μάρκος
 αον. .ιρος
 Ἐρμογένης
 λι
 Θεοδώρο[υ

Καὶ ἡ ἐπιγραφή αὕτη εὐρέθη ἐντετοιχισμένη ἐνθα καὶ ἡ προηγουμένη. Εἶνε γεγραμμένη ἐπὶ μαρμαρίνης στήλης ἀποκεκρουμένης ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, ἐχούσης δὲ πάχος 0,11, ὕψος 0,44, πλάτος 0.31 τοῦ μέτρου.

Ὡς εἰκάζομεν ἐκ τοῦ δευτέρου στίχου, ὁ λίθος οὗτος ἦν ἀναθηματικός, χαριστήριον ἴσως τῆ Ἰσιδι, ἧς ὁ ναὸς ἔκειτο ἐκεῖ πλησίον μεταξύ τῆς Ἀρεθούσης καὶ τοῦ Ἐνετικῆ ὕδραγωγείου¹ μετηνέχθη δ' ἐκεῖθεν, παθὼν οὐκ ὀλίγην φθοράν, ὡς δηλοῦσι τὰ ἐν τῷ μέσῳ ξέσματα, τίς οἶδε τίνος ἔνεκα.

3.

ΑΡΤΕΜΙΔΙΕΙΛΕΙΘΥΑΔΙΚΑΙΡΕΤΑΕΥΛΑΕΙΑΕΥΞΑΜΕΝΑ

Ἀρτέμιδι Εἰλειθία Δικαιρέτα Εὐλαεῖα εὐξαμένα

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶνε κεχαραγμένη ἐν ἐνὶ στίχῳ ἐπὶ τοῦ γείσου πλακὸς πάχ. 0,7, ὕψ. 0,51, πλάτ. 0,65, ἣν περιθεῖι πλαίσιον ἐξέχον τοῦ μέσου, ἐν ᾧ ἀκατεργάστῳ ὄντι ἦν ἐντεθειμένη εἰκὼν ἀνάγλυφος παιδίου, ἣν ἡ Δικαιρέτα ἐκπληροῦσα εὐχὴν ἐπὶ τῷ αἰσίῳ τοκετῷ ἀνέθηκε τῇ Εἰλειθυῖα Ἀρτέμιδι. Εὐρέθη ἐν τοῖς θεμέλιοις τοῦ παρὰ τὴν Ἀρέθουσαν οἰκοδομηθέντος χημικοῦ ἐργοστασίου τοῦ Β. Σακελλαράκη, ἐνθα καὶ ἄλλοι πολλοὶ μεγάλοι λίθοι θεμέλιοι εὐρέθησαν, οἵτινες ἴσως ἀνήκουσιν εἰς τὸν ναὸν τῆς Εἰλειθυῖας Ἀρτέμιδος, εἰς ὃν καὶ τὸ ἀνάθημα ἐγένετο.

Ἡ ἄνευ ὑπογραφῆς δοτικὴ Εἰλειθυῖα δὲν εἶνε τι ἀσύνηθες ἐν ἐπιγραφαῖς, σπανία εἶνε μόνον ἡ γραφὴ Εἰλειθια ἀντὶ τοῦ Εἰλειθια. Τὰ ὀνόματα Δικαιρέτα καὶ Εὐλαεῖα νῦν τὸ πρῶτον γινώσκονται. Ὁ τύπος εἰς -α τοῦ ὀνόματος Δικαιρέτα καὶ τῆς μετοχῆς εὐξαμένα καὶ ἡ μὴ τροπὴ τοῦ κ εἰς χ μετὰ τὴν σύνθεσιν ἐν τῷ ὀνόματι Δικαιρέτα² (δίχη-αίρέομαι), μάλιστα δὲ τὸ πατρωνυμικὸν Εὐ-

λαεῖα¹ ἀντὶ τῆς γενικῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς Εὐλαίου μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ τὸ ἀνάθημα τοῦτο τῇ Ἀρτέμιδι ποιησαμένη ἦν Αἰολίς.

4

ΛΥΣΙΜΑΧΟΣ
 ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ
 ΧΑΙΡΕ

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη γεγραμμένη ἐπὶ ἀποκεκρουμένης μαρμαρίνης στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον ἀπολλῆγον εἰς ἀκροκεράμους εἶνε ἐντετοιχισμένη ὑπὲρ τὴν κρήνην τὴν ἐν τῷ παρὰ τὴν Ἀρέθουσαν βυρσοδεφεῖῳ τοῦ κ. Ἐμμ. Ἀναστασίου. Τὸ ὕψος τοῦ σφζομένου μέρους τῆς στήλης εἶνε 0,17, τὸ πλάτος 0,35, τοῦ ἀετωματίου τὸ ὕψος 0,20 τὸ δὲ πάχος 0,08.

Αἱ δύο τελευταῖαι ἐπιγραφαὶ ἀπεστάλησάν μοι ὑπὸ τοῦ Σχολάρχου καὶ ἐπιμελητοῦ τοῦ ἐν Χαλκίδι μουσείου κ. Γεωργίου Δερβένη.

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

¹ Περὶ τοῦ ναοῦ τούτου ἰδ. Ἀθηνᾶς τόμ. 6 σελ. 176.

² Πρὸς Ἀπολλώνιον περὶ συντάξεως 38, 27. «Οἱ μὲν ἄλλοι Ἐλληνας δασύνουσιν τὰ ἐν τῇ λέξει φωνήεντα, Αἰολεῖς δὲ μόνον φιλοῦσιν». Ἰδ. καὶ Ἡρμ. δ. 2, 825, 25.

⁴ Πρὸς ἐπιγρ. ἐν Mitteil. des arch. Inst. XV 316 n° 47, καὶ Bull. de corr. Hell. XIII. 381 n° 3.

ΑΡΧΑΪΚΟΝ ΑΓΑΛΜΑ ΕΞ ΑΤΤΙΚΗΣ

(Ἰδὲ πίνακας 3, 4)

Εἰς τὰ ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἡμῶν Μουσεῖῳ κείμενα, μετὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς σωζόμενα, ἐξ ἀρχαῖκῶν ἀγάλματα γυμνοῦ νεανίου τοῦ τύπου τῶν καλουμένων ἀγαλμάτων Ἀπόλλωνος, ἦτοι εἰς τὰ ἐκ Θήρας¹, ἐκ Νάξου², ἐκ Μήλου³, ἐξ Ὀρχομενοῦ Βοιωτίας⁴, ἐκ Πτώου⁵ καὶ ἐκ Κερατέας Ἀττικῆς⁶, εἰς ταῦτα, λέγω, τὰ ἐξ ἀγάλματα προστετέθη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1900 καὶ ἑβδομον ἄγαλμα, τὸ ἐνταῦθα ἐν τοῖς φωτοτυπικοῖς πίναξι 3, 4 ἀπεικονιζόμενον, ὅπερ φέρει ἀριθμὸν 1906 τοῦ *Εὐρετηρίου* τῶν *Γλυπτῶν*. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο εὐρέθη διὰ λαθραίων ἀνασκαφῶν, τεθραυσμένον εἰς τεμάχια, παρὰ τὰ Κουβαρᾶ-Καλύβια Ἀττικῆς, ἐν θέσει *Βολομάνδρα*, ὑποκλαπὲν δὲ καὶ εἰς Ἀθήνας κομιζόμενον κατεσχέθη ὑπὸ τῆς Ἀστυνομίας, ματαιωθείσης οὕτω τῆς φυγαδεύσεως αὐτοῦ. Ἐσώθη δὲ οὕτω τὸ ἄγαλμα ὑπὲρ τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου, οὗ εἶνε ἀποκλειστικὸν κτῆμα, καὶ ἐπιφανῆ κατέχει ἐν αὐτῷ θέσιν διακρινόμενον καὶ διὰ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας καὶ διὰ τὴν διατήρησιν αὐτοῦ καλλίστην οὔσαν, ἀφ' οὗ καὶ ἡ βίς αὐτοῦ ὅλως σώα εἶνε.

Τὸ μάρμαρον ἐξ οὗ τὸ ἄγαλμα εἶνε πεποιημένον φαίνεται ὅν Πάριον. Τὸ ὄλον δὲ ὕψος αὐτοῦ εἶνε 1,79⁷.

¹ Π. Καβαδίας: *Γλυπτὰ τοῦ Ἐθν. Μουσείου*, ἀρ. 8.

² Καβαδίας: *Γλυπτὰ τοῦ Ἐθν. Μουσείου*, ἀρ. 14.

³ *Bulletin de corr. hellénique* 1892 σ. 79 πιν. XVII (Holleaux).

⁴ Καβαδίας: *Γλυπτὰ τοῦ Ἐθν. Μουσείου*, 9.

⁵ Καβαδίας: *Γλυπτὰ*, ἀρ. 10. *Bulletin de corr. hellénique* 1886 σ. 66 πιν. IV (Holleaux).

⁶ Ἀρχ. Ἐφημερίς 1885 σ. 76 πιν. 6 (Β. Λεονάρδος).

⁷ Αἱ καθ' ἑκάστα διαστάσεις τοῦ ἀγάλματος ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

0.75	»	»	ὕψος ἀπὸ κορυφῆς ἕως ὀμφαλοῦ
0.11	»	»	ὀμφαλοῦ ἕως βίξης τοῦ πέους
0.57	»	»	ἕως μέσου γόνατος

Ἄμα τῇ κατασχέσει καὶ καταθέσει τοῦ ἀγάλματος ἐν τῷ Μουσεῖῳ, ἐγένετο ἀνασκαφὴ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιτήρησιν ἐμοῦ, ὕστερον δὲ καὶ τοῦ κ. Τσουντα, ἐν ᾧ τόπω ἐλέγετο ὅτι εὐρέθη τὸ ἄγαλμα. Ἐβεβαιώθη δὲ διὰ τῆς σκαφῆς ταύτης, εὐθύς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας, ὅτι ἐκεῖ ὄντως εὐρέθη, διότι, ἐμοῦ παρόντος, εὐρέθησαν πέντε μικρὰ τεμάχια, εἰς τὸ αὐτὸ ἄγαλμα ἀνήκοντα, ἅτινα προσαρμολθέντα συνεπλήρωσαν ἱκανῶς τοῦτο, κατὰ τε τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Ἀκριβῶς δὲ πλησίον τῶν τεμαχίων τούτων ἀνεφάνησαν σεσυλημένοι τάφοι καὶ εὐρέθησαν τεμάχια πηλίνων ἀγγείων τοῦ παλαιοῦ ἀττικοῦ ῥυθμοῦ καὶ τινὰ τεμάχια μελανομόρφων ἀγγείων. Ἐκταθεῖσα δὲ ἡ ἀνασκαφὴ περαιτέρω, ἔνθεν μὲν βορειοανατολικῶς, ἔνθεν δὲ νοτιοδυτικῶς, ἤνεγκεν εἰς φῶς καὶ ἄλλους τάφους,

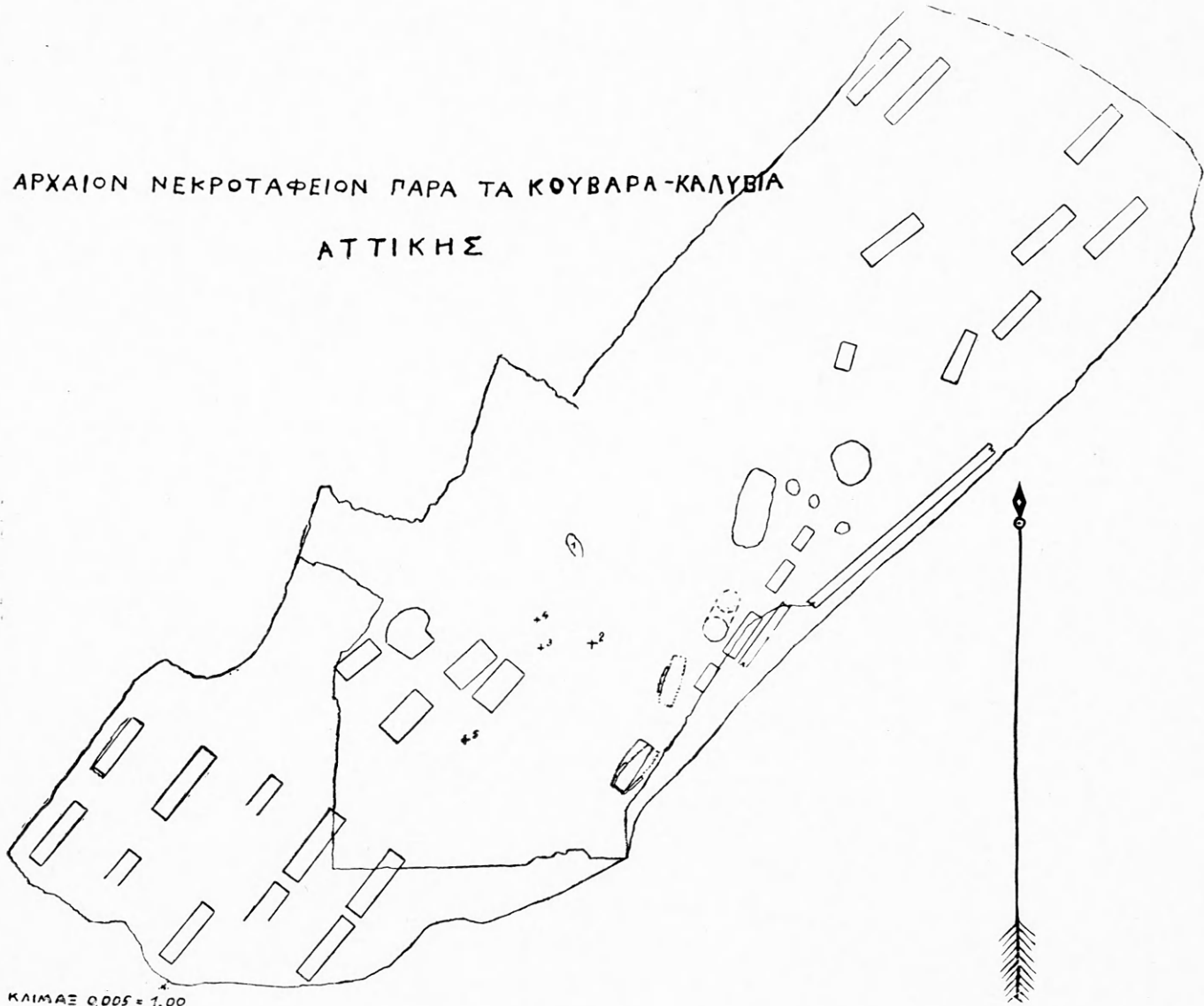
0.255	»	ὕψος κεφαλῆς (μέχρι σιαγονίου).
0.07	»	ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ἀρχῆς μετώπου
0.05	»	μετώπου μέχρι ὀφρύων.
0.075	»	ἀπὸ ὀφρύων μέχρι ἄκρου βίνος.
0.04	»	ὀφρύος μέχρι κάτω βλεφάρου.
0.04	»	ἑσωτερικοῦ κανθοῦ μέχρι ἄκρου βίνος.
0.055	»	ἄκρου βίνος ἕως σιαγονίου.
0.017	»	» ἕως μέσου στόματος.
0.065	»	ὕψος λαίμου.
0.155	»	πλάτος προσώπου (εὐθύ) ἀπὸ ὠτῆς εἰς οὖς.
0.03	»	ἀπὸ ἑσωτερικοῦ κανθοῦ εἰς ἑσωτερικὸν κανθόν.
0.037	»	βολθοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ.
0.017	»	»
0.075	»	πλάτος ἀπὸ ἑξωτερικοῦ κανθοῦ ἕως προσθίου ἄκρου (τράγου) τοῦ δεξιοῦ ὠτός.
0.085	»	ὠσαύτως ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ.
0.05	»	πλάτος στόματος.
0.07	»	ὕψος ὠτων.
0.10	»	πλάτος λαίμου ἐν μέσῳ.
0.49	»	πλάτος ἀπὸ ὠμου εἰς ὠμον (μέγιστον).
0.315	»	πλάτος θώρακος μεταξύ μασχαλῶν.
0.245	»	πλάτος (= διάμετρος ἐκ πλαγίου εἰς πλάγιον) τῆς ὀσφύος.
0.185	»	πάχος (= διάμετρος ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω) τῆς ὀσφύος.

ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ὁποίων εὐρέθησαν ἀγγεῖα γεωμετρικοῦ ῥυθμοῦ. Ἀπεκαλύφθη ἄρα διὰ τῆς σκαφῆς ταύτης παλαιὸν νεκροταφεῖον, ἕπερ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦτο ἐν χρήσει, ὡς δύναται τις νὰ συναγάγῃ ἐκ τῶν μνημονευθέντων εὐρημάτων.

Ἡ ἐνταῦθα δημοσιευομένη εἰκὼν παριστᾷ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος νεκροταφεῖον. Ἐν τῷ χώρῳ τῷ

δηλουμένῳ διὰ τοῦ ἀρ. 1 ὑπῆρχε μέγας λάκκος καὶ ἐκεῖ εἶχεν εὐρεθῆ τὸ ἀγάλμα, καθ' ᾧ εἶχεν ἐξακριβωθῆ τοῦτο ὑπὸ τῆς ἀνακριτικῆς ἀρχῆς. Προχωρήσασα ἡ σκαφή ὀλίγον ἤνεγκεν εἰς φῶς, ἐν τόπῳ μὴ ἐσκαμμένῳ, τῷ δηλουμένῳ διὰ τῶν ἀριθμῶν 2, 3, 4, τεμάχια χειρῶν καὶ ποδῶν τοῦ ἀγάλματος προσαρμοσθέντα αὐτῷ· ἄλλα δύο τεμάχια

ΑΡΧΑΙΟΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ ΠΑΡΑ ΤΑ ΚΟΥΒΑΡΑ-ΚΑΛΥΒΙΑ
ΑΤΤΙΚΗΣ

ΚΑΙΜΑΣ ΟΡΘΟΣ = 1,00

εὐρέθησαν περαιτέρω, ἐν τόπῳ ἐσκαμμένῳ, δηλουμένῳ διὰ τοῦ ἀρ. 5. Οὕτως ἐβεβαιώθη ὅτι τὸ ἀγάλμα ἦτο ἐπιτύμβιον, ὅτι δηλ. ἦτο ἰδρυμένον ἐπὶ τινος τῶν ἐκεῖ τάφων.

Τὸ πολλαχόθεν ἄρα λεγόμενον καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἐνδείξεων τινῶν ὑποστηριζόμενον ὅτι ἀγάλματα τοῦ προκειμένου τύπου ἐχρησίμευον ὡς ἐπιτύμβια ἀ-

γάλματα, ἐβεβαιώθη διὰ τῆς ἡμετέρας σκαφῆς καὶ ἀναμφισβήτητον ἐγένετο. Ἀλλὰ τοιοῦτου τύπου ἀγάλματα ἐχρησίμευον καὶ ὡς εἰκονικοὶ ἀνδριάντες, ὡς γνωστὸν εἶνε ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Πausανίου (VIII, 40,1) περιγραφῆς τοῦ ἐν Φιγαλίᾳ ἰδρυμένου ἀνδριάντος τοῦ παγκρατιαστοῦ Ἀραρχίωνος. Καὶ εἰς θεοῦς δέ, εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἰδίως, προσεφέροντο

τοιαῦτα ἀγάλματα ὡς ἀναθήματα, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοιούτων ἀγαλμάτων εὐρεθέντων ἐν ἱεροῖς τοῦ Ἀπόλλωνος, οἷον ἐν Πτόφ τῆς Βοιωτίας, ἐν Δήλῳ κ. ἄ. Δὲν ἔπεται ὁμοίως ἐκ τούτου, ὅτι τὰ ἀγάλματα ταῦτα παρίστανον τὸν Ἀπόλλωνα, οὐδ' ὅτι ἀπεικονίζον τεθνεώτας ἢ ἀθλητάς, διότι οὐδὲν διακριτικὸν προσωπικὸν γνῶρισμα εἶχον ἢ σύμβολον ἔφερον. Ἀντικειμενικῶς ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος, τὰ ἀγάλματα ταῦτα οὐδὲν ἄλλο εἶνε, κατ' ἐμὴν γνώμην, ἢ καθολικὸς τύπος τοῦ ἀνδρικοῦ γένους, ὃν οἱ τότε ἄνθρωποι μετεχειρίζοντο κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἑαυτῶν χρείας. Ὅταν τις ἤθελε νὰ ἔχη ὑπόμνημα ἀποθανόντος μέλους τῆς οἰκογενείας του, ἴδρουν ἐπὶ τοῦ τάφου τοιοῦτον ἀγαλμα, ὅπερ μόνον συμβολικῶς, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ὑποκειμενικῶς, ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἰδρύνοντα τὸ ἀγαλμα, ἐδύνατο νὰ εἰκονίξῃ τὸν ἀποθανόντα· ὡσαύτως ὡς εἰκονιστικὸς ἀνδρὶς ἐδύνατο τοιοῦτον ἀγαλμα νὰ ἐκληφθῆ μόνον διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ βάρους ἐπιγραφῆς Ὅταν δὲ τις εἶχεν ἀνάγκην νὰ προσφέρῃ ἀνάθημα τι εἰς τὸ θεῖον, προσέφερον ὡσαύτως τοιοῦτον ἀγαλμα, ὅπερ, ἐφ' ὅσον δὲν ἐχαρακτηρίζετο τυχρὸν ὑπὸ τοῦ ἀναθέτου δι' ἐπιγραφῆς ὡς παριστῶν αὐτὸν τὸν θεόν, ἢ ὁσάκις δὲν ἔφερε σύμβολον ἰδιάζον τῷ θεῷ τούτῳ, δὲν ἦτο ἄλλο τι ἢ κυριολεκτικῶς ἀγαλμα, πρᾶγμα δηλ. ἐφ' ᾧ ὁ θεὸς ἠγάλλετο. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὁσάκις ἤθελέ τις νὰ προσφέρῃ ἀνάθημα εἰς θεῖον τινα, εἰς τὴν Ἀθηνᾶν, λ. χ. εἰς τὴν Ἄρτεμιν, εἰς τὴν Δήμητρα κτλ., προσέφερον ἀγαλμα τοῦ γυναικειοῦ τύπου, οἷα εἶνε τὰ πολλὰ ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Ἀκροπόλεως γυναικεῖα ἀρχαῖα ἀγάλματα. Διὰ τοῦτο μάλιστα ζητεῖ τις νὰ ἐξακριβώσῃ, φρονῶ, τί παριστῶσι πάντα τὰ τελευταῖα ταῦτα ἀγάλματα, ἂν παριστῶσι δηλ. τὴν Ἀθηνᾶν, ἢ ἱερείας τῆς Ἀθηνᾶς, ἢ ἄλλο τι. Οὔτε ταῦτα τὰ γυναικεῖα, ὅσα δὲν ἔχουσι σύμβολόν τι ἢ ὅσα δὲν προσελάμβανον ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα δι' ἐπιγραφῆς, οὔτε ἐκεῖνα τὰ ἀνδρικὰ ἀγάλματα, ἀπεικονίζουσιν ὠρισμένον τι, ἀλλ' εἶνε καθολικοὶ τύποι οὐδὲν παριστῶντες, εἶνε δηλ. ἀπλῶς ἀγάλματα προσενηθέντα τοῖς θεοῖς καθ' ὃν τρόπον καὶ παντοῖα ἄλλα ἀναθήματα αὐτοῖς προσεφέροντο, οἷον διάφορα ζῶα, μικρὰ εἰδώλια, ἱερὰ σκεύη καὶ ἄλλα πράγματα.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας τοῦ προκει-

μένου ἀγάλματος παρατηρητέον ὅτι τοῦτο δὲν ἔχει τὰ ἀρχαϊκώτατα ἐκεῖνα γνῶρισμα καὶ τὰς ἰδιαιζούσας τεχνολογίας τῶν ἐκ Θήρας καὶ ἐξ Ὀρχομενοῦ ἀγαλμάτων, πολὺ νεώτερον τούτων ὄν, προερχόμενον πάντως ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὠρίμου ἀρχαϊσμοῦ, ἐκ τῶν χρόνων πιθανῶς τῶν περὶ τὰ μέσα τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος π. Χ. Ὁ ποιήσας αὐτὸ τεχνίτης ὄχι μόνον ἐπίσταται καλῶς τὴν ἐπέξεργασίαν τοῦ μαρμάρου, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παραστάσει τῆς φύσεως ἱκανῶς φαίνεται προηγμένος. Ἐδῶκε μὲν εἰς τὸ ἀγαλμα τοῦ τὸ σύνηθες ἐκεῖνο μειδιάμα καὶ παρέστησε τοὺς ὀφθαλμοὺς τριγωνικοὺς καὶ συγκλίνοντας, ἀλλὰ τὰ λίαν ἀρχαῖα ταῦτα γνῶρισμα τηρεῖ μᾶλλον κατὰ συνθήκην· προφανῶς ἐδύνατο οὗτος τὰ μέλη ταῦτα τοῦ προσώπου νὰ διαπλάσῃ φυσικώτερον, ὡς παρέστησε φυσικώτερον τὸ λοιπὸν σῶμα.

Ἰδιάζον γνῶρισμα τοῦ ἀγάλματος εἶνε τὸ ἐπίμηκες τοῦ προσώπου καὶ οἰονεὶ ὀρθογώνιον τῆς ὄλης κεφαλῆς. Κύριον δὲ γνῶρισμα αὐτοῦ οἰονεὶ ἀποτελοῦν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀγάλματος καὶ προσπίπτον εὐθύς ἀμέσως εἰς τὰ ὄμματα τοῦ θεατοῦ εἶνε τὸ ὀριζόντιον καὶ ἱκανῶς εὐρὺ τῶν ὠμων. τὸ ἐπίμηκες τῶν σκελῶν καὶ τὸ σχετικῶς λεπτόν τῶν μηρῶν, ἐξ οὗ τὸ ἀγαλμα προσπλαυδάνει χαρακτῆρα τὸ μὲν ἰσχύος καὶ ἀντοχῆς, τὸ δὲ εὐκινήσιας καὶ κομψότητος. Ταῦτα δὲ τὰ γνῶρισμα παρατηροῦμεν ἰδίως ἐν τῷ ἐκ Μήλου ἀγάλματι, ἐξ οὗ προστίθεται μία ἔτι ἀπόδειξις τῆς καταγωγῆς τοῦ τύπου τούτου ἐκ τῶν νήσων καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἤσκησεν ἡ νησιωτικὴ τέχνη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐν Ἀττικῇ τέχνης. Πρὸς τὰ ἐκ τῶν νήσων δὲ τοιαῦτα ἀγάλματα, πρὸς τὸ ἐκ Μήλου καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ἐκ Θήρας, σχετίζεται τὸ προκειμένον ἀγαλμα καὶ δι' ἄλλου ἰδιάζοντος γνῶρισματος, τοῦ ἐξῆς:

Ἀμφότερα τὰ μνημονευθέντα ἀγάλματα τοὺς ὑπὲρ τὸ μέτωπον βροστρύχους, τοὺς ὑπὸ τὴν συνέχουσαν τὴν κόμην ταινίαν, ἔχουσι διατεταγμένους ἐλικοειδῶς. Ἐν τῷ προκειμένῳ δὲ ἀγάλματι, ἀντὶ νὰ συστρέφονται οἱ βόστρυχοι ὅπως ἀποτελῶσιν ἑλικας, ἀναστρέφονται πρὸς τὰ ἄνω καλύπτοντες οὕτω τὴν ταινίαν καὶ ἀποτελοῦντες οἰονεὶ στέμμα ἐξ ἀκτίνων. Τοῦτο εἶνε περίεργον καὶ πρωτοφανὲς ἐν τῷ προκειμένῳ ἀγάλματι γνῶρισμα, δύνανται ὁμοίως

νά θεωρηθῆ ὡς τις παραλλαγή τῆς ἐν τοῖς προειρημένοις ἀγάλμασιν ἐλικοειδοῦς διαθέσεως τῶν βοστρύχων. Εἶνε δὲ ταῦτα μία ἐπὶ πλέον ἀπόδειξις τῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἰοεὶ κατὰ συνθήκην τηρήσεως τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος τύπου ἀγαλμάτων, τῶν τεχνιτῶν περιοριζομένων εἰς τὴν κατὰ τὸ ἐφικτὸν τελειοποίησιν τῆς παραστάσεως τῆς μορφῆς καὶ εἰς μικρὰς τινὰς παραλλαγὰς ἐπὶ τῶν καθ' ἑκάστα.

Ἄλλ' ἐν ᾧ κατὰ τὰ εἰρημένα τὸ προκείμενον ἄγαλμα ὁμοιάζει τοῖς ἐκ τῶν νήσων, εἶνε ὡς πρὸς τὴν διάπλασιν τῶν μορφῶν τοῦ σώματος πολὺ τελειότερον ὄχι μόνον τοῦ ἐκ Θήρας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐκ Μήλου· καὶ τοῦ ἐκ Πτώου ἀγάλματος (ἴδε σ. 43 σημ. 5) εἶνε τοῦτο πολὺ ὑπέρτερον καὶ πρὸς τὸ ἕτερον ἐξ Ἀττικῆς ἄγαλμα (ἴδε σ. 43 σημ. 6) παραβαλλόμενον φαίνεται κοεῖττον ὄν, διότι δὲν ἔχει τοῦτο ἄς ἐκεῖνο ἀνωμαλίας ἐν τῇ διαπλάσει τῶν καθέκαστα μορφῶν καὶ ἰδίως τῶν μορφῶν τοῦ προσώπου. Ἄλλ' ὄχι μόνον τῶν μνημονευθέντων ἀγαλμάτων τελειότερον εἶνε, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐκ Τενέας, ὅπερ εὐλόγως ἐθεωρεῖτο μέχρι τοῦδε ὡς τὸ τελειότερον τῶν τοιοῦτου τύπου ἀγαλμάτων.

Πρὸς τὸ ἐκ Τενέας ὁμοιάζει τὸ προκείμενον ἄγαλμα κατὰ τὸ ἐπίμηκες τῶν σκελῶν καὶ τὸ σχετικῶς λεπτὸν τῶν μηρῶν καὶ κατὰ τὴν διὰ τῶν γνωρισμάτων τούτων ἐκφραζομένην ἔννοιαν εὐκι-

νησίας καὶ κομψότητος· ἀλλὰ τὸ ἐκ Τενέας μειονεκτεῖ ἐν τῇ παραστάσει τῆς φυσικῆς ἀληθείας ὡς πρὸς τὴν διάπλασιν τῶν ὤμων, οἵτινες, ἀντιθέτως πρὸς τὸ εὐρὺ καὶ ὀριζόντιον τῶν ὤμων τοῦ προκειμένου ἀγάλματος, καὶ μικροὶ εἶνε καὶ παρὰ φύσιν πρὸς τὰ κάτω κλίνουσι. Ἐν τῷ ἐκ Τενέας δὲ ἀγάλματι ἐξαιρεται ὁ σκελετός, τῆς διαπλάσεως τῆς σαρκὸς τιθεμένης ἐν ἡσσονι μοίρα, ἐν ᾧ ἐν τῷ προκειμένῳ ἀγάλματι ἦτε διάπλασις τοῦ σκελετοῦ καὶ ἡ τῆς σαρκὸς διατελοῦσιν ἐν ἀρμονίᾳ, ὡς δύναται τις νὰ ἀντιληφθῆ παραβάλλων ἰδίως τὸ ὀστεῶδες τῶν μορφῶν τοῦ προσώπου τοῦ ἐκ Τενέας ἀγάλματος πρὸς τὸ σχετικῶς εὐτραφές τῶν μορφῶν τοῦ προσώπου τοῦ προκειμένου ἀγάλματος, ἐν ᾧ, παρὰ τὸ δεδηλωμένον τυπικὸν μειδιάμα τῶν χειλέων, δύναται τις ἀληθῶς νὰ πεισθῆ ὅτι ὑποδηλοῦται ἔκφρασις τις καὶ χάρις.

Κατὰ ταῦτα τὸ προκείμενον ἄγαλμα φαίνεται ὄν τὸ τελειότατον τῶν τοιοῦτου τύπου ἀγαλμάτων. Εὐλόγως δὲ οὕτω σχετικῶς τέλειον τύπον ἀγάλματος εὐρίσκομεν ἐν Ἀττικῇ, διότι ἐν Ἀττικῇ περιεμένε τις ὅτι θὰ ἐτελειοποιεῖτο ὁ τύπος οὗτος. Ἐν ἔτι βῆμα προχωρεῖ ἐπὶ τὰ πρόσω ἡ ἀρχαϊκὴ τέχνη ἐν Ἀττικῇ καὶ παράγονται τὰ καλὰ ἐκεῖνα τῶν ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Ἀκροπόλεως ἀρχαϊκῶν γυναικείων ἀγαλμάτων.

Ἐν Ἀθήναις μηνὶ Ἰουνίῳ 1902

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

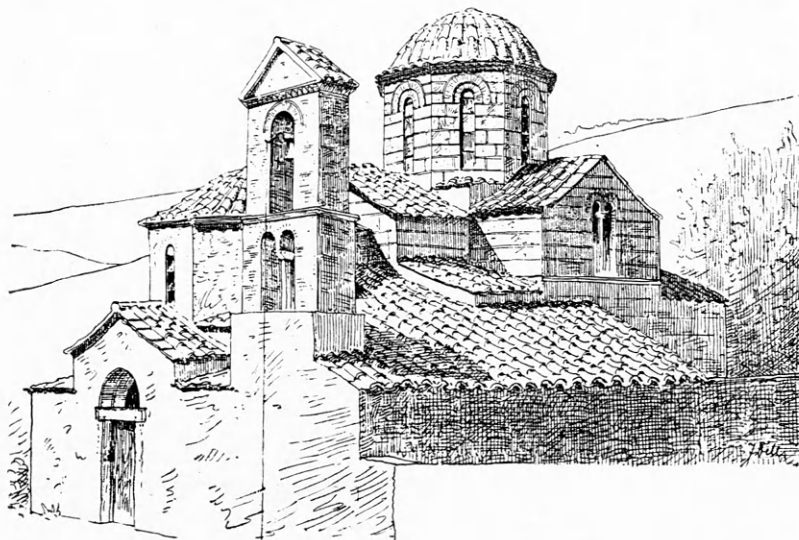
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Ὅχι ἀναξία λόγου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς χριστιανικῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι εἶνε ἢ κατὰ τὰς ὑποφείας τοῦ Ὑμηττοῦ παρὰ τὴν Κύλλου πύραν, πηγὴν περιώνυμον καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, κειμένη Καισαριανῇ, ἣν ἐπεσκέφθη τῇ 29 Ἰανουαρίου 1889 κοινῇ μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἰωσήφ Δέλλ, ὅτε καὶ ἐσχεδιάσθησαν τὰ διαγράμματα τῆς

ἐκκλησίας καὶ ἔγειναν παρ' ἐμοῦ αἱ μελέται ἐκεῖναι, ὧν τὰ πορίσματα ἐκθέτω ἐνταῦθα.

Ὁ ὁδοιπόρος, ἀντιπαρελθὼν τὸν ἔρημον ἀνήφορον τὸν ἀναβιβάζοντ' ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, εἰσέρχεται διὰ πύλης εἰς μέσην τινὰ ὁδὸν, ἧς ἐγγὺς πρὸς τὰ δεξιὰ ἐπὶ ὑψώματος ὀρθοῦνται τὰ κτίρια τῆς μονῆς, ἐν ᾧ ἀφ' ἐτέρου ἀριστερὰ ἀνοίγεται αὐλὴ, ἧς

Εἰκὼν 1.

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ. ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ σχεδιογράφειν τοῦ κ. Δέλλ.

τὸ μὲν ἀνατολικὸν κατέχει ἡ μικρὰ ἐκκλησία, αἱ δὲ λοιπαὶ πλευραὶ φέρουσι γύρω τοὺς ξενῶνας. Τὸ δὲ ὅλον περιβάλλει ἐν τετραγώνῳ τοῖχος μὴ ἔχων τὴν ὀχυρωματικὴν ἐκείνην ὄψιν τὴν ἄλλως συνήθη εἰς τὰς μονὰς τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ ἡ ὅλη δὲ διάθεσις τῶν οἰκοδομῶν ἐνθυμίζει διὰ τοῦ ἀνειμένου πως αὐτῆς, ὅτι εὕρισκόμεθα ἐν τοῖς ἀγροτικοῖς

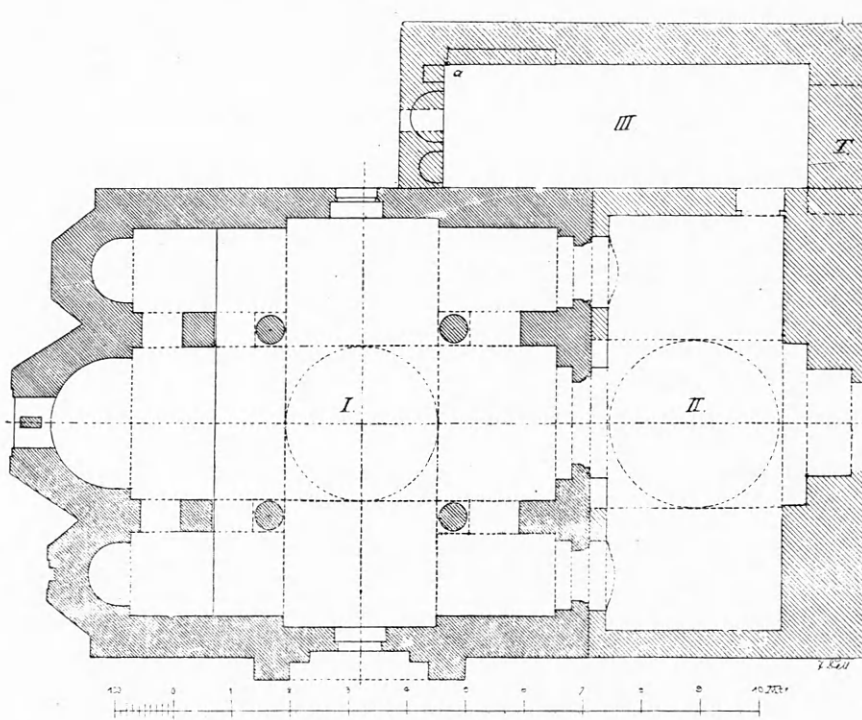
περιχώροις μεγάλης πόλεως, ἧς ἡ γειτονία καὶ μόνη ἐφαίνετο παρέχουσα ἰκανὴν ἀσφάλειαν εἰς τοὺς ἡσύχους ἀναχωρητάς.

Ἡ δ' ἐκκλησία ἔχει ἐν τοῖς κυρίοις μέρεσιν ἀρχιτεκτονικὴν οὕτως ὡραίαν καὶ ἐπιμεμηλημένην, ὥστε εἶνε ἀξία νὰ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν καὶ αὐτῶν τῶν δυσκόλων μελετητῶν. Ἀλλὰ παρατηρητέον,

ὅτι εἰς τὸν εἰσερχόμενον εἰς τὴν μὴν παρουσιάζεται δυστυχῶς εὐθύς τὸ πρῶτον ἄποψις (Εἰκὼν 1), ἣτις ἔχει παραμορφωθῆ δι' ἐπιγενεστέρων ἐπικτίσεων κακῶς κατεσκευασμένων. Ἡ δ' ἐπισκόπησις τῆς κατόψεως (Εἰκὼν 2) καθιστάνει φανερόν, ὅτι ὁ ἐνταῦθα προεκκείμενος νάρθηξ II καὶ τὸ παρεκκλήσιον III μετὰ τοῦ κωδωνοστασίου T δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὰ ἀρχαῖα κτίσματα τῆς ἐκκλησίας I.

Εἶνε δὲ ταῦτα ὠκοδομημένα ἐκ λελατομημένων λίθων φύρδην μίγδην συνειλεγμένων καὶ πάντως πολὺ νεώτερα τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, ἥς ἢ τοιχο-

δομία εἶνε ἀξία αὐτόχρομα θαυμασμοῦ. Δὲν εἶνε εὐκολὸς ἢ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος εὑρεσις οὕτω κομψῆς συναρμογῆς γωνιαίων λίθων καὶ πλίνθων. Ἐκαστος τῶν ἐπιμελῶς διὰ τὴν ἰδίαν προσήκουσαν θέσιν εἰργασμένων λίθων εἶνε τὸ πλεῖστον καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρὰς προσηρμοσμένος εἰς τὸν πηλὸν μετὰ μίαν ἐκάστοτε πλίνθου οὕτως, ὥστε περιθέουσι τὸ ὅλον οἰκοδόμημα ἀκριβῶς ἐσταθμημέναι σειραὶ ἐναλλάξ λίθων καὶ πλίνθων ἐπιτεθειμένων ἐπαλλήλως. Ἡ δὲ τοιαύτη καὶ ὡς πρὸς τὰ χρώματα ἐπιτυχῆς ἐναλλαγῆ τοῦ τραβερτινο-

Εἰκὼν 2.

ΚΑΤΟΨΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ

Κατὰ σχεδιογράφειαν τοῦ κ. Δέλλ.

εἶδους καὶ πωρώδους φαιοῦ λίθου πρὸς τὰς ἐρυθρὰς πλίνθους γίνεται ἐν τῷ τρούλλῳ (Εἰκὼν 3) ζωηρότερα διὰ τῶν ὑπὸ δύο σειρῶν ἀκτινοειδῶς τεθειμένων πλίνθων σχηματιζομένων κορυφωμάτων τῶν παραθύρων καὶ γείσου, συνισταμένου ἐκ μίαν σειρᾶς μικροτέρων καὶ μίαν σειρᾶς μεγαλειτέρων πλίνθων προβεβλημένων κατὰ γωνίας. Ἰδιόρρυθμον δὲ εἶνε μόνον τὸ προεξέχον μέσον μέρος τοῦ βορείου τοίχου (Εἰκόνες 4 α-β), ὅπερ παρουσιάζει ἀντυγα συγκειμένην ἐκ δύο σειρῶν ἀβαθῶν θολιτῶν,

ἥς ἄνωθεν ὑποδηλοῦται τὸ ἀέτωμα, καθ' ὃ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς πλευραῖς.

Ἐν δὲ τῇ κατόψει τῆς ἐκκλησίας (Εἰκὼν 2) καταφαίνεται ἢ ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ αὐτῆς ἐπιπλοκῇ δύο συστημάτων. Δύο νῆες ἀποτελοῦσαι κοιτίδα (tonnengewölbte Schiffe) διασταυροῦσιν ἀλλήλας κορυφούμεναι εἰς μεσαῖον τρούλλον, ὑποβαττάζομενον ὑπὸ τεσσάρων κίωνων, καὶ δὴ οὕτως, ὥστε εἰς τὸν ἕτερον τῶν βραχιόνων τοῦ κεντρικοῦ τούτου συστήματος, ὅστις ἔχει διεύθυνσιν ἐκ δυ-

σμών πρὸς ἀνατολὰς, συμπαραζεύγνυται ἐκατέρωθεν ἄλλη ναὺς παράπλευρος, ὁμοίως κοιτιδοειδής. Ἡ δὲ βασιλικῆς ῥυθμὸν ἔχουσα κατασκευὴ αὕτη παρουσιάζεται ἐξαιρομένη ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς πρὸς ἀνατολὰς ἐπιμηκύνσεως τῆς τε μεσαίας κυρίας νηὸς καὶ τῶν παραπλευρῶν, αἵτινες ἀπολήγουσιν εἰς τρεῖς ἀψίδας. Αὗται δὲ, ἔχουσαι ἔσωθεν ἀνυψωμένην ἀντυγα, περατοῦνται ἔξωθεν ἐκάστη εἰς τρεῖς πλευρὰς ἐξαγώνου. Ὁ δὲ γῶρος ὁ μεταξὺ τοῦ τρούλλου καὶ τῆς κυρίας ἀψίδος ἔχει κατ' ἀντί-

θεσιν πρὸς τοὺς τρεῖς ἄλλους βραχίονας τοῦ σταυροῦ τετράγωνον σχῆμα, καθ' ἃ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Δύσεως. Καὶ αἱ μὲν πρὸ τῶν πλαγίων ἀψίδων μακρὰι πλευραὶ ἐνοῦνται δι' αὐτοῦ εἰς δύο διαδρόμους. Ὁ δὲ τρούλλος ἔχει περιφωτιδὰ (Tambour) ἐξάγωνον μὲν ἔξωθεν, κυλινδρικήν δ' ἔσωθεν (Εἰκὼν 5), ἐξελισσομένην ἐκ τοῦ ὑπὸ τῶν κίωνων περιβαλλομένου τετραγώνου δι' ἐνωτίων (Pendentifs). Ρίπτοντες δ' ἐν βλέμμα εἰς τὰς ἐνταῦθα παρατιθεμένας κατόψεις (Εἰκόνες 5 καὶ 6), βλέπομεν ἐν

Εἰκὼν 3.

ΚΑΘ' ΕΚΑΣΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ

Κατὰ φωτογραφίαν τοῦ κ. Στριγόφοβη.

τῷ ἐσωτερικῷ ὠρισμένην τάσιν πρὸς τὸ βραδινόν. Λαμβάνομεν δ' ἐννοίαν τινα τῆς τοιαύτης τάσεως, παρατηροῦντες, ὅτι ἢ ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασις τῶν κίωνων τῆς τετραγώνου βάσεως τοῦ τρούλλου, ὑπολογιζομένη εἰς ὕψος καὶ λαμβανομένη δις, ἐξικνεῖται μέχρι τῆς ζώνης τῆς γενέσεως τοῦ κοιτιδοειδοῦς θόλου, λαμβανομένη δὲ τετράκις ἐξικνεῖται μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ τρούλλου. Ἡ δὲ τάσις αὕτη ἐξωτερικῶς μὲν καταδεικνύεται διὰ τοῦ ὑπερυψήλου τοῦ τρούλλου, καταδεικνύεται δὲ καὶ ἐσωτερικῶς

διὰ τῆς ἀνυψώσεως σχεδὸν ἀπάντων τῶν κυλινδρικών τόξων.

Ἡ δ' ἐν τῷ τρούλλῳ παρατηρηθεῖσα διὰ πλίνθων διακόσμησις εὐρίσκειται καὶ ἐν τοῖς διπλοῖς παραθύροις τῆς τομῆς τῶν δύο κοιτιδοειδῶν θόλων, πλουσιωτάτη δὲ εἶνε μάλιστα ἐν τῷ παραθύρῳ τῆς κυρίας ἀψίδος, ἔνθα ἢ μεταξὺ τοῦ ἐξωτερικοῦ κυλινδρικοῦ τόξου καὶ τῶν δύο ἐσωτερικῶν δόμησις σχηματίζεται διὰ τριῶν πλινθίνων τόξων σφηνοειδῶς προσηρμοσμένων πρὸς ἀλληλα περὶ μέσον κυ-

λινδρικόν ὀφθαλμόν (Εἰκόνες 7 α-β). Ἄλλως δ' ἡ αἴσθησις τῆς ὠραίας δι' ἐντέχνως προσηρμοσμένων πλίνθων δομήσεως παρουσιάζεται εἴπερ που ἀλλαχοῦ ἄριστα κατὰ τὴν πρόψιν τῆς ἀψίδος.

Οἱ δὲ τέσσαρες κύριοι κίονες ἐλήφθησαν ἐξ ἀρχαίου κτιρίου. Οἱ παμμέγιστοι σπόνδυλοι καὶ τὰ ἰωνικά κιονόκρανα (Εἰκὼν 8) συνανήκουσι, καὶ ἀγόμεθα εἰς τὸ νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἐκόσμησάν ποτε ναὸν ὀρθούμενον κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος ἐν τῇ Κύλλου πύρρῃ. Προσθεθειμένον δὲ φαίνεται γθαμαλὸν ἐπί-

θημα (Kämpfer), χρησιμεῖον ἀντὶ ὑποβάθρου εἰς τὸ βαρὺ καὶ διὰ ξυλίνων ἀμειβόντων ἐξευγμένον τόξον. Ἄλλως δὲ λείπει πᾶς πλούσιος ἀρχιτεκτονικός διάκοσμος· τὸ πολὺ δὲ δύναται νὰ γείνη μνεία ἐν μὲν τῷ ἐσωτερικῷ μόνον ἀπερικόσμου γείσου περιθέοντος τὴν γένεσιν τῶν θόλων, οὗ τὰ ἐν νέοις χρόνοις ἐπιτεθειμένα γραφικὰ κοσμήματα εἶνε ἀπομίμησις ἀρχαίου ἀραβικοῦ προτύπου, ἐν δὲ τῷ ἐξωτερικῷ τῶν διὰ τὴν Ἑλλάδα ἰδιαζόντως χαρακτηριστικῶν διακοσμήσεων τῶν τὰ διπλᾶ παράθυρα χωριζόντων λιθίνων κιονίσκων. Ἐν δὲ τῷ κiono-

Εἰκὼν 4α.

ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΠΛΕΥΡΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ σχεδιογράφην τοῦ κ. Δέλλ.

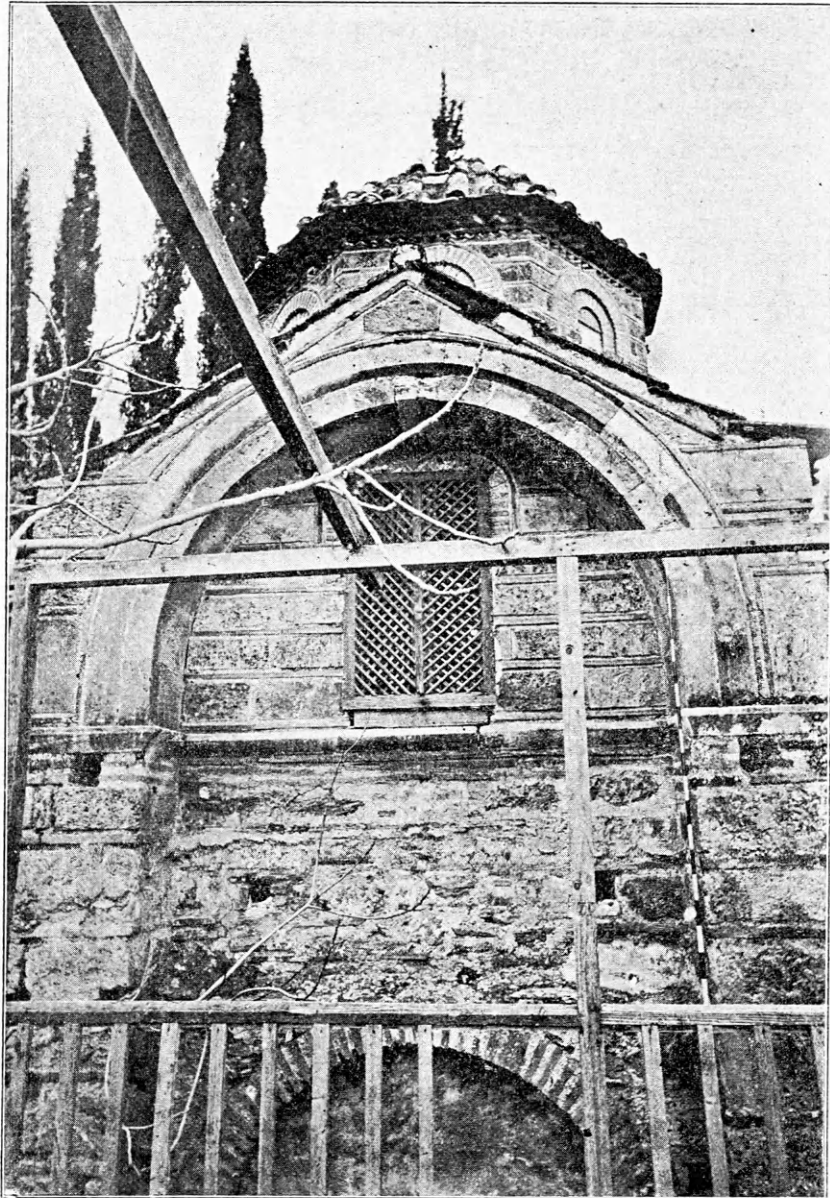
κράνῳ τῆς κυρίας ἀψίδος (Εἰκ. 7 α-β) εὐρίσκομεν ἐνταῦθα, καθ' ἃ καὶ ἀλλαχοῦ, γινομένην χρῆσιν ἀπεικασματος λύρας ὡς πλαισιώσεως καὶ ἐν αὐτῇ ἐγγεγλυμμένον πτηνόν (Εἰκὼν 9). Συνήθως δ' εὐρίσκομεν ἀλλαχοῦ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ρόδακα, ὅστις ἐνταῦθα προστίθεται εἰς τὴν πλαγίαν ἀποψιν τοῦ μικροῦ κionoκράνου. Μνείας δὲ εἶνε ἄξιον καὶ τεμάχιον μαρμαρίνου ἐπιστυλίου ἔχον μῆκος μὲν 1,23 μ., ὕψος δὲ περίπου 0,20 μ. (Εἰκὼν 10), ἐνωκοδομημένον δ' ὡς κορῦσμα ἄνωθεν τοῦ παραθύρου τῆς πρὸς νότον πλαγίας νηὸς ὀπισθεν τοῦ

παραεκκλησίου. Παρουσιάζει δὲ λέσβιον κῶμα καὶ ὑπ' αὐτὸ ἀστραγάλιον, ἐπ' αὐτοῦ δὲ λείαν ἐπιφάνειαν μετὰ ροδάκων. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ τεμάχιον δύναμειθα πιθανῶς νὰ θεωρήσωμεν ἀρχαῖον μᾶλλον ἢ μεσαιωνικόν, καθ' ἃ καὶ τοὺς κύριους κίονας.

Σπανίως δύναται νὰ εὑρεθῇ κτίριον δεικνῶν μετὰ σαρηνείας οὕτω τελείας τὸν εὐρύτατα διαδομένον τύπον μικρῶν βυζαντιακῶν ἐκκλησιῶν. Δυστυχῶς οὐδὲν γινώσκομεν ἐκ τῆς ἱστορίας περὶ τῆς Καισαριανῆς· βέβαιον δὲ εἶνε μόνον, ὅτι ἡ μονὴ

υφίστατο ἤδη ἐπὶ τῆς ἐν Ἀθήναις φραγκοκρατίας. Ἐν τοῖς πρώτοις τῆς περιόδου ταύτης χρόνοις ὁ ἐν Κέφω διατρίβων μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ ὁ Ἀκομινάτος¹, ὅστις ἀπέθανεν ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ

περὶ τὸ 1222, ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν τῷ καθηγουμένῳ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς Καισαριαῆς. Κατὰ ταῦτα ἡ μονὴ εἶνε ἀρχαιοτέρα. Ὡς πρὸς δὲ τὸν ἀκριβέστερον καθορισμὸν τοῦ χρόνου καθ' ὃν

Εἰκὼν 46.

ΤΑ ΚΑΘ' ΕΚΑΣΤΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΠΟΨΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ φωτογραφίαν τοῦ κ. Στοιγρόφοβου.

ἐκτίσθη μόνην πηγὴν ἔχομεν αὐτὸ τὸ κτίριον.

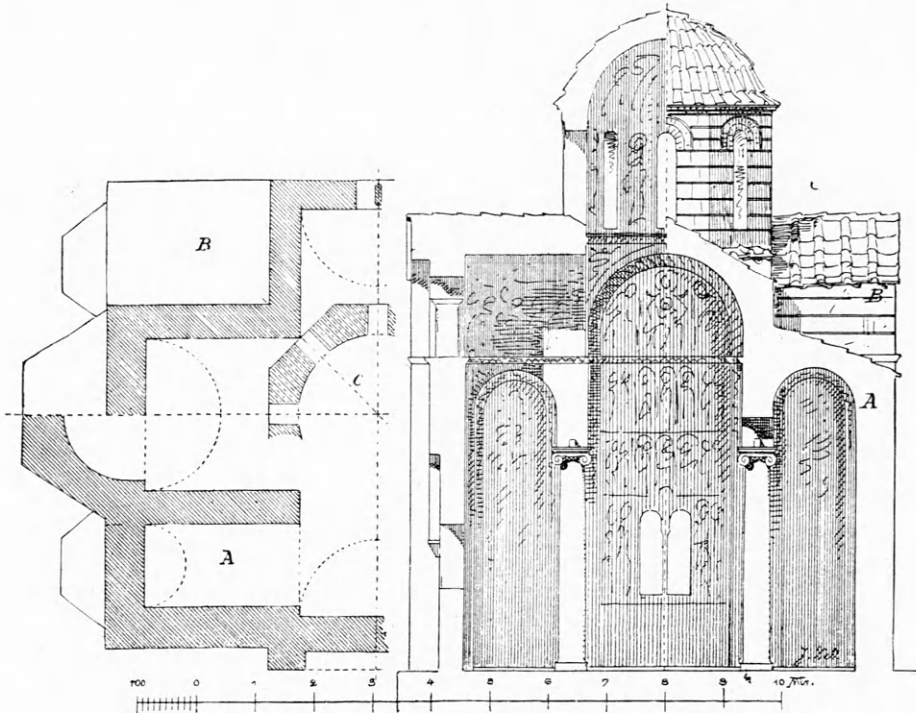
¹ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τὰ σωζόμενα ἐκδ. Σπυρ. Π. Λάμπρου Τόμ. Β' σελ. 311. Πρὸς. *Gregorovius Geschichte der Stadt Athen* Τόμ. Β' σ. 347.

Λαμβάνοντες δ' ἐν πρώτοις ὑπ' ὄψιν τὴν τοιχοδομίαν, δεφίλομεν νὰ ἐξάραμεν ῥητῶς τοῦτο, ὅτι ἡ περιστοιχίσις τῶν τετραγώνων λίθων ἐκατέρωθεν διὰ μιᾶς πλίνθου εἶνε χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν

Ἑλλάδα¹. Ἡ δ' ἐναλλαγὴ τῶν δόμων καθ' ἑαυτήν, ἢτοι ἡ ἐπάλληλος διαδοχὴ δόμων ἐκ λίθου καὶ δόμων ἐκ πλίνθων, εὐρίσκεται μὲν ἐν βυζαντιακοῖς κτιρίοις πολλάκις, ἀλλ' ὄχι πάντοτε· ἀπαντῶνται δὲ καὶ κτίρια ἔχοντα μόνον λιθίνους δόμους, ἔτι δὲ συχνότερον μόνον πλινθίνους. Ἄλλ' ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια τῆς ἐναλλαγῆς ἐνὸς λίθου καὶ μιᾶς πλίνθου κατὰ τε τοὺς καθέτους καὶ τοὺς ὀριζοντεῖους δόμους. Τὴν τοιαύτην δὲ τοιχοδομίαν εὐρίσκομεν ἐν ταῖς ἀπειραρίθμοις μικραῖς ἐκκλησίαις ταῖς πάντως ὑπὸ ἰθαγενῶν οἰκοδομη-

θείσαις, ἃς βλέπομεν διαδεδομένας ἀνά πᾶσαν τὴν χώραν, οὐδὲ τῶν Ἀθηνῶν ἐξαιρουμένων. Ἐξαιρέσειν δ' ἀποτελοῦσι μόνον τὰ λατινικὰ οἰκοδομήματα, οἷον ἡ μητρόπολις ἐν Ἀθήναις, ἢ κατασκευάσματα κτισθέντα ὑπὸ εἰδικούς τοπικούς ἄνδρας, οἷα ἡ ἐν Σκριποῦ ἐκκλησία², ἐν ἣ ἔγεινε χρῆσις τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου Ὀρχομενοῦ, ἢ ὑποστάντα ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, τοῦθ' ὅπερ φαίνεται μοι συμβαῖνον ἐν τῷ Καθολικῷ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ³.

Ἵπῃ ῥῆξαν δ' οἱ θελήσαντες νὰ ὀρίσωσι τύπον τινὰ

Εἰκὼν 5.

ΠΛΑΓΙΑ ΤΟΜΗ ΚΑΤΟΨΕΩΣ ΚΑΙ ΚΑΘ' ΕΚΑΣΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ σχεδιογράφου τοῦ κ. Δέλλ.

σχηματικὸν πρὸς καθορισμὸν τῆς χρονολογίας βυζαντιακῶν ναῶν ἐχόντων τὴν διὰ πλίνθων διάκοσμον τοιχοδομίαν⁴. Καὶ δὴ ἰσχυρίσθησαν, ὅτι αὕτη, οὔσα λίαν ἀρεστὴ ἀπὸ τοῦ ἐνάτου μέχρι τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος, ἐξέλιπε τὸν δωδέκατον καὶ δέκατον

τρίτον αἰῶνα, τοῦλάχιστον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐντὸς δὲ τοῦ χρόνου τῆς χρήσεως αὐτῆς προὔταθη ἡ διάκρισις πρῶτον μὲν σωρεύσεώς τινος ἀμιγροῦς πλινθίνου διακόσμου, οἷον ἐν τῷ Ὁσίῳ Λουκᾶ καὶ ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις ἐκκλησίᾳ τοῦ Νικοδήμου, ἔπειτα δ' ἐγκρατοῦς τινος περιορισμοῦ, οἷον ἐν Δαφνίῳ, τέλος δὲ προσθήκης νέων στοιχείων, οἷον πλίνθων κεκομμένων κατὰ ταινίας ἢ ἄβακας, φαβεντιανῶν ἢ λιθίνων κοσμημάτων, καθ' ἃ παρατηροῦμεν ἐν ἐκκλησίαις τοῦ Ναυπλίου ἀνερχομέναις εἰς τὸν δωδέκατον αἰῶνα. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην

¹ Τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς τοιχοδομίας εὔρον καὶ ἐν ἀρχαιότεραις μεγαροειδέσει οἰκίαις ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀλλ' αὕτη ἦτο πολὺ ὀλιγώτερον ἔντεχνος.

² Ἴδε τὴν ἐμὴν περὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης πραγματείαν ἐν τῇ Byzantinische Zeitschrift Τόμ. Γ' σ. 1 κ. ἑ.

³ Schultz and Barnsley The monastery of Saint Luke.

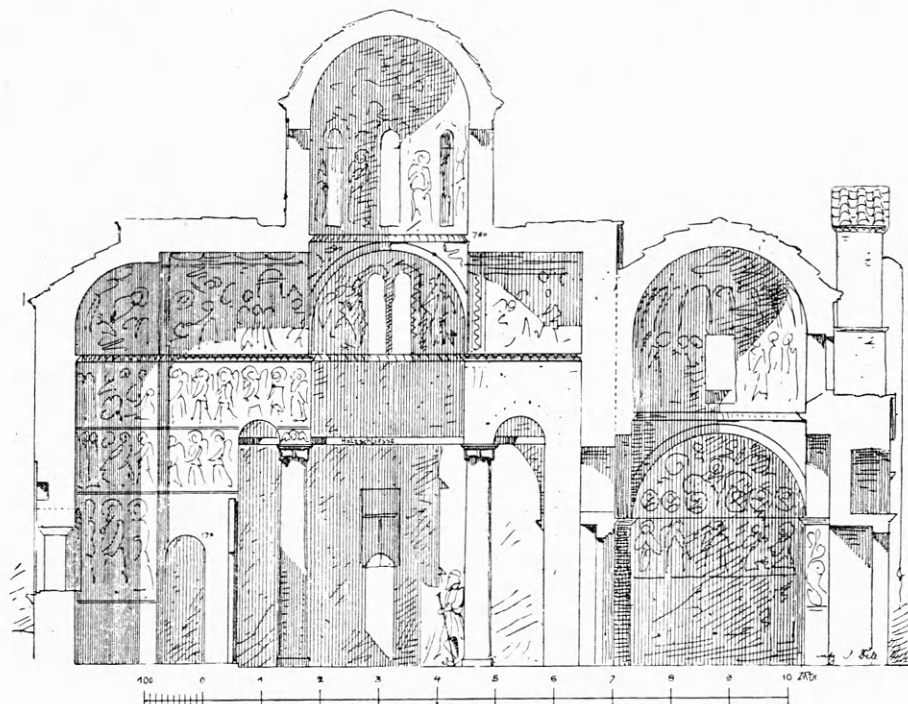
⁴ Millet Le monastère de Daphni σ. 63 κ. ἑ.

διαίρεσιν ἢ Καισαριανῆ ὤφειλε νὰ θεωρηθῆ ἀνερχομένη εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἡ μονὴ τοῦ Δαρνίου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἔδει νὰ ποδεχθῶμεν, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν μικρῶν ἐλληνικῶν ἐκκλησιῶν ἐκτίσθησαν μεσοῦντος ἢ ὑπερμεσοῦντος τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος.

Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶνε ὀρθή. Τὰ προμνημονευθέντα τρία εἶδη διακοσμήσεως δὲν διαδέχονται ἀλλήλα χρονολογικῶς, ἀλλ' ἀπαντῶνται παρ' ἀλλήλα. Ἀποδεικνύεται δὲ τοῦτο ἐκ τῶν φερόντων χρονολογίαν κτιρίων. Ἡ δὲ χρῆσις τῆς πλουσιω-

τέρας ἢ ἀπλουστέρας διὰ πλίνθων διακοσμήσεως ἐξήρτηται ἀπὸ τῶν πόρων καὶ τῆς φιλοκαλίας τῶν οἰκοδομούντων ἢ τοῦ ἀρχιτέκτονος, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ νέος διακοσμητικὸς ῥυθμὸς, οὗ παράδειγμα ἀναφέρονται αἱ ἐν Ναυπλίῳ ἐκκλησίαι, παρουσιάζεται ἤδη ἐν πολλῷ ἀρχαιστέρῳ χρόνῳ, συνδέεται δὲ, καθ' ἃ θέλω ἀποδείξει ἀλλαγῶν, πρὸς τὴν ἑναρξιν τῆς μωαμεθανικῆς ἐπιδράσεως.

Ἰδίως δὲ προσοχῆς δεῖται καὶ ἄλλη τις μικροῦ λόγου κόσμησις, εὐρίσκομένη ἐν τοῖς παραθύροις, ἰδίως δ' ἐν τῷ τῆς κυρίας ἀψίδος (Εἰκὼν 9). Τὰ

Εἰκὼν 6.

ΤΟΜΗ ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ σχεδιογράφειν τοῦ κ. Δέλλ.

παραθύρα ταῦτα βλέπομεν διαιρούμενα ἐν τῷ πάχει τῶν τοίχων διὰ λιθίνων πλακῶν, ἐχουσῶν βάθος 0.35 μ. καὶ πάχος μὲν 0.122 μ., ὕψος δὲ 1.46 μ., εἰς δύο τμήματα ἀπολήγοντα πρὸς τᾶν εἰς κυλινδρῶν τόξα. Εἰς δὲ τὴν χωρίζουσαν τὰ δύο ταῦτα τμήματα λιθίνην πλάκα εἶνε ἔσωθεν τε καὶ ἔξωθεν ἐμπεπακτωμένοι κατὰ τὸ τέταρτον κιονίσκοι. Καὶ εἶνε μὲν οἱ κιονίσκοι οὗτοι συνήθως ὀκτάγωνοι καὶ συνέχονται μόνον διὰ μιᾶς πλευρᾶς πρὸς τὸ μέσον τεμάχιον. Ἄλλ' ἐν Καισαριανῇ οἱ κιονίσκοι οὗτοι ἔχουσι σχῆμα ἰδιαζόντως χαρακτηρι-

στικὸν διὰ τὰς Ἀθήνας. Καὶ δὴ ὁ συνήθης καὶ κοινῶς διαδεδομένος τύπος εἶνε ἐκεῖνος, καθ' ὃν τοῦ ὀκταγωνίως ἐσχηματισμένου λίθου ὑπέρχεται ἐπίθημα ὑψηλόν, εὐρυνόμενον κατὰ μικρὸν πρὸς τᾶν καὶ παρέχον τὴν εὐρείαν βᾶσιν τῶν πλινθίνων τόξων, ἐκτελοῦν δὲ κατὰ ταῦτα λειτουργίαν ὁμοίαν πρὸς τὰ κιονοκρανοειδῆ ἐπιθήματα τῆς ἀρχαίας βυζαντιακῆς τέχνης. Εὐρίσκομεν δὲ τὸν τοιοῦτον τρόπον χωρισμοῦ παραθύρων ἐν τῇ προσόψει τῆς Σκριπούς¹ καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Ὁσίου Λου-

¹ Ἐνθ' ἐν. Πίν. II, 1.

κᾶ¹. Παρέχω δ' ἐνταῦθα παράδειγμα τοῦ παραθύρου τῆς ἀψίδος τῆς νεωτέρας ἐκκλησίας τῆς Παναγίας ἐν τῷ Ὁσίῳ Λουκᾷ (Εἰκὼν 11). Ἐν δὲ τοῖς μεγάλοις παραθύροις τοῦ Καθολικοῦ, ἅτινα εἶνε σχεδὸν σιφωνοειδῆ (loggienartig), εὐρίσκομεν τὰ τοιαῦτα χωρίσματα τὸ πλεῖστον ἀπλᾶ καὶ λεῖα, κεκοσμημένα διὰ σταυροῦ, ἐναλλάσσοντα πρὸς αὐτόχρομα κιονοκρανοειδῆ ἐπιθήματα ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, οἷα τὰ ἐν ταῖς ὑπερφάις στοαῖς τῆς πλευρᾶς τῆς ἀψίδος. Ἄλλὰ δὲν ἐπιμένω πλείοτερον εἰς ταῦτα. Καὶ ἐν αὐταῖς δὲ ἀκόμη ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Μιστρᾶ ἐκ

τῶν χρόνων τῶν Παλαιολόγων εὐρίσκεται ὁ τρόπος οὗτος τοῦ χωρισμοῦ τῶν παραθύρων, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ ἐπισκοπῇ, ἐν Καρυταίνῃ καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις τῆς Πελοποννήσου καὶ Βοιωτίας, οὐχ ἥττον δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰ καὶ σπανιώτερον. Ἄρκοῦμαι δὲ μνημονεύων τῶν παραθύρων τῆς ἀψίδος τοῦ Φετιχῆ τζαμίου. Ἐν Ἀθήναις δὲ καὶ μόνον, καθ' ἃ μοι φαίνεται, διεμορφώθη ἰδιάζουσά τις διακοσμητικὴ ἐπιτέχνησις, συνισταμένη εἰς τοῦτο, ὅτι αὐτὸς ὁ εἰς τὴν πλάκα ἐμπεπακτωμένος ὀκτάγωνος κιονίσκος ἐπλουτίσθη

Εἰκὼν 7α.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΑΨΙΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ σχεδιογράφην τοῦ κ. Δέλλ.

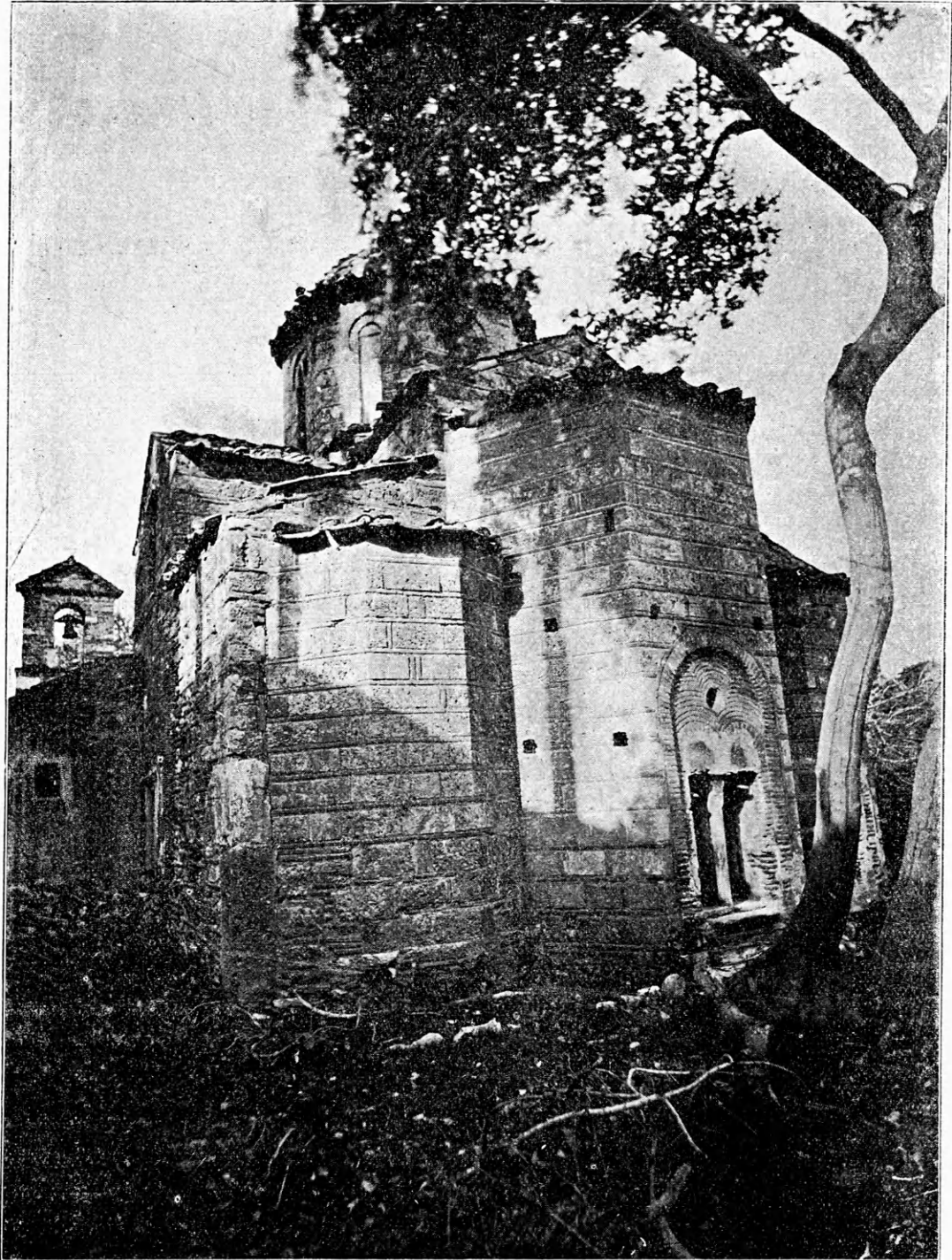
δι' ἰδίου μικροῦ κιονοκράνου. Παρέχω δ' ἐνταῦθα τὴν εἰκόνα καὶ ἄλλου χωρίσματος παραθύρου, ὁμοίως σχεδιασθέντος ἐν Καισαριανῇ, ἐνθα δὲν περισώζεται ἐντετοιχισμένον κατὰ γώραν, ἀλλ' εὐρηται κείμενον χαμαὶ ἐν ὑπαίθρῳ (Εἰκὼν 12). Ὁ ὅπωςδῆποτε αἰσθανθεὶς ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐρειπίων τῶν χριστιανικῶν χρόνων, πρὸ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, δὲν θάφῃκε πάντως ἀπαρατήρητα τὰ πολλὰ τεμάχην ὀκταγώνων κιονίσκων ἢ πλακῶν φερουσῶν ἐγγεγλυμμέ-

νους ὀκταγώνους κιονίσκους, ἐφ' ὧν πάντοτε παρατηροῦμεν τὸν διάκοσμον μικρῶν ἰδιορρυθμῶν κιονοκράνων. Εἶνε δὲ ταῦτα λείψανα τῶν τοιούτων χαρακτηριστικῶν διὰ τὰς Ἀθήνας χωρισμάτων τῶν παραθύρων. Μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐρειπίων εὗρον δωδεκάδας ὅλας τοιούτων. Ἡ Εἰκὼν 13 δεικνύει συλλογὴν τοιούτων εἰς κιονόκρανα ἀποληγόντων ὀκταγώνων κιονίσκων, ἣν συνήγαγον ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὴν ἐμὴν ἐν ἔτει 1888 ἐπιχειρηθεῖσαν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἀποκάθαρσιν καὶ ταξινόμησιν τῶν χριστιανικῶν λει-

¹ Schultz and Barnsley Πίν. 26 κ. ε.

ψάνων¹. Ἄπαντα τὰ τεμάχια ταῦτα φέρουσιν ὑπερθεὶν τοῦ ὀκταγώνου κιονίσκου βραχὺ μέρος τῆς

ἀρχικῆς στενῆς πλευρᾶς τοῦ λιθίνου ὀρθοστάτου, ἀπολήγοντος ἄνω εἰς στενήν ὄφρυν καὶ ἐναλλάσ-

Εἰκὼν 76.

ΤΑ ΚΑΘ' ΕΚΑΣΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΠΡΟΣΩΠΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ φωτογραφίαν τοῦ κ. Στοιγόφοκη.

¹ Ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ, καθ' ἣ δεικνύει ἡ εἰκὼν, ἡ ἄνω σειρά σύγκειται ἐκ τεμαχίων κιονίσκων, τεθειμένων ἀνάποδα καὶ φερόντων ἐπομένως τὸ κιονόκρανον πρὸς τὰ κάτω.

σοντα κοσμήματα ἐν τῇ κυρίᾳ προσόψει· ἰδίως δ' ἀρεστόν εἶνε κόσμημα λυροειδές, συνιστάμενον

ἐκ δύο ἢ πλείονων ταινιῶν τοξοειδῶς περιστρεφόμενων καὶ ἀποληγουσῶν ἄνω κατὰ τὰς γωνίας εἰς ἐλικοειδῆ ἐνείλησιν ὁμοίως πρὸς τὸ κόσμημα τῶν ἀρχαίων ἰωνικῶν κιονοκράνων, τὸν ἔλικα. Τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ταινιῶν τούτων περιβαλλόμενα τρία τέταρτα κύκλου πληροῦνται συνήθως ὑπὸ ῥόδακος, οὗ τὸ σχῆμα εἶνε ἄλλοτε ἄλλο· λίαν δ' ἀρεστὸν εἶνε ὡς κόσμημα ὁ πυροστρόβιλος, ἀλλὰ πλὴν αὐτοῦ ἀπαντᾷται καὶ ὁ λεγόμενος μελιταῖος σταυ-

ρὸς καὶ εὐρύφυλλον τι ἀνθέμιον¹. Ἐχομεν δὲ καὶ ἐν παράδειγμα φύλλου, οὗ ὁ καυλὸς διγάζεται κάτω καὶ ἄγει πρὸς τὰς ἄνω γωνίας διηρημένος κατὰ πολλὰς ταινίας. Εἰς τὴν σειρὰν λοιπὸν ταύτην συνανήκουσι καὶ τὰ χωρίσματα τῶν παραθύρων τῆς Καισαριανῆς. Πτηνὰ δὲ, οἷα τὰ ἐπ' αὐτῶν ἀπαντώμενα, εὔρον καὶ ἐν τοῖς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως εὐρισκομένοις ἀποκρούσμασιν· ἦσαν δ' ἐπ' αὐτῶν τὰ πτηνὰ γεγλυμμένα ἀνά δύο, ἔχοντα

Εἰκὼν 8.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΑΨΙΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ φωτογραφίαν τοῦ κ. Στυργόφσκη.

ἔστραμμένα πρὸς ἄλληλα τὰ νῶτα. Σχεδὸν δ' ἐν ἀπάσαις ταῖς ἀθηναϊκαῖς ἐκκλησίαις κεῖνται ἀκόμη τοιαῦτα μικρὰ κιονόκρανα παραθύρων κατὰ χώραν. Μνημονεύω δ' ἐνταῦθα μόνον τῶν τῆς Καπνικαρέας² καὶ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων. Εὐρίσκονται δὲ τοιαῦτα καὶ μεταξὺ τῶν λειψάνων τῆς Μεγάλης

Παναγίας³, τῶν παρὰ τὴν Στοᾶν τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν ἀνακαλυφθέντων κατὰ τὰς ἐπισκευὰς τῆς μονῆς Δαφνίου⁴. Τοῦ δὲ σήμερον περισωζομένου μεγαλοπρεποῦς κτιρίου τῆς ἐν Δαφνίῳ ἐκκλησίας τὰ πλεῖστα παράθυρα ἦσαν δυστυχῶς πεφραγμένα διὰ λιθοδομίας ἐν τῷ χρόνῳ τῶν ἐν Ἀθήναις μελετῶν μου. Καὶ συσχετίζεται μὲν ἡ ἐκκλησία τῆς μονῆς ταύτης ἀναποσπᾶστος πρὸς τὸν Ὅσιον Λου-

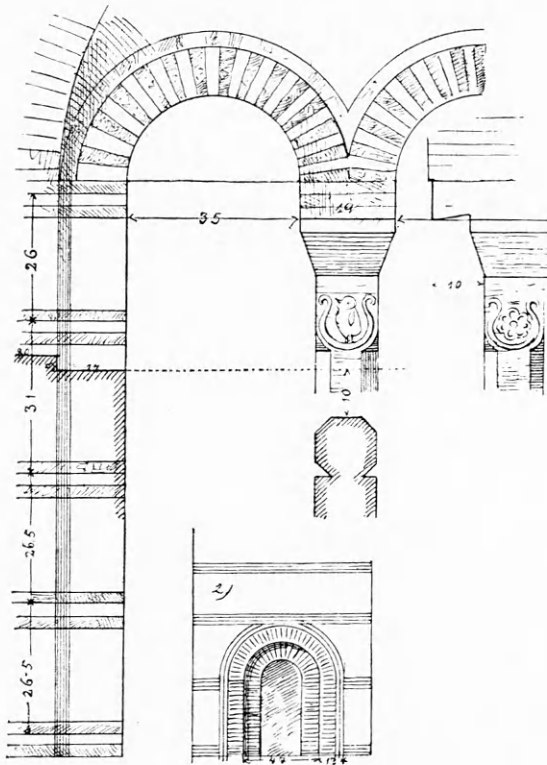
¹ Πρὸλ. παρεμπερῆ σχήματα ἐπὶ μυκηναίων χρυτῶν κοσμημάτων παρὰ τῷ Schliemann Mykenä σ. 320, εἰκ. 230.

² Ἴδε τὰς εἰκόνας παρὰ Couchaud Choix d'églises byzantines en Grèce Πίν. XXXIII, 3-5.

³ Castellazzi Πίν. 5 α.

⁴ Millet Le monastère de Daphni σ. 9.

κᾶν, ἀλλὰ τὰ μικρὰ κιονόκρανα εὗρον οὐχ ἦττον ἀσφαλῶς τουλάχιστον ἐν τοῖς χωρίσμασι τῶν τριμερῶν ἀνοιγμάτων ὑπερβεν τῶν θυρῶν τῶν πλαγίων εἰσόδων¹. Ἀπαντῶμεν δ' ἐν αὐτοῖς καὶ πάλιν ταυτὰ κοσμήματα ἐπέξειργασμένα ἐν προτύποις ἀναγλύφοις. Κλίνω δὲ νάποδεχθῶ τοὺς αἰῶνας δέκατον καὶ ἐνδέκατον μέχρι καὶ τοῦ δωδεκάτου ὡς τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς τοῦ ρυθμοῦ ἐκείνου τῆς τῆς αὐτῆς διακοσμήσεως. Μετ' ἀσφαλείας δὲ θά δυναθῆ νά ὀρισθῆ ὁ χρόνος μόνον ἐν συναφείᾳ πρὸς

Εἰκὼν 9.

ΠΑΡΑΘΥΡΑ ΤΗΣ ΑΨΙΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ σχεδιογράφου τοῦ κ. Δέλλ.

1) Κυρία ἀψίς. 2) Πλευρική ἀψίς.

ἀκριβῆ ἐξερεύνησιν τῶν κατὰ τὴν χρονολογίαν τῶν ἀθηναϊκῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς χρήσεως τῆς διακοσμήσεως ἐκείνης ὑπῆρξε πιθανῶς λίαν ἀρχαία. Ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος περιορίζομαι εἰς τὸ νά ὑποδείξω ὡς πιθανόν τὸν ἐν Ἀθήναις ἐντοπισμὸν τῆς διακοσμήσεως ταύτης.

Συμφώνως πρὸς τᾶν εἰρημένα ἢ μὲν τοιχοδομία τῆς ἐν Καισαριανῇ ἐκκλησίας εἶνε τυπικῶς ἐλληνικῆ, οἱ δὲ κιονίσκοι τῶν παραθύρων προσι-

¹ Πρὸς. Millet ἐνθ' ἀν. σ. 64.

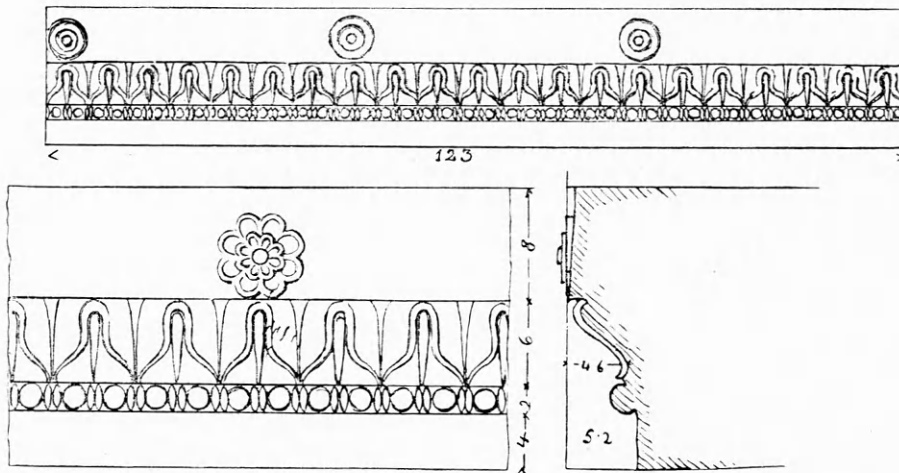
διάζουσιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ζήτημα τοῦ καθορισμοῦ τοῦ χρόνου προαγομῆθ' ὡς περαιτέρω ἐξετάζοντες τὴν κάτοψιν τῆς ἐκκλησίας. Ἡδὴ ἀνωτέρω περιγράφων τὸ διάγραμμα τῆς ἐκκλησίας ὑπέδειξα τὴν προφανῆ ἀνάκρασιν δύο συστημάτων, τοῦ κατὰ τὰς βασιλικὰς καὶ τοῦ τρουλλωτοῦ. Τῆς δὲ τοιαύτης ἀναμφιλέκτου ἀναμίξεως τῶν δύο συστημάτων δύναμαι νά προσαγάγω καὶ δεύτερον, οὐχ ἦττον πρόδηλον, παράδειγμα, τὸ τῆς Σκριποῦς¹. Τῆς ὡς πρὸς τὰς διαστάσεις πολὺ ἀξιολογώτερας ἐκκλησίας ταύτης ὁ τρουλλος δὲν στηρίζεται ἐπὶ ὀρθοστατῶν, ἀλλ' ἐπὶ τοίχων μεγίστου πάχους. Ἀλλ' ὁ σχηματισμὸς αὐτῆς εἶνε ἐν τούτοις ὁ αὐτός. Αἱ νῆες τοῦ ναοῦ κοιτιδοειδεῖς καὶ παράλληλοι διευθύνονται ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, διασταυροῦνται δὲ οὐχὶ ἐν τῷ μέσῳ, ἀλλὰ περαιτέρω πρὸς δυσμὰς, καθ' ἃ καὶ ἐν Καισαριανῇ, ὑπὸ ἀντιστοιχούσης πρὸς τὴν μέσην νῆα ἐγκαρσίας νῆος, ἣτις ἐξέρχεται ἔξω τοῦ ὀρθογωνίου τετραγώνου τοῦ περιβαλλομένου ὑπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου. Ὁ δὲ ἄνωθεν τῆς διασταυρώσεως τρουλλος εἶνε μικρὸς καὶ ἔχει περιωπιδὰ μετρίου ὕψους, προωρισμένην εἰς τὸ ἐπ' αὐτῆς ἀνοιγμὰ τῶν παραθύρων. Αἱ δὲ ἀψίδες εἶνε ἐξωτερικῶς κυλινδρικοί, δι' ἧς ἰδιορρυθμίας ἢ ἐκκλησία τῆς Σκριποῦς διακρίνεται οὐ μόνον ἀπὸ τῆς Καισαριανῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλων ἀρχαιοτέρων ἐκκλησιῶν. Εἶνε δ' ἢ ἐν Σκριποῦ ἐκκλησία ὁμοίως κτίσμα τῶν ἐλληνικῶν χρόνων, ἢ δὲ ἰδιάζουσα αὐτῆς ἀξία ἐγκείται ἐν τῷ ἀκριβεῖ αὐτῆς χρονολογικῷ προσδιορισμῷ, καθ' ὅτι γινώσκομεν ἀσφαλῶς, ὅτι ἐκτίσθη ἐν ἔτει 873-874. Καὶ δὲν πιστεύω μὲν, ὅτι ἡ Καισαριανῆ εἶνε ἐπ' ἴσης ἀρχαία· ἀλλὰ τὸ παρεμφερὲς τοῦ διαγράμματος ἄγει ὅπως δῆποτε εἰς τὸν προσδιορισμὸν χρόνου ὄχι μεγάλως ἀπέχοντος.

Ὁ δὲ ἀργότερον κοινὸς τύπος τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶνε ὁ τῶν πέντε τρουλλῶν, ἧτοι τοῦ ἐν τῷ μέσῳ μεγάλου καὶ τεσσάρων μικρῶν κατὰ τὰς γωνίας, ἀντικαθιστώντων τὰς προγενεστέρας κοιτίδας². Διὰ δὲ τῆς τοιαύτης διατάξεως ἐκλείπει, ὡς

¹ Πρὸς. τὴν ἐμὴν μονογραφίαν ἐν τῇ Byzantinische Zeitschrift, ἰδίως τὸν Πίνακα I, 3.

² Ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων παραδειγμάτων, ὧν τινα ἴδε παρὰ τῷ *Essenwein - Holzinger* (Altehrstliche und byzantinische Baukunst σ. 154 κ. ἐ.) ἐξείρω ἐνταῦθα ἰδίᾳ μόνον τὴν ἐν Θεσσαλονίᾳ ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοφόρου τὴν κακῶς λεγομένην τοῦ Βαρδία, ἐκτι-

εἰκός, καθ' ὁλοκληρίαν ὁ κατὰ τὸ σχῆμα βασιλικῆς χαρακτήρ τῶν τριῶν ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς διευθυνομένων νηῶν. Ἄλλὰ τύποι, οἳοὶ ὁ τῆς Σκριποῦς καὶ ὁ τῆς Καισαριανῆς, ἄγουσιν εἰς τὴν πιθανὴν ἐξεύρεσιν τῆς γενέσεως τοῦ σχήματος τούτου ἐκ τῆς προσπαθείας τῆς συνενώσεως τῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ τρουλλωτοῦ ῥυθμοῦ¹. Ἀναλογίαν δὲ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς γενέσεως ἐν εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ παρέχει πῶς καὶ ὁ ἐν Βενετίᾳ Ἅγιος Μάρκος, ἐνθα πράγματι ἐπῆλθεν ἡ ἐκ βασιλικῆς μεταβολὴ εἰς ἐπίκεντρον κτίριον. Ἄλλ' ὅμως ὁ τρόπος τῆς θολώσεως εἶνε διάφορος. Ἡ δὲ σκόπιμος μεταβολὴ τοῦ ῥυθμοῦ γίνεται καταφανῆς καὶ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰκὼν 10.

ΕΠΙΣΤΥΛΙΟΝ ΠΑΡΑΘΥΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙΟΥ

Κατὰ σχεδιογράφειαν τοῦ κ. Δέλλ.

τέμπλον φέρον πλούσιον γλυπτικὸν διάκοσμον, οὗ τὰ λείψανα εὗρηται τὴν σήμερον ἐν τῷ Κεντρικῷ μουσεῖῳ τῶν Ἀθηνῶν². Τὸ κτίριον δὲ τοῦτο συμμένει μέχρι καὶ τοῦδε ὄρθιον, καίπερ παραμειομορφωμένον, καὶ δεικνύει τὴν αὐτὴν εὐτεχνίαν ἐν τῇ

λιθοδομίᾳ καὶ πλινθοδομίᾳ, καθ' ἣ ἡ Καισαριανῆ, καὶ τὴν αὐτὴν ἐγκράτειαν περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἐκ πλίνθου διακοσμήσεων.

σι: ἐν τῷ 1029, ὅχι δὲ τῷ 937 ἢ 987, ὡς κοινῶς πιστεύεται. Ἴδε Texier et P. Pullan L'architecture byzantine Πίν. L. Ἡ δὲ λεγομένη Θεοτόκος ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέπει τέλος νὰ ἐξαιρεθῆ ὅλως, ἅτε ἔχουσα νέα ξύλινα στηρίγματα ἀντὶ κιόνων.

¹ Παραπέμπω ἐν παρόδῳ εἰς ἄλλην τινὰ ἀπόπειραν ἐρμηνείας τῆς γενέσεως τοῦ τοιοῦτου ῥυθμοῦ, ἣτις εὐρίσκειται παρὰ τῷ Dehio καὶ Bezold (Die kirchliche Baukunst des Abendlandes Τόμ. Α' σ. 46), μὴ ἐπιχειρῶν ἐνταῦθα συζήτησιν περὶ αὐτῆς.

² Ἴδε τὴν ἐμὴν πραγματείαν Ἡ μονὴ τοῦ Κωνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων καὶ τὰς εἰκόνας ὅφ' ὧν συνοδεύεται ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας Τόμ. Γ' σ. 117 κ. ἑ.

Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Καισαριανῆς πρόκειται ἡμῖν τυπικὸν ἐλληνικὸν κτίριον κατὰ τὴν τοιχοδομίαν καὶ τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ διακόσμου, ἀνῆκον, καθ' ἃ δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῆς κατόψεως, ἴσως εἰς τὸν δέκατον αἰῶνα. Ἡ δὲ χρονολογία αὕτη καθίσταται πιθανὴ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐγγύτατα τῆς μονῆς ταύτης, ὁμοίως δὲ κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ὑμητοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὸ Πεντελικόν, ἔκειτο ἄλλη μονή, ἡ λεγομένη τοῦ Κωνηγοῦ τῶν φιλοσόφων, εἰς ἣς τὸν ἠγούμενον ἐπ' ἴσης ἔγραψεν ἐπιστολὴν ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν δὲ τῆς μονῆς ταύτης, ἣτις πιθανῶς ἐκτίσθη περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἡ τῆς Καισαριανῆς, ἀφιερῶθη ἐν ἔτει 974-975 λίθινον

Δὲν εἶνε δ' ἡ Καισαριανῆ ἀξία λόγου μόνον ἕνεκα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας. Καὶ δὴ ἐν τε τοῖς μεταγενεστέροις προσκτίσμασι, τῷ νάρθηκι καὶ τῷ πρὸς νότον παρεκκλησίῳ, καὶ ἐν τοῖς περικειμένοις κελλίοις καὶ ξενώσιν εὐρίσκουμεν ἐνωκοδομημένα τεμάχια διακόσμου ἀποτελοῦντα ἰδίαν τινὰ πολλοῦ λόγου ἀξίαν σειρὰν ἐν τοῖς διακοσμητικοῖς τύποις τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος. Εἶνε γνωστὸν, ὅτι οὐδαμοῦ ἀλλαγῆς ἐπῆλθε μετὰ ξὺ τοῦ τρόπου, ὃν καλοῦμεν συλλήβδην ἀρχαῖον,

καὶ τοῦ συλλήβδην καλουμένου βυζαντιανοῦ μεταβολῆ καλλιισθησίας οὕτω μεγάλη ὡς ἐν τῷ ἀρχιτεκτονικῷ διακόσμῳ. Τὴν μὲν πλαστικὴν διαδέχεται κατ' ἐπικράτησιν ἡ γραφικὴ, τὰ δὲ ἄχρωμα, τοῦλάχιστον ἐν Ῥώμῃ, σχήματα, ἢ κεχρωσμένη ἐπιφάνεια. Ἡ τοιαύτη δὲ μεταβολὴ προπαρασκευάζεται μὲν ἐν τοῖς χρόνοις τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐν τοῖς βεβήλοις κτιρίοις, ἀλλὰ καθίσταται δῆλη τὸ πρῶτον ἐν ᾧ χρόνῳ τὸν ἀρ-

χαῖον ἐλληνικὸν ναὸν διαδέχεται ὡς κτίριον λατρείας ἢ ἐν μέρει πρὸς τὴν ἀρχαίαν βεβήλον ἀρχιτεκτονικὴν συνδεδεμένη χριστιανικὴ βασιλική. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τῆς σπουδαίας ταύτης καλλιισθητικῆς μεταβολῆς ἐπέρχεται μετατροπὴ τις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὡς τὸ πλεῖστον τελεία μεταρρύθμισις καὶ ἀνακαινίσις τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ διακόσμου, ἄγουσα εἰς τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐξαφάνισιν τῶν παραδεδομένων στοιχείων τῆς ἐλληνικῆς

Εἰκὼν 11.

**ΤΑ ΚΑΘ' ΕΚΑΣΤΑ ΤΗΣ ΑΨΙΔΟΣ ΤΗΣ ΕΝ ΤΗ ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ**

Κατὰ φωτογραφίαν τοῦ κ. Στυργόφοκη.

τέχνης, τοῦ ἀνθεμίου, τῆς ἀκάνθου, τοῦ ἐχίνου κύματος, τῶν σταγόνων καὶ τῶν τοιούτων, καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῶν διὰ διατρήτων ἢ ἐν προστύπῳ ἀναγλύφῳ ἐξειργασμένων κοσμημάτων, ἀποσκοπούντων ὡς τὸ πλεῖστον εἰς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ χώρου.

Ἐν δὲ τῶν στοιχείων ἐκείνων, ἅτινα σχεδὸν παντελῶς ἐκλείπουσιν ὑπὸ τὸν ἐλληνικὸν αὐτῶν τύπον, εἶνε τὸ ἀνθέμιον. Ἀντικαθιστῶσι δ' αὐτὸ

μεταπλάσεις, περὶ ὧν ὁ λεπτομερὴς λόγος δὲν εἶνε τοῦ παρόντος. Τὸ δ' ἐνταῦθα ἐνδιαφέρον ἡμᾶς εἶνε τὸ ὅλως ἀντίθετον γεγονός τῆς ἐν Καισαριανῇ διασώσεως σειρᾶς ἀνθεμίων τῶν χριστιανικῶν χρόνων κατὰ τὸν ἀρχαῖον ἐλληνικὸν τρόπον ἐργασμένων. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο μὲ φέρει εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς προκειμένης ἐρεῦνης, εἰς τὴν ἐξετάσιν δῆλα δὴ τῶν κατὰ τὴν ἀθηναϊκὴν διακόσμησιν τοῦ τετάρτου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος. Τὸ πολυτιμότερον

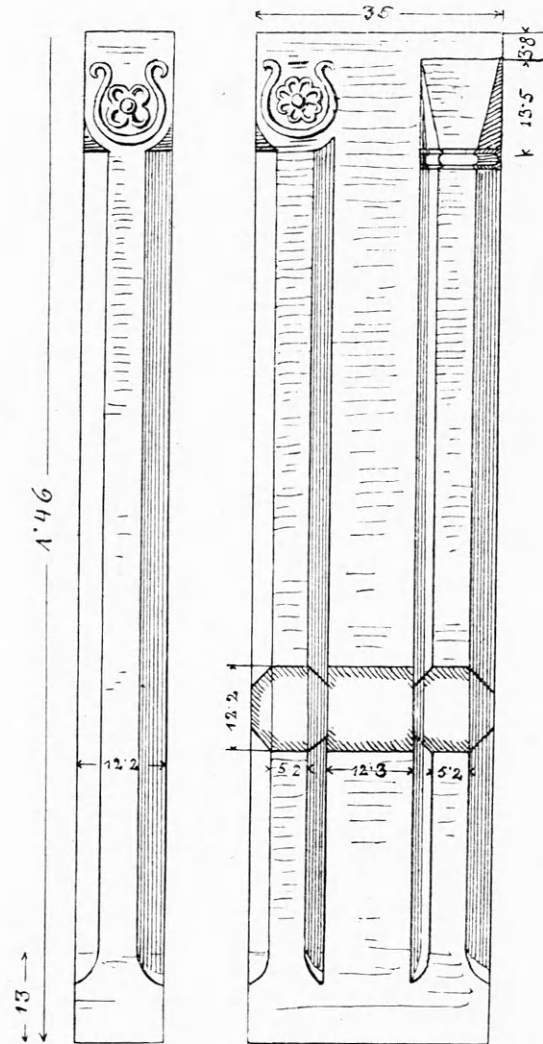
των τεμαχίων τῆς σειρᾶς ταύτης εὐρίσκεται ἐνφοκοδομημένον ὡς ὑπέρθυρον ἐπὶ τῆς εἰσόδου παραπήγματός τινος ἀπέναντι τῆς ἐκκλησίας (Εἰκὼν 14). Βλέπομεν ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐκκρέμασιν ἐχούσης κυματισοειδοῦς τομῆς ἐναλλάξ φοινικοειδῆ ἀνθέμια καὶ ἄνθη λωτοῦ, συνδεόμενα κάτω διὰ σπειροειδῶν γραμμῶν ἐχουσῶν σχῆμα **S**, κάτωθεν δ' αὐτῶν μεταξύ δύο ἀστραγαλίων πρόστυπον ἐχίνου κύμα, τὸ δὲ σχέδιον τῶν ἀνθεμίων ὑπομιμνήσκει τὰ μέγιστα τὴν περιώνυμον διακόσμησιν κιονοκράνου τινός τοῦ Ἐρεχθείου¹. Ἐνθα δὲ συνάπτονται πρὸς ἀλλήλας αἱ σπειροειδεῖς εἰς σχῆμα **S** γραμμαί, ἐκχωρίζονται τὸ πρῶτον ἀπ' ἀλλήλων δύο φύλλα ἀκάνθου, ἐξ αὐτῶν δὲ κατόπιν ἐξελίσσεται καὶ προεκβάλλει τὸ ἀνθέμιον, ἔχον πάντοτε μὲν ἐν λογχοειδῆ φύλλον ἐν τῷ μέσῳ, ἀνὰ δύο δὲ ὅτε μὲν στρογγύλα, ὅτε δ' αἰγμηρὰ φύλλα ἐκατέρωθεν. Καὶ ἐν μὲν τῷ κιονοκράνῳ τοῦ Ἐρεχθείου ἐκ τοῦ εἰς σχῆμα **S** σπειροειδοῦς κυματίου ἐκβλαστάνει ὄρηξ ἀπολήγων εἰς ἄνθος. Ἐν δὲ Καισαριανῇ τὸ μεταξύ τῶν ἀνθεμίων μεταίχμιον εἶνε μεγαλείτερον, ἐν αὐτῷ δ' ἐνεγλύφησαν δύο λωτοειδῆ ἄνθη, ἐπικαθήμεν' ἀμφοτέρω ἐπὶ ἐνειλημένων ὀρηκῶν καὶ ἐκβλαστάνοντα ἐκ τῶν γωνιῶν τῶν μεταξύ τῆς ἀκάνθου καὶ τοῦ σχῆμα **S** ἔχοντος σπειροειδοῦς κυματίου, δεικνύοντος ἐνταῦθα συνείλησιν τινα ἐν τῷ μέσῳ. Κατὰ ταῦτα τὸ σχέδιον δὲν ἀνταποκρίνεται μὲν ἀκριβῶς πρὸς τὸ τοῦ Ἐρεχθείου, ἀλλὰ δὲν ἀποσχοινίζεται ὅμως τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῶν στοιχείων ἅτινα δικαιούμεθα νάναμένωμεν ἐν τῇ ἀγνώστῃ ἑλληνικῇ τέχνῃ.

Ἄλλως δ' ἔχουσι τὰ κατὰ δεύτερόν τι τεμάχιον (Εἰκὼν 15), ὅπερ εὐρίσκεται ἐνφοκοδομημένον ἄνωθεν τῆς κυρίας πρὸς τὸν νότον τῆς ἐκκλησίας εἰσόδου ὁμοίως ὡς ὑπέρθυρον. Ἐν αὐτῷ ἡ διάταξις τῶν ἀρχαίων διακοσμητικῶν στοιχείων εἶνε τοιαύτη, ὥστε οὐ μόνον ἡ ἐκτέλεσις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα παρέχουσι τι τὸ μὴ ἑλληνικόν. Καὶ ἐν τῇ ἐξετάσει δὲ τούτου τοῦ γλυπτοῦ δυνάμεθα νάφορηθῶμεν ἀπὸ τινος ἐπικράνου τοῦ Ἐρεχθείου, καὶ ὁμῶς ἐπὶ παραστάδος τινός². Σύγκειται δὲ τὸ ἐπίκρανον ἐκεῖνο ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω τὸ μὲν

¹ Inwood The Erechtheion Πίν. 4 f.

² Εὐρηται εἰκὼν αὐτοῦ ἀπὸ φωτογραφίας παρὰ τῷ Sybel (Weltgeschichte der Kunst σ. 168).

πρῶτον ἐκ λισβίου κύματος, εἶτα δ' ἐκ κύματος ἐχίνου, τέλος δ' ἐκ ζώνης ἀνθεμίων. Ἐν δὲ τῷ τεμαχίῳ τῆς Καισαριανῆς βλέπομεν πρῶτον ἄνω τὴν μέσην μετὰ τοῦ ἐχίνου, κάτω δ' αὐτῆς προεκβάλλον ἐν ἐκκρεμάσει ἐγκοιλῶν κυμάτιον, κεκοσμημένον ἐναλλάξ διὰ φύλλων καὶ ἀνθεμίων κατὰ

1 : 10

Εἰκὼν 12.

**ΤΥΠΟΣ ΤΩΝ ΛΙΘΙΝΩΝ ΧΩΡΙΣΜΑΤΩΝ
ΤΩΝ ΔΙΠΛΩΝ ΠΑΡΑΘΥΡΩΝ**

Κατὰ σχεδιογράφην τοῦ κ. Δέλλ.

τρόπον ὅπως ἀγνωστον τοῖς ἀρχαίοις. Ἡ δ' ἐξωτερικὴ ταινία ἐκ μὲν ἀριστερῶν στρέφεται πρὸς τὰ κάτω, ἐκ δὲ δεξιῶν εἶνε ἀποκεκρουσμένη. Κατὰ ταῦτα πρόκειται πιθανῶς ἐνώπιον ἡμῶν τεμάχιον, ὅπερ ἤδη ἐξ ἀρχῆς ἐχρησίμευεν ὡς κράσπεδον θύρας, ἀλλὰ μόνον ἡ θύρα αὕτη φαίνεται ὅτι ἦτο με-

γαλειτέρα. Ἐν δὲ τῇ γωνίᾳ τῆς ἄνω ταινίας εὑρηται ἐν μέσῳ τῷ ἐχίνῳ ἐγγεγλυμμένον ἀνθέμιον ἔχον φύλλα στρογγύλα, ἐν ᾧ τὰ τῆς ἐσωτέρας ταινίας ἔχουσι φύλλα ἀπολήγοντα εἰς ὄξύ. Ἐπικάθηνται δὲ ταῦτα ἐπὶ κάλυκος ἐξεργομένης ἐκ δύο ἀκάνθων.

Τρίτον δὲ τεμάχιον τῆς αὐτῆς σειρᾶς εὑρηται νῦν ἐνωκοδομημένον ἐν τῷ παρεκκλησίῳ, καὶ δὴ δεξιὰ ἐγγὺς τῆς ἀψίδος αὐτοῦ. Εἶνε δ' ἐπίκρανον παραστῆδος πλουσιώτατα διακεκοσμημένον (Εἰ-

κὼν 16). Ἡ μία τῶν μεγάλων ἐκκρέμασιν ἐχουσῶν στενῶν πλευρῶν τοῦ ἐπικράνου τούτου παρουσιάζει κατ' ἐναλλαγὴν φύλλα ἀκάνθων καὶ φύλλα λογχοειδῆ. Ἐπὶ δὲ τῆς μακρᾶς πλευρᾶς εἶνε ἐγγεγλυμμένον ἐν τῷ μέσῳ εὐρὺ φύλλον ἀκάνθου δίκην ρίζης, ἐξ ἧς πρὸς μὲν τᾶνω ἐκβλαστάνουσι βραχεῖαι ἑλικες ὄρπηκων, καθ' ἃ ἐν τῷ κορινθιακῷ κιονοκράνῳ, πρὸς δὲ τὰ πλάγια πολύκλαδοι ὄρπηκες, οἵτινες μετὰ τῶν πρὸς τὰς ἀκάνθους προσφύ-

Εἰκὼν 13.

ΛΕΙΨΑΝΑ ΚΙΟΝΙΣΚΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΙΣΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΔΙΠΛΩΝ ΠΑΡΑΘΥΡΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Κατὰ φωτογραφίαν τοῦ κ. Στρογγόφσκη.

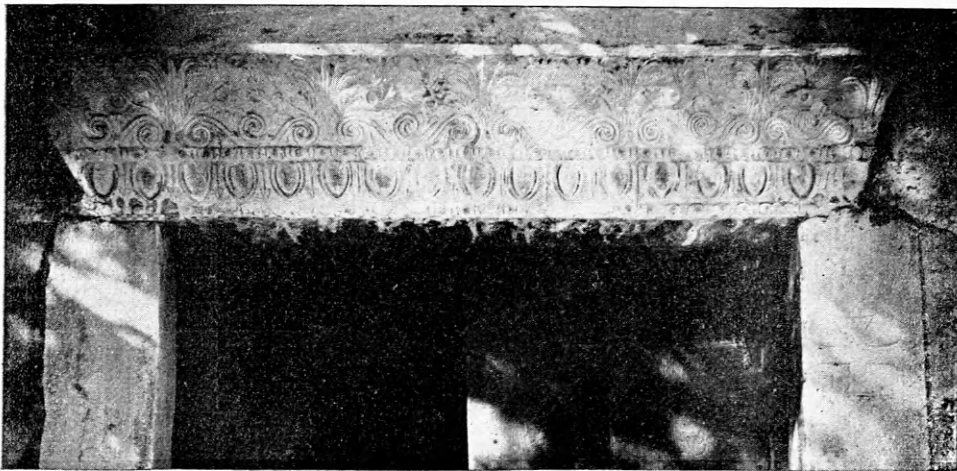
σεων αὐτῶν καὶ τῶν ῥοδάκων κατὰ τὰς συνειλήσεις πληροῦσι τὸν ὅλον χώρον. Ὁ δὲ τοιοῦτος ῥυθμὸς ἔχει μὲν τὴν ἀρχὴν ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Διαδόχων, διετηρήθη δ' ἐν τῇ τέχνῃ τῶν χριστιανικῶν ψηφοθετημάτων. Ἀντὶ δὲ τῆς εἰς γεωμετρικὰ σχήματα φιληδούσης διευρύνσεως τοῦ ὄρπηκος ἐκβλαστάνει κατόπιν συνήθως ἀπὸ τοῦ τόπον ρίζης ἐπέχοντος φύλλου ἀκάνθου αὐτόχρημα ὄρπηξ ἀκάνθου ἢ κλήματος.

Γεννᾶται λοιπὸν τὸ ἐρώτημα, ἀν τὰ νῦν τῆδε κάκεισε ἐν τοῖς προσκτίσμασι τῆς ἐκκλησίας τῆς Καισαριανῆς ἐνωκοδομημένα λείψανα γλυπτοῦ διακόσμου ἀνήκουσιν εἰς κτίριον νεώτερον ἢ ἀρχαιότερον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δεκάτου αἰῶνος. Ἐχουσι δὲ ταῦτα ἴσως σημασίαν σχετιζομένην πρὸς τὴν καθ' ὅλου ἐξέλιξιν τῆς τέχνης;

Τὴν δὲ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο προσήκουσαν ἀπάντησιν ἠδύνατό τις ἄλλοτε ποτε νὰ ζητήσῃ

καὶ λάβη ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ δὴ τὸ πρῶτον ἠδύναντο νὰ γεννηθῶσιν ἀμφιβολίαι, ἂν τὰ τεμάχια ταῦτα ἀνῆκον καθ' ὅλου εἰς τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους ἢ μᾶλλον εἰς κτίριόν τι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος. Τὴν ἀπορίαν δὲ ταύτην λύουσιν αἱ ὑπὸ τὸ ἐπιστύλιον τῆς Καισαριανῆς παραστάδες (Εἰκὼν 14), ἐφ' ὧν εὑρῆνται ἐγκεχαραγμένοι δεξιὰ τρεῖς σταυροί. Ἀλλὰ καταφανέστερον λύει τὸ ζήτημα ἄλλος ὅμοιος πυλῶν, οὗ βλέπομεν γενομένην χρῆσιν, καθ' ἃ ἐνταῦθα ἐν Καισαριανῇ παρὰ τὴν Κύλλου πύραν, ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως παρὰ τὴν ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων περιλάλητον πηγὴν, τὴν Κλεψύδραν. Ὁ ἀπὸ τοῦ

ἄστεως κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνερχόμενος ἄνω παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ βράχου αὐτῆς καὶ μικρὸν πρὶν ἢ κάμψη πρὸς τὴν κυρίαν κλίμακα διαβαίνει πρὸ σπηλαίου, ὅπερ βαθέως εἰσχωροῦν εἰς τὸν βράχον περιβάλλεται ὑπὸ λιθίνου κρασπεδώματος τῶν χριστιανικῶν χρόνων. Εἶνε δ' ἄλλως γνωστὸν, ὅτι τῆς Κλεψύδρας ἔγεινε χρῆσις ἐν ταῖς βυζαντιακοῖς χρόνοις ὡς ἐκκλησιδρίου τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Οὐ μόνον δ' ἐπὶ τῶν πλαγίων παραστάδων τοῦ κρασπεδώματος τούτου εὐρίσκομεν τοὺς αὐτοὺς σταυροὺς καὶ ἐν Καισαριανῇ, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπέρθυρον ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἐνταῦθα ἐπιστύλιον φέρον ἀνθέμια, οὗ ἡ χριστιανικὴ προέλευσις κεῖται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, διαπιστου-

Εἰκὼν 14.

ΥΠΕΡΘΥΡΟΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ

Κατὰ φωτογραφίαν τοῦ κ. Στοιγρόπου.

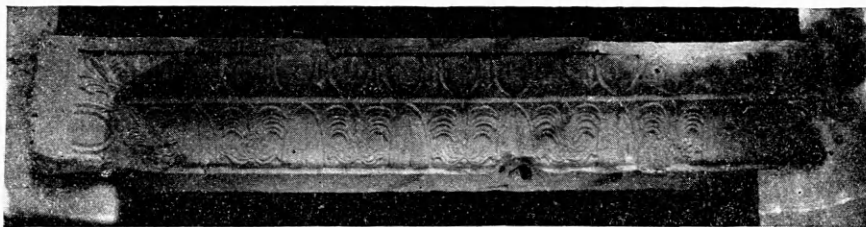
μένη ὑπὸ σταυρῶν συνεχγεγλυμμένων μετὰ τοῦ λοιποῦ διακόσμου καὶ ἀναμφιλέκτως συγχρόνων πρὸς αὐτόν. Ἐφωτογράφησα δὲ τὸ γλυπτὸν τοῦτο κάτωθεν· διὸ ἐν τῇ παρατιθεμένῃ εἰκόνι (Εἰκὼν 17) εἶνε ὁρατὴ ἡ εὐρεῖα ἐπιφάνεια τοῦ ἐπιστυλίου τούτου, ἐφ' ἧς κάτωθεν τοῦ ἐν τῷ μέσῳ σταυροῦ παριστάνεται καλυκόσχημον κόσμημα, ἐξ οὗ ἐκβλαστάνει πρὸς τᾶν ὄρηξ ἑλικοειδῆς, καὶ τὸ κατὰ τὴν προσίαν κώχην φέρον γλυφὰς κράσπεδον τῆς ὑδρορροῆς. Ἐπ' αὐτῆς δ' εἶν' ἐγγεγλυμμένη σειρά τρεχόντων ἀνθεμίων συνδεομένων πρὸς ἀλλήλα διὰ σπειροειδῶν κυματίων ἐχόντων σχῆμα

καὶ παρουσιαζόντων τὴν αὐτὴν τεχνοτροπίαν καὶ ἐν Καισαριανῇ. Τὸ δὲ μέσον κατέχει σταυρὸς ἰσοσκελῆς ἐγκεχαραγμένος ἐντὸς κύκλου. Ὁ αὐτὸς δὲ σταυροφόρος θυρεὸς παρουσιάζεται καὶ κατὰ τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τῶν ἀνθεμίων, πλησίον δ' αὐτοῦ διαγινώσκεται καὶ ἡμισυ ἀνθέμιον ἀποτερματίζον τὸ ὅλον γλυπτόν. Μετροῦντες δὲ τὴν ἀπὸ τοῦ μέσου σταυροῦ μέχρι τοῦ ἀριστεροῦ ἀπόστασιν καὶ μετάγοντες αὐτὴν εἰς τὰ δεξιὰ, βλέπομεν, ὅτι ἐκ δεξιῶν λείπει μέρος τοῦ ἐπιστυλίου. Ἄλλως δὲ ὁ μέσος σταυρὸς δὲν κατέχει ἀκριβῶς τὸ μέσον τῆς θύρας. Εἶνε λοιπὸν ἀναμφίλεκτον, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ἀποκερουσμένον ἐπιστύλιον δὲν ἦτο ἀρχῆθεν προωρι-

σμένον χάριν τῆς θέσεως, ἐν ἧ σήμερον εὐρίσκεται. Ταῦτα δὲ πάντα ἐν τι καὶ μόνον ἀποδεικνύουσι μέχρι τοῦδε ἀσφαλῶς, ὅτι ἡ σειρὰ τῶν γλυπτῶν κοσμημάτων τῶν ἐν Καισαριανῇ ἀνευρεθέντων καὶ τὸ κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς Κλεψύδρας ἐπιστύλιον ἐπιτρέπεται νὰ θεωρηθῶσι χριστιανικά.

Ἄλλὰ τὸ ἐπιστύλιον τῆς Κλεψύδρας δυνάμεθα νὰ χρονολογήσωμεν κατὰ προσέγγισιν, ἀφορμώμενοι ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ σταυρῶν. Καὶ δὴ τὸ ἰσοσκελὲς ἐκεῖνο σχῆμα τοῦ σταυροῦ ἐκλείπει μὲν ἀργότερον σχεδὸν τελείως, παρουσιάζεται δὲ συχνὰ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας μετὰ τὴν εἰρήνευσιν

Εἰκὼν 15.

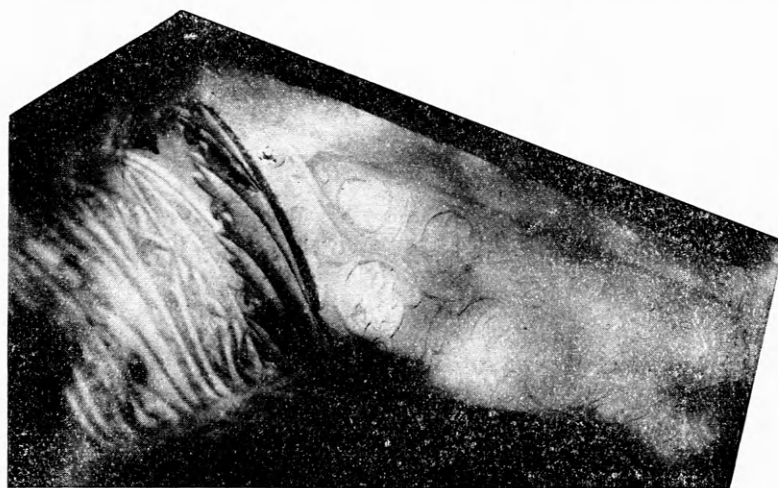
ΥΠΕΡΘΥΡΟΝ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΑΡΘΗΚΑ ΕΙΣΟΔΟΥ

Κατὰ φωτογραφίαν τοῦ κ. Στρογγόφοκη.

τῆς ἐκκλησίας, οἷον μεταξὺ τοῦ 388 καὶ 391 ἐπὶ τῆς Χρυσῆς πύλης Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἐν Κωνσταντινουπόλει¹. Πρὸς δὲ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν ἀνταποκρίνεται καὶ τὸ σχῆμα τῶν σταγόνων, αἵτινες εἶνε ἀκόμη μεγαλείτεροι τῶν μεταξὺ αὐτῶν διαστημάτων, οὐδ' ἔχει ἀκόμη εἰσαχθῆ ἢ

λόξευσις τῶν ἐπιφανειῶν αὐτῶν. Εἰς δὲ τὸ ζήτημα τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς χρονολογίας θὰ ἐπανέλθω καὶ πάλιν κατωτέρω.

Τὸ δ' ἐπιστύλιον τοῦτο τῆς Κλεψύδρας δὲν εἶνε τὸ μόνον λείψανον τοῦ εἶδους τούτου ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐν ἔτει 1889, ὑποστηρικθεὶς ὑπὸ

Εἰκὼν 16.

ΕΠΙΚΡΑΝΟΝ ΠΑΡΑΣΤΑΔΟΣ ΕΝ ΤΩΙ ΠΑΡΕΚΚΗΣΙΩΙ

Κατὰ φωτογραφίαν τοῦ κ. Στρογγόφοκη ληφθεῖσαν νύκτωρ διὰ φωτὸς μαγνησίου.

τῆς γενικῆς ἐφορείας τῶν ἀρχαιοτήτων, συνήγαγον ἐπὶ τὸ αὐτὸ πᾶ ἀπανταχοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως περιεχόμενα λείψανα γλυπτοῦ διακόσμου, καὶ

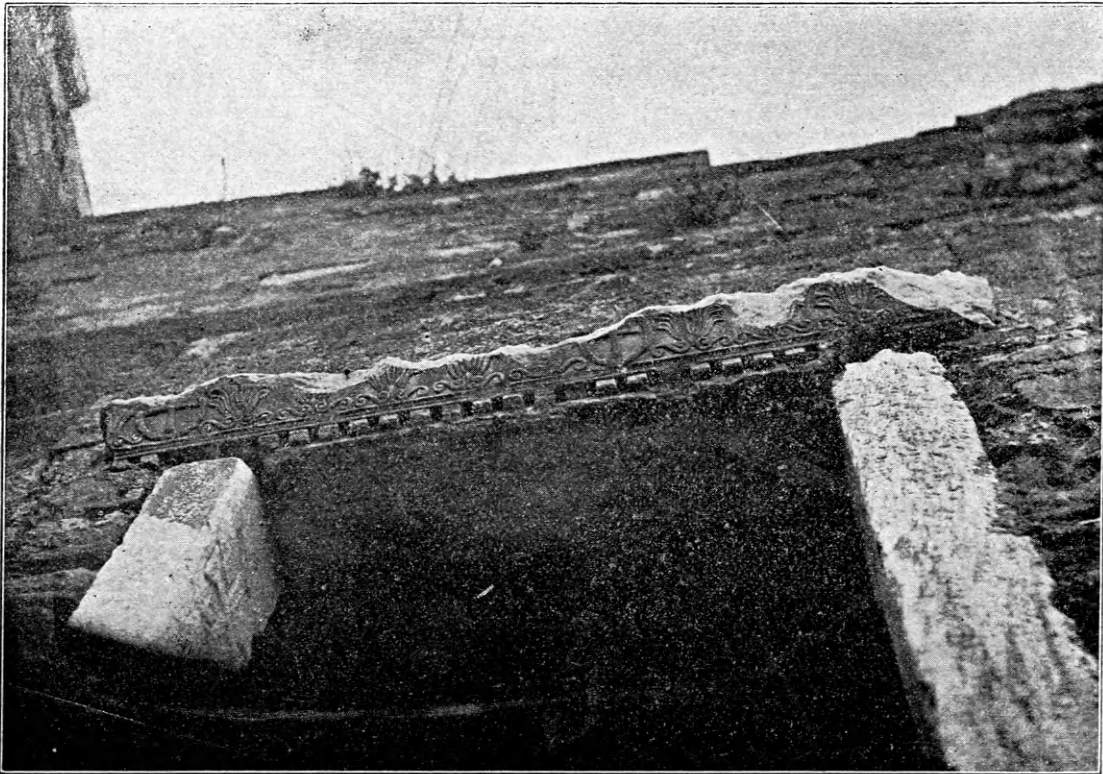
ἤδη τότε¹ ἐδημοσίευσεν τὸ πόρισμα τῆς περὶ αὐτῶν ἐρεύνης ἐν πραγματεία περὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐν τοῖς ἀρχαίοις βυζαντιακοῖς χρόνοις¹. Εἰς δὲ τὰ

¹ Ἴδε τὴν ἐμὴν πραγματείαν ἐν τῷ Jahrbuch des kaiserlichen Deutschen archäologischen Instituts. 1893 σ. 234.

¹ Ἐν ταῖς Mittheilungen des k. Deutschen archäologischen Instituts. Ἐν Ἀθήναις. 1889 Γόμ. XIV σ. 271 κ. ἐ.

τότε γραφέντα προσθέτω τώρα και δεύτερον πόρισμα τῶν ἐμῶν ἐρευνῶν. Καὶ δὴ ἐν τῶν κυριωτάτων τεμαχίων τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος σειρᾶς τῶν γλυπτῶν κοσμημάτων ἔκειτο χαμαὶ πρὸ τοῦ Παρθενῶνος (Εἰκὼν 18α). Ἦτο δὲ μέρος καμπύλου ἐπιστυλίου, ἔχοντος πλάτος μὲν 0,46 μ., ὕψος δὲ 0,25 μ. καὶ κεκοσμημένου κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ τόξου, ἔχουσαν μῆκος 0,81 μ. Συνίστατο δὲ ἡ διακόσμησις ἄνω μὲν ἐκ τοῦ λισθίου πρὸς τὰ κάτω πίπτοντος κύματος καὶ ἐξ ἀστραγα-

λίου, ἀποτελουμένου ἐκ δύο στρογγύλων ἀστραγάλων καὶ ἐνὸς ἐπιμήκου, ἔπειτα δ' ἐκ τῆς ἀνθέμια φερύσης καὶ τὴν εὐρεῖαν ζώνην πληρούσης ταινίας. Τὸ τοιοῦτο δὲ διάγραμμα πρὸς οὐδὲν τῶν ἐκ τῆς Καισαριανῆς παραδειγμάτων ἀντιστοιχεῖ τελείως. Ὡς δὲ αὐτόθι ἐν τῷ ὑπερθύρῳ τοῦ παραπήγματος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὰ τὸ σχῆμα **S** ἔχοντα κυμάτια φέρουσι τρεῖς συνειλήσεις, ὑπερθεν δὲ τῆς μέσης αὐτῶν ἐξετείνεται τρίκλαδον κόσμημ' ἀπολήγον ἐκάστοτε εἰς τρία φύλλα καὶ ἔχον

Εἰκὼν 17.

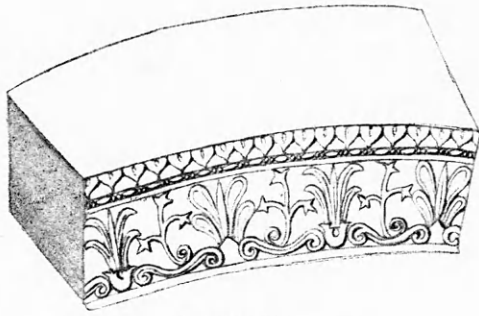
ΥΠΕΡΘΥΡΟΝ ΤΗΣ ΚΛΕΨΥΔΡΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Κατὰ φωτογραφίαν τοῦ κ. Στρογγόσκη.

περίπου τὸ σχῆμα μελαμφύλλου, ταῦτα δὲ μεταξὺ ἀνθεμίων, ὧν τὸ μὲν ἐπικάθηται πάντοτ' ἐπὶ τῶν ἐφαπτομένων ἀλλήλων κυματίων, τὸ δ' ἐπόμενον παρεμβάλλεται πάντοτε μεταξὺ αὐτῶν μετὰ φύλλου ἀκάνθου ἐπέχοντος τόπον ῥίζης. Καὶ τὸ μὲν ἐν ἀνθέμιον εἶνε κατὰ κανόνα στρογγύλον, τὸ δὲ ἄλλο αἰγυμῆρον. Δεύτερον δὲ μικρότερον τεμάχιον τοῦ ἐπιστυλίου τούτου (Εἰκὼν 18β) ἔκειτο παρὰ τὸ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως νέον ἄνδηρον. Δὲν δύναμαι δὲ νὰ φαντασθῶ αὐτὰ ἄλλως ἢ ὡς μέρη διαζώματος

περιβάλλοντος ἔσωθεν ἀψίδα. Τοῦτο δὲ καὶ μόνον θὰ ἤρκει πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι ἔγαινε χρῆσις αὐτῶν ἐν χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ. Εἰς τὰ γλυπτὰ δὲ ταῦτα συνανήκουσι καὶ εὐθὺ ἐπιστύλιον κατακείμενον πρὸ τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἔχον μῆκος μὲν 0,90 μ., πλάτος δὲ 0,34 μ. καὶ ὕψος 0,185 μ. (Εἰκὼν 18γ), καὶ ἐπίκρανον παραστάδος ἐκ κιτρινωποῦ μαρμάρου πιθανῶς ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ὀρμώμενον, οὗ δύο ἀντίτυπα εὑρον ἐν τῇ ἀποθήκῃ τοῦ Κεντρικοῦ μουσείου (Εἰκὼν 18δ). Ἐχει δὲ τοῦτο πλάτος

άνω μὲν 0,64μ., κάτω δὲ 0,555μ. καὶ ὕψος 0,305μ.

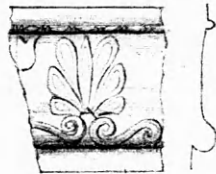

Εἰκὼν 18 α.

ΚΑΜΠΥΛΟΝ ΕΠΙΣΤΥΛΙΟΝ ΑΨΙΔΟΣ ΠΡΟ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Κατὰ σχεδιογράφην τοῦ κ. Στρογγόφοκη.

Ἐπὶ δὲ τοῦ προσπίου αὐτοῦ μέρους βλέπομεν κάτω

Εἰκὼν 18 β.

**ΑΠΟΚΡΟΥΣΜΑ ΕΠΙΣΤΥΛΙΟΥ
ΠΑΡΑ ΤΟ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΝΕΟΝ ΑΝΔΡΩΝ**

Κατὰ σχεδιογράφην τοῦ κ. Στρογγόφοκη.

μὲν τὰ κυμάτια τὰ ἔχοντα σχῆμα **S**, ἐπ' αὐτῶν

Εἰκὼν 18 γ.

ΕΠΙΣΤΥΛΙΟΝ ΠΡΟ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Κατὰ σχεδιογράφην τοῦ κ. Στρογγόφοκη.

δὲ ἀνθέμια ἐναλλάξ στρογγυλόφυλλα καὶ εἰς ὄξυ

Εἰκὼν 18 δ.

**ΕΠΙΚΡΑΝΟΝ ΠΑΡΑΣΤΑΔΟΣ
ΕΝ ΤΗ ΑΠΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ**

Κατὰ σχεδιογράφην τοῦ κ. Στρογγόφοκη.

ἀπολήγοντα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἐπικλινῆ καυλὸν

καὶ δύο ἄνθη κρινοειδῆ. Κατὰ δὲ τὸ ἄνω κράσπεδον πρῶτον μὲν εὑρηται τὸ ἀστραγάλιον, ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ δύο σειραὶ φύλλων. Αἱ δὲ γωνίαι ἀποτελοῦνται ἐξ ἐλίκων, αἵτινες κατὰ τὰς πλευράς, ἔχουσας πλάτος 0,21μ., συνελίσσονται εἰς σχῆμα **8** καὶ συνοδεύονται ἐκεῖ ὑπὸ ἀκάνθου. Ἄλλα δὲ τεμάχια τῆς σειρᾶς ταύτης εἶδον ἐντὸς μὲν τοῦ χώρου τοῦ ναοῦ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος λιθίνην δοκὸν φέρουσαν ἐγγεγλυμμένα ἐναλλάξ φύλλα λογχοειδῆ καὶ ἀνθέμια, καθ' ἃ τὸ τεμάχιον τῆς Καισαριανῆς (Εἰκὼν 19 α), ἔπειτα δ' ἐν τῷ Ἐρεχθεῖῳ τὸ ἐπί-

Εἰκὼν 19 α.

ΛΙΘΙΝΗ ΔΟΚΟΣ ΕΝ ΤΩΙ ΝΑΩΙ ΤΗΣ ΒΡΑΥΡΩΝΙΑΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ

Κατὰ σχεδιογράφην τοῦ κ. Ζενοποῦλου.

κράνον χωρίσματος παραθύρου, οὗ ἡ στενὴ πλευρὰ ἔφερεν ἀνθέμια, τέλος δὲ παρὰ τῷ φυλακείῳ δοκὸν μαρμαρίνην, ἣτις ἴσως ἀνέρχεται εἰς τοὺς ἀρχαίους ἤδη χρόνους (Εἰκὼν 19 β). Εἶχε δὲ αὕτη μῆκος 0,61μ., ὕψος 0,24μ. καὶ πάχος 0,23μ. καὶ ἐκοσμεῖτο ὑπὸ δύο ἡμίσεων ἀνθεμίων, κειμένων ἐν τῷ μέσῳ ἀπέναντι ἀλλήλων, εἰς ἃ ἐκορυφοῦτο ταινία ἐλίκων ἐξελισσομένη ἐκατέρωθεν πρὸς τὰ πλάγια καὶ περιβάλλουσα ὄρηκα μετὰ ῥοδάκων.

Εἰκὼν 19 β.

ΓΕΓΛΥΜΜΕΝΗ ΔΟΚΟΣ ΠΑΡΑ ΤΩΙ ΦΥΛΑΚΕΪΩΙ

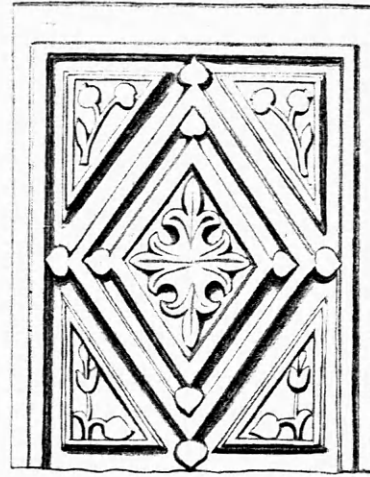
Κατὰ σχεδιογράφην τοῦ κ. Στρογγόφοκη.

Δυστυχῶς δὲ δὲν δυνάμεθα νάποδεχθῶμεν, ὅτι ἅπαντα τὰ γλυπτὰ τὰ περισωζόμενα σήμερον ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἢ εὑρισκόμενα ἄλλοτε ποτ' αὐτόθι ἀνήκον πράγματι εἰς κτίρια ἐκτισμένα ἐπ' αὐτῆς. Μᾶλλον δὲ μέρος αὐτῶν ἀνεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐκ τοῦ ἄστεως, ὅπως χρησιμεύση ὡς ὑλικὸν χάριν τῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων, τῶν Καταλωνίων, τῶν Βενετῶν, τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑλ-

λήνων κτισθέντων οχυρωμάτων. Κέκτημαι δὲ φωτογραφίας περιωζομένας τοιούτων τειχῶν, ἅτινα καθ' ἃ ὁ Ἅγιος Μάρκος τῆς Βενετίας εἶνε αὐτόχρημα μουσεῖον βυζαντιακῶν κινῶν, ἦσαν ἀληθινὰ μουσεῖα τοῦ γλυπτοῦ ἑλληνικοῦ διακόσμου τῶν μέσων αἰώνων. Διὸ, καίπερ μὴ δικαιούμενος νὰ ἐξαγάγω ἐκ τῶν ἀποκρουσμάτων τούτων πορίσματα περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἀκροπόλεως, δύναμαι ὅμως νὰ συναγάγω ἐξ αὐτῶν μαρτυρίας περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι. Ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ πραγματεῖᾳ μου περὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐν τοῖς ἀρχαίοις βυζαντιακοῖς χρόνοις ἀπέδειξα τὴν ὑπαρξίν καλλιτεχνικῆς περιόδου, ἥτις ἀναμφηρίστως συμπίπτει πρὸς τὴν ἀρχαιοτάτην βυζαντιακὴν τέχνην κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα. Τίς δὲ ἡ χρονικὴ σχέσις τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης σειρᾶς γλυπτῶν φερόντων ἀνθέμια πρὸς τὴν ἀρχαίαν ταύτην ἐπιδρομὴν τῆς βυζαντιακῆς τέχνης εἰς τὴν Ἑλλάδα; Προηγεῖται ἄρα αὐτῆς ἢ ἔπεται εἰς αὐτὴν;

Καὶ δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ ποφανθῶμεν μετ' ἀσφαλείας περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ἀλλὰ νομίζω ὅμως, ὅτι ἐν τῇ μνημονευθείσῃ σειρᾷ τῶν γλυπτῶν πρόκειται ἡμῖν μαρτυρία τῆς ἀθηναϊκῆς τέχνης τοῦ τετάρτου αἰῶνος, λείψανα ἐκκλησιῶν κτισθεισῶν πρὸ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἡ ἐξαγωγή τοῦ Προικοννησίου μαρμαῦρου παρηγκώτισεν ὡς τὸ πλεῖστον τὰ ἐργαστήρια τῶν ἐπιχωρίων λιθοξόνων. Οἱ δὲ σταυροὶ τοῦ ἐπιστυλίου τῆς Κλεψύδρας συνηγοροῦσι μεγάλως ὑπὲρ τοιαύτης εἰς ἀρχαίους χρόνους ἀναβιβάσεως τῶν γλυπτῶν ἐκείνων. Συνδέεται δὲ δι' αὐτῶν ἡ εἰρημένη σειρὰ πρὸς τὰ λείψανα ἐκκλησίας τινὸς ἣν εὑρον κατὰ τοὺς νοτίους πρόποδας τοῦ Λυκαβηττοῦ, ἥς ἐδημοσίευσεν ἀπεικάσματα¹. Εὐρίσκομεν δ' ἐν αὐτῇ τὸν αὐτὸν ὑπὸ κύκλου περιβαλλόμενον σταυρὸν ἐπὶ τινος ὑπερθύρου, ὅπερ σήμερον χρησιμεύει ὡς φλιὰ νέας τινὸς οἰκίας². Ὁ αὐτὸς δὲ σταυρὸς κοσμεῖ καὶ τὸ διάτρητον θωράκιον τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας τῆς Ὀλυμπίας, τοῦ ἀρχαίου ἐργαστηρίου τοῦ Φειδίου³. Ἀλλ' αἱ δύο αὗται ἐκκλησίαι ἀνέρχονται εἰς τοὺς προβυζαντιακοὺς χρόνους καὶ ἐκτίσθησαν ἤδη ἀρχο-

μένου τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ἴσως δὲ ἤδη κατὰ τὸν τέταρτον. Ἐν δὲ τοῖς λειψάνοις τῆς ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὸν Λυκαβηττὸν ἐκκλησίας εὐρίσκονται καὶ ἀναλογίαι πρὸς τὸ ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῆς Καισαριανῆς ἐνφοκοδομημένον ἐπίκρανον τῆς παραστάδος. Συνίστανται δὲ αὗται εἰς τὴν ἐναλλαγὴν τῶν φύλλων ἀκάνθου καὶ φύλλων λογγοσειδῶν¹ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκείνῃ κοσμούντων τὴν στενὴν πλευρὰν τοῦ ἐπίκρανου. Διὰ πάντας δὲ τούτους τοὺς λόγους θεωρῶ πιθανόν, ὅτι ἡ ἀπασχολήσασα ἡμᾶς ἐνταῦθα σειρὰ γλυπτῶν ἢ μεγίστας ἔχουσα ὁμοιότητα πρὸς τὸ ἐκ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπίκρανον ἀνέρχεται εἰς τὸν τέταρτον αἰῶνα ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου.

Εἰκὼν 20 α.

ΠΛΑΞ ΘΩΡΑΚΙΟΥ ΕΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

Κατὰ σχεδιογράφειαν τοῦ κ. Στρογγόφακη.

Ἐκ δὲ τῆς ἀποδοχῆς τῆς γνώμης ταύτης ἐξάγεται περὶ τῆς Καισαριανῆς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν αὐτῇ ἤδη ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου ἢ ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν κατὰ Θεοδοσίον χρόνων ὑφίστατο κτίριόν τι, ἐκκλησία τις². Εἶνε δὲ πιθανόν, ὅτι αὕτη μετεπλάσθη, καθ' ἃ ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία τῆς Ὀλυμπίας καὶ μετ' οὗ μακρὸν χρόνον ὁ Παρθενῶν, ἐξ ἀρχαίου τινὸς κτιρίου. Ἀλλ' ὁ γλυπτὸς αὐτῆς διάκοσμος διετηρήθη καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς

¹ Αὐτόθι Πίν. I g. Πρὸς. καὶ Millet Le monastère de Daphni σ. 8 καὶ Laurent ἐν Bulletin de Correspondance Hellénique Τόμ. KB' σ. 215.

² Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Συνεδίου Κυθήνης Ε σελ. 136 τοῦτο καὶ μόνον δύναμαι νὰ ἐξαγάγω, ὅτι ἀρχομένου τοῦ πέμπτου αἰῶνος τὸ μέλι τοῦ Ὑμηττοῦ ἦτο ἀκόμη περιώνυμον.

¹ Römische Quartalschrift Τόμ. Δ' σ. 1 κ. ε.

² Αὐτόθι Πίν. I h.

³ Αὐτόθι Πίν. II 6.

πρώτης εκείνης ἐκκλησίας, ἔγεινε δὲ καὶ πάλιν χρῆσις αὐτοῦ εὐλαβῆς ἀργότερον τῆδε κάκεισε ἀλλαχοῦ τε καὶ ὑπερθεν τῆς κυρίας εἰσόδου τῆς νέας ἐκκλησίας.

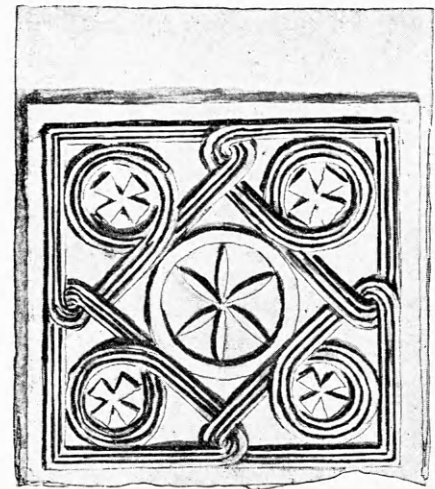
Τῆς δὲ μεταγενεστέρας ἱστορίας τῆς Καισαριανῆς μέχρι τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐκτίσθη ἢ καὶ τὴν σήμερον περισωζομένη ἐκκλησία, διεσώθησαν ὁμοίως ἴχνη ἐν γλυπτοῖς κοσμημασιν, ὧν ἔγεινε χρῆσις τῆδε κάκεισε ἐν τῇ μονῇ. Οὕτω δὲ παρατηροῦμεν ἐν τῇ αὐλῇ πρὸ τῆς ἐκκλησίας ἱκανοὺς κίονας καὶ τράπεζαν σχηματιζομένην ὑπὸ λιθίνης πλακὸς ἐχούσης μέγεθος $0,93 \times 0,73 \mu$. (Εἰκὼν 20α). Ἐπ' αὐτῆς εἶνε ἐγγεγλυμμένη λίαν βαθέως ἐν ὀρθογωνίῳ παράστασις ῥομβοειδοῦς κοσμημάτων μετὰ καρδιοσχήμων φύλλων ἐν ταῖς γωνίαις. Τὸ δὲ μικρὸν ἐν τῷ μέσῳ ῥομβοειδὲς κοσμημα περιστοιχίζει ῥόδακα συνιστάμενον ἐκ τεσσάρων τριφυλλίων, κατὰ δὲ τὰ τρίγωνα τῶν γωνιῶν εἶνε ἐγγεγλυμένοι κλάδοι ῥοιάς καὶ ἄλλαι παραστάσεις¹. Προφανὲς δ' εἶνε, ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν γλυπτὸν ἔργον εἰσκομισθὲν ἐκ Βυζαντίου. Ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοιαῦτα λίθινα θωράκια ἐξήγοντο ἐκ τῆς Προικοννήσου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς ἀπάσας τὰς διὰ θαλάσσης προσιτὰς χώρας. Παραδείγματα δὲ δυνάμεν ἀσφαλῶς νὰ χρονολογηθῶσιν, ἀνερχόμενα δ' ἀμρότερα εἰς τοὺς ἰουστινιανεῖους χρόνους, εἶνε τὰ θωράκια τοῦ γυναικωνίτου τῆς Ἁγίας Σοφίας² καὶ τὸ τοῦ ἀμβωνος τῆς ἐν Ῥαβέννῃ ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀπολλιναρίου τοῦ νέου³. Ἄλλα δὲ

¹ Ὁ μεταφραστὴς τῆς παρούσης πραγματείας, μεταβὰς τῇ 19 Σεπτεμβρίου 1902 εἰς Καισαριανὴν πρὸς ἐξακρίθωσιν τινῶν γεγονότων τῶν ἐνταῦθα ἀναφερομένων εὑρε καὶ πάλιν τὴν πλάκα ταύτην. Δὲν ἔκειτο δὲ αὐτὴ πλέον ἐν τῇ πρὸ τῆς ἐκκλησίας αὐλῇ, καθ' ἃ ἀναφέρει ἀνωτέρω ὁ συγγραφεὺς, ἀλλ' ἐκτός τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς παρὰ τὴν πηγὴν ὑπὸ τὰ μεγάλα δένδρα, ὧν κάτωθεν ἔχει κατασκευασθῆ ἐπίμηκες λίθινον ἐδωλίον. Μέρος τοῦ ἐδωλίου τούτου ἐκάλυπτεν ἡ εἰρημένη πλάξ, ἔχουσα τὴν γεγλυμμένην ὄψιν ἀνεστραμμένην. Ἐξαχθεῖσαν δ' ἐκείθεν καὶ καθαρθεῖσαν ὑπεσχέθη παρακληθεῖς ὁ τὴν διατήρησιν τῆς ἐκκλησίας ἐπιτετραμμένος νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας. Ἐγγὺς δὲ τῆς πλακὸς ἐκείνης, ὁμοίως ἀνεστραμμένην καὶ ἐπικάλυπτοσαν τὸ ἐδωλίον εὑρεν ὁ μεταφραστὴς καὶ ἄλλην ὁμοίαν πλάκα ἔχουσαν τὰς αὐτὰς τῆς ἄλλης διαστάσεις· ταύτης δ' ἀπεικόνισμα παρέχομεν ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 20β. Θέλει δὲ μεταφερθῆ καὶ αὕτη ἡ γλυπτὴ πλάξ μετὰ τῆς ἄλλης εἰς τὴν πρὸ τῆς ἐκκλησίας αὐλῆν.

² *Salzenberg Die altchristlichen Baudenkmale von Konstantinopel* II. v. XVI, 5. *Letnaby καὶ Swainson The church of Sancta Sophia* σ. 261.

³ Ὅχι τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Classe τῆς Ῥαβέννης, καθ' ἃ λέγει ὁ *Laurent* ἐνθ' ἄν. σ. 266. Ἴδε παρ' αὐτῶ ἐν. σ. 276 εἰκόνα τοῦ ἄμ-

παραδείγματα εὔρον ἐν Τοφιλάρ παρὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν, ἐν τῇ Κοιμῆσει τῆς Νικαίας, ἐν Σάμφ, ἐν τῷ Ἁγίῳ Μάρκῳ τῆς Βενετίας, Ἁγίῳ Ὅρει¹ καὶ ἀλλαχοῦ. Τὸ δὲ γλυπτὸν τῆς Καισαριανῆς, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα, ἀποδεικνύει ἀναμφιλέκτως, ὅτι κατὰ τοὺς ἰουστινιανεῖους χρόνους ὑφίστατο ἐν Καισαριανῇ ἐκκλησία, ἧς χάριν μετεκομίσθη τὸ θωράκιον τοῦτο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐχομεν κατὰ ταῦτα ὡς πρὸς τοῦτο περίπτωσιν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἀποδειχθεῖσαν παρ' ἐμοῦ περὶ τῆς ἐν Χαλκίδι ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἧς οἱ κίονες ὁμοίως μετεκομίσθησαν ἐκ

Εἰκὼν 20β.

ΠΛΑΞ ΘΩΡΑΚΙΟΥ ΕΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

Κατὰ σχεδιογράφησιν τοῦ κ. Ζενοπούλου.

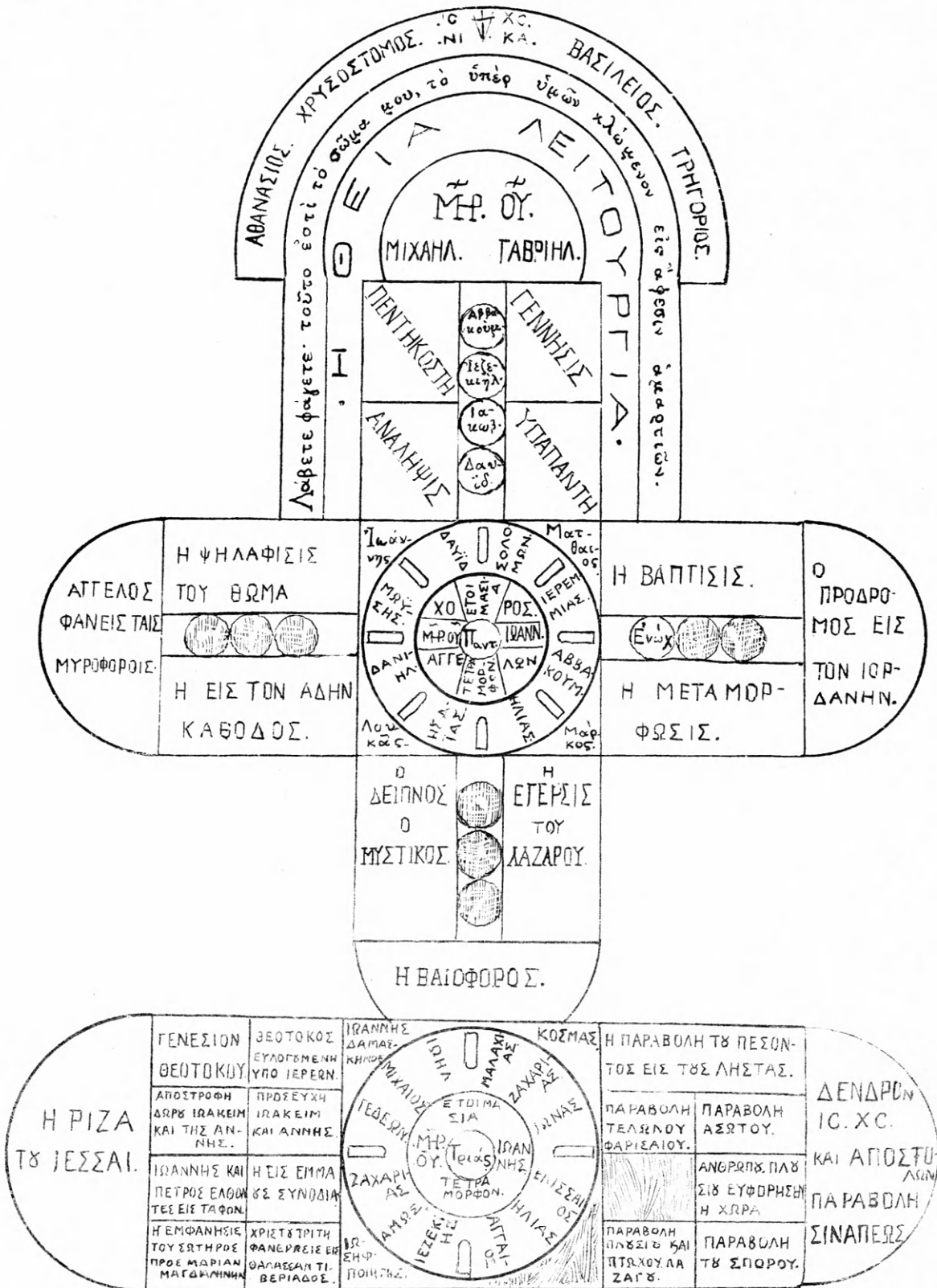
Κωνσταντινουπόλεως περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ².

Ἄλλο δὲ ἄξιον λόγου τεμάχιον γλυπτοῦ κοσμημάτων εὐρίσκεται ἐνφοκοδομημένον ὡς ἀνώτατον στεφάνωμα τοῦ γείσου τοῦ κωδωνοστασίου ὑπερθεν τῆς προόψεως τοῦ παρεκκλησίου (Εἰκὼν 21). Ἐπὶ τῆς ἐκκρεμαμμένης προσθίας ἐπιφανείας παριστάνεται ἐν τῷ μέσῳ σταυρὸς μετ' ἀποφουμένων ἐλίκων παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐντὸς ναῖδιοσχήμου θήκης, οἷα ἡ παράστασις ἦν συχνὰ εὐρίσκομεν ἐν ταῖς παρατίτλοις εἰκόσι βυζαντιακῶν χειρογράφων τῶν μέσων χρόνων καὶ ὑπερθύροις, ἰδίως ἐν Ἀθήναις. Ἐκατέρωθεν δὲ τῆς μεσαίας

θωνος· τούτου κατὰ τινὰ φωτογραφίαν τοῦ Ricci. Πρὸς καὶ *Dehio und Bezold* ἐνθ' ἄν. Π. v. 27.

¹ Ἴδε τὴν εἰκόνα παρὰ *Schlumberger L'epopée byzantine* Τόμ. Β' σελ. 429.

² Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας Τόμ. Β' σ. 711 κ. ε.

ΣΗΜ. Αί κατεστραμμένοι ή μη διαγινωσκόμενοι παραστάσεις σημειούνται διά γραμμών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ταύτης παραστάσεως εκτείνεται κόσμημα τρίγωνον, ἔχον προσπεφυκότα φύλλα συναποτελούντα εικόνα εἰς σχῆμα καρδίας, ἧς αἱ κοιλότητες συνεχίζονται καὶ πρὸς τὰ ἔξω, συμπλεκόμεναι πρὸς ἀλλήλας. Τὸ γλυπτὸν δὲ τοῦτο, οὗ παράλληλα εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως¹, ὑπολαμβάνω ἀρχαιότερον τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας τῆς Καισαριανῆς ἢ ἐπ' ἴσης ἀρχαῖον.

Τὴν δὲ ἱστορίαν τῆς Καισαριανῆς ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις διαφωτίζουν ἐν μέρει αἱ ἐντοιχοὶ γραφαί. Τούτων δ' αἱ τοῦ νάρθηκος ἐγράφησαν μόλις τῷ 1682 ὑπὸ Ἰωάννου Ὑπάτου τοῦ ἐκ Πελοποννήσου, καθ' ἃ διδασκόμεθα ἐκ περιωρισμένης ἐπιγραφῆς ἐχούσης ὧδε: Ἰστοροῦται ὁ πρόναος οὗτος ἦτοι νάρθηξ διὰ δαπάνης τῶν προσδραμόντων τῇ μονῇ φόβῳ Λοιμοῦ τῇ κραταυῖ χειρὶ τῆς παννυκτηίου Τριάδος καὶ σκέπη τῆς μακαρίας Παρθένου, οἵτινες εἰσὶν ὁ εὐγενὴς καὶ λογιώτατος Μπενιζέλος υἱὸς Ἰωάννου, ἅμα ταῖς εὐγενίσαις ἀδελφαῖς καὶ τῇ τεκούσῃ καὶ τῇ λοιπῇ αὐτοῦ συνοδείᾳ ἐπὶ ἡγουμένου Ἱεροθέου τοῦ σοφωτάτου ἱερομονάχου, διὰ χειρὸς δὲ Ἰωάννου Ὑπάτου τοῦ ἐκ Πελοποννήσου ἔτει ΑΧΠΒ' Μηνὶ Αὐγούστῳ Κ'². Καὶ αἱ ἀγιογραφίαι δὲ τῆς ἐκκλησίας μόλις που εἶνε ἀρχαιότεραι. Καὶ τὸ μὲν παρ-ἐνθετον ἐν τῷ ἰδίᾳ ἐκτετυπωμένῳ λιθογραφικῷ πίνακι διάγραμμα τῆς κατανομῆς τῶν εἰκόνων μὲ ἀπαλλάσσει τοῦ κόπου λεπτομεροῦς περιγραφῆς. Ἡ δὲ ἀνωτέρω παρατεθεῖσα εἰκὼν ὑπ' ἀριθ. 8 παρέχει ἐννοίαν τινα τοῦ γραφικοῦ ῥυθμοῦ. Ὁ ἀναγνώστης θὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ὁ κύκλος τῶν κατὰ τὸν ὄροφον ζωγραφικῶν πρὸ τῆς κυρίας ἀψίδος ἀρχεῖται δεξιὰ πρὸς νότον ἀπὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, κάμνει τὸν γῦρον τῆς ἐκκλησίας καὶ περατοῦται ἀριστερὰ πρὸς βορρᾶν πρὸ τῆς κυρίας ἀψίδος. Ἄξιός δὲ λόγου εἶνε ὁ κύκλος τῶν ζωγραφικῶν τοῦ νάρθηκος τῶν γραφειῶν τῷ 1682³, περιλαμβάνων ἐπὶ μὲν τῆς βορείου πλευρᾶς (Εἰκὼν 22) τὴν ἀρχὴν τῶν περὶ Παναγίας παραδόσεων μετὰ τῆς βίβης Ἰεσσαὶ καὶ σκηνῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, ἐπὶ δὲ τῆς νοτίου πλευρᾶς παραβολὰς

μετὰ τῆς παραστάσεως τῆς παραβολῆς τοῦ κόκκου σινάπεως ὑπερθεν τοῦ παραθύρου, ἔνθα βλέπομεν τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐν τοῖς κλάδοις δένδρου ἐξερχομένου ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Σωτήρος. Ἡ δ' ἐξηγητικὴ περιγραφή εὐρίσκεται ἐν τῇ ἀγιορειτικῇ Ἑρμηνείᾳ τῶν ζωγράφων'. Ὑπερθεν δὲ τῆς εἰς τὸν νάρθηκ' ἀγούσης θύρας εὐρίσκεται ἔξωθεν ἡ παράστασις τῶν εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου. Δὲν εἶνε δὲ ἀδύνατον ἡ νῦν περιωρισμένη ἐκκλησία νάνετέθη εἰς ταύτην τὴν ἐορτὴν τῶν Εἰσοδίων, ἧτις περὶ μὲν τὸν ὄγδοον αἰῶνα εἰσῆλθη εἰς τὴν Παλαιστίνην, κατὰ δὲ τὸν ἕνατον εἰς τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας.

Ἡ μελέτη τῶν μνημείων τῆς Καισαριανῆς παρ-

Εἰκὼν 21.

**ΣΤΕΦΑΝΩΜΑ ΤΟΥ ΓΕΙΣΟΥ ΤΟΥ ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ**

Κατὰ σχεδιογράφου τοῦ κ. Ξενοπούλου.

ἔσχε πορίσματα ὑπὸ δύο ἐπόψεις ἄξια λόγου ἐν τῇ ἐρεύνη τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης. Καὶ πρῶτον μὲν δι' αὐτῶν διαφωτίζονται οἱ χρόνοι τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην καὶ ἰδίως τὸν τέταρτον αἰῶνα. Συνήθως οἱ ἐρευνηταὶ ῥέπουσιν εἰς τὴν συμπερίληψιν τῆς τέχνης ταύτης εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐξέτασιν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τέχνη τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας»². Ἄλλ' ἐγὼ ἔδειξα, ὅτι τὸ τοιοῦτον δὲν εἶνε ὀρθὸν ἐφ' ὅσον ὑπόκειται ἡ ἀντίληψις, ὅτι ἡ Ῥώμη ὑπῆρξε τὸ καλλιτεχνικὸν κέντρον, ἐξ οὗ ἐξηκοντίσθη ἡ πᾶσα τέχνη εἰς τὰς ἐπαρχίας. Τοῦτο δὲν συνέβη ἐν Αἰγύπτῳ, Συρίᾳ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, οὐτ' ἐν Κωνσταντινουπόλει. Διὰ δὲ τῆς προκειμένης μελέτης ἐπιγαγον τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι τοιαύτη τις ἐπίδρασις τῆς Ῥώμης, προκληθεῖσα ὑπὸ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς

μεῦει πρὸ τῆς ἐκκλησίας ἀντὶ οὐκ ἔστι. Ἐλεῖ δ' ἡ ἐπιγραφή τοῦ λίθου κατὰ τὸ ἐπὶ τόπου ληφθὲν ἀντίγραφον τοῦ μεταρραστοῦ ἀκριβῶς ὧδε: ἀρχπθ' Μαῖου κθ' ἐνθάδε κῆται Παναγίης Σωτηριανοῦ Ἀλεξάνδρου.

¹ Ἐκδ. Ἀθηνῶν τοῦ 1885 σ. 143 § 273.

² Πρὸς τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου μου Orient oder Rom. Beiträge zur Geschichte der spätantiken und frühchristlichen Kunst.

¹ Πρὸς Castellazzi Eik. 5.

² Ἡ ἐπιγραφή αὕτη παρατίθεται ἐνθάδε μετὰ νέαν ὑπὸ τοῦ μεταρραστοῦ ἀντιβολὴν πρὸς τὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Καισαριανῆς πρωτότυπον.

³ Ὀλίγον κατόπιν τῷ 1689 ἐτάφη αὐτόθι ἀνὴρ καλούμενος Παναγιώτης Ἀλεξάνδρου Σωτηριανός, οὗ ὁ ἐπιτύμβιος λίθος νῦν χρησι-

ἐπικρατήσεως, οὐδὲ περὶ τῆς Ἑλλάδος εἶνε ὀρθὸν νὰ γείνη ἀποδεκτή. Οὐδεὶς ὅλ' ὑπάρξει ὁ δυνάμενος νὰ ἐξηγήσῃ ὡς ἔργα τέχνης ῥωμαϊκῆς τῆθρηναϊκῆς γλυπτὰ κοσμήματα τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Ἀπ' ἐναντίας δ' ἐν τῷ διακόσμῳ τούτῳ ἐκδηλοῦται ἀπροκαλύπτως ἐπιεικῆς τις περαιτέρω ἐξέλιξις τῶν ἰωνικῶν ἐκείνων κοσμημάτων, ὧν τὴν πλουσιωτάτην

ἀνάπτυξιν εὐρίσκομεν ἐν τῷ Ἐρεχθεῖῳ. Κατὰ ταῦτα τὸν τέταρτον αἰῶνα εὐρισκόμεθα ὡς πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν διακόσμησιν ἐν τῷ σταδίῳ τελείας ἐπιχωρίου ἐξασκήσεως τῆς τέχνης, ἥτις ἀπὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος παραγκωνίζεται ὑπὸ τῆς ἐκ Βυζαντίου ἐπιδράσεως καὶ εἰσαγωγῆς καλλιτεχνημάτων.

Εἰκὼν 22. ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΠΛΕΥΡΑΣ ΤΟΥ ΝΑΡΘΗΚΟΣ ΤΗΣ ΕΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ σχεδιογράφῳν τοῦ κ. Δέλλ.

Δεύτερον δὲ πόρισμα τῆς ἐρεῦνης ταύτης εἶνε τὸ μαρτυρούμενον γεγονός, ὅτι ἡ βυζαντιακὴ αὐτὴ ἐπίδρασις δὲν ἀπεμάρανε πάντα τὰ σπέρματα τῆς αὐτονόμου καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς. Ἡ κάτοψις τῶν ἐκκλησιῶν ἀποδεικνύει, καθ' ἣ τῆς Σκριποῦς, ὅτι ἡ Ἑλλάς συμμετέχει τῆς ἐξελίξεως τοῦ νέου σχήματος τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ἀργότερον ἀποβάντος τυπικοῦ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Ἡ δὲ ἀπό-

δειξις τῆς ὑπάρξεως ἰδιαζούσης ἐν Ἑλλάδι τοιχοδομίας καὶ τυπικοῦ διὰ πᾶς Ἀθήνας ῥυθμοῦ διακοσμήσεως τῶν παραστάδων τῶν παραθύρων καθίσταται φανερόν τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς βυζαντιακῆς τεχντροπίας ἀνεπτύχθησαν καὶ διετηρήθησαν ἐν ταῖς χώραις ἐκάσταις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτῶν τούτων ἐν ταῖς πόλεσιν ἐκάσταις ἔναι τυπικαὶ ἰδιορρυθμίαι.

ΥΠΕΡΘΥΡΟΝ ΕΝΔΙΚΟΔΟΜΗΜΕΝΟΝ ΕΝ Τῷ ΝΑΡΘΗΚΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ
ΕΞΩΘΕΝ ΠΡΟΣ ΤΑΡΙΣΤΕΡΑ

ΙΩΣΗΦ ΣΤΡΥΓΓΟΦΣΚΗΣ

καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας τῆς τέχνης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Graz.

(Κατὰ μετάρρῳσιν ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ συγγραφέως ὑπὸ
ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ)

ΕΥΒΟΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

1

Ἱερὸς Νόμος Ἐρετριέων.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ στήλης μαρμάρου ὕψους 1,10, πλάτους 0,45, πάχους 0,10, ἐχούσης δὲ γείσον. Εὐρέθη ἐν Βαρυπομπίῳ τοῦ δήμου Αὐλώνος ἐντετοιχισμένη ἐλαιοτριβείῳ νῦν ἠρειπωμένῳ. Κατασχεθεῖσα ἐν χερσὶ τοῦ πανδοχέως Κώτσαρη μετεκομίσθη εἰς τὸ ἐν Χαλκίδι Μουσεῖον, ἔνθα ἡμεῖς ἰδόντες αὐτὴν ἀνέγνωμεν. Ἐκ ταύτης γίνεται γνωστὸν, ὅτι ὁ δῆμος καὶ ἡ βουλὴ τῶν Ἐρετριέων ἐψηφίσαστο, ὅπως τὰ τελούμενα ἤδη Ἀρτεμίσια ὡς κάλλιστα ἐορτάζωνται, νὰ τελῆται κατ' αὐτὰ ταῦτα, φθίνοντος Ἀνθεστηριῶνος, καὶ ἀγῶν μουσικῆς, καθ' ὃν ἠδύναντο νὰ ἀγωνίζωνται βραψῳδοί, αὐλῳδοί, κιθαρισταί, κιθαρωδοί, παρῳδοί. Πρὸς τοῦτο ὀρίζονται οὐ μόνον τὰ ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ τῶν γῳρων προσφερόμενα ἱερεῖα καὶ τὰ ἄλλα, ἅτινα εἰ νικῶντες ἐν ἐκάστῳ εἶδει ἔμελλον νὰ λαμβάνωσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἔδει νὰ γίνηται ὁ ἀγῶν καὶ νὰ τελῆται εἰς τὸν αἰεὶ χρόνον ἢ πομπή καὶ ἢ θυσία, ἐποπτευόντων τῶν δημάρχων. Ὅτι μὲν ἡ Ἀρτεμις τὰ μάλιστα ἐτιμαῖτο ἐν Εὐβοίᾳ, καὶ ναοὶ περιφανεῖς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφῶν μνημονευόμενοι μαρτυ-

ροῦσι καὶ ἐπιγραφαί, ὧν τινες καὶ αὐτοὶ ἐδημοσιεύσαμεν, οὐκ ὀλίγαι ἐκύρωσαν, ὅτι δ' ὅμως πλὴν τῶν ἐν Ἀμαρύνθῳ ἀγομένων Ἀμαρυνθίων, καθ' ἃ, ὡς ὁ Στράβων λέγει, (10,448) ἢ πομπή ἐγένετο τρισχιλίους ὀπίλιταις, ἐξακοσίους δ' ἰππεῦσιν, ἐξήκοντα δ' ἄρμασιν, ἐτελεῖτο καὶ ἄλλη ἐορτὴ Ἀρτεμίσια, τοῦτο δὲν ἐγινώσκωμεν. Ἴσως δύναται νὰ εἶπη τις, ὅτι τὰ Ἀρτεμίσια εἰσὶν αὐτὰ ταῦτα τὰ Ἀμαρύνθια καὶ οὐχὶ ἄλλη τις ἐορτή. Καὶ ἡμεῖς θὰ ἀπεδεχόμεθα τὴν γνώμην ταύτην, ἂν ἢ στήλη ἢ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἔχουσα ἤθελεν εὐρεθῆ, ὡς ἐν στ. 41^ω λέγεται, ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτεμίδος τῷ ἐν Ἀμαρύνθῳ ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ ἐν Ἐρετρίᾳ κειμένῳ καὶ οὐχὶ ἐν Αὐλωνάριῳ, κώμη ἀπεχούσῃ οὐκ ὀλίγας ὥρας μακρὰν τῆς Ἐρετρίας καὶ τῆς παρ' αὐτὴν Ἀμαρύνθου. Ἀλλὰ θὰ εἶπη τις καὶ τίς δύναται νὰ βεβαιώσῃται ἡμᾶς, ὅτι ὁ λίθος δὲν μετηνέχθη ἐξ Ἐρετρίας εἰς Αὐλωνάριον; Ἀν μὴ ἐν τῷ αὐτῷ περίπου τόπῳ εὐρίσκοντο αἱ δύο ἐπόμεναι ἐπιγραφαί, ὧν ἢ μὲν γνωρίζει ἡμῖν τὴν τέλεσιν τοῦ διὰ τῆσδε τῆς ἐπιγραφῆς ἰδρυθέντου ἀγῶνος μουσικῆς δύο περίπου αἰῶνας μετὰ ταῦτα, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμᾶτων δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ἢ δὲ τὴν τέλεσιν γυμνικῶν ἀγῶνων, καὶ ἡμεῖς ἠθέλωμεν ἀμφιδάλη, ἂν τὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῆσδε Ἀρτεμίσια δὲν εἶνε αὐτὰ ταῦτα τὰ Ἀμαρύνθια.

○ Ε ○ | I

ΕΞΗΚΕΣΤΟΣ ΔΙΟΔΩΡΟΥ ΕΙΠΕΝ ΟΠΩΡΑΝΤΑ ΑΡ
ΤΕΜΙΡΙΑ ΩΣ ΚΑΛΛΙΣΤΑ ΑΓΩΜΕΝ ΚΑΙ ΘΥΩ [ΡΟΙΩΜΕΝ
ΑΡΙΣΤΟΙ ΕΔΟΞΕΝΤΕΙ ΒΟΥΛΕΙΚΑΙ ΤΟΙΔΗΜΟΙ
ΤΙΘΕΙΝΤΗ ΜΠΟΛΙΝΑΓΩΝΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΠΟΧΙΛΙΩΝ
5 ΔΡΑΧ] ΜΩΝΤΕΙ ΜΕΤΑΞΥ ΚΑΙ ΤΕΙΦΥΛΑΚΕΙΚΑΙ ΠΑΡΕΧΕΙ
ΝΑΡΝΑΣ ΤΕΙΠΡΟΤΩΝ ΑΡΤΕΜΙΡΙΩΝ ΠΕΝΤΗ ΜΕΡΑ ΙΣΤ
ΟΥ ΤΩΝ ΔΕ ΔΥΟ ΕΓΚΡΙΤΟΥΣ ΕΙΝΑΙ ΑΡΧΕΙΝ ΔΕ ΤΗΣ ΜΟ

ΥΣΙΚΗΣ ΤΕΤΡΑ ΔΑ ΦΘΙΝΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΕΣΤΗΡΙ
 ΩΝΟΣ ΜΗΝΟΣ ΤΗΝ ΔΕ ΜΟΥΣΙΚΗΝ ΤΙΘΕΙΝ ΡΑΨΩΙΔΟΙΣ
 10 ΑΥΛΩΙΔΟΙΣ ΚΙΘΑΡΙΣΤΑΙΣ ΚΙΘΑΡΩΙΔΟΙΣ ΠΑΡΩΙΔΟΙΣ
 ΤΟΥΣ ΔΕ ΤΗΜΜΟΥΣΙΚΗΝ ΑΓΩΝΙΣΟΜΕΝΟΥΣ ΠΑΝΤΑ
 ΣΑΓΩΝΙΕΣ ΘΑΙ ΠΡΟΣΟΔΙΟΝ ΤΕΙΘΥΣΙΕΙΕΝΤΕΙΑΥΛΕΙΕ
 ΧΟ]ΝΤΑΣ ΤΗΝ ΣΚΕΥΗΝ ΗΜΠΕΡΕΝΤΟΙΑΓΩΝΙΕΧΟ[ΥΣΙ
 ΤΑΔ]Ε ΑΘΛΑΔΙΔΟΣ ΘΑΙΚΑΤΑΤΑΔΕ ΡΑΨΩΙΔΟΙΕΚΑΤΟΝΕΙ
 15 ΚΟΣΙΔΕΥΤΕΡΟΙ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ ΤΡΙΤΟΙΕΙΚΟΣΙΑΥΛΩΙΔΟΙ ΠΑΙΔΙ ΠΕ
 ΝΤΗΚΟΝΤΑ ΔΕΥΤΕΡΟΙ ΤΡΙΗΚΟΝΤΑ ΤΡΙΤΟΙΕΙΚΟΣΙΑΝΔΡΙ ΚΙΘΑΡΙΣ
 ΤΕΙΕΚΑΤΟΝ ΔΕΚΑ ΔΕΥΤΕΡΟΙ ΕΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑ ΤΡΙΤΟΙ ΠΕΝΤΗ
 ΚΟΝΤΑ ΠΕΝΤΕΚΙΘΑΡΩΙΔΟΙ ΔΙΗΚΟΣΙΑ ΔΕΥΤΕΡΟΙ ΕΚΑΤΟΝ
 ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ ΤΡΙΤΟΙ ΕΚΑΤΟΝ ΠΑΡΩΙΔΟΙ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ ΔΕΥ
 20 ΤΕΡΟΙ ΔΕΚΑΣΙ ΤΗΡΕΣΙΟΝ ΔΕ ΔΙΔΟΣ ΘΑΙ ΤΟΙΣ ΑΓΩΝΙΣΤΑΙΣ
 ΤΟΙΣ ΠΑΡΑΓΕΝΟΜΕΝΟΙΣ ΔΡΑΧΜΗΝ ΤΗΣ ΗΜΕΡΗΣ ΕΚΑΣΤΟΙΑΡ
 ΞΑΜΕΝΟΙΣ ΜΗ ΠΛΕΟΝ ΤΡΙΣΙΝ ΗΜΕΡΑΙΣ ΠΡΟΤΟΥ ΠΡΟΑΓΩΝΟΣ ΜΕ
 ΧΡΙΟΥ ΑΝΟΑΓΩΝ ΓΕΝΗΤΑΙ ΤΟΝ ΔΕ ΑΓΩΝΑ ΤΙΘΟΝΤΩΝ ΟΙ ΔΗ Μ
 ΑΡΧΟΙ ΩΣ ΑΝ ΔΥΝΩΝΤΑΙ ΔΙΚΑΙΟΤΑΤΑ ΚΑΙ ΙΗΜΙΟΥΝΤΩΝ
 25 ΤΟΝ ΑΤΑΚΤΕΟΝΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΠΑΡΕΧΕΙΝ ΔΕΚΑΙ ΤΟΥΣ
 ΧΩΡΟΥΣ ΙΕΡΕΑΚΡΙΤΑ ΒΟΥΣ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΤΗΣΥΝΤΕΛΕΙΝ ΔΕ
 ΤΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΕΙΣ ΤΑΚΡΙΤΑ ΚΑΘΑΠΕΡ ΗΡΑΟΙΣ ΤΑ ΔΕ ΔΕ
 ΡΜΑΤΑ ΛΑΜΒΑΝΕΙΝ ΤΩΝ ΙΕΡΕΙΩΝ ΤΟΥΣ ΤΑΚΡΙΤΑ ΠΑΡΕΧ
 ΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΔΕ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΕΠΙΣΤΑΤΑΣ ΚΡΙΝΕΙΝ ΤΑ ΙΕΡΕΑ
 30 ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΚΑΙ ΕΠΙΜΙΣΘΟΥΝ ΑΝΤΙΣ ΜΗ ΠΑΡΕΧΕΙ
 ΤΩ ΓΧΩΡΩΝ ΡΩΛΕΙΝ [ΔΕ ΕΝΤΟ] ΙΙΕΡΟΙ ΤΟ ΜΒΟΛΟΜΕΝΟΝ ΟΤΙ
 ΑΜΒΟΛΗΤΑΙ ΑΤΕΛΕΑ ΜΗ ΤΙΘΕΝΤΑ ΤΕΛΟΣ ΜΗ ΔΕΝ ΜΗ ΔΕ Π
 ΑΤΤΕΣ ΘΑΙ ΤΟΥΣ ΙΕΡΟΡΟΙΟΥΣ ΜΗ ΔΕΝ ΤΟΥΣ ΡΩΛΕΟΝΤ
 ΑΣ ΤΗΝ ΔΕ ΠΟΜΠΗΝ ΚΑΘΙΣΤΑΝΤΟΥΣ ΔΗΜΑΡΧΟΥΣ ΕΝΤΕΙ
 35 ΑΓΟΡΕΙΟΡΟΙ ΤΑ ΙΕΡΕΙΑ ΡΩΛΕΙΤΑΙ ΠΡΩΤΟ ΜΜΕΝΤΑ Δ
 ΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΛΛΙΣΤΕΙΟΝ ΕΠΙ ΤΑΚΡΙΤΑ ΕΠΕΙ ΤΑ
 ΤΩΝ ΙΔΙΩΤΩΝ ΕΑΝΤΙΣΒΟΛΗΤΑΙΣ ΥΜΠΟΜΠΕΥΕΙΝ ΣΥΜΠΟ
 ΜΠΕΥΟΝΤΩΝ ΔΕΚΑΙ ΟΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΝΙΣΤΑΙ ΠΑΝΤ
 ΕΣ ΟΡΩΣ ΑΝΩΣ ΚΑΛΛΙΣΤΗΝ ΠΟΜΠΗΝ ΚΑΙ ΗΘΥΣΙ Η ΓΕΝΗΤΑΙ
 40 ΑΝΑΓΡΑΨΑΙ ΔΕ ΤΟΥ ΗΦΙΣΜΑ ΕΣ ΤΗ ΛΕΙΛΙΘΙΝΗ ΚΑΙ ΣΤΗΣ
 ΑΙΕΝΤΟ ΙΙΕΡΟΙ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΟΡΩΣ ΑΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΤΑ ΓΙ
 ΝΗΤΑΙ ΗΘΥΣΙ Η ΚΑΙ Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΕΙΑΡΤΕΜΙΔΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΕΙ
 ΧΡΟΝ]ΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝΟΝ ΤΩΝ ΕΡΕΤΡΙΕΩΝ ΚΑΙ ΕΥΠΡΗΤΤΟΝ
 ΤΩΝ ΚΑΙΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ.

Θ ε ο ι.

Ἐξήκεστος Διοδώρου εἶπεν· ὅπως ἂν τὰ Ἄρ-
 τεμίρια ὡς κάλλιστα ἄγωμεν καὶ θυω[ροὶ ὦμεν
 ἄριστοι, ἔδοξεν τῷ βουλευῖ καὶ τῷ δήμῳ
 τιθεῖν τῆμ πόλιν ἀγῶνα μουσικῆς ἀπὸ [χιλίων
 5 δραχμῶν τῷ Μεταξὺ καὶ τῷ Φυλάκει καὶ παρέχει-
 ν ἄρνας τῷ πρὸ τῶν Ἄρτεμιρίων πέντε ἡμέραις, τ-
 ούτων δὲ δύο ἐγκρίτους εἶναι· ἄρχειν δὲ τῆς μο-

- υσικῆς τετράδα φθίνοντος τοῦ Ἀνθεστηρι-
 ωνος μηνός, τὴν δὲ μουσικὴν τιθεὶν ῥαψωδοῖς,
 10 αὐλωδοῖς, κιθαρισταῖς, κιθαρῳδοῖς, παρῳδοῖς,
 τοὺς δὲ τῆμ μουσικὴν ἀγωνιζομένους πάντα-
 ς ἀγωνίζεσθαι προσόδιον τῆι θυσίῃ ἐν τῆι αὐλῆι ἔ-
 χο]ντας τὴν σκευὴν, ἥμπερ ἐν τῷ ἀγῶνι ἔχο[υσι.
 Τὰ δ]᾽ ἄθλα δίδοσθαι κατὰ τάδε· ῥαψῳδοῖ ἑκατὸν εἰ-
 15 κοσι, δευτέροι πεντήκοντα, τρίτοι εἴκοσι, αὐλωδοῖ παιδί πε-
 ντήκοντα, δευτέροι τριήκοντα, τρίτοι εἴκοσι, ἀνδρὶ κιθαρισ-
 τῆι ἑκατὸν δέκα, δευτέροι ἑβδομήκοντα, τρίτοι πεντή-
 κοντα πέντε, κιθαρῳδοῖ διηκόσια, δευτέροι ἑκατὸν
 20 πεντήκοντα, τρίτοι ἑκατόν, παρῳδοῖ πεντήκοντα δευ-
 τῆροι δέκα. Σιτηρέσιον δὲ δίδοσθαι τοῖς ἀγωνισταῖς
 τοῖς παραγενομένοις δραχμὴν τῆς ἡμέρης ἑκάστοι ἀρ-
 ξαμένοις μὴ πλέον τρισὶν ἡμέραις πρὸ τοῦ προάγωνος, μέ-
 χρι οὗ ἂν ὁ ἀγὼν γένηται· τὸν δὲ ἀγῶνα τιθόντων οἱ δῆμ-
 αρχοὶ ὡς ἂν δύνωνται δικαιοτάτα καὶ ζημιούντων
 25 τὸν ἀτακτέοντα κατὰ τὸν νόμον· παρέχειν δὲ καὶ τοὺς
 χώρους ἱερεῶ κριτῶ, βοῦς, πάντα τὰ ἔτη, συντελεῖν δὲ
 τοὺς χώρους εἰς τὰ κριτῶ καθάπερ Ἑράοις. Τὰ δὲ δέ-
 ρματα λαμβάνειν τῶν ἱερείων τοὺς τὰ κριτῶ παρέχ-
 οντας, τοὺς δὲ τῶν ἱερῶν ἐπιστάτας κρίνειν τὰ ἱερεῶ
 30 κατὰ τὸν νόμον καὶ ἐπιμισθοῦν, ἂν τις μὴ παρέχει
 τῶγ χώρων· πωλεῖν [δὲ ἐν τῷ] ἱερῷ τὸμ βολόμενον ὅ,τι
 ἄμ βόληται ἀτελέα, μὴ τιθέντας τέλος μηδὲν μηδὲ πρ-
 ἄττεσθαι τοὺς ἱεροποιούς μηδὲν τοὺς πωλέοντ-
 ας. Τὴν δὲ πομπὴν καθιστᾶν τοὺς δημάρχους ἐν τῆι
 35 ἀγορῆι, ὅποι τὰ ἱερεῖα πωλεῖται, πρῶτομ μὲν τὰ δ-
 ημόσια καὶ τὸ καλλιστεῖον, ἔπειτα τὰ κριτῶ, ἔπειτα
 τῶν ἰδιωτῶν, ἐάν τις βόληται συμπομπεύειν· συμπο-
 μπευόντων δὲ καὶ οἱ τῆς μουσικῆς ἀγωνισταὶ πάντ-
 ες, ὅπως ἂν ὡς καλλίστη ἢ πομπὴ καὶ ἡ θυσίη γένηται.
 40 Ἀναγράψαι δὲ τὸ ψήφισμα ἐ στήλει λιθίνῃ καὶ στήσ-
 αι ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος, ὅπως ἂν κατὰ τοῦτ' ἀγι-
 νῆται ἡ θυσίη καὶ ἡ μουσικὴ τῆι Ἀρτέμιδι εἰς τὸν αἰε-
 χρόν]ον, ἐλευθέρων ὄντων Ἑρετριέων καὶ εὐ πρηττόν-
 των καὶ αὐτοκρατόρων.

Τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ νόμος οὗτος ἐψηφίσθη,
 ἐκ τῶνδε μόνον τεκμαιρόμενοι δυνάμεθα ὁπωσδή-
 ποτε νὰ ὀρίσωμεν· πρῶτον μὲν ἐπειδὴ τὰ μὲν δευ-
 τερόκλιτα ὀνόματα πάντα ἐν τῇ καταλήξει τῆς
 ἐνικῆς δοτικῆς ἐκφέρονται οὐχὶ διὰ τοῦ ω ὑπογε-
 γραμμένου, ἀλλὰ διὰ τοῦ ο ἔχοντος τὸ ι προσγε-
 γραμμένον, τὰ δὲ πρωτόκλιτα θηλυκὰ πλὴν ἐνός

τοῦ *λιθίνῃ* (ἐν στίχ. 40) πάντα, ὡς καὶ τὰ ῥήματα
 ἐν τῷ γ' προσώπῳ τῆς ὑποτακτικῆς, ἐκφέρονται
 οὐχὶ διὰ τοῦ η ὑπογεγραμμένου, ἀλλὰ διὰ τοῦ ε
 ἔχοντος τὸ ι προσγεγραμμένον, εἶτα δὲ, ὅπερ καὶ
 τὸ σπουδαιότερον, ἐπειδὴ ἡ λέξις *ἱερεῖα* δις μὲν ἐκ-
 φέρεται διὰ τῆς νόθου διφθόγγου ε, ἅπαξ δὲ διὰ
 τῆς γνησίας εἰ, εἰκάζομεν ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦτο

ἐγένετο οὐχὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ὕστερον τοῦ 401^{ου} ἔτους, καθ' ὃν χρόνον δηλονότι ὁ Ἰωνικός ἀλφάβητος δὲν εἶχεν ἀκόμη παντελῶς ἐπικρατήσῃ τοῦ Ἀττικοῦ. Τοῦτο δὲ προσεπιμαρτυρεῖ καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου, περὶ δὲ τῶν καθ' ἕκαστα ἄξια ὑπομνηματισμοῦ νομιζομεν τάδε·

Στ. 1. Τὸ ὄνομα *Ἐξήμεστος* πολλοὶ ἐξ ἄλλων πόλεων φαίνονται ἔχοντες, Ἐρετριεὺς δ' αὐτός τὸ πρῶτον νῦν μνημονεύεται οὕτω καλούμενος. Ὅπως ὁμοίως εὑρηται καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Ἑλεατικῇ GD. 1173, 4, 16, 37. Ἐν στίχῳ δ' ὅμως 39^ο καὶ 41^ο ὅπως. Ἀρτεμίρια = Ἀρτεμισία. Ὅτι οἱ Ἐρετριεῖς καὶ οἱ Ἡλεῖοι τῷ ρ πρὸ τοῦ ι καὶ α γρῶνται πολλάκις, γνωστόν.

Στ. 2. *Θυωροὶ ὤμεν*. Μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἠδυνήθημεν νὰ συμπληρώσωμεν τὰ περιγεγραμμένα γράμματα μᾶλλον ἐκ τῶν συμφραζομένων εἰκάσαντες ἢ ἐκ τῶν μόλις διακρινομένων ἰχθῶν τῶν γραμμάτων, ἐπειδὴ ὁ λίθος ἐνταῦθα εἶνε λίαν ἐφθαρμένος. *Θυωρός*, λέγει ὁ Ἡσύχιος, καλεῖται ἡ τράπεζα ἢ τὰ θύη φυλάσσοῦσα. Καὶ οἱ ἱερεῖς δὲ καὶ οἱ μυρεψοὶ οὕτω. Πρβ. καὶ Σουίδαν. «*Θυωρός κυρίως ἢ ἱερά τράπεζα*» ἔλεγε Φερεκύδης ὅτι οἱ θεοὶ τὴν τράπεζαν *θυωρὸν καλοῦσιν*. Ἐνταῦθα *θυωροὶ ὤμεν ἄριστοι* = ἐπιμελεῖται τῶν θυσιῶν, δηλονότι θύεται ὤμεν ἄριστοι· πρβ. στίχ. 25—31.

Στ. 4. *τιθεῖν* = τιθέναί. Περὶ τοῦ τύπου ἰδ. Kühner-Blass Grammat. der Griech. Sprache § 210, 10. *τῆμ πόλιν*· περὶ τῆς τροπῆς τοῦ *ν* εἰς *μ* πρὸ τῶν χειλοφώνων ἰδὲ πάσας τὰς προευκλειδεῖους ἐπιγραφὰς καὶ ἐκ τῶν μετ' Εὐκλείδην τὴν 85, 87, 101 κ. ἄ. ἐν CIG. *ἀρῶνα μουσικῆς*· οὗτος, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς φράσεως, ὅπως ἂν τὰ Ἀρτεμίρια ὡς *κάλλιστα ἄρωμεν*, ἦτο συμπλήρωμα τῶν γυμνικῶν ἀγῶνων· τοῦτο δὲ ἐπιμαρτυρεῖ ἡ ἐπομένη τρίτη ἐπιγραφὴ. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐν Ἐφέσῳ κατὰ τὰ Ἀρτεμισία ἐγίνοντο ἀγῶνες γυμνικοὶ καὶ μουσικοὶ· ἰδ. Διον. Ἄλικ. 4, 25. ἀπὸ [*χυλίων δραχ*]μῶν. Καὶ τὰ περιγεγραμμένα ταῦτα γράμματα, ἅτινά εἰσιν ἐξαληλιμμένα, συνεπληρώσαμεν κατ' εἰκασίαν μᾶλλον. Ὅτι δὲ ἡ συμπλήρωσις εἶνε ὀρθή, πείθει καὶ ἡ ἄθροισις τοῦ ποσοῦ τῶν ὡς ἄλλων διδομένων

δραχμῶν, αἵτινες αἱ πᾶσαι εἰσι μὲν 1035, (ἰδ. στ. 14—20), ἀλλ' ὡς γνωστόν οἱ ἀρχαῖοι καὶ μόνον τὸν στρογγύλον ἀριθμὸν ἀναγράφουσι παραλείποντες τὰ τυχόν ὑπερβαίνοντα αὐτὸν μικρὰ ποσά.

Στ. 5. *τῆ Μεταξὺ καὶ τῆ Φυλάκει*. Ὅτι μὲν ἡ Μεταξὺ καὶ ἡ Φυλάκη δηλοῦσι γῶραν, ἐν ἧ περιέχονται καὶ οἱ ἐν στίχοις 26^ο καὶ 31^ο μνημονευόμενοι γῶροι, οὐδόλως ἀμφιβάλλομεν, τίς δ' ὅμως εἶνε ἡ Μεταξὺ καὶ τίς ἡ Φυλάκη καὶ ποῦ αὐταὶ ἔκειντο, ἀγνοοῦμεν. Μήπως Μεταξὺ λέγεται ἡ γῶρα ἡ πεδινή ἢ μεταξὺ τῶν ὀρέων τῶν Χαλκιδέων καὶ Καρυστίων κειμένη καὶ ἀνήκουσα τοῖς Ἐρετριεῦσι, *Φυλάκη* δὲ ἡ γῶρα ἢ πόλις τις ἢ κώμη κειμένη ἐν τοῖς ὄρεισις τοῖς πρὸς τοὺς Καρυστίους; Κατὰ ταῦτα Μεταξὺ ταυτὸν τῷ Μέσση καὶ Μεσσήνη καὶ τῷ Βυζαντιακῷ Μεσσαράς, ὅπερ καὶ ἀλλαγῶ καὶ ἐν Κρήτῃ εὑρηται. Φυλάκη πόλις ἀναφέρεται ἐν Θεσσαλίᾳ, Ἀρκαδίᾳ καὶ Μολοσσίῳ.

Στ. 6. *τῆ πρὸ τῶν Ἀρτεμιρίων*, δηλονότι ἡμέρα.

Στ. 7. ἐγκρίτους δὲν εἶνε ταυτὸν τῷ ἱερεῖα κριτά, ἀλλὰ δηλοῖ τοὺς ἀρίστους τῶν κριτῶν ἄρνας. Συνώνυμον τῷ ἐγκριτος εἶνε τὸ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς τέλος.

Στ. 8. *τετράδα φθίνοντος τοῦ Ἀνθεστηριῶνος μηνός* = ἐβδόμην εἰκάδα = τῇ 27^ῃ τοῦ Ἀνθεστηριῶνος (Φεβρουαρίου). Ἐντεῦθεν γίνεται γνωστόν, ὅτι τὰ Ἀρτεμισία ἤγοντο μηνός Ἀνθεστηριῶνος. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐτελοῦντο καὶ τὰ ἐν Ἐφέσῳ Ἀρτεμισία τὰ καὶ Ἐφέσια καλούμενα.

Στ. 9. *ραψῳδοῖς*. Οἱ κατὰ Πίνδαρον *ραπτῶν* ἐπέων ἀοιδοὶ καλοῦνται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὑπηρέται ποιητῶν, διότι περιερχόμενοι τὰς πόλεις ἤδον καὶ ἄλλων ποιητῶν ποιήματα, μάλιστα δὲ τὰ ἐπὶ τοῦ Ὀμήρου.

Στ. 10. *αὐλοδοῖς* = τοῖς προσάδουσι τοῖς αὐλοῖς· ἰδ. Πaus. 10, 7, 5. *κιθαρισταῖς, κιθαρωδοῖς*· ὅρα τὴν διαφορὰν. Κιθαριστῆς μὲν λέγεται ὁ μόνον κιθαρίζων, διὸ καὶ παρ' Ἀθηναίῳ *ψυλοὶ κιθαρισταὶ* λέγονται· οἱ τοιοῦτοι, *κιθαρωδὸς* δὲ ὁ πρὸς κιθάραν ἄδων. *παρωδοῖς*. Ἐνταῦθα *παρωδοὶ* λέγονται οὐχὶ οἱ παρωδιῶν ποιηταί, ἀλλ' οἱ ἄδοντες παρ' ἄλλῳ ἄδοντι ὡς βοηθοί. Τούτου ἕνεκα

καὶ ὡς ἄλλον δίδοται τῷ μὲν πρώτῳ παρωδῶ πενήκοντα δραχμαί, τῷ δὲ δευτέρῳ δέκα (στ. 19).

Στ. 12. προσόδιον δηλ. μέλος, ὑπερ ἤδετο συνήθως πρὸς αὐλὸν κατὰ τὴν πρόσοδον εἰς τὸν ναὸν ἢ εἰς τὸν βωμόν, ἔνθα ἡ θυσία ἐτελεῖτο, ὡς ἐνταῦθα, ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσιν. πρβ. Σουῖδ. ἐν λέξει καὶ Σχολ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 853· ἐν ταῖς αὐλαῖς, τοῦ ναοῦ δηλονότι.

Στ. 13. σκευή=στολή.

Στ. 16. τριήκοντα. Σημειωτέον τοὺς Ἴωνι-
κούς τύπους ἐνταῦθά τε καὶ ἐν στ. 18, 21, 25,
32, 33, 39, 41, 42, 44.

Στ. 19. παρωδοί. Σημειωτέον ὅτι, ἐν ᾧ πάντες οἱ ἄλλοι, ῥαψῳδοί, αὐλοδοί, κιθαρωδοί, κιθαρισταί, ἔχουσι τρία ἄθλα, οὗτοι μόνον δύο καὶ ταῦτα εὐτελεῖ, διότι τὸ ἔργον αὐτῶν ἐπικουρικόν.

Στ. 22. προάγωνος. Ἡμέρας τινὰς πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἠγωνίζοντο δοκιμαζόμενοι τρόπον τινὰ οἱ μέλλοντες νὰ ἀγωνισθῶσιν ἐν τῷ κυρίως ἀγῶνι.

Στ. 23. τιθόντων (=τιθέντων) οἱ δήμαρχοι, τοῦ δήμου τοῦ Ἐρετριέων βεβαίως· πόσοι ἄρα γε ἦσαν; παρατηρητέος ὁ εἰς-όντων κατὰ τὰ βαρύνερα τύπος.

Στ. 26. χώρους πρβ. Ἡροδ. 9, 15. «Ἐνθαῦτα δὲ τῶν Θηβαίων καίπερ μηδιζόντων ἔκειρε τοὺς χώρους».

Στ. 27. Ἡραίοις. Ὅτι ἐν Εὐβοίᾳ ἐλατρεύετο ἡ Ἡρα, γνωστόν, ὅτι ὁ ὅμως οἱ Ἐρετριεῖς ἐτέλουν Ἡραῖα νῦν τὸ πρῶτον μανθάνομεν.

Στ. 29. τῶν ἱερῶν ἐπιστάτας. Οὗτοι ἐξελέγοντο κατ' ἔτος, ὅπως ἐπιμελῶνται τῶν ναῶν, κρίνωσι, τίνα ἱερεῖά εἰσι πρὸς θυσίαν ἄξια καὶ τίνα μὴ, μετὰ δὲ τῶν ἱεροποιῶν φροντίζωσι περὶ τῶν θυσιῶν. Πόσοι ἦσαν, ἀγνοοῦμεν· κρίνειν τὰ ἱερεῖα, διότι ἐν ταῖς δημοσίαις θυσίαις δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ θύωνται ἱερεῖα μὴ δοκιμασθέντα ὑπὸ τῶν ἐπιστατῶν. κατὰ τὸν νόμον· τί ὠρίζεν ὁ νόμος οὗτος ἀγνοοῦμεν. Κατὰ τὸν Αἰλιανὸν (ΙΒ'. 34) οἱ Ἐρετριεῖς ἔθουον τῇ ἐν Ἀμαρύνθῳ Ἀρτέμιδι κολοβά.

Στ. 30. ἐπιμισθοῦν ταῦτόν τῳ ἀπομισθοῦν= ἐπὶ μισθῷ δίδομαι, ἐνοικιάζειν τὸν μὴ παρέχοντα τῶν χώρων ἱερεῖα (πρβ. Ἡσύχιον ἐν λέξει ἀπὸ μισθωμάτων· «θυσίας δημοσίας οἱ Ἀττικοὶ ἔλεγον (ἄς) ἐργολαβοῦντες (ἐτέλουν).» Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης γίνεται φανερόν, ὅτι οὐχὶ ὀρθῶς

ἐν τοῖς λεξικοῖς τὸ ἐπιμισθοῦν διορθοῦται ἀπομισθοῦν.

Στ. 32. μὴ τιθέντας τέλος. Σημειωτέον ὅτι ὁ χαράξας τὴν ἐπιγραφὴν λησμονήσας νὰ χαράξῃ τὸ τελικὸν Σ τῆς λέξεως τιθέντας, προσέθηκε κάτωθεν τῆς καθέτου γραμμῆς τοῦ Τ τῆς ἐπομένης λέξεως ΤΕΛΟΣ κεραίαν τινὰ πρὸς δεξιῶν σχηματίζουσαν ὀξεῖαν γωνίαν, ὅπως ἀναπληρώσῃ τὸ λησμονηθὲν γράμμα. Ὅτι δὲ ἀναγκαῖον τὸ Σ ἐν τῇ λέξει τιθέντας, δεικνύει ἡ σύνταξις, ἥτις καὶ ἡμᾶς προσπταίσαντας τῇ ἐννοίᾳ ὠδήγησε νὰ ἴδωμεν τὴν πρόσθετον κεραίαν τοῦ Τ, ἣν, εἰ καὶ πολλάκις πρότερον ἀνέγνωμεν τὴν ἐπιγραφὴν, ὁμολογοῦμεν ὅτι δὲν εἶχομεν ἴδῃ.

Στ. 33. τοὺς ἱεροποιούς. Πόσοι ἦσαν οἱ ἱεροποιοὶ ἐν Ἐρετρίᾳ καὶ ἂν ἦσαν κατ' ἐνιαυτὸν ἱεροποιοὶ ἢ μόνον τῶν Ἀρτεμισίων, ἀγνοοῦμεν. Ἄν κρίνωμεν ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις, ἴσως καὶ οὗτοι ἦσαν δέκα κληρωτοί, καὶ ὡς οἱ τῶν Παναθηναίων ἱεροποιοὶ διώκουσιν αὐτά, οὕτω καὶ οἱ τῶν ἐν Ἐρετρίᾳ Ἀρτεμισίων διώκουσιν τὰ Ἀρτεμισία, τὰ πρὸς τὰ Παναθηναία ἐν Ἐρετρίᾳ ἀντιστοιχοῦντα.

Στ. 34. τὴν δὲ πομπὴν καθιστᾶν, τὴν τῶν ἱερείων βεβαίως, ὡς τὰ ἐπόμενα δηλοῦσιν. Ὁ τρόπος καὶ ἡ τάξις, καθ' ἃν ἐγένετο ἡ πομπὴ δηλοῦται ἐν στ. 35-39. Περὶ τοῦ τύπου καθιστᾶν ἀντὶ τοῦ καθιστάναι ἰδ. Collitz Griech. Dialectinschriften Ἀχ. 1614 C. 23. Βοιωτ. 802, 9. Wesscher et Foucart Δελφ. 407.

Στ. 35. τὰ δημόσια=τὰ ὑπὸ τοῦ δήμου θυόμενα. καὶ τὸ καλλιστεῖον πιθανῶς οὕτω λέγονται οἱ ἐν στ. 7^ο δύο ἔγκριτοι ἄρθροι.

Στ. 36. τὰ κριτά, τὰ ὑπὸ τῶν χώρων παρεχόμενα ἱερεῖα.

Στ. 40. ἐ στήλει· περὶ τῆς ἀποκοπῆς τοῦ ν πρὸ συμφώνου πρβ. Dittenb. Sul. ἐπιγ. 10, 59. 27, 9. 33, 16. 42, 34. 45, 7 κ. ἄ.

Στ. 41. ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος· ποῦ ἔκειτο καθ' ἡμᾶς τοῦτο, ἰδὲ ἐν ἀρχῇ. ἀγινῆται=ἄγεται.

Στ. 44. αὐτοκρατόρων=αὐτονόμων, αὐτεξουσιῶν.

2.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἦτο κεχαραγμένη ἐπὶ τεμαχίου μαρμαρίνης στήλης εὐρεθείσης πρὸ τριάκοντα

ἐτῶν, ὡς ἐμάθομεν, ἐν Αὐλωναρίῳ ἐν τῷ παρὰ τὴν Ἀγίαν Ἐλεοῦσαν ἀγρῷ τοῦ ἱερέως Εὐστρατίου, ἐξ ἀμαθείας δὲ συντριβείσης, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς λίθος οἰκοδομήσιμος. Τὸ τεμάχιον τοῦτο ὕψ. 0,18, πλάτους ἄνωθεν 0,43, κάτωθεν 0,36 εὔρεν ὁ ἐλληνοδιδάσκαλος κ. Κωνσταντῖνος Φραγκούλης ἐπισκευαζομένης τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἐν τοίχῳ τινί, ἵνα δὲ διασώσῃ αὐτό, ἐνετοιχίσεν αὐθις. Ἄλλ' ὅμως δὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ διασωθῇ. Τὸν λίθον τοῦτον τὸν φέροντα τὴν δευτέραν ταύτην ἐπιγραφὴν, ἣν εὐτυχῶς αὐτοὶ ἀνέγνωμεν ἐνετοιχισμένου ἔτι ὄντος αὐτοῦ, κατὰ προτροπὴν ἡμῶν προθύμως ἐδώρησατο ὁ κ. Φραγκούλης τῷ Μουσείῳ Χαλκίδος. Ὅτε δὲ διὰ τοῦ ἀστυνόμου Αὐλῶνος ἀπεστάλη εἰς Ἀλιβέριον, ἵνα φορτωθῇ εἰς τὸ ἀτμόπλοιον, ἀπώλετο, ὡς ἐμάθομεν, πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ λεμβούχου μετ' ἄλλου τινὸς λίθου φέροντος τὴν ἐπομένην τρίτην ἐπιγραφὴν, ἣς εὐτυχῶς ἀντίγραφον εἶχε προαποστείλῃ ἡμῖν ὁ κ. Κ. Φραγκούλης. Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων εἰκάζοντες φρονοῦμεν, ὅτι ἢ τε δευτέρα καὶ ἢ τρίτη ἐπιγραφὴ εἰσι περὶ τοὺς δύο αἰῶνας νεώτεραι τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς, μαρτυροῦσι δὲ ὅτι οἱ ἰδρυθέντες μουσικοὶ ἀγῶνες, ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν ἰδρυμένοι γυμνικοί, ἐξηκολούθουν τελούμενοι καὶ ὅτε οἱ Ἐρετριεῖς οὔτε ἐλεύθεροι πλέον ἦσαν οὔτε αὐτοκράτορες.

ΚΗΡΥΚΑΣ

ΦΙΛΟΞΕΝΟΣΑΡΙΣΤΟΓΕΙΤΟΝΟΣΕΡΕΤΡΙΕΥΣ

ΑΥΛΗΤΑΣ

ΦΙΛ]ΟΚΛΗΣΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣΛΑΜΙ[ΕΥΣ
ΞΕΝ]

ΚΙΘΑΡΙΣΤΑΣ

ΔΙΟΚΛΗ]ΣΘΕΟΔΟΤΟΥΘΗΒΑΙΟ[Σ

ΚΙΘΑΡΩΙΔΟΥΣ

κῆρυκας

Φιλ]όξενος Ἀριστογείτονος Ἐρετρι[εὺς
αὐλητᾶςΦιλ]οκλῆς Δημοσθένους Λαμι[εὺς
Ξεν]

5 κιθαριστᾶς

Διοκλῆ]ς Θεοδότου Θηβαῖος

κιθαρῶδ]οὺς

Τὰ ἐν τῷ τετάρτῳ καὶ ἕκτῳ στίχῳ ὀνόματα συνεπληρώσαμεν Φιλ]οκλῆς ἢ Ξεν]οκλῆς καὶ Διοκλῆ]ς ἐκ τοῦ χώρου τοῦ λίθου εἰκάσαντες.

3.

Καὶ ἤδη εὐρέθη ἐν Αὐλωναρίῳ ἐπὶ τοῦ λόφου Ἐντηρες, ὅστις κεῖται ἀντικρὺ τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ ὑπάρχει καὶ νῦν ἔτι ἀρχαῖον φρούριον Παλαιὸ καστρὶ καλούμενον.

ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ

.....ΥΣΕΡΕΤΡΙ[ΕΥΣ

ΔΡΟΜΟΝ

.....ΕΡΕΤΡΙΕΥΣ

ΠΕΝΤΑΘ]ΛΟΝ

.....ΕΡΕΤΡΙΕΥΣ

ΠΕΡΙ]ΔΡΟΜΗΝ

.....Ε]ΡΕΤΡΙΕΥ[Σ

παγκρ]άτιον

.....υς Ἐρετρι[εὺς

δρόμον

.....Ἐρετριεὺς

πένταθ]λον

.....Ἐρετριεὺς

περι]δρομὴν

.....Ἐ]ρετριεὺς

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ὡς καὶ ἡ ἐπομένη, ἀπεστάλη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἐν Αὐλωναρίῳ ἐλληνοδιδασκάλου κ. Κωνστ. Φραγκούλη. Τὰ περιγεγραμμένα γράμματα συνεπλήρωσεν ὁ κ. Φραγκούλης. Σημειωτέα ἢ λέξεις περιδρομὴ.

4.

Ἐπὶ ἐπιτυμβίου στήλης ὕψ. 0,90, πλ. 0,43, πᾶχ. 0,12 εὐρεθείσης ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ Ἰωάννου Α. Ζέρβα παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ τὸ ἀρχαῖον φρούριον τὸ νῦν Παλαιὸ καστρὶ καλούμενον.

ΝΕΔΑΙΗ

Νεδαιή

ΦΕΛΗΣ

Φέλης

Ὁ κ. Κ. Φραγκούλης σημειοῦται, ὅτι ὅσῳ εὐανάγνωστον εἶνε τὸ ὄνομα Φέλης, τοσοῦτῳ δυσά-

νάγνωστον τὸ ἕτερον. Τὸ ὄνομα *Νεδαίη* τὸ πρῶτον
νῦν ἀπαντᾷ.

5.

Ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἀντωνίου
Γκιζελῆ ἀνέγνωμεν ἐπὶ στήλης λίθου ἐκτισμένης
ὡς βαθμίδος ἐπὶ τῆς κλίμακος καὶ ἐχούσης ὕψ.
0,86, πλ. 0,35, πάχ. 0,8 τὸ ὄνομα

ΔΗΜΟΣ
ΤΡΑΤΗ

Δημοσ-
τράτη

ΧΑΙΡΩΝΟΦΘΑΛΜ]ΟΙΣΙΝΑΝΑΚΛΥΤΑΔΕΡΚΕΟΔΩΡΑ
ΕΥΞΑΜΕΝΟΣΓΕ]ΘΕΩΡΙΞΕΙΝΕΤΑΔΕΝΤΕΜΕΝΕΙ
ΚΑΛΩ]Ι]ΕΥΣΕΒΙΑΙΠΑΡΕΧΕΙΓΕΡΑΣΑΞΙΑΤΕΥΧΩΝ
ΔΑΙΜ]ΟΣΙΝΟΥΡΑΝΙΔΑΙΣΚΟΥΡΟΣΟΝΙΚΑΡΕΤΟΥ
ΓΟΡΓΙΑΣΝΙΚΑΡΕΤΟΥ
ΣΑΡΑΠΙΔΙΙΣΙΔΙ
ΑΝΟΥΒΙΔΙΑΠΙΔΙ
ΕΥΧΗΝ

Χαίρων ὀφθαλμ]οῖσιν, ἀνα, κλυτὰ δέρκεο δῶρα.
Εὐξάμενός γε] θεῶ, ξεῖνε, τὰδ' ἐν τεμένει
καλῶ] εὐσεβία παρέχει γέρας ἄξια τεύχων
δαίμ]οσιν οὐρανίδαις κούρος ὁ Νικαρέτου.
Γοργίας Νικαρέτου
Σαράπιδι, Ἴσιδι,
Ἀνούβιδι, Ἀπιδι
εὐχὴν.

2.

Ἐπὶ τετραγώνου μαρμάρου ὕψ. 0,87, πλ. 0,31,
πάχ. 0,23 ἔχοντος ἀνωθεν γείσον, ἀποκεκρουμένου
δ' ἐν ἀριστερᾷ ἀνέγνωμεν

Ω ΚΑΣΕΠΟΥΡΑΝ Ω ΕΣΤΙΔΕΣΕΙΟ
ΚΑΡΕΣΣΙΝΑΓΓΑΛΛΟΜΕΝΑ^ΔΘΑΝΑΣΙΗ
Η
Τ
ΦΑΛΗΠΟΛΙΗΝΕΙΛΚΥΣΑΟΧΑΙΤΗΝ
ΓΑΡΙΣΤΟΝΕΧΗΛΛΟΤΕΡΙ·ΙΑΤΟΣΩΡΗΝ
ΛΙΔΟΣΕΣΕΙΔΕΙΝΛΛΙ·ΙΠΛΑΔΑΝΥΜΦΗΣ
ΑΝΤΑΓΕΝΕΣΘΑΙ

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἔχει ἤδη δημοσιευθῆ ἐν τῷ
Bulletin Corresp. Hellénique (ἐν τόμῳ XVI σελ.
115) μεταγεγραμμένη ὡδε·

Ἐν τῷ μουσεῖῳ Χαλκίδος ἀνέγνωμεν τάσδε τὰς
ἐπιγραφάς.

1.

926

Ἐπὶ στήλης τετραγώνου ἀποκεκρουμένης τὸ
γείσον, ἐχούσης δὲ ὕψ. 0,75, πλ. 0,32, πάχ.
0,25 ἀνέγνωμεν τήνδε τὴν ἑμμετρον ἐπιγραφὴν,
ἣτις πιθανῶς ἀνέκειτο ἐν τῷ παρὰ τὰς Ἰψηλὰς
Καμάρας ναῶ τῆς Ἰσιδος. Τὰ περιγεγραμμένα
συνεπληρώσαμεν ἡμεῖς.

ωκας ἐπ' οὐρανῶ· ἐστὶ (!) δὲ σεῖο
μακ]άρεσσιν ἀγαλλόμεν' ἀθανασίη
ἤδη γὰρ κε]φαλή πολὴν εἰλκ[ύ]ετο χαίτην
ἄριστον ἐσήλαο τέρματος ὦρην
λαμ[πά]δα νύμφης
αντα γενέσθαι.

Σημειοῦνται δὲ οἱ ἐκδόται J καὶ W, ὅτι l'ecri-
ture est du IIIme ou du IVme siècle avant (!) J. C ;
la gravure est mauvaise. Remarquez à la ligne 2me
l'emploi de l'apostrophe.

Ἵτι μὲν τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο δὲν εἶνε τοῦ τρί-
του ἢ τοῦ τετάρτου αἰῶνος π.Χ., περιπτὸν νὰ εἴπω-
μεν, διότι μόνον οὐχὶ φωνὴν ἀφίησι καὶ τὸ σχῆμα
τῶν γραμμάτων. Ὅτι δὲ δὲν εἶνε ἀκριβῶς ἀντιγε-
γραμμένον, ἀνάγκη νὰ δηλωθῆ, διότι ἡμεῖς ἐν μὲν
τῷ 6' στίχῳ ἀνωθεν μὲν τοῦ Ν τῆς λέξεως ἀγά-
λομεν δὲν παρατηρήσαμεν ἀπόστροφον, ἀλλὰ τὸ
γράμμα (;)²¹, κάτωθεν δὲ εἶδομεν, ὅτι αἱ δύο κεραῖ-
αι τοῦ Ν εἶνε προεκτεταμέναι οὕτως, ὥστε νὰ ἀπο-
τελῶσιν τὸ γράμμα Η, ἐν δὲ τῷ γ' στίχῳ ἀνέγνω-

μεν οὐχὶ εἰλ[κύ]ετο, ἀλλ' ΕΙΛΚΥΣΑΟ. Πρὸς τού-
τοις κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ δεύτε-
ρος στίχος τοῦ ἑμμέτρου τούτου ἐπιγράμματος
εἶνε μετρικῶς ἡμαρτημένος, ὅτι τὸ εἰσοδεῖν ἐν τῇ

δευτέρα συλλαβῆ γράφεται διὰ τῆς διφθόγγου ει, τῆς δὲ λέξεως ἀθανασία καὶ αἶδος τὸ ι λαμβάνεται ὡς μακρόν. Σημειωτέον ἔτι ὅτι τὸ Μ ἐν τῇ λέξει τέρματος καὶ τῇ λέξει λαμπάδι εἶνε γεγραμμένον ὡς Η.

Καθ' ἡμᾶς τὸ ἐπιγράμμα τοῦτο δύναται νὰ ἀναγνωσθῆ καὶ συμπληρωθῆ ὡδε·

Γαίη σῶμα δέδ]ωκας· ἐπ' οὐρανῷ ἔστι δὲ σεῖο
ψυχὴ ἐν μα]κάρεσσιν ἀγαλλομένη ἀθανασίη.
Μήτηρ δ' ἄρ κε]φαλῆ πολίην εἰλκύσατο χαιτήν,
ὅττι βίου κα]τ' ἄριστον ἐσήλαο τέρματος ὦρην,
ὥστε δόμοις ἐν] αἶδος ἐσειδεῖν λαμπάδα νύμφης,
πρὶν καὶ σοὶ αὐτῇ καταθύμια π]άντα γενέσθαι.

3

Ἐπὶ μαρμαρίνης στήλης ὕψ. 0,58, πλ. 0,39, πᾶχ. 0,10 ἀνέγνωμεν

ΑΓΑΘΩ
ΙΟΥΚΟΥΝΔΑΣ

Ἄγαθῷ
Ἰουκούνδης

Κάτωθεν τῶν γραμμάτων ἐντὸς ἀψιδωτοῦ ναῖσκου, ἔχοντος ἐκατέρωθεν πρὸς τὰ ἄνω δύο ῥόδας ἐν τριγώνῳ γεγλυμμένας, εἰκονίζεται κόρη περιβεβλημένη ἱμάτιον ἀνερριμμένον ἐπὶ τὸν ἀριστερὸν ὤμον. Ἐν δεξιᾷ αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κύων ὀκλάζων ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν προσβλέπει αὐτήν. Σημειωτέα ἢ ἀπὸ τῆς μητρὸς ἐπωνυμία.

4

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον, ἧς τὸ μὲν ὕψος εἶνε 0,57, τὸ πλάτος 0,39, τὸ πᾶχος 0,6 εἶνε γεγραμμένη ἢ ἐπιγραφῆ

ΠΑΡΑΜΟΝΟΣ
ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ

Παράμονος
Ἀπολλοδώρου

5

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον ἀπολλῆγον εἰς ἀκροκεράμους, ἧς τὸ ὕψος εἶνε 0,64, τὸ πλάτος 0,34, τὸ δὲ πᾶχος 0,10 ἀνέγνωμεν

ΜΙΔΑΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ

Μιδᾶς
χρηστός

6.

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον ἀπολλῆγον εἰς ἀκροκεράμους, ὕψους δὲ 0,58, πλ. 0,34, πᾶχ. 0,7 ἀνέγνωμεν

ΕΠΙΤΥΧΑΡΩ
ΟΝΗΣΙΜΟΥ
ΧΡΗΣΤΗΧΑΙ
ΡΕ

Ἐπιτυχαρῷ
Ὀνησίμου
χρηστῆ χαί-
ρε

Κάτωθεν τῶν γραμμάτων ἐντὸς ναῖσκου ἀψιδωτοῦ εἰκονίζεται ἀτεχνότατα κόρη περιβεβλημένη ἱμάτιον καὶ κρατοῦσα τῇ μὲν δεξιᾷ ἄνωθεν ἀμφορέως σταφυλήν, τῇ δ' ἀριστερᾷ φιάλην. Τὸ ὄνομα Ἐπιτυχαρῷ δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ τοῦ Παπίου λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων.

7.

Ἐπὶ τεμαχίου πλακὸς μαρμάρου πανταχόθεν ἀποκεκρουμένης, ἧς τὸ ὕψος εἶνε 0,22, τὸ πλάτος 0,25, τὸ δὲ πᾶχος 0,6 ἀνέγνωμεν

ΩΝΚΑΙΙΙΣΙΝ
ΚΥΕΞΕΝΕΧΘΗΣΚΑΠΡΟΣ
ΙΡΟΥΚΥΛΙΣΑΠΡΟΥΤΑΞΑ
ΙΩΝΤΤΑΙΑΦΑΝΕΡΟΝΚΑ
5 ΤΩΡΕΙΝΠΡΟΑΓΟΡΕΥΩ
ΠΑΝΤΑΠΑΡΑΤΩΝΚΕΚΤΗΜΕ
ΤΑΣΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣΠΟΙΕΙΣ
ΕΙΝΗΕΙΣΠΡΑΤΤ

...ων καί;

...υ εξεγεχθης κάπρος

...ιρου κυλίσας προύταξα

...ιωντται ἄ φανερόν κα....

5 ...τωρειν προαγορεύω

...πάντα παρὰ τῶν κεκτημένων

...τάς ἀπαιτήσεις ποιε...

...εινη εἰσπραττ...

Τὰ γράμματα Ν καὶ Ε ἐν τῷ β' καὶ δ' στίχῳ τὰ Ν, Π, Ρ ἐν τῷ ε', τὰ Α, Ν, Τ, Π-Τ, Ω, Ν, Κ-Τ, Η, Μ, Ε ἐν τῷ ζ', τὰ Τ, Η, Γ ἐν τῷ ζ' καὶ τὰ Ν, Η, Ε ἐν τῷ η' εἶνε συνηνημένα.

8.

Ἐπὶ μαρμαρίνης στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον ὕψ. 0,35, πλ. 0,35, πάχ. 0,9, κάτωθεν δὲ ἀποκεκρουμένης, ἀνέγνωμεν τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν, ἥτις νῦν εὗρηται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σωτῆρος παρὰ τὸ χωρίον Δουκόν. Κάτωθεν τῶν γραμμάτων εἰσὶ γεγλυμμένα δύο ῥόδακες·

ΑΝΤΙΓΕΝΗΣ Ἀντιγένης
ΣΙΜΙΟΥ Σιμίου

9.

Ἐπὶ ἐπιτυμβίου στήλης ἐχούσης γείσον, ἀποκεκρουμένης δὲ κάτωθεν. Τοῦ σωζομένου μέρους τὸ ὕψος 0,28, πλ. 0,20, πάχ. 0,5. Καὶ ἥδε ἡ ἐπιγραφὴ εὗρηται, ἔνθα καὶ ἡ προειρημένη.

ΤΙ] Τι]
ΔΗ] ΜΟΣΤΡΑΤ] Δη] μοστράτ]η

Ὡς εἰκάζομεν ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ λίθου δύο μόνον γράμματα ἐν ἀριστερᾷ ὑπῆρχον, ἅτινα νῦν εἶνε ἐξαληλιμμένα.

10.

Ἐπὶ κανθάρου μικροῦ ἔχοντος διάμετρον ἐπὶ μὲν τῆς βάσεως 0,3, ἐπὶ δὲ τῶν χειλέων 0,6 τοῦ μέτρου, εὐρεθέντος δὲ ἐντὸς τάφου, ὃν κατὰ τὸ

θέρος τοῦτο ἀνεῴξαμεν ἐν τῷ παρὰ τὴν Βρωμοῦσαν Χαλκίδος ἀγρῷ τῆς γῆρας Τουλούμη, ἀνέ-

γνωμεν ἔξωθεν ἐν τε τῇ βάσει καὶ περὶ αὐτὴν κύκλω ἐν δυοὶ στίχοις τάσδε τὰς λέξεις·

Δαίτωνι ἀτέλεστα γίνεσθαι τάγαθὰ (ἔνδον τῆς βάσεως) καὶ πάντα τὰ τε ὄντα καὶ εἴ τι ἐλπίσει. (ἔξωθεν τῆς [βάσεως α' στίχος]
Πάντα τάγαθὰ ἀμήχανα κἄπορα αὐτῶι. (ἔξωθεν τῆς [βάσεως β' στίχος])

Τὸ ὄνομα Δαίτων εὗρηται καὶ ἐν τῇ Συλλογῇ τῶν Ἐπιγραφῶν Dittemberger. 404, 21.

11.

ΠΑΡΘΕΝΥΛΛΑ Παρθένυλλα
. ΝΙΚΑΡΧΟΥ Νικάρχου

Ἐπὶ μαρμαρίνης στήλης ἐχούσης γείσον. Τὸ ὕψος αὐτῆς 0,83, τὸ πλάτος 0,35, τὸ πάχος 0,8. Τὸ ὄνομα Παρθένυλλα τὸ πρῶτον νῦν ἐγνώσθη.

12.

ΜΕΓΙΛ;[ΛΑ Μέγιλ;[λα
... ΚΩΝΙΟΥ ...κωνίου
ΚΡΗΣΣΑ Κρήσσα

Ἐπὶ στήλης ἀποκεκρουμένης ἄνωθεν ἐν ἀριστερᾷ καὶ κάτωθεν ἐν δεξιᾷ καὶ ἐχούσης ὕψ. 0,78, πλ. 0,37, πάχ. 0,7. Μεταξὺ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ τῆς πατρίδος εἶνε γεγλυμμένα δύο ῥόδακες.

13.

ΕΡΜΙΑΣ Ἐρμίας
ΑΝΤΙΟΧΟΥ Ἀντιόχου

Ἐπὶ στήλης μαρμάρου ἐχούσης ἀετωμάτιον μετ' ἀχροκεράμων, ἐν ᾧ ῥόδαξ. Ὑψος 0,70, πλ. 0,31, πάχ. 0,5.

14.

ΚΟ]ΡΝΗΛΙΑ Κορνηλία
ΧΑΙΡΕ Χαίρε

Ἐπὶ στήλης ἀποκεκρουμένης καὶ ἐχούσης μέγα ἀνθέμιον στηριζόμενον ἐπὶ γείσου. Ὑψος 0,51, πλ. 0,25, πάχ. 0,10.

15.

ΕΥΚΑΙΡΟΣ
ΧΑΙΡΕΕὐκαιρος
Χαῖρε

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον. Τὸ ὕψος αὐ-
τῆς 0,37, τὸ πλ. 0,18, τὸ πάχ. 0,4.

16.

ΑΛΚΙΜΑΧΙΔΗΣ
ΑΛΚΙΜΑΧΟΥἌλκιμαχίδης
Ἄλκιμάχου

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον ἀπολήγον εἰς
ἀκροκεράμους. Ἔχει ὕψ. 0,60, πλ. 0,45, πάχ.
0,10, κάτωθεν δὲ τῶν γραμμάτων δύο ῥόδακας.
Κάτωθεν εἶνε ἀποκεκρουμένη.

17.

ΠΥΘΟΚΡΙΤΟΣ
ΠΥΘΑΡΧΟΥΠυθόκριτος
Πυθάρχου

Ἐπὶ στήλης μαρμαρίνης ἐχούσης ἀετωμάτιον
μετ' ἀκροκεράμων καὶ ἀποκεκρουμένης ἄνωθεν.
Ἵψος 0,90, πλ. 0,40, πάχ. 0,7. Τὰ γράμματα
ἔχουσιν ἀκρέμονας.

18.

ΙΑΣΩΝ
ΘΕΟΔΩΡΟΥἸάσων
Θεοδώρου

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον ἀπολήγον εἰς
ἀκροκεράμους. Ἵψος αὐτῆς 0,43, πλ. 0,35,
πάχ. 0,8. Μετὰ τὰ γράμματα ὑπάρχουσι δύο ῥό-
δακες.

19.

ΕΥΡΥΛΕΩΝ
ΕΥΘΥΜΑΧΟΥΕὐρυλέων
Εὐθυμάχου

Ἐπὶ στήλης ὁμοίας κατὰ τὰ ἄλλα τῇ προρρη-
θείσῃ ἀλλ' ἄνευ ῥοδάκων, ἐχούσης δὲ ὕψ. 0,54,
πλ. 0,36, πάχ. 0,6.

20.

ΙΔΙΟΝ
ΧΡΗΣΤΗἼδιον
Χρηστὴ

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ὕψ. 0,54, πλ. 0,25, πάχ.
0,6, κατὰ τὰ ἄλλα δὲ ὁμοίας τῇ προηγουμένη.

21.

ΕΥΤΥΧΙΟΣ
ΧΡΗΣΤΟΣΕὐτύχιος
χρηστὸς

Ἐπὶ στήλης πώρου ἐχούσης ἀετωμάτιον. Τὸ
ὕψος αὐτῆς 0,35, πλ. 0,31 πάχ. 0,5. Τὰ γράμ-
ματα δυσανάγνωστα.

22.

ΕΠΙ
ΔΗΜΗΤΡΙΩΙ
ΝΙΚΗΦΟΡΟΥἘπὶ
Δημητρίῳ
Νικηφόρου

Ἐπὶ στήλης κυλινδροειδοῦς μετὰ διαζώματος
προεξέχοντος ἄνωθεν. Ἵψ. 0,65.

23.

ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ
ΕΠΙΤΕΛΟΥΦιλοκράτης
Ἐπιτέλου

Ἐπὶ στήλης μετ' ἀετωματίου ἀπολήγοντος εἰς
ἀκροκεράμους, ἐχούσης δὲ ὕψ. 0,90, πλ. 0,31,
πάχ. 0,7.

24.

ΚΛΕΟΠ
ΑΤΡΑΕ (δυσανάγνωστα)
ΗΤΣΗΡΧΚλεοπ
ἀτρα Ἐ...
ἡτσηρχ=χρηστὴ.

Ἐπὶ πωρίνης στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον καὶ
κάτωθεν ἐν δεξιᾷ ἀποκεκρουμένης. Τὸ ὕψος αὐτῆς
0,30, τὸ πλ. 0,37, τὸ πάχ. 0,9.

25.

ΙΑΣΟΝΙΚΗ
ΧΑΡΙΤΟΥἸασονίκη
Χαρίτου

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον ἀπολήγον εἰς
ἀκροκεράμους. Ἐν τῷ ἀετωματίῳ καὶ κάτωθεν
τῶν γραμμάτων δύο ῥόδακες. Ἵψος τῆς στήλης
0,15, πλ. 0,40, πάχ. 0,10. Τὸ ὄνομα Ἰασονίκη
τὸ πρῶτον νῦν ἀπαντᾷ.

26.

ΓΛΑ]ΥΚΙΔΑΣΣΑΤΥΡΙΩΝΟΣΧΑΙΡΕ

Γλα]υκίδας Σατυρίωνος χαῖρε.

Ἐπὶ στήλης ναοειδοῦς ὕψ. 0,73, πλ. 0,43, πᾶχ. 0,10. Τὰ γράμματα εἶνε κεχαραγμένα κάτωθεν τοῦ ἀετωματίου ἐπὶ τοῦ γείσου. Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶνε δεδημοσιευμένη ἐν τῷ Bull. Corr. Hell. τόμ. 16 ἀλλὰ συμπληροῦται Βο]υκίδας ἢ Δυ]κίδας, εἰ καὶ τρία γράμματα φαίνονται ἐλλείποντα.

27.

ΝΙΚΑΡΧΟΣ;	Νικάρχος
ΑΡΧΩΝ ΔΟΥ	Ἀρχώνδου

Ἐπὶ στήλης ὁμοίας τῇ προηγουμένη ἀλλ' ἀποκεκρουμένης ἄνωθεν ἐν δεξιᾷ καὶ κάτωθεν. Μετὰ τὰ γράμματα ἐν ἀριστερᾷ ῥόδαξ.

28.

ΚΟΙΠΑΛΩ	Κοιπαλῶ
ΠΑΡΑΜΟΝΟΥ	Παραμόνου

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον μετ' ἀκροκεράμων, ὕψος δὲ 0,56, πλ. 0,22, πᾶχ. 0,5. Τὸ ὄνομα Κοιπαλῶ τὸ πρῶτον, ὅσον ἡμεῖς γινώσκουμεν, νῦν ἀπαντᾷ.

29.

.....ΗΣΚΛΕΟΝ... ..ης Κλεονίκου

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς ἐν ἀριστερᾷ διαβεβρωμένης ὕψ. 0,33, πλ. 0,58, πᾶχ. 0,11.

30.

ΦΙΛΑΙΝΙΣ	Φιλαινίς
ΑΜΜΩΝΙΟΥ	Ἀμμωνίου

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον ἀπολλῆγον εἰς ἀκροκεράμους καὶ ἀποκεκρουμένης ἐν ἀριστερᾷ καὶ κάτωθεν. Ὑψος 0,26, πλ. 0,28, πᾶχ. 0,7.

31.

ΠΑΥΣΙΛΛΑ	Παύσιλλα
ΕΡΓΟΦΑΝΟΥ	Ἐργοφάνου

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον, ὕψος δὲ 0,72, πλ. 0,30, πᾶχ. 0,4. Τὸ ὄνομα Παύσιλλα τὸ πρῶτον νῦν μαθάνομεν.

32.

ΑΜΜΙΑ	Ἀμμία
ΑΓΑΘΩΝΟΣ	Ἀγάθωνος

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον μετ' ἀκροκεράμων, ὕψος δὲ 0,47, πλ. 0,27, πᾶχ. 0,5.

33.

ΕΥΑΡΧΟΣ	Εὐάρχος
ΕΥΑΝΔΡΟΥ	Εὐάνδρου

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον μετ' ἀκροκεράμων. Ὑψος 0,45, πλ. 0,29, πᾶχ. 0,6.

34.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ	Δημοσθένης
ΛΥΣΙΟΣΧΡΗΣΤΟΣ	Λύσιος χρηστός.
ΤΗΝΣΤΗΛΗΝΕΣΤΗΣΑΝ	Τὴν στήλην ἔστησαν
ΝΟΥΜΗΝΙΑΣΤΑΙ	Νουμηνιασταί.

Ἐπὶ στήλης ὁμοίας τῇ προρηθείσῃ, ἐχούσης δὲ ὕψ. 0,57, πλ. 0,29, πᾶχ. 0,5. Νουμηνιασταί λέγονται οἱ ἐορτάζοντες τὴν νουμηνίαν καὶ συνευχοόμενοι.

35.

ΧΟΙΡΟΣ	Χοῖρος
ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ	Παυσανίου

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον, ἧς τὸ ὕψος 0,46, πλ. 0,24, πᾶχ. 0,5.

36.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	Οικονομία
ΦΙΛΙΠΠΟΥ	Φιλίππου
ΧΡΗΣΤΗΧΑΙΡΕ	χρηστὴ χαίρει

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον μετ' ἀκροκεράμων, ὕψος δὲ 0,45, πλ. 0,32, πᾶχ. 0,8.

37.

ΔΩΡΕΑ	Δωρεὰ
ΧΡΗΣΤΗ	χρηστὴ

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον, ὕψος δὲ 0,53, πλ. 0,28, πᾶχ. 0,5. Τὸ ὄνομα Δωρεὰ τὸ πρῶτον νῦν ἡμεῖς τοῦλάχιστον μαθάνομεν.

38.

ΛΥΣΙΜΑΧ[ΟΣ Λυσίμαχος
ΩΝΗΤΙΜΟ[Υ Ὠνητίμου

Ἐπὶ τεμαχίου στήλης ἐχούσης γείσον, ὕψος δὲ 0,25, πλ. 0,24, πάχ. 0,5.

39.

ΜΕΓΙΣΤΟΚΛΗΣ Μεγιστοκλῆς
ΦΙΛΟΜΟΥΣΟΥ Φιλομούσου

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον, ἧς τὸ μὲν ὕψος εἶνε 0,63, τὸ πλάτος 0,32, τὸ δὲ πάχος 0,6. Κάτωθεν εἰκονίζεται παῖς γλύφων ἀγγεῖον.

40.

ΕΥΘΥΔΗΜΟΣ Εὐθύδημος

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον ἀπολήγον εἰς ἀκροκεράμους, ὕψος δὲ 0,60, πλ. 0,36, πάχ. 0,6. Ἐν τῷ ἀετωματίῳ ὑπάρχει ἀνθέμιον, κάτωθεν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ἀμφορεύς, οὗ ὑφ' ἑκάτερον οὖς ἀετὸς βλέπων πρὸς τὸν λαιμὸν τοῦ ἀγγείου καὶ ἔχων τὰς πτέρυγας ἀναπεπταμένας. Ὑπὸ τὴν γαστέρα τοῦ ἀμφορέως εἰκονίζονται τρεῖς μορφαί.

41.

ΤΕΛΕΣΑΡΧΗ Τελεσάρχη
ΕΥΡΥΦΟΝΤΟ Εὐρυφόντο

Ἐπὶ πωρίνης στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον φέρον κόσμημα γεγραμμένον ἐρυθρῷ χρώματι. Μόλις ὑποφαίνεται ὅτι ἦτο ποτε γεγραμμένη μορφή τις. Ὑψος τῆς στήλης 0,63, πλ. 0,28, πάχ. 0,8.

42.

ΕΥΧΗ εὐχή
ΑΝΝΗ ἀν νη
. ΟΣ ΙΓ ος ιπ;

Ἐπὶ τεμαχίου βάσεως, ἐν ἧ γεγλυμμένος πούς, ὕψ. 0,6, περίμετρος 0,15.

43.

ΕΛΙΝΥΕΙΝΚΑΙΟΥ ... ἐλινύειν καὶ θυ
ΣΕΠΙΤΟΙΕΓΕ ...ς ἐπὶ τοῖ εγε...
ΝΥΠΑΤΟΝΡΩΜΑ[ΩΝ ...ν ὑπατον Ῥωμαίων
Α]ΡΤΕΜΙΔΟΣ ... Ἀ]ρτέμιδος

Τὸ τεμάχιον τοῦτο ὕψ. 0,41 πλ. 0,16 εὐρέθη, ὡς εἶπεν ἡμῖν ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ μουσείου κ. Δερβένης ἐν παραλίᾳ Βάθειας, ἐδωρήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Κωνστ. Κηρύκου.

44.

ΦΙΛΟΝΑΥΤΗΣΑΝΤΙΜΑ + Ο

Φιλοναύτης Ἀντιμάχο

Ἐπὶ στήλης μέλανος λίθου ἐχούσης ἀετωμάτιον μετ' ἀκροκεράμων. Ὑψ. 1,55, πλ. 0,95, πάχ. 5.

1.

Ἐπιγραφαὶ Ἑρετροίας.

Ο Ρ Αἰσχύλος
ΑΙΣΧΥΛΟΣ

Αὕτη εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ μαρμαρίνης στήλης ἀποκεκρουμένης κάτωθεν καὶ ὀλίγον ἄνωθεν περὶ τὰ ἄκρα, ὕψ. 0,50, πλ. 0,45, πάχ. 0,06. Ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐχαράχθησαν κατόπιν τὰ γράμματα Ο Ρ, ὧν τὸ μὲν Ο περικλείει τὰ γράμματα ΣΧ ἐν ἑαυτῷ, τὸ δὲ Ρ τὸ Λ. ἵνα χρησιμεύσῃ ὁ λίθος ὡς ὄρος. Εὐρέθη ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ ἱατροῦ Κάραλη.

2.

ΠΑΤΡΟΚΛΗΣ Πατροκλῆς
ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΕΥΣ Ἀλικαρνασεύς

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον ὕψ. 0,62, πλ. 0,33, πάχ. 0,10. Εὐρέθη ἐν τῷ ἀγρῷ καὶ ἡ προηγουμένη.

3.

ΦΡΥΝΙΧΟΣ Φρύνιχος

Ἐπὶ στήλης λίθου κοινοῦ ὕψ. 0,86, πλ. 0,47, πάχ. 0,26. Εὐρέθη ἐν τῷ ἀγρῷ τῶν κληρονόμων Κανάρη.

4.

Ο Ρ Ὀρ[ος
Ι Ε Ρ Ἰερ[οῦ.

Ἐπὶ στήλης λιθίνης ἀποκεκρουμένης πρὸς τὰ ἄνω ἐν δεξιᾷ. Εὐρέθη ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ ἱατροῦ Κά-

ραλη, παρ' ὃν ὑπάρχει ἀρχαῖος ναός. Ἴσως ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶνε ἕρος τοῦ ναοῦ τούτου.

5.

ΑΡΙΣΤΟΜΑΧΗΑΡΙΣΤΟΜΑΧΗΣ
Ἄριστομάχη Ἄριστομάχης

Ἐπὶ στήλης ἐχούσης ἀετωμάτιον ἀπολῆγον εἰς ἀκροκεράμους. Τὸ σωζόμενον μέρος αὐτῆς ἔχει ὕψ. 0,75 καὶ πλ. 0,52. Κάτωθεν τῶν γραμμῶν ἀπεικονίζονται λίαν ἀτέχνως δύο μορφαί, ἡ μὲν παιδὸς κρατοῦντος κίστην, ἡ δὲ ἀνδρός, πρὸς ὃν ὁ παῖς τείνει τὴν ἀριστεράν. Παρατηρητέον ὅτι ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς φέρει τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς, ἴσως διότι ἐξ ἀδαδουχῆτου γάμου προῆλθεν. Εὐρέθη ἐν τῷ κτήματι τοῦ κ. Μιχαὴλ Κακαρᾶ.

6.

ΕΠΙΚΤΗΣΙΣΑΓΑΣΙΟΥ Ἐπίκτησις Ἀγασίου
ΕΠΙΚΤΗΣΙΣΑΡΙΣΤΙΩΝΟ Ἐπίκτησις Ἀριστίωνο
ΕΓΥΝΗΑΡΙΣΤΙΩΝΚΛΕΟ ς γυνή. Ἀριστίων Κλεο-
ΒΟΥΛΟΥ βούλου.

Ἐπὶ στήλης ὁμοίας τῇ προηγουμένη ὕψους 0,44, πλ. 0,48, πᾶχ. 0,11. Καὶ αὕτη εὐρέθη ἐνθα καὶ ἡ προρρηθεῖσα.

Ἐπιγραφαὶ εὐρεθεῖσαι ἐν Βάθειαι.

1.

ΚΛΕΙΟΝΙΚΗ Κλειονίκη
ΦΙΛΙΣ[Κ]ΟΥ Φιλίσ[κ]ου

Ἐπὶ στήλης ἀποκεκρουμένης κάτωθεν ὕψ. 0,25, πλ. 0,37, πᾶχ. 0,6 καὶ τεθραυσμένης εἰς δύο τεμάχια. Εὐρέθη ἐν Παραλίᾳ Βάθειας ἐπὶ τοῦ τάφου γυναικός, ἐν ᾧ εὐρέθησαν ταινία χρυσῆ διάλιθος, δύο ζεύγη ἐνωτίων ἐχόντων ἐρωτιδεῖς, δύο περι-

δέραια χρυσᾶ, δύο σκύφοι ἀργυροὶ καὶ πληθὺς φύλλων χρυσῶν μύρτου, ἐλαίας, ἄρουρος.

2.

ΑΛΕΞΙΠΠΟΣ Ἄλεξιππος
ΑΓΝΩΝΟΣ Ἄγνωτος

Ἐπὶ στήλης στρογγύλης ἐχούσης ἄνωθεν διάζωμα, ἧς τὸ μὲν ὕψος εἶνε 1, 3, ἡ δὲ περιφέρεια 0,91. Εὐρέθη ἐνθα καὶ ἡ προηγουμένη ἐπὶ τάφου ἀνδρός, ἐν ᾧ εὐρέθησαν φύλλα χρυσᾶ.

3.

ΠΥΘΕΑΣ Πυθέας
ΑΛΕΞΙΠΠΟΥ Ἄλεξιππου

Ἐπὶ στήλης στρογγύλης ἐχούσης διάζωμα, ὕψ. δὲ 0,55 καὶ περιφέρειαν 0,62. Τὰ γράμματα ἔχουσιν ἀκρέμονας. Εὐρέθη αὕτη ἐνθα καὶ αἱ προηγούμεναι δύο ἐπὶ τάφου σεσυλημένου ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Ἡ σύλλησις ἐγένετο δι' ὁπῆς ἐπὶ τοῦ καλύμματος τοῦ τάφου ἀνοιχθείσης, ἧς τὸ μὲν μήκος ἦν 0,30, τὸ δὲ πλάτος 0,25.

4.

ΟΝΗΣΙΦΟΡΟΝ Ὀνησιφόρον
ΠΡΕΙΜΟΥ Πρέιμου

Ἐπὶ τοῦ γείσου στήλης ὕψους 0,50 πλ. 0,42, πᾶχ. 0,10. Ἐντὸς ναίσκου ἀψιδωτοῦ, οὗ ἑκατέρωθεν πρὸς τὰ ἄνω ὑπάρχουσι ῥόδακες, εἰκονίζεται νεαρὰ μορφή περιβεβλημένη ἱμάτιον, ὅφ' ὃ διειρημένη ἡ δεξιὰ συνέχει αὐτὸ παρὰ τὸν ἀριστερόν ὤμον. Καὶ ἡ στήλη αὕτη εὐρεθεῖσα ἐν Βάθειαι ἐδωρήθη κατὰ προτροπὴν ἡμῶν τῷ Μουσεῖῳ Χαλκίδος ὑπὸ τοῦ κ. Ἀριστείδου Καλλιωντζῆ.

5.

ΕΜΗΝΜΗΤΕΡΑ
ΟΥΤΗΝΤΗΘΗΝ
ΒΙΟΤΤΟΥ
ΛΛΩΝΙΛΗΤΟΙ

τὴν δεῖνα]ἐμὴν μητέρα
καὶ Βιόττου τὴν τηθὴν
Ἄρωπιᾶδης]Βιόττου
Ἄρτέμιδι Ἄπόλλωνι Λητοῖ

ΩΡΩΠΙΑΔΗΣΒΙΟΤΤΟΥΤΗΝΓΥ[ΝΑΙΚΑ
ΚΑΙΒΙΟΤΤΟΣΩΡΩΠΙΑΔΟΥΤΗΝΜ[ΗΤΕΡΑ
ΔΗΜΟΚΡΙΤΗΝΚΑΛΛΙΣΤΡ[ΑΤΟΥ
ΑΡΤΕΜΙΔΙΑΠΟΛΛΩΝΙΛΗΤΟΙ

Ἄρωπιᾶδης Βιόττου τὴν γυ[ναῖκα
καὶ Βιόττος Ἄρωπιᾶδου τὴν μ[ητέρα
Δημοκρίτην Καλλιστράτου
Ἄρτέμιδι Ἄπόλλωνι Λητοῖ

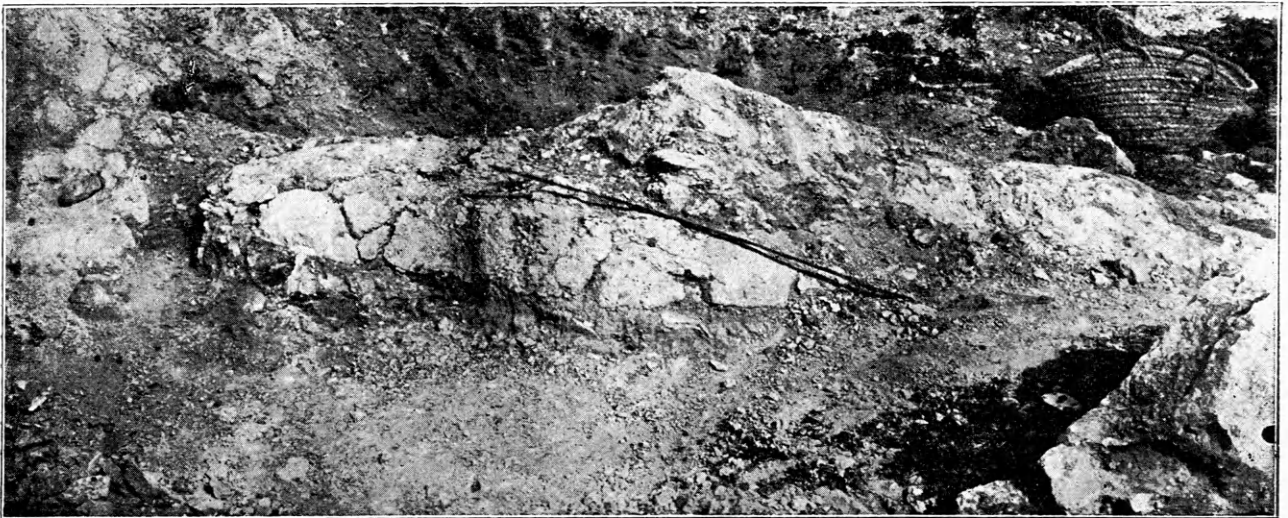
Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εὑρέθη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν Παραλίᾳ Βάθειας παρὰ τὴν θέσιν *Μάρμαρα*, εἶνε δὲ κεχαραγμένη ἐπὶ μαρμάρου, ἔχοντος μῆκος 1,25, πλάτ. 0,90 καὶ πᾶχ. 0,14 καὶ ὄντος ποτὲ βάσεως ἀνδριάντων ἀνατεθειμένων τῇ Ἀρτέμιδι, τῷ Ἀπόλλωνι καὶ τῇ Ἀητοῖ. Νῦν ὁ λίθος οὗτος χρησιμεύει ὡς ἀγία τράπεζα ἐν τῷ ἐν ἄνω Βάθειᾳ ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ὡς πᾶς τις ἐκ τοῦ ἐλλιποῦς τῆς ἐπιγραφῆς δύναται νὰ ἴδῃ, καὶ δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ὁ λίθος ὁ σωζόμενος συνείχετο ἄλλοις, οἵτινες δὲν εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε. Ἀλλὰ τίς εἶνε ὁ ναός, πρὸς ὃν τὸ ἀνάθημα τοῦτο ἐγέ-

νετο; Εἶνε ἄρα γε ὁ τῆς Ἀμαρυνθίας Ἀρτέμιδος ἢ κοινός τις ναός τῇ μητρὶ καὶ τοῖς τέκνοις ἀφιερωμένος; Ἡ ἀνασκαφή, ἣν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐποιησάμεθα ἐπὶ τοῦ μέρους, ἔνθα ἡ ἐπιγραφή αὕτη εὑρέθη, πλὴν στηθαίου τινός μεγάλου οἰκοδομήματος οὐδὲν ἄλλο ἀπεκάλυψεν. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ πρὸ χρόνων ἀπεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ παρὰ τὴν κώμην παραρρέοντος χειμάρου καὶ ἄλλα δέκα στηθαῖα, ὧν τινὰ καὶ νῦν σωζόμενα καὶ αὐτοὶ εἶδομεν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Αὐγούστου 1902

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΤΥΜΒΟΣ ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΙΝ

Εἰκὼν 1.

Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1899 ἔτους κατοπιν ῥαγδαίας τινός βροχῆς ἀπεκαλύφθη κατὰ τὴν μεσημβρινὴν κλιτὸν τῆς Ἀκροπόλεως μεταξὺ τοῦ Ἀσκληπιείου καὶ τοῦ Ὀδείου τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ τὸ κατωτέρω ἐν εἰκ. 4 ἀπεικονιζόμενον μικρὸν ἀγγεῖον, ἀφοῦ δὲ τούτου ἕνεκα ἐξητάσθη ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως, ἀπεδείχθη ὅτι ὑπῆρχεν αὐτόθι μικρὸς προϊστορικός τύμβος διαλαθῶν τοῦς ἄλλοτε ἀνασκάψαντας τὸ μέρος τοῦτο¹.

¹ Αὐτόθι εἶχεν εὑρεθῆ ἄλλοτε νεκροδόχον τι ἀγγεῖον πολὺ πα-

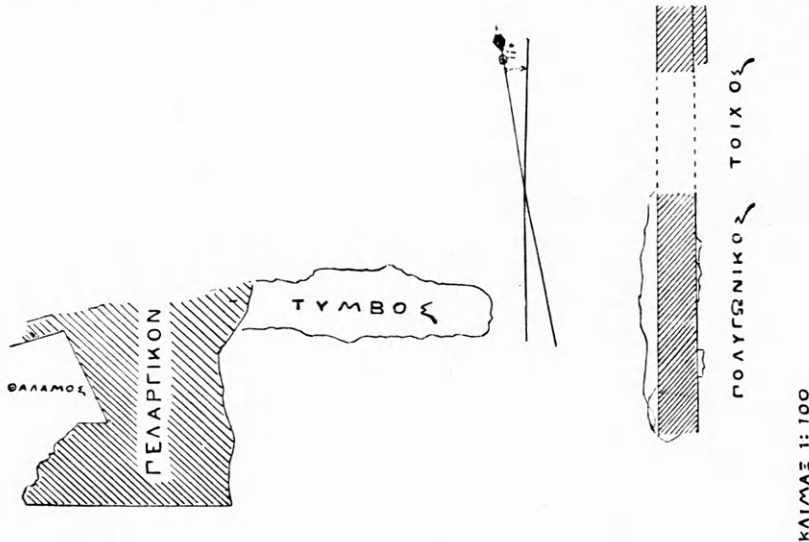
ῶ Ο τύμβος οὗτος ἔκειτο μεταξύ δύο παλαιῶν τοίχων μὴ σημειουμένων ἐν τοῖς χάρταις καὶ τοῖς σχεδίοις τοῦ τόπου τούτου, παριστᾷ δ' αὐτοῦς τὸ

λαῖον (ἴσως μυκηναϊκὸν ἢ τοῦλάχιστον σύγχρονον τοῖς γεωμετρικοῖς), τὸ ὅποιον ἀναφέρει ὁ Κουμανούδης ἐν Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχ. Ἐτ. 1876-77 σελ. 31. Ἔτερον εἶχεν εὑρεθῆ παλαιότερον ἐν τῷ Ὀδαίῳ τοῦ Ἡρώδου (Ἐφημ. Ἀρχ. 1858 σελ. 1708 ὑποσημ. πρὸς καὶ Πρακτικά 1900 σελ. 92). Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ Myres παρατήρησεν αὐτόθι στρώματα τέφρας (ashes and cinders), ἅτινα ἐνδέχεται νὰ ἀνήκον εἰς παλαιὰς ταφάς.

ἐνταῦθα δημοσιευόμενον διάγραμμα (Εἰκ. 2). Ἡ ἀνωτέρω φωτοτυπία (Εἰκ. 1) ἀπεικονίζει τὸν τύμβον ὡς ἦτο πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς.

Ἐκ τῶν τοίχων τούτων ὁ ἀνατολικὸς ἀπεικονίζεται διὰ μικρᾶς φωτοτυπίας ὑπὸ τοῦ Myres ἐν τῷ Man, ἧτοι τῷ παραρτήματι τοῦ Journal of the anthropological Institute XXXI, 1901, N° 70 (Pre-Mykenaeen Athens), ἀπέχει δὲ τὸ νότιον ἄκρον αὐτοῦ 27,85 μέτρα πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Ἀσκληπιείου ἐνφοδομημένου Ὄρου Κρήνης (Πρακτικὰ τῆς Ἀρχ. Ἔτ. 1877-1878 σχέδιον, σημεῖον P. Bulletin de corr. Hell. I, 1877 σελ. 170, Plan A. Paul Girard, L'Asklepieion d'Athènes Pl. I: R, A). Ὁ Myres, ὅστις μόνος, ὡς φαίνεται, ἔχει πραγματευθῆ περὶ τῶν αὐτῶν

προϊστορικῶν λειψάνων¹, νομίζει τὸν τοίχον τοῦτον ὡς μυκηναϊκόν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶνε τεθεμελιωμένος ἐπὶ στρώματος ἐπιχώσεως 1 μέτρον περίπου πάχους κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν δυτικὸν τοίχον, ὅστις εἶνε τεθεμελιωμένος ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βράχου, προσέτι δὲ καὶ ἕνεκα τῆς πολυγωνικῆς κατασκευῆς αὐτοῦ νομίζω ὅτι εἶνε πολὺ νεώτερος τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου, κατεσκευασμένος πιθανῶς περιτὸν Ζ' π.Χ. αἰῶνα. Ἐχει δὲ ὁ τοίχος οὗτο ὀμαλὴν πρόσοψιν μόνον πρὸς ἀνατολάς, ἐνῶ ἡ δυτικὴ πλευρὰ αὐτοῦ εἶνε ἀνώμαλος, κρυπτομένη τὸ πάλαι, ὡς φαίνεται, ἐντὸς τοῦ ἐδάφους. Ὁ ἕτερος τοίχος, ὁ δυτικὸς, εἶνε κατεσκευασμένος διὰ λίθων ἀργῶν καὶ πολὺ μεγαλύτερων τῶν τοῦ ἀνατολικοῦ, φαίνεται δὲ ὅτι ἀποτελεῖ γωνίαν τινὰ τοῦ προϊστορικοῦ ὀχυρωματικοῦ

Εἰκὼν 2.

τείχους τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς νοτίας κλιτύος αὐτῆς, ἧτοι τοῦ Πελαργικοῦ. Ἐσῶθεν τοῦ λειψάνου τούτου τοῦ τείχους σώζεται σαφῶς διακρινόμενος στενὸς τετράπλευρος θάλαμος ἄδηλου μήκους, σχηματιζόμενος ἐκ τῶν δύο μεγάλων τοίχων τῶν ἀποτελούντων τὴν γωνίαν τοῦ τείχους καὶ ἐκ τρίτου τοιχαρίου παραλλήλου πρὸς τὴν κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως, πιθανῶς δὲ ὁ θάλαμος οὗτος εἶνε κτίσμα ὅμοιον πρὸς τὰς γνωστὰς ἐν τῷ πάχει τοῦ τείχους τῆς Τίρυνθος σύριγγας (Galleries)¹. Ὁ ἀνατολικὸς λοιπὸν τοίχος ἔκειτο ἔξω τοῦ Πελαργικοῦ, ἄδηλον πρὸς τίνα σκοπὸν κατασκευασθεῖς.

¹ Schliemann, Tirynthe, pl. I-III.

Ὁ τύμβος ἦτο ἐπιμήκης καὶ μικρὸς ἔχων ὕψος 0,60, ἀπεικονίζεται δὲ ἐν τῇ ἀνωτέρω φωτοτυπικῇ εἰκόνι 1. Ἡ ἐπιτεθειμένη ράβδος ἔχουσα μῆκος 1 μέτρον καὶ ἡ παρακειμένη σπυρίς (ζεμπίλι) δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ἐκτίμησιν τοῦ μεγέθους αὐτοῦ. Ἐκ τῆς προηγουμένως ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐνεργηθείσης αὐ-

¹ Τὸ ἄρθρον τοῦ Myres καίπερ ἐν ἔτει 1901 δημοσιευθὲν φαίνεται ὅτι ἔχει γραφῆ ἔτη τινα πρὸ τῆς ἡμετέρας ἀνασκαφῆς, διότι τὸ ὑποκάτω τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου στρώμα χύματος, ἵνα μὴ ἀφανισθῆ ὑπὸ τῶν βροχῶν, περιεβλήθη φροντίδι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἤδη πρὸ τῆς ἡμετέρας ἀνασκαφῆς διὰ τοιχαρίου ἐκ Ξηρολιθίας, ἐνῶ ὁ Myres ἀναφέρει αὐτὸ ὡς γυμνόν. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ὁ Dörpfeld ἐν ἐπιτοπίῳ προφορικῇ διδασκαλίᾳ πολλάκις διελάθε περὶ τῶν αὐτῶν προϊστορικῶν ἐρεπιῶν, φρονῶν καὶ αὐτὸς ὅτι τινὰ ἀνήκουσιν εἰς τὸ Πελαργικόν.

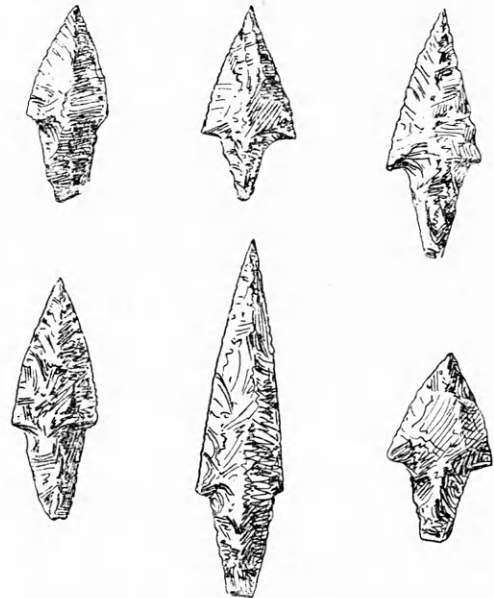
τόθι ανασκαφῆς ὁ τύμβος φαίνεται ὅτι δὲν ὑπέστη σπουδαίαν βλάβην, καίτοι τοῦτο διὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ ἀσφαλῶς. Διέλαθε δὲ τότε τοὺς ανασκάψαντας, ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν σωμάτων τῶν νεκρῶν δὲν εἶχεν ἐπιτεθῆ ξηρὰ γῆ, ἀλλὰ πηλὸς ἀργιλώδης, ὅστις ἀποσκληρυνθεὶς ἐφαίνετο ὁμοιότατος πρὸς τὸ φυσικὸν σχιστολιθικὸν ἔδαφος τοῦ τόπου.

Τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ τύμβου ἀπέχεν ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου 2 μ. περίπου· πρὸς δυσμὰς ἔμως ἢ τέφρα καὶ οἱ ἀνθρακες τῶν πυρῶν ἐφθανον μέχρις αὐτοῦ τοῦ τείχους καὶ εἶχον εἰσχωρήσει καὶ μεταξὺ τῶν λίθων αὐτοῦ, ὥστε ἦτο φανερόν ὅτι ἢ τέφρα καὶ οἱ ἀνθρακες εἶχον διαταραχθῆ ὅτε ᾠκοδομεῖτο τὸ τεῖχος. Εἰς μικρὰν ἔμωσ ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ τείχους ὑπῆρχεν ἀλλὰ τις πλήρης γῆς μελαίνης μετὰ ὀλίγων ἀνθράκων καὶ τέφρας, ἣτις διέκοπτε τὴν συνέχειαν τοῦ ἐπὶ τῶν νεκρῶν τεθειμένου στρώματος πηλοῦ. Ἐνεκα τῆς αὐλακος λοιπὸν ταύτης, ἣτις διακρίνεται καὶ ἐν τῇ φωτοτυπικῇ εἰκόνι, δὲν ἐφάνη σαφῶς ἂν ἦτο εἰς μόνος τύμβος ἐκτεινόμενος μέχρι τοῦ Πελαργικοῦ ἢ δύο χωριζόμενοι διὰ τῆς αὐλακος. Ἐπειδὴ ἔμωσ ὑποκάτω τῆς πληρούσης τὴν αὐλακα μελαίνης γῆς ἔκειντο τὰ ὀστᾶ ἐνός τῶν τεθαμμένων νεκρῶν, καὶ ἐπειδὴ ἀμφότεραι αἱ πλευραὶ τῆς αὐλακος (ὡς φαίνεται καὶ ἐν τῇ εἰκόνι) εἶχον κλίσιν λίαν ἀπότομον, πιστεύω ὅτι εἰς μόνος τύμβος ὑπῆρχεν, ἐκτεινόμενος μέχρι τοῦ τείχους καὶ ἐπομένως ἔχων μῆκος πλεόν τῶν 3 μέτρων, ἢ δὲ ἀλλὰξ ἐσχάφῃ εἴτε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὡς βόθρος πρὸς ἔγχυσιν χοῶν, εἴτε ἐσχάτως κατὰ τὴν ανασκαφὴν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Τούτων οὕτως ἐχόντων ὁ τύμβος ἀποδεικνύεται παλαιότερος τοῦ Πελαργικοῦ, ὡς καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ εὑρεθέντα.

Οἱ νεκροὶ ἦσαν τεθαμμένοι εἰς δύο στρώματα, ὧν τὸ κατώτερον ἔκειτο ἐπ' αὐτοῦ τοῦ παρθένου ἐδάφους. Εὑρέθησαν δὲ ἐν μὲν τῷ κατωτέρῳ στρώματι δύο νεκροί, ἐν δὲ τῷ ἀνωτέρῳ τοῦλάχιστον τέσσαρες, διότι ἐφάνησαν τέσσαρα κρανία¹. Τὰ ὀστᾶ

¹ Ὁ ἰατρός κ. Κλων Στέφανος ἐπιμελητὴς τοῦ Ἀνθρωπολογικοῦ Μουσείου, ὅστις παρέστη καὶ κατὰ τὴν ανασκαφὴν, ἐξετάσας κατόπιν καὶ κατατάξας τὰ ὀστᾶ μοι εἶπεν ὅτι πάντα ἀνήκουσιν εἰς τέσσαρας ἐν ὄλῳ νεκρούς. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὀστᾶ ἦσαν τοσοῦτον ἐφθαρμένα, ὥστε ἀπερίθροντο ὀλοσχερῶς ἀποσπώμενα ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπειδὴ τὸν

ἦσαν ἀκαυστα, εἰς δ' ἐκ τῶν νεκρῶν ἦτο φανερόν ὅτι εἶχε ταφῆ συνεσταλμένος κατὰ τὸν ἐν ταῖς Κυκλάσι καὶ ἐν Ἐλευσίनि παρατηρηθέντα τρόπον¹. Τῶν ἄλλων νεκρῶν ἡ θέσις δὲν ἐφαίνετο σαφῶς ἔνεκα φθορᾶς τῶν ὀστῶν, ἀλλ' ἦτο φανερόν ὅτι καὶ αὐτοὶ δὲν εἶχον ταφῆ ὑπτιοί. Ὑπεράνω τῶν νεκρῶν τοῦ κατωτέρου στρώματος ἐπέκειτο στρώμα ἔχον πάχος παλάμης, συνιστάμενον δὲ ἐξ ὀλίγης γῆς ἀναμίχτου μετὰ τέφρας καὶ ἀνθράκων. Ἐπὶ τοῦ στρώματος τούτου ἔκειντο οἱ νεκροὶ τοῦ ἀνωτέρου στρώματος, ἐπ' αὐτῶν δὲ πάλιν ὑπῆρχεν ἕτερον ἔμοιον στρώμα τέφρας καὶ ἀνθράκων. Τὰ δύο ταῦτα στρώματα τῆς τέφρας ἦσαν βεβαίως πυραὶ ἐναγισμάτων, οἵαι παρατηρήθησαν καὶ ἐν Ἐλευσίनि ἐν τάφοις μετὰ

Εἰκὼν 3.

γεωμετρικῶν ἀγγείων². Οἱ νεκροὶ τοῦ ἀνωτέρου στρώματος φαίνεται ὅτι ἐτάφησαν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ μετὰ τὴν ταφὴν τῶν ἐν τῷ κατωτέρῳ στρώματι, ἴσως δὲ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Ἡ ταυτόχρονος δὲ ταφὴ τοσοῦτων νεκρῶν ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ τύμβῳ δηλοῖ πιθανῶς ὅτι ἀπέθανον ἐν ἐκτάκτῳ τινὶ συμφορᾷ, ἦτοι ἐν μάχῃ ἢ ἐν λοιμῷ. Ὅθεν

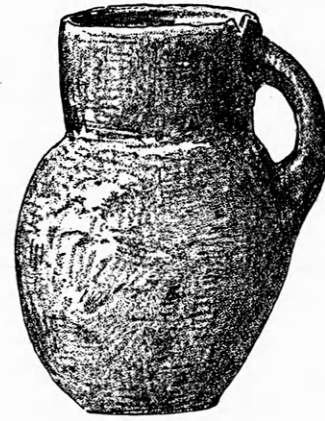
ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν ἐξήτασα μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἐσημείωσα παρεθῶς, ἔχω πεποιθῆσιν ὅτι ὀρθῶς ἔχουσι τὰ ἀνωτέρω γεγραμμένα.

¹ Ἴδε Ἐφημ. Ἀρχ. 1899 σελ. 88 (παρένθ. πίν.). 1898 σελ. 96 ἐξ. καὶ σελ. 147.

² Ἐφημ. Ἀρχ. 1898 σελ. 89. Ὁμοίως πυρὰς παρατήρησεν ὁ Körte ἐν Φρυγικαῖς τάφοις (Ἴδε Kretschmer, Einleitung in die Gesch. der griech. Sprache σελ. 174 ἐξ.).

καὶ αἱ εὐρεθεῖσαι αἰχμαὶ βελῶν ἴσως δὲν εἶχον τεθῆ ὡς κτερίσματα, ἀλλ' ἦσαν ἐμπεπηγμένα ἐν τὸς τοῦ σώματος τῶν νεκρῶν. Εὐρέθησαν δὲ ὀκτώ ἐν ὄλῳ αἰχμαὶ βελῶν ἐξ ὄψιανου λίθου, ὧν αἱ καλύτεραι ἀπεικονίζονται ἐν εἰκ. 3 εἰς τὸ πραγματικὸν μέγεθος αὐτῶν· ἅπασαι δὲ ὑπῆρχον ὁμοῦ μετὰ τῶν ὀστῶν τῶν δύο μεσαίων νεκρῶν τοῦ ἀνωτέρου στρώματος. Μετ' αὐτῶν εὐρέθησαν καὶ δύο μικρὰ τεμάχια ὀστείνης περόνης καὶ τρεῖς λεπίδες ἐξ ὄψιανου λίθου. Ἄγγειον εὐρέθη μόνον ἐν κείμενον κατὰ τὸ πρὸς δυσμὰς ἄκρον τοῦ τύμβου, ἦτοι ἡ ἐνταῦθα ἀπεικονιζομένη μικρὰ ἀγάνωτος χειροποίητος λάγυρος, ὁμοιάζουσα πρὸς τὸ ἐν Ἐφῆμ. Ἄρχ. 1898 σελ. 71 εἰκ. 12 ἄγγειον τῆς Ἐλευσινιακῆς νεκροπόλεως. Τὴν θέσιν τῆς λαγύρου ταύτης ἐν τῷ τύμβῳ δεικνύουσιν τὰ ἐν τῇ φωτοτυπικῇ εἰκόνι παρατεθειμένα βέλη. Ἐκειτο ἐντὸς τοῦ ἐπικειμένου ὑπεράνω τῶν νεκρῶν πηλοῦ, φαίνεται δὲ ὅτι δὲν εἶχεν ἐντεθῆ ὡς κτερίσμα νεκροῦ τινος, ἀλλ' ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν τελετὴν τῆς ταφῆς. Εὐρέθησαν προσέτι ἐν τῷ τύμβῳ καὶ τινὰ ὄστρακα ἄλλων ἀγγείων, ἅτινα πιθανῶς προὔπηρχον αὐτόθι πρὸ τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν. Ἐκ τούτων δύο φέρουσι καστανόχρουν ἐπιχρίσμα ἐστιλδωμένον διὰ

τριβῆς· ἐννέα εἶνε ἐκ τῶν λεγομένων *λυδικῶν*, τὰ μὲν ἐξ ὀλομέλανος πηλοῦ, τὰ δὲ ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ μετὰ μέλανος ἐπιχρίσματος· τέσσαρα φέρουσιν ἐρυθρὰν βαφήν, τὰ μὲν ὀλόβαφα τὰ δὲ φέροντα κοσμήματα γραμμικά· τέλος δὲ ἕτερα δύο ὄστρακα εἶνε ἀγάνωτα. Ἄπαντα τὰ ὄστρακα ταῦτα φαίνον-

Εἰκὼν 4 (1:2).

ται πεποιημένα ἄνευ τροχοῦ. Πλὴν τούτων εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ τύμβου καὶ τινὰ ὄστᾶ ζῶων, ἐν οἷς καὶ ὀδοὺς προβάτου, ἀλλ' εἶνε ἄδηλον ἂν προήρχοντο ἐκ περιδείπνου ἢ παρενέπεσον κατὰ τύχη ἐντὸς τοῦ τύμβου. ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΣΚΙΑΣ

ΠΥΞΙΣ ΕΞ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

(Πίν. 5-6)

Τὸ ἐν τῷ Πίν. 5-6 εἰκονιζόμενον ἄγγειον, κατὰ πιστὴν ἀπεικόνισιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ζωγράφου κ. Gilliéron, εὐρέθη ἐν Ἐρετρίᾳ κατὰ τὸ 1892 (Δελτίον ἄρχ. 1892 σ. 87) καὶ ἀνήκει εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἀγγείων τοῦ Ἐθν. ἡμῶν Μουσείου ὑπ' ἀρθ. 1635 (Πρὸς. καὶ Catalogue d. vas. peints du Musée Nat. d'Athènes par Collignon-Couve ἀρθ. 1962). Τὸ ἄγγειον ἔχει τὸ κομψὸν σύνθημα σχῆμα «πυξίδος τριποδικῆς» μετὰ καλύμματος, ἐφ' οὗ ἕτερα, μικροτέρα, πυξίς. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου ἅπασα, πλὴν τῆς τῶν ποδῶν, φέρει γραφὰς ἐρυθρομόρφους ἢ ἀκριβέστερον πολυχρούς, διότι πλείονα τοῦ ἐνὸς χρώματος ἐχρησιμοποίησαν

ἰδίως ἐν τῇ κυρίᾳ εἰκόνι τοῦ σκεύους. Αἱ ἐπὶ τοῦ καλύμματος καὶ τῆς μικροτέρας πυξίδος γραφαί, ἐπιπολαίως ὄλως εἰργασμένα οὔσαι καὶ ἀπεικονίζουσαι συνηθεστάτας «καλλωπισμοῦ σκηναῖς» δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ. Λόγος θὰ γίνῃ μόνον περὶ τῆς κυρίας παραστάσεως τῆς περιθεούσης τὸν κυλινδρὸν κορμὸν τοῦ σκεύους, ἥτις ἀπεικονίζει μυθολογικὴν σκηναίαν τὸ πρῶτον ἤδη ἀπαντῶσαν ἐπὶ ἀρχαίου μνημείου¹· δὲν εἶνε

¹ Πάντα τὰ δημοσιευθέντα μέχρι τοῦδε καὶ γνωστὰ ἡμῖν μνημεῖα τὰ ἐρμηνευθέντα ὡς εἰκονίζοντα τὴν Λητώ ὠδίνουσαν, ἢ πρὸ μικροῦ τεκοῦσαν ὡς λχ. τὸ ἐκ Μυκόνου ἀγάλμα (Monumenti d. Instituto I, 44. Πρὸς. Welcker, Klein. Schrift. III σ. 188 Πιν. I.). Τὸ ἐκ Ἐφῆμ.

τουλάχιστον γνωστή εἰς ἡμᾶς ἄλλη παράστασις, εἴτε ἐπὶ ἀγγείου εἴτε ἐπὶ ἀναγλύφου τινος ἀπεικονίζουσα τὴν ἐν τῷ ἐρετρικῷ τούτῳ ἀγγεῖῳ εἰκονιζομένην. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον κυρίως ἐθεωρήσαμεν ἀξίαν τοῦ κόπου τὴν δημοσίευσιν τῆς εἰκόνης ταύτης, τῆς ὁποίας ἄλλως ἢ τεχνοτροπία οὐδὲν παρουσιάζει τὸ ἐξαιρετικόν. Αἱ γραφαὶ τοῦ ἀγγείου, μὴδὲ τῆς κυρίας εἰκόνης ἐξαιρετικῆς, εἶνε χειρωνακτικῶς εἰργασμένοι, προδίδουσαι οὐχὶ ἐπιμέλειαν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν οὐδὲ φροντίδα πολλήν περὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν λεπτομερειῶν. Τούναντίον δὲ ἡ σύνθεσις τῆς κυρίας εἰκόνης εἶνε σχετικῶς καλῆ, παρέχουσα ἀφορμὴν εἰς τὴν εἰκασίαν ὅτι ὁ ἀγγειογράφος τοῦ ἡμετέρου σκεύους ἀντέγραφε ἴσως πρότυπον καλοῦ τεχνίτου. Ἰδίᾳ τὸ σύμπλεγμα τῶν τριῶν θεαινῶν μετὰ τοῦ φοίνικος, τὸ ἀποτελοῦν τὸ κύριον σημεῖον οὕτως εἰπεῖν τῆς ὅλης εἰκόνης, εἶνε, παρ' ὅλας τὰς τεχνικὰς αὐτοῦ ἀτελείας, λίαν παραστατικόν· νοεῖ δὲ τις εὐχερῶς, ἅμα τῇ ὄψει αὐτοῦ, τὴν ἰδέαν τῆς παραστάσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐρμηνεία τῆς εἰκόνης ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς δὲν παρέχει οὐδεμίαν δυσχέρειαν. Πρόκειται προφανῶς περὶ τοῦ μύθου τῆς λοχείας τῆς Λητοῦς ἐν Δῆλῳ, περὶ τῆς ὁποίας, ὡς γνωστὸν, διαλαμβάνει κυρίως ὁ Ὀμ. ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα Δῆλιον (στιχ. 90 καὶ ἐξ.) καὶ ἄλλαι πηγαὶ μεταγενεστέρων ποιητῶν καὶ μυθογράφων διαπραγματευθέντων τὸν μῦθον ὑπὸ διαφόρους παραλλαγὰς· διότι καὶ ὁ Καλλίμαχος αὐτὸς μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων, εἰς τὸν περιωθέντα ὕμνον αὐτοῦ εἰς Δῆλον, δὲν παρακολουθεῖ πιστῶς τὸν Ὀμηρικὸν ὕμνον, ἀλλὰ τροποποιεῖ αὐτὸν σύμφωνα πρὸς τὰς ἐπικρατούσας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἰδέας περὶ τοῦ μύθου.

Δὲν θὰ παρακολουθήσωμεν ἐνταῦθα τὴν ἐξελίξιν τοῦ μύθου, οὔτε τὰς διαφόρους αὐτοῦ παραλλαγὰς, ἀλλὰ θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸν Ὀμηρικὸν ὕμνον, ὅστις ὑπῆρξεν, ἴσως, ἡ ἀπωτέρω πηγὴ τῆς ἐμπνεύσεως τοῦ ζωγράφου τῆς εἰκόνης ἡμῶν. Κατὰ τὸν Ὀμηρικὸν λοιπὸν ὕμνον τοῦτον, ἡ Λητώ, ἀφοῦ περιεπλανήθη εἰς διαφόρους χώρας καὶ νήσους ζη-

μης σαρκοφάγου τεμάχιον Πρβ. C. Robert, Die ant. Sarkofrel., T. III Π. VII ἀρθ. 33. Ἡ ὑπὸ Graeven (Mon. Piot Tom. 6 σ. 157 καὶ ἐξ. Πιν. 15) δημοσιευθεῖσα ὀστεινὴ πυξίς καὶ ἄλλα, ἣ οὐδόλως εἰκονίζουσι τὴν Λητῶ (Πρβλ. Marx, Auth. Mitth. 1885 σ. 187) ἣ εἰκονίζουσι ὅλως διάφορον τοῦ μύθου περίοδον.

τοῦσα μάρτην ἄσυλον διὰ τὴν λοχείαν τῆς, ἔφθασε τέλος εἰς τὴν νῆσον Ῥήνειαν, ἐξ ἧς ἀπέστειλε μήνυμα παρακλητικόν εἰς Δῆλον, ζητοῦσα ἐκεῖ ἄσυλον. Παρεχωρήθη δὲ τοῦτο μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς Λητοῦς ὅτι μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ μέλλοντος θεοῦ¹ (τοῦ Ἀπόλλωνος) θὰ ἰδρυθῆ γὰρ καὶ μαντεῖον ἐν Δῆλῳ. Ἐννέα ἡμέρας καὶ ἑννέα νύκτας διήρκεσαν αἱ ὠδίνες τοῦ τοκετοῦ. Ἄπασαι αἱ θεαί, ἐξαιρέσει τῆς Ἥρας, παρίσταντο βοηθητικά, «Διώνη τε Ῥεῖη τε Ἰχναίη τε Θέμις καὶ ἀγάστονος Ἄμφιτρίτη, ἄλλαι τε ἀθάνατοι, νόσφιν λευκωλένου Ἥρης». Ἄλλ' ἡ πασῶν εἰς τὴν περίστασιν χρησιμωτέρα, ἡ Εἰλειθυία, παρέμενε ἐν Ὀλύμπῳ, ἀγνοοῦσα τὰ διατρέχοντα, ἅπερ ἀπέκρυπτεν αὐτῇ ἡ ἀντίζηλος θεά, ἡ Ἥρα. Αἱ ἐν Δῆλῳ ὅμως παραμένουσαι θεαὶ ἀπέστειλαν τὴν Ἰριδα εἰς Ὀλυμπον, παρὰ τῇ Εἰλειθυίᾳ, ὑποσχόμεναι αὐτῇ δῶρον πολῦτιμον («μέγαν ὄρμον χρύσειον . . . ἐννεάπηχυν») ἐὰν κατήρχετο. Τούτου ἐπιτευχθέντος ἡ Λητῶ ἔτεκε παραχρῆμα, συγκαθημένη εἰς τὰ γόνατα ἐπὶ τοῦ λειμῶνος² καὶ κρατοῦσα διὰ τῆς χειρὸς τὸν Φοίνικα³. Τὴν σκηνὴν τὴν πρὸ τοῦ τοκετοῦ, τὴν ὀδυνηρὰν περίοδον τῶν ὠδίνων ἀπεικονίζει ἡ Ἐρετρικὴ αὕτη πυξίς, ἀποδίδουσα ἂν οὐχὶ πιστῶς ἐν ταῖς λεπτομερείαις, σαφῶς οὐχ ἤττον ἐν τῷ συνόλω τὴν περιγραφὴν τοῦ Ὀμηρικοῦ ὕμνου, τὴν ἀναφερομένην εἰς τὸν τοκετὸν τῆς Λητοῦς· διότι ἐκτὸς τῆς λεπτομερείας καθ' ἣν ἡ Λητῶ δὲν κάθηται ἐπὶ «μαιωτικῷ» ἢ λοχείου δίφρου, ὡς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ εἰκόνι, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ λειμῶνος ἐρειδομένη ἐπὶ τῶν γονάτων⁴, κατὰ τὰ ἄλλα ἢ εἰκὼν τοῦ ἀγγείου ἡμῶν εἶνε σύμφωνος πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Ὀμ. ὕμνου.

Οὕτω δὲ βλέπομεν ἐν τῇ εἰκόνι τὴν Λητῶν λυσίκομον⁵ καὶ περιαλγῆ καθημένην ἐπὶ τοῦ δίφρου καὶ

¹ Διότι ὡς γνωστὸν ἐν τῷ Ὀμ. ὕμνῳ μόνον περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ θεοῦ τούτου πρόκειται οὐχὶ καὶ περὶ τῆς Ἀρτέμιδος.

² Πρβ. Ὀμ. Ὑμν. στίχ. 115 καὶ ἐξ. «ἄμφι δὲ φοίνικι βάλει πήχεα, γούνα δ' ἔρεισε λειμῶνι μαλακῷ».

³ Πρβ. καὶ Θεογν. 5. 929. Καλλιμ. εἰς Δῆλ. 209. Παρ' ἄλλοις ἀναφέρεται Ἐλαία ἀντὶ Φοίνικος. Αἰλ. Π. I. 5. 4. Ὑγ. Μυθ. 140. Παρ' Εὐριπίδῃ ποῦ μὲν φέρεται δάφνη: Ἐκατ. 458 ποῦ δὲ Φοίνιξ. Ἰων. 919 καὶ ποῦ Ἐλαία. Ἰφ. ἐν Ταυρ. 1102.

⁴ Ὡς πρὸς τὴν παρ' ἀρχαίοις συνήθειαν ταύτην Πρβ. Welcker: Kl. Schirf. III. σ. 187 καὶ Marx ἐνθ. ἀν. σ. 187 καὶ ἐξ. Siebold, Gesch. d. Geburtshülfe I. σ. 30.

⁵ Πρβ. καὶ τὸ ἐκ Μυκόνου ἄγαλμα Monum. ἐνθ. ἀν. καὶ Marx. ἐνθ. ἀν.

περιπτυσσομένην τὸν φοίνικα στίλβοντα ἐν χρυσοῦ, ὅπως ἴσως, ἐκτὸς τοῦ κοσμηματικοῦ λόγου, συμβολίζῃ καὶ τὴν μέλλουσαν γέννησιν τοῦ θεοῦ τοῦ Φωτός, τοῦ χρυσιζόντος ἐπίσης. Ἡ θεὰ εἶνε ἐνδεδυμένη ποδῆρη χιτῶνα ἐρυθροῦ χρώματος (τοῦ πηλοῦ) καὶ φέρει ἐπὶ τοῦ ἄνω τοῦ σώματος λευκὸν ἐπενδύτην· ἐπὶ τῶν γοτᾶτων εἶνε ἐρριμμένον ἱμάτιον πρασίνου χρώματος¹. Κάθηται δὲ ἐπὶ σκίμποδος τριποδικοῦ, καταλλήλου εἰς τὴν θέσιν, εἰς ἣν ἡ θεὰ εἰκονίζεται εὐρισκομένη. Ὅπισθεν ταύτης εὐρίσκονται δύο μορφαὶ γυναικεῖαι, προφανῶς βοηθητικαὶ τῇ θεᾷ· ἴστανται ὄρθιαι καὶ ἡ ἑτέρα τούτων, ἡ πλησιέστερον τῇ Λητοῖ, ὑποβαστάζει ταύτην διὰ τῶν χειρῶν, ἡ δ' ὀπισθεν ταύτης, κρατοῦσα ἐπίσης διὰ τῶν χειρῶν τὴν παρὰ τῇ Λητοῖ ἴσταμένην, ἀτενίζει μετὰ προσοχῆς εἰς τὴν ὠδίνουσαν θεάν. Τίνες αἱ δύο αὗται γυναικεῖαι μορφαὶ δὲν εἶνε δύσκολον νὰ ἐρμηνευθῇ. Ἡ μία τούτων πάντως εἶνε ἡ Εἰλειθια, ἡ μετακληθεῖσα ἐκ τοῦ Ὀλύμπου θεὰ, καὶ ἡ ἄλλη ἡ Ἄρτεμις ἢ κατὰ τὴν παράδοσιν², παρισταμένη εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπίθετον «λοχεῖα» ἢ λυσιζωνος ὅπερ ἀπεδόθη αὐτῇ. Ἀλλὰ τίς τῶν δύο τούτων θεαινῶν ἡ Εἰλειθια καὶ τίς ἡ Ἄρτεμις; Ὁ ζωγράφος διὰ τῆς ὁμοιοειδοῦς σχεδὸν ἀμφιέσεως τῶν δύο μορφῶν δὲν ἠθέλησε νὰ διακρίνη ταύτας ἐμφαντικῶς καὶ περιορίσθῃ ἀπλῶς εἰς τὴν διαφορὰν τῆς διατάξεως τῆς κόμης, διαφορὰν ἐν τούτοις οὐσιώδη, διότι δὲν πιστεύομεν ποτὲ ὅτι προκειμένου νὰ ἀπεικονίσῃ ἀρχαῖος τις τεχνίτης τὴν Ἄρτεμιν μετ' ἄλλης οἰασδῆποτε θεᾶς ἠθέλε ἀπεικονίσῃ ταύτην μὲν φέρουσαν τὴν κόμην διατεταγμένην εἰς πλοκάμους ἐπὶ τῶν ὤμων πίπτοντας, ἐκείνην δὲ φέρουσαν τὸν νεανικὸν κεκρῦφαλον. Πάντως ὁ ζωγράφος ἐφαντάσθη καὶ παρέστησεν ὡς Ἄρτεμιν τὴν πλησιέστερον εὐρισκομένην τῇ ὠδίνουσῃ μητρὶ αὐτῆς, τὴν Εἰλειθιαν δὲ σπεύδουσαν νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας της, ἐὰν παρίστατο πρὸς τοῦτο ἀνάγκη· ἄλλως δέ, ὡς εἵπομεν, κατὰ τὴν μεταγενεστέραν ἐκδοχὴν τοῦ μύθου ἡ Ἄρτεμις εἶδε τὸ φῶς μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς γεννή-

σεως τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἠδύνατο νὰ παραστῇ ἡδὴ εἰς τὸν τοκετὸν τῆς μητρὸς αὐτῆς (Roschers. Lex. σελ. 578). Ἐναντι τῆς Λητοῦς καὶ παρὰ τὸν Φοίνικα ἴστανται ἡ Ἀθηνᾶ ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς ἀντιγῶς τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀσπίδος, εἰς ἣν εἰκονίζεται παραδόξως πρόσωπον ἀνδρικὸν γενειοφόρον. Ἡ θεὰ κρατεῖ τὸ δόρυ διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἀτενίζει μετὰ προσοχῆς εἰς τὴν ἐν ὠδῆσιν εὐρισκομένην θεάν. Ἡ παρουσία ἐν τῇ εἰκόνι ἡμῶν τῆς Ἀθηνᾶς, καίτοι μὴ μνημονευομένης ῥητῶς ἐν τῷ Ὄμ. Ὑμνῳ, ἐξηγεῖται ὡς ἐκ τῆς παραδόσεως ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ ὠδήγησεν ἐξ Ἀττικῆς εἰς Δῆλον τὴν Λητῶν (Ὑπερείδης Δηλιακὸς ἀπόσπ. 70 (Blass) — Ἀριστέιδης, 1 σ. 26, 157 καὶ Σχολ.). Ἡ Ἀθηνᾶ ἄλλως τε παρίσταται καὶ ἐν ἄλλοις μνημείοις σχετικοῖς πρὸς τὸν μῦθον (Πρβ. Arch. Zeit. 1869 Πιν. 16, Robert, die Antiken Sarkophagreliefs T. III. Πιν. VI-VII). Ὅτι δὲ παρίσταται οὕτως ἐμφαντικῶς ἡ θεὰ αὕτη ἐν τῇ ὑπὸ ἐξέτασιν εἰκόνι καὶ λαμβάνει, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἐν τῷ κεντρικῷ συμπλέγματι, μέρος πρωταγωνιστρίας οὕτως εἰπεῖν, δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ τεχνίτης τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου ἢ ὁ ζωγράφος ὁ συνθέσας τὸ πρωτότυπον τῆς ἡμετέρας εἰκόνος ἦτο Ἀθηναῖος καὶ ἐκολάκευεν οὕτω τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατριωτισμὸν ἐξαίρων τὴν προστασίαν ἣν ἐπὶ τῆς Δήλου ἐξήσκει ἡ πολιοῦχος θεὰ μετὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων¹.

Τῶν δύο ἄλλων συμπλεγμάτων ἐκατέρωθεν τῆς κυρίας εἰκόνος, τὸ μὲν εἰκονίζει τὴν Ἀφροδίτην, μὴ ῥητῶς μνημονευομένην ἐν τῷ Ὄμ. Ὑμνῳ, ἀλλὰ δεδηλωμένην διὰ τῆς παρουσίας τοῦ ἔρωτος, καθημένην ἐπὶ πολυτελοῦς ἑδρας καὶ κρατοῦσαν ἐπὶ τῶν γονάτων τὸν χρυσοπτέρυγον αὐτῆς παῖδα, τὸ δὲ ἑτέραν θεάν, τὴν Ἀμφιτρίτην πιθανῶς, ἢ ἄλλην τινὰ τῶν παρευρισκομένων θεαινῶν, καθημένην ἐπὶ ὁμοίας ἑδρας, ἀνέχουσαν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ ἱμάτιον. Ὅπισθεν ἐκατέρας τῶν δύο τούτων καθημένων θεαινῶν ἴστανται δύο γυναικεῖαι μορφαί, τὰς ὁποίας δύσκολον εἶνε νὰ ὀνομάσωμεν, διότι καὶ αὐτὸς ὁ ποιήσας αὐτὰς ζωγράφος ἢ ὁ ἀγγειογράφος τῆς πυξίδος ἡμῶν δὲν προὔτιθετο νὰ ὀρίσῃ ἐπακριβῶς, ἀφ' οὗ δὲν διακρίνει ταύτας οὔτε διαφορὰ ἐνδυμασίας, οὔτε σύμβολόν τι ἰδιαίτερον. Εἶχεν ἀνάγκην

¹ Τὸ ἱμάτιον τοῦτο ὁμοιόχρονον φέρουσι καὶ αἱ τρεῖς καθήμεναι θεαὶ χάριν συμμετρίας. Ἐν τῇ εἰκόνι ἡμῶν παρελείφθη τοῦτο, ἐξ ἀδελφίας, εἰς τὴν τρίτην μορφήν, ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου ὅμως ἀμυδρῶς διακρίνεται.

² Πρβ. Ἀπολλόδορος 1. 4. 1.

¹ Πρβ. καὶ Roschers Lex. ἀρθ. Leto σ. 1963.

δύο μορφῶν πρὸς συμμετρικὴν οἰκονομίαν τῆς εἰκό-
νος καὶ ἔγραψε ταύτας ἀδιαφόρως. Ἐὰν ὅμως θεω-
ρηθῆ ἑπάναγκες νὰ ὀρισθῆ καὶ αὕτη ἡ λεπτομέ-
ρεια, δὲν εἶνε δύσκολον ν' ἀναζητηθῶσιν αἱ μορ-
φαὶ αὗται μεταξὺ τῶν θεαινῶν, τῶν μνημονευόμε-
νων ἐν τῷ Ὁμ. Ὑμῶν ἢ μεταξὺ τῶν τοπικῶν θεο-
τήτων καὶ Νυμφῶν, ὡς ἔπραξεν ὁ *Graeven* κατὰ
τὴν ἐρμηνείαν τοῦ προμνημονευθέντος μνημείου
(Πρόβλ. Mon. Piot ἐνθ. ἀν. σ. 169).

Ἐν τέλει ἂς εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ τό-
που τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀγγείου. Ὡς ἀνωτέρω
ἐλέγχθη τὸ ἀγγεῖον εὑρέθη ἐν Ἐρετρίᾳ, ἀλλὰ τὸ
γεγονὸς τοῦτο δὲν εἶνε βεβαίως καὶ ἀπόδειξις τοῦ
ὅτι τοῦτο κατασκευάσθη ἐκεῖ, διότι θεωρεῖται ὡς
βέβαιον ὅτι τὰ τοῦ εἴδους τούτου πολυτελεῖ ἀγγεῖα

δὲν κατασκευάζοντο ἐν Ἐρετρίᾳ ἀλλ' ἐν Ἀττικῇ,
ὁπόθεν καὶ ἀπεστέλλοντο ἐκεῖσε πρὸς πώλησιν¹.
Ἀληθῶς δὲ ἐν Ἐρετρίᾳ δὲν εὑρίσκονται ἢ σπανίως
τὰ ἀγγεῖα ταῦτα². Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ἀπεικονιζόμενον
παρ' ἡμῶν ἀγγεῖον τοῦτο, ἔχομεν προσέτι νὰ παρα-
τηρήσωμεν ὅτι ἡ παρουσία τῆς Ἀθηνᾶς, οὕτω ὡς
εἴπομεν, ἐπιδεικτικῶς εἰκονιζομένης, παρέχει μεί-
ζονα πιθανότητα εἰς τὴν εἰκασίαν, ὅτι τὸ ἀγγεῖον
εἶνε Ἀττικῆς προελεύσεως.

B. ΣΤΑΗΣ

¹ Πρόβλ. καὶ τὸ εὑρεθὲν ἐν Ἐρετρίᾳ, ἀλλ' ὡς Ἀττικὸν δηλούμενον
ὁμοίου σχήματος ἀγγεῖον τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ Deubner, Jahrbuch
B. IV, 1900 σ. 144.

² Ἐν τῷ ἡμετέρῳ Μουσείῳ μεταξὺ ἐκποστύους Ἐρετρικῶν ἀγ-
γείων δὲν εὑρίσκονται ἢ τρεῖς τοιαῦτα πυξίδες

ΑΤΤΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΚ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

Ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Α. Παπαβασιλείου ἐν τῇ ἐφη-
μερίδι ταύτῃ σ. 29 ἐκδεδομένη ἐπιγραφή, ἂν καὶ
εὑρέθη ἐκτισμένη ἐν τοίχῳ κήπου τινός ἐν Χαλ-
κίδι, ἀναμφισβητήτως ὅμως προέρχεται ἐξ Ἀτ-
τικῆς. Τοῦτο ἀποδεικνύει πρῶτον μὲν τὸ περιεχο-
μενον αὐτῆς, δεύτερον δὲ καὶ ἡ γραφή. Περὶ τού-
των θὰ σημειώσω τὰ δέοντα χωρὶς νὰ πραγμα-
τευθῶ τὰς λεπτομερείας τῆς ἐξηγήσεως καὶ τῆς
συμπληρώσεως τοῦ κειμένου.

Ὅτι οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενοι θεοὶ καὶ
ἥρωες ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν
Χαλκίδα, ἀριδῆλως προκύπτει ἐκ τῶν στίχων 9
καὶ 10 τῆς Α πλευρᾶς τοῦ λίθου. Ἐν τῷ πρώτῳ
τῶν στίχων τούτων ὁ ἐκδότης συνεπλήρωσεν *Διὶ*
Τροπαῖοι ἐν Κυρὸ [*κεφαλεῖ*, ὀρθῶς μὲν τὸ
ὄνομα τοῦ Διός, σφαλλόμενος δὲ περὶ τοῦ ἐπιθέτου,
ταυτιζῶν μάλιστα τὸν ἐν ᾧ τὸ ἱερόν τοῦ Διός τού-
του τόπον ἄκρα τινὶ παρὰ τὴν Χαλκίδα τὰ νῦν
κακοκεφαλή λεγομένη. Ἀλλὰ γνωστὴ εἶνε τοῖς τὰ
Ἀττικὰ μελετῶσιν ἢ ἐπὶ τῇ *Κυροσούρα* τῆς *Σα-
λαμῖνος* λατρεία τοῦ Διός τοῦ Τροπαίου. Εἰς μνή-
μην τῆς ἐνδόξου μάχης οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς λέγει ὁ

Θουκυδίδης II 92, «*τρόπαιον ἔστησαν ὅθεν ἀνα-
γαγόμενοι ἐκράτησαν*»· τὸ δὲ τρόπαιον τοῦτο,
ἰδρυμένον ἐπὶ τῷ *Τροπαία* ἄκρα καλουμένῳ ἄκρω
τηρίῳ τῆς Κυροσούρας, ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ
Παυσανίου ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς *Σαλαμῖνος* I 36,1
καὶ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ κ. X. Τσουντα ἐκδεδομένη
ἐπιγραφῇ Ἐφημ. ἀρχ. 1884 σ. 165 στ. 33—] *ν*
ἐφ' οὗ κεῖται τὸ Θεμιστοκλέους τρόπαιον κατὰ
*Περσῶν καὶ πολυάνδρειον τῶν κτλ.*¹ καὶ ἐν τοῖς
περὶ τῶν ἐφήβων ψήφισμασιν CIA. II 467. 471,
πρόβ. J. Toepffer, *Quaestiones Pisistratae* p. 21
(*Beiträge zur griechischen Altertumswissenschaft*
σ. 16); A. Bauer, *Österr. Jahreshefte* IV σ. 67.
Συμπληρῶ λοιπὸν ἀδιστακτικῶς: *Διὶ* *Τροπαῖοι*
*ἐν Κυροσ[ούραι]*².

¹ Τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εὔρον καὶ δύο ἀνέκδοτα τεμάχια· τὸ μὲν
περιέχει ὀλίγα μόνον γράμματα καὶ ἀνήκει εἰς τοὺς τελευταίους στί-
χους, τὸ δὲ ἄλλο πιθανῶς εἰς τὸ ψήφισμα οὗ τὸ τέλος σφύζεται ἐπὶ
τοῦ ἄνω μέρους τοῦ λίθου.

² Ἄλλη *Κυροσούρα* εἶνε ἡ γνωστὴ ἄκρα τοῦ Μαραθῶνος, μνημο-
νευμένη καὶ ἐν τῇ ἐν Κουκουναρί εὑρεθείσῃ ἐπιγραφῇ (ἰδὲ κατωτέρω σ.
140) Α. σ. 18, κατὰ H. von Protz, *Fasti sacri* p. 46 *πρὸς τῷ*
βωμ[?]ῷ ἐν Κυροσούραι.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐν τῷ ἐπομένῳ στίχῳ ἀναφερομένη θεότης ἀνήκει εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ὁ ἐκδότης συνεπλήρωσεν Ἀφροδίτ]ει ἐν τῷ ἐλαιεῖ καὶ ἐταύτισε τὸν τόπον τῆ παρὰ τὴν Χαλκίδα θέσει ἐνθά νῦν ὑπάρχει ναὸς ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας τῆς Ἐλευσῆς. Ἄλλὰ πάλιν ὁ τόπος γνωστός εἶνε ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Ἐν ταῖς παραδόσεσιν τῶν ἱερῶν χρημάτων CIA. I 164 στ. 6, 170 στ. 7, 173 στ. 4 τρεῖς ἀναφέρεται *καρχήσιον χρυσοῦν τὸν πυθμένα ὑπάργυρον ἔχον ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους τοῦ ἐν Ἐλαεῖ*. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα λοιπὸν καὶ ἐν τῇ ἐκ Χαλκίδος ἐπιγραφῇ οὐχὶ ἡ Ἀφροδίτη ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς ἀναφέρεται, ὥστε συμπληρωῖ *Ἡρακλ]εῖ ἐν τῷ ἐλαιεῖ*. Ὅτι δὲ ὁ τόπος οὗτος εἶνε τῆς Ἀττικῆς, δηλοῖ καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος λέγων τάδε· *Ἐλαιεύς, δῆμος τῆς Ἰπποθωντίδος φυλῆς, ὡς Διονύσιος Διόδωρος δ' Ἐλαιοῦς, ἀφ' οὗ ὁ δημότης Ἐλαιούσιος, τὰ τοπικὰ Ἐλαιοντόθεν καὶ Ἐλαιοντάδε καὶ Ἐλαιοῦντι λέγεται καὶ ἐξ Ἐλαιεύς*. Οἱ νεώτεροι ὡς φαίνεται ἔλοι τὸν Ἐλαιέα ἀπλῶς ταυτίζουσι τῷ Ἐλαιοῦντι· περὶ δὲ τῆς θέσεως τοῦ δήμου τούτου οἱ τελευταῖοι περὶ τῶν Ἀττικῶν δήμων γράψαντες κ. κ. A. Milchhofer (Sitzungsberichte der Berliner Akademie 1892; Athen. Mitt. 1893 σ. 302) καὶ R. Lœper (Athen. Mitt. 1892 σ. 416) διαφωνοῦσι, καίπερ στηριχθέντες καὶ οἱ δύο μάλιστα ἐπὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 944 καὶ 1006 b ἐν CIA. II καταλόγων. Τούτων ὁ μὲν πρότερος θεωρεῖ τὸν Ἐλαιοῦντα ὡς δῆμον τῆς μεσογείου τριττύος τῆς Ἰπποθωντίδος φυλῆς, κείμενον πλησίον τῆς Δεκελείας, ὁ δὲ δεύτερος θεωρεῖ αὐτὸν ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν παραλίαν καὶ τοποθετεῖ αὐτὸν πρὸς βορρᾶν τῆς Ἐλευσῆνος. Ἄλλ' ἐγὼ ἀμφιβάλλω ἐὰν δικαίως ὁ Ἐλαιεύς καὶ ὁ Ἐλαιοῦς ταυτίζονται. Μήπως μεταξὺ τῶν δύο ὑπάρχει διαφορὰ ὡς καὶ μεταξὺ Μυρρινοῦντος καὶ Μυρρινούττης, Φηγαίας καὶ Φηγούντος, Οἴης καὶ Οἴου; Ἐὰν δὲ τοῦτο παραδεξώμεθα, γεννῶνται δύο ζητήματα· ποῦ κεῖται ὁ Ἐλαιεύς οὗτος ἐν ᾧ τὸ τοῦ Ἡρακλέους ἱερὸν; ἀνήκει ἀληθῶς ὁ τόπος ἢ ὁ δῆμος οὗτος εἰς τὴν Ἰπποθωντίδα φυλὴν εἰς ἣν περ ἀνήκει ὁ Ἐλαιοῦς; Περὶ τοῦ δευτέρου ζητήματος ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος οὐδὲν σαφὲς διδάσκει. Εἰ ἀπονέμει τὸν Ἐλαιέα τῇ Ἰπποθωντίδι φυλῇ, τοῦτο ὀφείλεται ἴσως εἰς τὸ ὅτι ταυτίζει αὐτὸν πρὸς τὸν γνωστότε-

ρον Ἐλαιοῦντα. Ὅμοιον τι συμβαίνει παρὰ τῷ Στεφάνῳ καὶ περὶ ἄλλου δήμου. Τὸν Μυρρινοῦντα ἀναφέρει ὁ ἴδιος Στέφανος ὡς δῆμον τῆς Πανδιονίδος φυλῆς, ἀναφέρει δὲ καὶ τὸ δημοτικὸν Μυρρινοῦσιος καὶ τὰ τοπικὰ Μυρρινοντόθεν κτλ., προσθέτων· *Διονύσιος δὲ ὁ Τρύφωνος Μυρρινοῦττα φησὶν ὁ δημότης ἐκ Μυρρινούττης, διὰ δύο τ.* Καὶ ἐνταῦθα πρόκειται, χωρὶς νὰ σημειώσῃ τοῦτο ὁ συγγραφεύς, περὶ δύο δήμων διαφερόντων κατὰ τὸ ὄνομα καὶ κατὰ τὴν θέσιν αὐτῶν καὶ ἀνηκόντων τοῦ μὲν Μυρρινοῦντος εἰς τὴν Πανδιονίδα, τῆς δὲ Μυρρινούττης εἰς τὴν Αἰγηίδα φυλὴν. Οὐδὲν ἔμως κωλύει νὰ μὴ εἶνε ὁ Ἐλαιεύς ἀληθῶς, ὅπως καὶ ὁ Ἐλαιοῦς, τῆς Ἰπποθωντίδος φυλῆς καὶ νὰ διαφέρῃ κατὰ τὴν θέσιν τοῦ ἀνήκων εἰς ἄλλην τριττύν. Ἐν δὲ τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐπιτρέπεται ἡ εἰκασία, μήπως τὸ ἐν τῷ Ἐλαιεῖ ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους εἶνε τὸ λεγόμενον τετράκωμον Ἡράκλειον, περὶ οὗ ὁ Στέφανος τάδε λέγει· *Ἐχελίδαί, δῆμος τῆς Ἀττικῆς, ἀπὸ Ἐχέλου ἥρωος, οὕτως δ' ἀπὸ Ἐλους τόπου μεταξὺ ὄντος Πειραιεύς καὶ τοῦ τετρακώμου Ἡρακλείου, ἐν ᾧ τοὺς γυμνασικοὺς ἀγῶνας ἐτίθεισαν τοῖς Παραθηναίοις· ὁ δὲ Πολυδεύκης IV 111 δηλοῖ ὅτι οἱ Ἀθήνησιν τετράκωμοι ἦσαν Πειραιεῖς Φαληρεῖς Ξυπεταιῖνες Θυμοιτάδαι. Τὸ Ἡράκλειον τοῦτο ὁ Leake, Demen σ. 28 ἐταύτιζεν τῷ Ἡρακλείῳ, ὑπερθεῖν τοῦ ὁποῖου ἐκάθητο ὁ Εἰέρξης κατὰ Διόδωρον XI 18 καὶ Πλούταρχον Θεμ. 13 θεώμενος τὴν πρὸ τῆς Σαλαμῖνος μάχην· συμφωνεῖ δὲ ὡς πρὸς τοῦτο καὶ Ed. Meyer, ὅς ἐξηγούμενος τὸ κάτω ἀναφερόμενον ἀνάφλυρον ἐν Hermes XXX σ. 286 λέγει·: Das Herakleion ist vielleicht das nahe der Fähre nach Salamis gelegene. Ἄλλὰ δικαίως ὁ Milchhofer παρετήρησεν (Erläuternder Text zu den Karten von Attika, Heft VII. VIII σ. 29), ὅτι ἡ τοῦ Leake γνώμη, ἣν ἄλλοτε ἀδιστάκτως συνεμερίσατο (Heft II σ. 6), δὲν δύναται πλέον νὰ θεωρηθῇ ὡς πιθανὴ καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ μάλιστα, διότι διὰ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ γνωστοῦ ἀναγλύφου τοῦ παριστάνοτος τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐχέλου ἀπαγωγὴν τῆς Βασίλης¹ καὶ*

¹ Τῆς ἐπὶ τῆς Β πλευρᾶς τοῦ ἀναθήματος ἐπιγραφῆς μέχρι τοῦδε μόνον αἱ πρῶται τρεῖς λέξεις ἀνεγνώσθησαν· *Ἐρμῆ καὶ Νύμφαισιν*· ἐκ δὲ τούτων, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ ἐκδότης, προκύπτει ὅτι ἡ ἐπιγραφή ητο ἔμμετρος· ἐκ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γραμμάτων ὃν ὁ

ὁ τόπος τῶν Ἐγελιδῶν καθωρίσθη πρὸς βορρᾶν τοῦ Παλαιοῦ Φαλήρου, οὐχὶ μακρὰν τοῦ Ἴπποδρόμου (πρβ. τὰ ὑπὸ Π. Καββαδία Ἐφημ. Ἀρχ. 1893 σ. 129 λεχθέντα). Ἐκ τούτου ὀρμώμενος τολμῶ νὰ ἐκφράσω τὴν εἰκασίαν ὅτι τὸ τετράκωμον Ἡράκλειον ἔκειτο ἴσως ἐκεῖ που ἔπου νῦν ὁ γνωστός διὰ τὴν πανήγυριν τῆς 29 Αὐγούστου ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ῥέντη (πρβ. Milchhæfer, Text zu den Karten, Heft II σ. 6). Ὁ τόπος οὗτος φαίνεται πολὺ κατάλληλος διὰ ἱερὸν κοινὸν Πειραιέων Φαληρέων Ἐυπεταιόνων καὶ Θυμοιταδῶν, διότι οἱ Φαληρεῖς ὤκουν πρὸς τοὺς λόφοις τῆς νῦν Καλλιθέας, οἱ δὲ Ἐυπεταιόνες κατὰ Loeper μὲν βορειανατολικῶς τῶν Φαληρέων, κατὰ δὲ Milchhæfer ἴσως ἔνθα νῦν ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ῥέντης, οἱ δὲ Θυμοιτάδαι κατὰ Milchhæfer καὶ Loeper δυτικῶς τοῦ Πειραιῶς πρὸς τῷ Φωρῶν, νῦν Κλεφτικῷ καλουμένῳ λιμένι. Ὑποθέτω δὲ ἂν καὶ δὲν ἀγνοῶ ὅτι καὶ ἄλλα Ἡράκλεια ἦσαν κατὰ τὴν Ἀττικὴν, ὅτι τὸ Ἡράκλειον τοῦτο εἶνε τὸ ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους τοῦ ἐν τῷ Ἐλαιεῖ, διότι βεβαίως, ἐὰν ἦτο ἐκεῖ, ἔκειτο καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὡσπερ νῦν ἐν τῷ ἐλαιῶνι. Ἐὰν δὲ ἦτο δῆμος ὁ Ἐλαιεύς ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Στέφανος, ἡ τόπος μόνον, ἀμφίβολον μένει, διότι μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον οὐδαμοῦ ἄλλοῦ εὐρέθη δῆμος Ἐλαιεύς μνημονευόμενος. Τέλος σημειῶνω ὅτι τὸ μέρος ὅλον ἔνθα νῦν ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου κατὰ

αὐτὸς ὦρισεν εἰς 28 μέτροι 3 ἑξάγεται, ὅτι ἀπετέλει ἑξάμετρον. Μετὰ τὰς λέξεις: Ἐρμῆ καὶ Νύμφαισιν διακρίνονται τὰ ἑξῆς:

Α Α Ε Ξ Ο Ι Ι Λ

φαίνεται δὲ ὅτι τὰ τελευταῖα γράμματα ἢ ἐν μέρει μόνον ἢ οὐδαμῶς ἐχαράχθησαν ἐπὶ τοῦ λίθου μέλλοντα νὰ συμπληρωθῶσιν ἀπλῶς διὰ χρώματος, ὅπως συμβαίνει καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς, π. χ. τῇ ἀναθηματικῇ CIA II 1449, ἔνθα τοῦ ὀνόματος Μνησίθεος ἐχαράχθησαν μόνον τὰ ἑξῆς Μ Ι Ι. Ἐν δὲ Α Α Ε Ξ Ο Ι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῶσιν τὸ ὄνομα τοῦ ἱδρύσαντος· τὸ ἀνάθημα ἢ ἀρχὴ αὐτοῦ εἶνε ἀναμφιβόλως Α Λ Ε Ξ· ἐπειδὴ δὲ τὸ ὄνομα Ἀλεξομενός δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὰς ἐπομένας γραμμάς, μόνον Ἀλέξων ἢ Ἀλεξῶν ὑπολείπεται. Ὅτι δὲ ἀντὶ τοῦ Ω ὑπάρχει Ο ἐπὶ τοῦ λίθου, ἐν τῇ ἐποχῇ, εἰς ἣν ἀνήκει τὸ ἀνάγνωστον, οὐδ' ὄλιος εἶνε παράδοξον. Τὸ τέλος τοῦ ἐξαμέτρου ἐξ ἅπαντος ἀπετέλει τὸ ῥῆμα ἀνέθηκεν. Ὅστε λείπουσιν ἔτι δύο συλλαβαὶ μετὰ τὸ ὄνομα· ἴσως τήνδε δηλ. στήλην (ἢ τόνδε δηλ. πίνακα). Πρβ. CIA IV 2, 1531 b κατὰ τὴν συμπλήρωσιν ἣν πρὸ ἐτῶν μοι ἀνεκοίνωσεν ὁ Chr. Blinkenberg: Τόνδε σοι ὦ μεγάλη σεμνὴ Πάνδημε Ἀφροδίτη κοσμοῦμεν δώρου εἰκόσιν ἡμετέραις. Hoffmann, Sylloge epigrammatum 341 (Dittenberger, Sylloge² 588 στ. 47): Ἥραι Θηρὶς τήνδε ἀνέθηκεν παῖς Ἀμιαίου· 340 (Sylloge² 588 στ. 41) ἔπου ἀναγνώσκω τήνδε· σὺ [δ'] ἀμφοτέροις· 269, 375, 376.

Milchhæfer καὶ Loeper ἀνήκει εἰς τὴν Ἴπποθωντιδα φυλὴν.

Τῶν δὲ ἄλλων θεῶν καὶ ἡρώων, ὧν τὰ ὀνόματα ἢ σφύζονται ἐπὶ τοῦ ἐκ Χαλκίδος λίθου ἢ ἀσφαλῶς συμπληροῦνται, ἀναφέρω τοὺς ἑξῆς:

A. στ. 13. Ἀπόλλοι τοῦ Πυθίου. Ἡ λατρεία αὐτοῦ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις εἶνε πασίγνωστος.

A. στ. 11. Χρόθοι κατὰ τὴν ὄρθην τοῦ ἐκδότου συμπλήρωσιν. Κατὰ Ἡρόδοτον VIII 44 ὁ Εὐῶθος εἶνε πατήρ τοῦ Ἴωνος, κατὰ Στράβωνα σ. 383 Εὐῶθος τὴν Ἐρεχθέως θυγατέρα γῆμας ὤκισε τὴν τετράπολιν τῆς Ἀττικῆς, Οἰνόην, Μαραθῶνα, Προβάλιον καὶ Τρικόρον. Πρβ. U. v. Wilamowitz-Moellendorff, Aristoteles und Athen II σ. 137.

Μετὰ τὸν Εὐῶθον ἀναφέρεται ὁ Γλαῦκος, τιμώμενος διὰ τῆς ἰδίας θυσίας, ἀμνοῦ δηλαδὴ, καὶ πιθανῶς ἰδιαιτέρως σχετιζόμενος μετ' αὐτοῦ. Ἡ λατρεία τοῦ Γλαύκου ἐν Ἀττικῇ ἦτο μέχρι τοῦδε ἄγνωστος, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ Πτοροβίου (A. στ. 16) καὶ τῆς Ἀρτεμίδος τῆς Ν]ισαίας (B. στ. 8), εἴπερ ὁ κ. Παπαβασιλείου ὀρθῶς συνεπλήρωσεν τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς, ὅπερ ἀμφίβολον. Ὅτι δὲ πολλοὶ ἥρωες καὶ ἡρώιναι ἐν Ἀττικῇ ἐλατρεύοντο, περὶ ὧν ἄλλαι μαρτυρίαι δὲν σφύζονται, διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἐν Κουκουναίῳ τῆς Ἀττικῆς εὐρεθεῖσα ἐπιγραφή, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ R. B. Richardson, American Journal of Archæology X p. 209 (Papers of the American School of classical studies at Athens VI p. 374) καὶ ὑπὸ H. von Prott, Fasti sacri p. 46.

A. στ. 5. Ἡπιπολύτοι: μνημα τοῦ Ἴππολύτου ὑπὸ τῇ ἀκροπόλει κεχωσμένον πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Θέμιδος ἀναφέρει ὁ Πausanias, I 22, 1 (πρβ. Arx Athenarum a Pausania descripta edd. Jahn Michaelis p. 40), ἡ δὲ Φαίδρα κατὰ Εὐριπίδην Ἴππολ. 30 (ιδὲ καὶ τὰ σχόλια) Ἀφροδίτης ναὸν ἱδρύσατο, ἐκάλεσε δὲ Ἀφροδίτην ἐφ' Ἴππολύτῳ. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται ἡ Ἀφροδίτη αὕτη καὶ ἐν CIA. I 212, ἴσως δὲ καὶ ἐν τῇ ἐκ Χαλκίδος ἐπιγραφῇ.

Τοσαῦτα μὲν εἰρήσθω περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερομένων θεῶν καὶ ἡρώων· παραλείπω δὲ τοὺς ἐν τοῖς πρώτοις στίχοις τῆς Α πλευρᾶς καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ Β πλευρᾷ ὀνομαζομένους, μὴ θέλων νὰ

πραγματευθῶ τὰ τῆς συμπληρώσεως ζητήματα, καὶ νὰ ἐξετάσω π.χ. ἂν ἐν Α στ. 3 συμπληρωτέον Θέμ]ιδι ἢ Ἀρτέ]μιδι.

Δεύτερον ἀποφαίνομαι μετὰ πάσης βεβαιότητος ὅτι ἡ γραφή εἶνε οὕτως εἰπεῖν Ἀττικωτάτη. Τινὲς τῶν Ἀττικῶν ἐπιγραφῶν ὡς π.χ. τὸ ψήφισμα CIA. IV 1 p. 27 b (Sylloge 20) καὶ νέον τεμάχιον αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις εὐρεθὲν, ὅπερ δημοσιεύω ἐν Jahreshefte 1903, καὶ CIA I 260 τόσον καταπληκτικῶς ὁμοιάζουν, ὥστε σχεδὸν τολμᾷ τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου προέρχονται. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ περιεχόμενον ἀνάλογοι Ἀττικαὶ ἐπιγραφαὶ ὑπάρχουσι περιέχουσαι ἀναγραφὰς τῶν θυσιῶν τῶν τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς ἥρωσιν ὀφειλομένων καὶ τῶν ἱερωσύνων ἃ οἱ ἱερεῖς καὶ ἱέρειαι ἐδικαιοῦντο νὰ λαμβάνωσι· δηλαδὴ αἱ παρὰ H. von Protz, Fasti sacri ὑπ' ἀρ. 1.2.26 ἐπιγραφαί, CIA II 631 (L. Ziehen. Athen. Mitth. 1899 σ. 267), 632, II 844 καὶ IV 1 p. 54, 555 a προσαρμόζουσαι πρὸς ἀλλήλας, Athen. Mitth. 1898 σ. 24 καὶ ἐξ Ἐλευσίνος Ἐφ. Ἀρχ. 1895 σ. 97 (Dittenberger Sylloge 628). Καὶ ἡ κατὰ τὸν ἐκδότην ἐκ τῆς Χαλκιδικῆς ἐπιγραφῆς πρῶτον γνωρίζομένη λέξις ἀπόμετρα ἀπαντᾷ ἤδη τρίς ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις: CIA. IV 1 p. 54, 555 a¹, Athen. Mitth. 1898 σ. 24: ἱερεῖαι Ἀθηναίαις Πολιάδος ἀπόμετρα· καὶ Ἐφ. Ἀρχ. 1895 σ. 97 (Dittenberger Sylloge² 628), ἔνθα ἐν στ. 20 ἐξ ἀπαντος δεῖ νὰ συμπληρωθῇ ἀπό]μετρα τῆι ἱερεῖαι.

Τέλος οὐδόλως παράδοξον πρᾶγμα εἶνε ἡ ἐξ Ἀττικῆς εἰς Χαλκίδα μετακόμισις τῆς ἐπιγραφῆς. Τούναντιον μάλιστα ἡ πείρα ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἤδη δι' ἱκανῶν παραδειγμάτων, πόσον εὐκόλως οἱ ἐνεπιγραφοὶ λίθοι καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ πρὸ πάντων πόσον εὐκόλως διὰ θαλάσσης ἐκτοπίζονται. Οὕτως ἐξ Ἀθηνῶν ἐκομίσθησαν πλησίον τοῦ Σπάτα τὰ τεμάχια bed τῆς ἐπιγραφῆς CIA. I 432 IV 1 p.

107, εἰς Μαρκόπουλον ἐξ Ἀκαδημίας πιθανῶς ὁ Ἐρμῆς (Jahreshefte II σ. 228 πρβ. III σ. 98) εἰς Ἐλευσίνα τεμάχιον τοῦ ποτὲ ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ ψηφίσματος CIA. II 314 IV 2 σ. 85 (Sylloge 197), ἐκ Πειραιῶς εἰς Σαλαμίνα CIA. II 620 (Jahreshefte V σ. 131), εἰς Τῆνον τὸ ἐν Bull. de corr. hell. 1882 σ. 250 δημοσιευθὲν τεμάχιον αὐτοκρατορικῆς ἐπιστολῆς ἐκδοθείσης ἐν Philologus 1870 σ. 694, ὡς παρετήρησα ἐν Jahreshefte I Beiblatt σ. 47, ἐξ Ἀττικῆς εἰς Μῆλον CIA II 623, εἰς Θήραν IGIns. III 1018, εἰς Ὑπάτην CIA II 1238, εἰς Κόρινθον Athen. Mitth. IV σ. 160, εἰς Θήβας CIA II 1266. Εἰς Βάθειαν τῆς Ἐρετρίας μετηνέχθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ Ῥαμνοῦντος, ὡς θὰ ἀποδείξω προσεχῶς ἐν Beiträge zur griechischen Inschriftenkunde, τὸ ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ Ἐφημερίδι ταύτῃ 1892 σελ. 147 δημοσιευθὲν ψήφισμα στρατιωτῶν· ἐξ Ἐρετρίας εἰς Χαλκίδα ἢ βᾶσις Antiquités Helléniques II 1232, ἐξ Αἰδηψοῦ εἰς Λοκρίδα CIGSept. III 288. 289. Πολλὰ περὶ τῶν περιπλανήσεων, ἃς ἐπ' ἐσχάτων ὑπέστησαν λίθοι ἐκ διαφόρων τόπων εἰς τὸ ἐν Αἰγίνῃ μουσεῖον εἰσαχθέντες, διδάσκει ἡμᾶς M. Fränkel, Epigraphisches aus Aegina (Abhandlungen der Berliner Akademie 1897). Ἄλλα δὲ παραδείγματα μετακομίσεων, ἅτινα αἱ τῶν Ἑλληνικῶν νήσων ἐπιγραφαὶ παρέχουσι, σκοπίμως παραλείπω. Τρία μόνον ἐν τέλει τῆς διατριβῆς μου ὡς περιεργότερα ἀναφέρω. Ἐκ Κνίδου μετηνέχθη εἰς Χαλκίδα, ὡς ὀρθῶς ἰσχυρίζετο ὁ προώρως ἀποθανὼν καλλιόστων ἐλπίδων ἐπιστήμων Ἰωάννης Μάττας, ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ἀθηνᾶ 1899 σ. 288 δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφή· ἐκ Ταινάρου εἰς Μικράν Ἀσίαν καὶ ἐντεῦθεν εἰς Σύμην ὁ λίθος, ὃν ἐν Arch. epigr. Mitt. XX σ. 96 ἐξέδωκα· καὶ πρὸς τὰ γνωστὰ ἤδη τεμάχια ψηφίσματος τῶν Παγαίων τῆς Μεγαρίδος CIGSept I 190 (GDI 3106) προσαρμόζει, ὡς θ' ἀποδείξω ἐν Beiträge, τὸ ἐν μέσαις Ἀθήναις εὐρεθὲν τεμάχιον Ἐφ. Ἀρχ. 1893 σ. 99.

¹ Ἐν Ἀθήναις

ADOLF WILHELM

¹ Ἐσαλμένος ὁ H. von Herwerden, Lexicon Graecum supplementum et epigraphicum μόνον ἐν χωρίον ἀναφέρει CIA. II 555 a κατὰ Κουμανούδη, Συναγ. λέξ. ἄθ.σ., ἀντὶ IV 1 p. 54, 555 a.

ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΣ ΚΙΟΝΙΣΚΟΣ ΙΕΡΕΙΑΣ

Ἐν τῇ πρὸς ἀνατολὰς αὐλῇ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Μουσείου εὐρίσκεται κιονίσκος ἐπιτύμβιος λευκοῦ μαρμάρου τοῦ γνωστοῦ σχήματος, φέρων τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν ἀρκετὰ δυσανάγνωστον.

Μαλθά[κη τοῦ δαίνο
Ἄγνου[σίου θυγάτηρ
Θεοξένου[.....[γυ]νή.

Ἡ προέλευσις τοῦ λίθου εἶνε ἄγνωστος.

Τὰ γράμματα (ὑψος 0.028) δὲν ἔχουσιν ἀκρεμόνας καὶ εἶνε προδήλως τῆς Ἑλληνικῆς, οὐχὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Δυσδιακρίτου ὄντος τοῦ τετάρτου ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ γράμματος, ἐδίσταζον ἐάν εἶνε τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου τῆς Μαλθάκης Θεόξενος ἢ Θεογένης· πιθανώτερον ὅμως φαίνεται Ξ ἢ Γ.

Ἰπὸ τὴν ἐπιγραφὴν εἶνε τὸ ἐξῆς συμβολικὸν ἀνάγλυφον. Γράφων περὶ ἄλλων τινῶν ἀναγλύφων τὰ ὅποια τὸ ἴδιον ἀντικείμενον παριστάνουν ὁμακαρίτης Στέφ. Κουμανούδης (Ἐπιγρ. ἐπιτυμβ. 550, 1094) ἠρμήνευσε τοῦτο ὡς πιθανῶς ἡλακάτην· ὁ δὲ Conze Arch. Zeitung 1862 σελ. 296) ἀνεγνώρισεν κλεῖδα ὡς σύμβολον οἰκοδεσποίνης· ἔπειτα δὲ ὁ Imhoof-Blumer (Num. Zeitschrift. III σ. 406) προέτεινε τὴν νῦν κοινῶς παραδεδεγμένην ἐξήγησιν, ὅτι τὸ ἀντικείμενον τοῦτο εἶνε κλεῖς ναοῦ χαρακτηρίζουσα ἱερέα ἢ ἱέρειαν. Δύο ἐν Βοιωτίᾳ εὐρεθεῖσαι ἐπιγραφαί, ἡ μὲν ἀναθηματικὴ, ἡ δὲ ἐπιτυμβία, φέρουσιν κάτωθεν τὴν κλεῖδα ταύτην (C. I. G. S. I. 2021, 2676)· ἡ δὲ δευτέρα λέγει ῥητῶς Ἐπὶ Νομηνίδι ἱερίᾳ Δήμητρος. Ὡσαύτως δὲ καὶ τρεῖς ἐξ Ἀθηνῶν κιονίσκοι τὸ σύμβολον τοῦτο ἔχουσιν· ὁ

τῆς Ἀβρυλλίδος (C.I.A. II 2169) ἣτις ἀναφέρεται ὡς ἱέρεια ἐν C.I.A. II 1388, ὁ τῆς Μνησοῦς (πρβ. A. Wilhelm ἐν Ath. Mitth. 1898 σ. 421), καὶ ὁ τῆς Θεοφίλης (C.I.A. III 1988). Ἀναμφιβόλως λοιπὸν καὶ ἡ Μαλθάκη ἦτο ἱέρεια καὶ δὴ πιθανῶς τῆς Ἀθηναῶς.

Ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα παραδείγματα κλειδῶν ἀπεικονισμένων ἐπὶ ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἀναγλύφων καὶ ἀγγείων συνέλεξεν ὁ H. Diels ἐν τῇ περὶ κλειδῶν συγγραφῇ αὐτοῦ¹. Προσθετέον εἶνε πρὸς τοῦτοις ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον, ὅπερ νῦν ἐν Ἀμερικῇ παρὰ κ. Joseph Clark Hoppin εὐρίσκεται² παριστάνον τὸν φόνον τοῦ Ἄργου, ἀπεικονίζον δὲ ἱέρειαν φέρουσαν τοιαύτην κλεῖδα. Ἐν δὲ τῷ Museo delle Terme ἐν Ῥώμῃ ὑπάρχει τοιχογραφία, εὐρεθεῖσα ἐν Trastevere, ὡσαύτως ἀπεικονίζουσα ἱέρειαν μετὰ τοῦ αὐτοῦ συμβόλου³.

Ὅτι ἐπὶ τῶν κιονίσκων καὶ ἄλλων ἐπιτυμβίων μνημείων προστίθενται σύμβολα δηλοῦντα τὰ ἐπαγγελματὰ τῶν ἀποθανόντων εἶνε πασίγνωστον. Ἐν Ἀθήναις ἐβδομήκοντα περίπου εὔρον μνημεῖα φέροντα τοιαῦτα σύμβολα, π. χ. τὸ ἄροτρον C.I.A. III 2607 (Ἐπιγρ. ἐπιτ. 2064), ὅπερ ὅμως δὲν μνημονεύουσιν οἱ ἐκδόται, τὸ κλαδευτήριον III 1454, καὶ τὴν σφῦραν III 3095⁴.

SUSAN BRALEY FRANKLIN
Bryn Mawr. Pa.
U. S. A.

¹ Parmenides Lehrgedicht. Mit einem Anhang über griechische Thüren und Schlösser. Berlin 1897.

² Harvard Studies in Classical Philology XII p. 335 ff.

³ Mon. dell'Inst. 1885 vol. XII tav. XXXIV.

⁴ Amer. Journal of Arch. IV (1900) p. 181.

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η

Ἄν ἡ ἐν στίχῳ 32^ο τῆς πρώτης τῶν Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν, ἣτις καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τοῦ 14^{ου} τόμου τῆς Ἀθηναῖς ἐδημοσιεύθη λίαν ἡμαρτημένη, φαινομένη κεραία ἐν τῷ γράμματι Τ τῆς λέξεως ΤΕΛΟΣ δὲν εἶνε ὑπὸ τοῦ τεχνίτου κεγα-

ραγμένη, ἀλλ' εἶνε φυσικὴ τοῦ λίθου ῥωγμὴ, περὶ οὗ ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν, τότε τὸ τιθέντα τέλος ταυτὸν ὄν τῷ τελούντα τέλος διασαφεῖ τὸ ἀτελέα.

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

ΤΟΥ

ΝΑΥΑΓΙΟΥ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΥΘΗΡΩΝ

Τὸ σπουδαῖον ἀρχαιολογικὸν εὕρημα τῆς παρὰ τὰ Ἀντικυθήρα θαλάσσης προὐκάλεσεν, ὡς εἰκός, τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον τῶν ἐπιστημόνων καὶ λογίων παντὸς τοῦ κόσμου. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἐπιθυμοῦσα νὰ καταστήσῃ κοινῶς γνωστὰ τὰ κατ' αὐτὸ καὶ νὰ διευκολύνῃ τὴν περὶ τούτου ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἀπεφάσισε νὰ προβῆ εἰς τὴν δημοσίευσιν πάντων τῶν σπουδαιότερων τῶν ἐκ τῆς θαλάσσης ἀνελκυσθέντων ἀντικειμένων.

Ἡ ἱστορία τοῦ εὕρηματος ἔχει ὡς ἑξῆς:

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1900 Συμαῖοι δύται ἀλιεύοντες διὰ τοῦ σπογγαλιευτικοῦ πλοιαρίου τοῦ Φωτίου Λεντιακοῦ ὑπὸ κυβερνήτην τὸν Δημ. Ἐλευθ. Κοντὸν ἀνείλκυσαν κατὰ τὰ βόρεια παράλια τῶν Ἀντικυθήρων, τῆς ἀρχαίας Αἰγίλης¹, πλησίον τῆς θέσεως τῆς καλουμένης σήμερον Πινακάκια μίαν περίπου ὥραν μακρὰν τοῦ ποταμοῦ τοῦ κυριωτέρου ὄρμου τῆς νησίδος, καλῶς διατηρουμένην χεῖρα χαλκοῦ ἀγάλματος. Ἄμα τῇ εὐρέσει ταύτης ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοιαρίου καταδύει καὶ αὐτὸς καὶ ἰδὼν ἐκεῖ, ἔνθα εὐρέθη ἡ χεῖρ, σωρὸν διαφόρων ἀρχαίων ἀγαλμάτων, διέκοψε τὴν ἀλιεῖαν τῶν σπόγγων καὶ ἀπῆρεν εἰς Σύμην, ὁπόθεν συμβουλευθεὶς καὶ ἄλλους φιλοπάτριδας Συμαίους, προσῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὸ εὕρημα ἐξαιτούμενος συνάμα παρὰ ταύτης τὴν ἄδειαν, ὅπως ἰδίαις δαπάναις προβῆ εἰς τὴν ἀνέλκυσιν τῶν ἀγαλμάτων.

Μολονότι ἡ ἀνακοίνωσις ἐγένετο κατ' ἀρχὰς δεκτῇ μετὰ δυσπιστίας εὐκόλως ἐννοουμένης, ἐν τούτοις ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διὰ τοῦ Ὑπουργοῦ

τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παρέσχε τὴν αἰτουμένην ἄδειαν εἰς τὸν Δημ. Κοντὸν ὑποσχεθεῖσα, ὅτι ἀμοιβὴν ἀνταξίαν τῶν εὕρημάτων θὰ ἔδιδεν αὐτῷ μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἐργασιῶν, καὶ ἀπέστειλε μετ' αὐτοῦ εἰδικὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος ὡς καὶ μικρὸν πολεμικὸν πλοῖον, ὅπως βοηθῆ κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ἀνελκύσεως τῶν ἀρχαιοτήτων.

Αἱ ἐργασίαι ἤρξαντο περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου τοῦ 1900 καὶ διήρκεσαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1901 διακοπεῖσαι μόνον ἐπὶ ἓνα περίπου μῆνα περὶ τὸ Πάσχα τοῦ 1901· ἐννοεῖται ὅτι αἱ καθαρῶς ἐργάσιμοι ἡμέραι ὡς ἐκ τοῦ τρικυμιώδους πελάγους, ἐν ᾧ ἐγένετο ἡ ἐργασία, οὐδ' εἰς τὸ τέταρτον τοῦ μνημονευθέντος χρόνου ὑπολογίζονται.

Ἡ ἔρευνα τοῦ βυθοῦ ἐγένετο διὰ πεπειραμένων σπογγαλιέων καταδυομένων τῇ βοήθειᾳ τῶν συνήθων διὰ τὴν ἀλιεῖαν τῶν σπόγγων χρησιμοποιουμένων σκαφάνδρων, ἢ δ' ἀνέλκυσις τῶν μὲν ἐλαφρῶν ἀντικειμένων ἐγένετο διὰ τῶν συνήθων ἐν τοῖς σπογγαλιευτικοῖς πλοιαρίοις τροχαλιῶν, τῶν δὲ βαρυτέρων διὰ τοῦ βαρούλκου τοῦ παρισταμένου πάντοτε πολεμικοῦ πλοίου.

Ἡ θέσις ἐνθα ἔκειτο ἐν τῇ θαλάσῃ τὸ ναυαγῆσαν πλοῖον ἀπέχει περὶ τὰ 25 μ. ἀπὸ τῆς ἀκτῆς καὶ ἔχει βάθος ἀπὸ 25 μέχρι 34 ὀργυιῶν.

Τὸ πλοῖον τοῦ ὁποίου πολλὰ ξύλα ἔβλεπον οἱ δύται καὶ ἔνια ἀνείλκυσαν, κεῖται, ἂν δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν ἀσφαῶν δηλώσεων τούτων, παραλλήλως πρὸς τὴν παραλίαν, μέρος δ' αὐτοῦ καὶ τοῦ φορτίου του φαίνεται ἐκαλύφθη ὑπὸ παρασυρθέντων ἐκ τῆς ἀκτῆς μεγάλων βράχων.

Ἡ ἀνέλκυσις τῶν ἐν τῷ ὕδατι ὄρατῶν μεγάλων

¹ Cerigotto· ὑπὸ τῶν κατοίκων σήμερον ὀνομάζεται Σιγγιλιό.

λων αντικειμένων δὲν παρουσίαζεν ἀνυπερβλήτους δυσκολίας, ἀλλ' ὅτε ἤρχισεν ἡ ἔρευνα τῆς ἰλύος, ἥτις εἶχε καλύψει μέγα μέρος τῶν αντικειμένων, καὶ ἡ ἀφαίρεσις τῶν ἐπ' αὐτῶν καταπεσόντων βρά-

χων, ἡ ἐργασία ἐγένετο πολὺ δυσκολωτέρα, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἕκαστος τῶν θυτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐργάζεται εἰς τόσον μέγα βάθος πλέον τῶν 7 ἢ 8 λεπτῶν συνεχῶς ἐν τῇ θαλάσῃ, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ ἰλύς

εἶχε πολλαχοῦ συμπυκνωθῆ καὶ μεταβληθῆ μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ ξένων αντικειμένων εἰς σκληροτάτην συμπαγῆ μᾶζαν δυσκόλως θραυομένη διὰ τῶν ἐργαλείων, ἅτινα ἠδύνατο νὰ μεταχειρίζωνται οἱ δούται.

Ἔνεκα τῶν δυσκολιῶν τούτων δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἔρευνα τοῦ βυθοῦ δὲν ἐγένετο τελεία καὶ ὅτι δύναται εἰσέτι νὰ κρύπτονται ὑπὸ τὴν ἰλύν καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, ὡς δύναται τις ἄλλως

τε νὰ εἰκάσῃ καὶ ἐκ τῆς εὐρέσεως ἱκανῶν τεμαχίων ἐκ χαλκῶν ἀγαλμάτων μὴ ἐξαχθέντων.

Καὶ μεθ' ἑλα ταῦτα τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀνελευκυστικῶν ἐργασιῶν ἦτο ὑπὲρ πᾶσαν προσδοκίαν εὐτυχές.

Ὡς ἀμοιβὴ ἐδόθησαν εἰς τοὺς φιλοτίμους Συμμάιους δραχμὰς 150,000 ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἀνὰ 500 δὲ δραχμὰς ἔδωκεν εἰς ἕκαστον τῶν μετασχόντων τῆς ἐργασίας ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία.

Πάντα τὰ ἀνελευκυσθέντα ἀντικείμενα μεταφερόμενα εἰς Ἀθήνας κατετέθησαν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσεῖῳ.

Τὸ εὔρημα ἀποτελοῦσι μαρμάρινα καὶ χαλκᾶ ἀγάλματα καὶ διάφορα ἄλλα ἀντικείμενα ἀνήκοντα εἰς τὸ πλοῖον καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πληρώματος.

Χαλκᾶ.

Πίναξ 7-12.

Ἀγαλμα γυμνοῦ ὀρθίου νεαροῦ ἀνδρός. Πατεῖ στερρῶς ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός καὶ ἔχει τὸν δεξιὸν κεκαμμένον κατὰ τὸ γόνυ ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἀτενίζει πρὸς δεξιὰ ἀκολουθοῦσα τὴν διεύθυνσιν τοῦ δεξιοῦ βραχίονος, ὅστις κεκαμμένος ὑψοῦται μέχρι μικρὸν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ νεανίου καὶ τείνεται μετ' ἐμφάσεώς τινος πρὸς δεξιὰ. Ἡ θέσις τῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρὸς δεικνύει ἀναμφισβητήτως, ὅτι ὁ ἀνὴρ διὰ ταύτης ἐκράτει τι ἀκριβῶς στρογγύλον. Ὁ ἀριστερὸς βραχίον κρέμαται ἀδρανῆς παρὰ τὸ πλευρόν, ὁ δὲ σχηματισμὸς τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς δεικνύει, ὅτι καὶ διὰ ταύτης διήρχετο ἀντικείμενόν τι πάντως ἐπίμηκες, τὸ ὅποιον ἔφερε τὸ ἀγαλμα κεκλιμένον πρὸς τὰ κάτω. Ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου τοῦ νεανίου εἶνε μᾶλλον ἤρεμος.

Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶνε, ὅπως συνήθως εἰς τὰ ἀρχαῖα χαλκᾶ ἀγάλματα ἐκ ξένης ὕλης κατεσκευασμένοι, εἶνε δὲ ἡ κόρη καστανὴ καὶ τὸ περὶ αὐτὴν μέρος λευκόν. Ἐνθετοὶ ἐξ ἰδιαιτέρων μικρῶν τεμαχίων εἶνε καὶ οἱ μαστοί.

Ἐπὶ τινῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρὸς εἶνε ἐπικεκολλημένα μικρὰ τεμάχια χαλκοῦ, διὰ τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο τὸ ἐν αὐτοῖς στρογγύλον ἀντικείμενον, μικρὸν δὲ χαλκοῦν ῥαβδίον ὑπάρχει καὶ

ἐπὶ τοῦ μικροῦ δακτύλου τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς πρὸς ὁμοίον σκοπὸν χρησιμεῦον, ἡ θέσις μάλιστα τούτου περιορίζοντος τὸ ἀνοιγμα τῶν δακτύλων τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κατὰ τὸ ὀπίσθιον μέρος δεικνύει, ὅτι τὸ δι' αὐτῶν κρατούμενον ἀντικείμενον ἦτο λεπτόν τοῦλάχιστον κατὰ τὸ ὀπίσθιον μέρος.

Πρὸ πάντων ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός εἶνε πολλὰ μικρότατα τεμάχια χαλκοῦ στρογγύλα καὶ τετράγωνα ἐμβεβλημένα πρὸς ἐπικάλυψιν μερῶν ἐλαττωματικῶς χυθέντων.

?

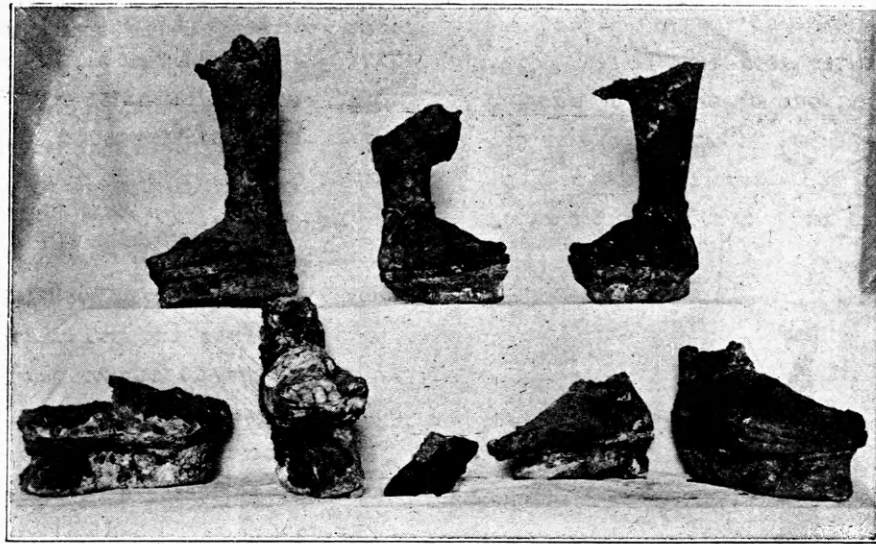
Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγάλματος διετηρεῖτο ἀρκούντως, ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου τῆς κατιώσεως καὶ ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ πρὸ πάντων εἶχε σχηματισθῆ πολλὰ σκωρία, ἥτις ἔπρεπε πάντως νὰ ἀφαιρεθῆ διὰ χημικῶν οὐσιῶν, ὑπεβλήθη τὸ ὅλον ἀγαλμα εἰς χημικὸν καθαρισμόν ἕνεκα τοῦ ὁποίου μετεβλήθη τὸ ἀρχικὸν χρῶμα τῆς ἐπιφανείας του.

Τὸ ἀγαλμα ἐξήχθη εἰς πολλὰ τεμάχια, συνεκολλήθη δὲ ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίῳ ἐπιδιορθωτοῦ καλλιτεχνημάτων André κληθέντος ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ

τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Συμπεληρωμένα εἶνε ὀλίγα μέρη τοῦ στέρνου, τῆς κοιλίας καὶ τῶν γλουτῶν. Ἐν τῇ ἀνωτέρω εἰκόνι 1 φαίνονται τὰ

κατὰ τὸ πρόσθιον τοῦ σώματος ἐλλείποντα μέρη, ἅτινα συνεπληρώθησαν.

Ἔψ. ἀγάλματος 1.94. Κεφαλή μέχρι ἀρχῆς .

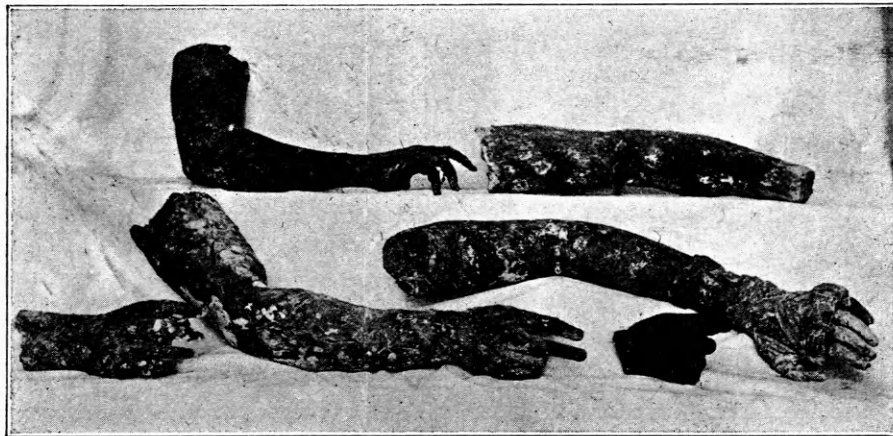
Εἰκὼν 3.

τριχῶν ὑπὲρ τὸ μέτωπον 0.19. Κεφαλή μέχρι κορυφῆς τῶν ὑπὲρ τὸ μέτωπον τριχῶν 0.235.

Πίναξ 13.

Εἰκονιστικὴ κεφαλή ἀνδρὸς ἔχοντος βαθύν πώ-

γωνά καὶ βραχεῖαν ἀτάκτως διεσκευασμένην κόμην. Τοῦ λαιμοῦ σώζεται μόνον τὸ πρόσθιον μέρος, δηλοῦται δ' ἐπ' αὐτοῦ διὰ χονδρῶν ἐγχαράκτων γραμμῶν ἢ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ συνέχεια τοῦ γενείου. Οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τῆς κεφαλῆς ταύτης εἶνε

Εἰκὼν 4.

ἔνθετοι, ἀλλ' ἐφθαρμένοι. Ἡ κεφαλή ἐκαλύπτετο κατὰ τὴν ἀνέλκυσιν αὐτῆς σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ σκωρίας (ἴδ. καὶ ἀνωτέρω εἰκόνα 2, δημοσιευθεῖσαν καὶ ἐν Πρακτικοῖς, 1900 σελ. 96), ἢ δ' ἐπίδερμις ταύτης εἶνε πόλλαχῶς ἐφθαρμένη. Ἔψ. 0.29.

Πίναξ 14 καὶ 16 Α.

Ἄγαλματιον γυμνοῦ λίαν νεαροῦ ἐφήβου ἰσταμένου καὶ πατοῦντος σχεδὸν κατὰ τὸν ἀρχαῖκόν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν δύο ποδῶν. Τῆς δεξιᾶς χειρὸς οἱ δάκτυλοι ἀπεσπάρθησαν. Περιέρχον εἶνε τὸ σχῆμα, ὅπερ ἔχει ἡ ἀριστερὰ χεῖρ. Εἶνε αὕτη συν-

εσφιγμένη ὡς νὰ ἐκράτει τι ἐπίμηκες διερχόμενον δι' αὐτῆς, ἀλλ' ὁ μέσος δάκτυλος ἐξέχει, κεκαμμένος ἐπίσης, ἐκτὸς τοῦ αὐλοῦ, ὃν σχηματίζουν οἱ λοιποί.

Λεπτὸν διάδημα συνεκράτει τὴν κόμην. Οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ οἱ ὀδόντες μετὰ τῶν χειλέων ἦσαν ἔνθετοι καὶ λείπουσιν, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ μαστοί. Τῆς ῥινὸς τὸ ἄκρον λείπει, ἐφθαρμένη δ' εἶνε πρὸ πάντων ἢ ἐπιφάνεια τοῦ ἀριστεροῦ ποδός. Ὑψ. 0.53. Ὑψ. κεφαλῆς ἀπὸ σιαγονίου μέχρις ἄκρου μετώπου 0.063.

Εἰκὼν 5.

Πίναξ 15 καὶ 16 B.

Ἀγαλμάτιον ἀνδρὸς ἀγενείου ἰσταμένου. Ὁ ἀριστερὸς ποὺς πολὺ ὀπίσω. Ἡ ὄλη στάσις ἐνέχει ἔμφασιν τινα. Περὶ τὴν κόμην ἔχει διάδημα, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου μικρὰν χλαμύδα. Τῶν ὀφθαλμῶν ἦσαν μόνον αἱ κόραι ἔνθετοι. Οἱ δάκτυλοι τῶν χειρῶν εἶνε ἀπεσπασμένοι, καὶ ἢ ἐπιφάνεια δ' αὐτοῦ εἶνε πολὺ ἐφθαρμένη. Ἐνθετα ἦσαν ἐπίσης καὶ τὰ αἰδοῖα, ἅτινα λείπουσιν. Ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ κρανίου ὑπάρχει μικρὰ ὀπή. Ὑψ. 0.44.

Πίναξ 17.

Ἀγαλμάτιον γυμνοῦ ἐφήβου ἐπὶ κυλινδρικήσ βάσειωσ ἐξ ἐρυθροῦ Λακωνικοῦ λίθου (rosso antico). Οἱ πόδες εἶνε διὰ χαλκῶν ἐμβόλων καὶ μολύβδου προσκεκολλημένοι ἐπὶ τῆσ βάσειωσ. Λείπει ὁ δεξιὸς βραχίων ἀπὸ τῶν ὤμων καὶ οἱ δάκτυλοι τῆσ ἀριστερῆσ χειρὸσ. Οἱ μαστοὶ ἦσαν ἔνθετοι καὶ λείπουσιν. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγαλματίου εἶνε λίαν ἐφθαρμένη. Ὑψ. ἀγαλματίου 0.25, ὕψ. βάσειωσ 0.098 καὶ διάμ. ταύτησ 0.143.

Ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τῶν πινάκων 7-16 δημοσιευμένων ἀγαλμάτων, ἀνειλκύσθησαν καὶ τὰ ἐξῆσ:

1) Ποὺς δεξιὸς ἀπὸ τοῦ μέσου τῆσ κνήμησ ἀγάλματος μεγάλου φυσικοῦ μεγέθουσ, ἐν σανδαλίω περιδεδεμένω δι' ἱμάντων. Ὑψ. 0.30.

2) Ἐτερος ποὺς δεξιὸς ἀπὸ ἄνωθεν τῶν ἀστραγάλων, μεγαλείτερος ἢ ὁ προηγούμενος, φέρων ὁμοίωσ σανδάλιον. Ὑψ. 0.31.

3) Ἐτερος ποὺς δεξιὸς ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον. Ὑψ. 0.29.

4) Ποὺς δεξιὸς, οὔτινοσ σφίζεται μόνον τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τοῦ μεταταρσίου, μετὰ σανδαλίου. Ὑψ. 0.29.

5) Ποὺς ἀριστερὸς ἐν σανδαλίω ἀπὸ κάτωθεν τοῦ γόνατοσ. Ὑψ. 0.315.

6) Ἐτερος ἀριστερὸς ποὺς ὁμοίωσ ἐν σανδαλίω. Ὑψ. 0.30.

7) Ποὺς ὅμοιος ἄνευ σανδαλίου. Ὑψ. 0.27.

Οἱ πόδες οὔτοι ἀπεικονίσθησαν ἐν εἰκόνι 3 ἔχουσι δὲ πάντεσ εἰσέτι κάτωθεν τὸν μολύβδον, δι' οὔ ἐνεσφηνοῦντο καὶ προσεκολλῶντο ἐπὶ τῆσ βάσειωσ τοῦ ἀγάλματος.

8) Βραχίων ἀριστερὸς ἀγάλματος ὑπερφυσικοῦ μεγέθουσ. Μήκ. 0.72.

9) Χεὶρ ἀριστερὰ ἀπὸ τοῦ καρποῦ μετὰ δακτυλίου, ἐξ ἀγάλματος πιθανῶσ γυναικειοῦ καὶ ἑτέρα ἀγάλματος ἀνδρικοῦ.

10) Ἐτερος βραχίων ἄνευ χειρὸσ. Μήκ. 0.54.

11) Βραχίων ἀριστερὸς ἐκ μεγάλου ἀγάλματος πύκτου. Μήκ. 0.71.

12) Βραχίων δεξιὸς μεγάλου ἀγάλματος κεκαμμένος. Μήκ. 0.59.

Τὰ ἀνωτέρω 8-12 ἀπεικονίσθησαν ἐν εἰκόνι 4.

13) Δύο τεμάχια ἱματισμοῦ ἐκ μεγάλου ἀγάλματος.

14) Είφος χαλκού εις τρία τεμάχια, ὅπερ ἐφέρετο ὑπὸ χαλκοῦ ἀγάλματος. Μήκ. 0.80· ἴδε εἰκ. 5.

15) Ἐτερον εἶδος ὁμοιον.

16) Μικρὸν ἀγαλμάτιον γυναικὸς ἐν ποδήρει χιτῶνι ἐφθαρμένον. Ὑψ. κορμοῦ 0.36. Τῆς κεφαλῆς ἀποσπασθείσης σώζεται μόνον τὸ ὀπίσθιον ἥμισυ· ἴδ. εἰκ. 6 καὶ 7.

Εἰκὼν 6.

Εἰκὼν 7.

17) Μικρὰ λύρα ὕψ. 0.25, ἣτις ἐφέρετο ὑπὸ ἀγάλματος. Εἰκ. 8.

Εἰκὼν 8.

Ἡ φθορὰ τῶν χαλκῶν δὲν εἶνε τοσοῦτον μεγάλη οἷα ἡ τῶν μαρμαρίνων, τινὰ μάλιστα τούτων διατηροῦνται θαυμασιῶς, αἷτιον δὲ τούτου εἶνε βε-

βαίως ἡ μεγαλειτέρα ἀντίστασις, ἣν ἠδύνατο νὰ ἀντιτάσῃ κατὰ τῶν ὀλεθρίων ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπιδράσεων ὁ χαλκός. Ὅπως προληφθῆ ὅμως ὁ μετὰ τὴν ἀνέλκυσιν ἀπειλῶν ταῦτα κίνδυνος κατιώσεως, καὶ ἐπειδὴ πολλὰ τούτων ἐκαλύπτοντο ἐν μέρει ὑπὸ σκωρίας παραμορφώσεως αὐτά, ὑπεβλήθησαν καὶ ταῦτα εἰς χημικὸν καθαρισμόν, ἕνεκα δὲ τούτου δὲν διατηροῦσι πλέον τὸ ἀρχικὸν χρῶμα.

Μαρμάρια.

Τὰ μαρμάρια ἀγάλματα ἐφθάρησαν δυστυχῶς τελείως, διαβρωθέντα ὑπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν διαφόρων θαλασσιῶν ζωύφιων, ὅσα κατεσκεύαζον φωλεὰς τρυπῶντα τὸ μάρμαρον τῶν ἀγαλμάτων, ἐλάχιστα δὲ τούτων μόνον διατηρήθησαν ἐν μέρει, διότι καλυφθέντα, ὡς φαίνεται, ἐνωρὶς ὑπὸ ἰλύος δὲν ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὰς διαφόρους φθοροποιούς ἐπιδράσεις τῆς θαλάσσης.

Ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ 1900 (σελ. 207) ἐδημοσιεύθη ἤδη τὸ κάλλιστα διατηρούμενον τῶν μαρμαρίνων ἀγαλμάτων, παριστᾷ δὲ τοῦτο νεανίαν γυμνὸν ἔχοντα θέσιν δυναμένην διαφοροτρόπως νὰ ἐξηγηθῆ· ἴδ. Πιν. παρενθ. Α 1. Ἐχων οὗτος τὸ δεξιὸν γόνυ κεκαμμένον καὶ στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ἄκρου δεξιοῦ ποδὸς κλίνει μὲ κυρτὸν τὸ σῶμα πρὸς τὰ ἔμπρός, ἐνῶ ἔχει τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς ἣν διεύθυνσιν καὶ ἀτενίζει πλήρης προσοχῆς καὶ ποιᾶς τινος ἀορίστου ἐκφράσεως· ὁ δεξιὸς βραχίον εἶνε καθειμένος ἄνευ τινὸς ὠρισμένης ἐνεργείας, ὁ δ' ἀριστερός ἦτο ὑψηλὰ προτεταμένος. Τοῦ ἀγάλματος σώζεται ἀλώβητον μόνον τὸ δεξιὸν μέρος.

Ἐκ τῶν λοιπῶν μαρμαρίνων ἀγαλμάτων περιγράφομεν ἐνταῦθα δι' ὀλίγων ὅσα διατηροῦνται τοσοῦτον, ὥστε νὰ διακρίνηται τοῦλάχιστον ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς τὸ σχῆμα αὐτῶν.

1) Κολοσσικὸν ἄγαλμα ἀνδρὸς ἰσταμένου ἄνευ κεφαλῆς, βραχιόνων καὶ ἄκρων ποδῶν. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ εἶνε τελείως ἐφθαρμένη· οἱ βραχίονες ἦσαν ἐνθετοί. Ὑψ. 2.20. Πιν. παρ. Α 2.

2) Ἄγαλμα ἀνδρὸς ἔχοντος τὸ ἄνω σῶμα τεταμένον, ὥστε ἔμελλε νὰ βάλῃ τι μεθ' ὀρμῆς διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς. Ἄνευ χειρῶν καὶ ποδῶν. Ὑψ. 1.55. Πιν. παρ. Α 4.

3) Ἀγαλμα πιθανώτατα θεοῦ καθημένου, φυσικοῦ περιπόου μεγέθους· ὁ ἀριστερὸς βραχίων ἦτο ὑψωμένος, ὡσεὶ ἐκράτει σκῆπτρον, ὁ δὲ δεξιὸς ἔκειτο ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ γόνατος, ἐφ' οὗ σφίζεται καὶ τεμάχιον ἐνδύματος. Οἱ πόδες καὶ ὁ ἀριστερὸς βραχίων λείπουν τελείως, τοῦ δὲ λοιποῦ ἀγάλματος μόνος σχεδὸν ὁ πυρὴν διατηρεῖται. Ὑψ. 1.50. Πιν. παρ. Α 5.

4) Νεανίας γυμνός, ὄρθιος, πατῶν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός καὶ ἔχων τὸν δεξιὸν πρὸς τὰ ὀπίσω. Διὰ τοῦ δεξιοῦ ἀγκῶνος ἠρείδετο ἐπὶ στήλης Ἑρμοειδοῦς μετ' ἀνθρωπίνης μορφῆς. Μέγεθος ἔχει περιπόου φυσικόν. Καὶ τούτου μόλις διακρίνεται τὸ σχῆμα ἐκ τῆς φθορᾶς. Ὑψ. 1.80. Πιν. παρ. Α 3.

5) Ἀγαλμα ἄνευ χειρῶν καὶ ποδῶν βλέπον πρὸς ἀριστερά. Τὸ ἄνω τοῦ κρανίου ἦτο ἰδιαιτέρως εἰργασμένον καὶ λείπει. 1.34. Πιν. παρ. Δ 2.

6) Τὸ ἄνω μέρος κρανίου ἀγάλματος ἔχον τὴν ὑπὲρ τὸ μέτωπον κόμην συμπεπλεγμένην εἰς τὸ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Belvedere πρὸ πάντων γνωστὸν σχῆμα. Εἶνε ἰδιαιτέρως εἰργασμένον καὶ συμφωνεῖ κατὰ τὸ μέγεθος πρὸς τὸ ἄνω ἀγαλμα, δὲν εἶνε ὅμως βέβαιον ἂν ἀνῆκεν εἰς τοῦτο. Διατηρεῖται ὅπωςδὴποτε καλῶς. Πιν. παρ. Δ 2, κάτω ἀριστερά.

7) Ἄνῆρ φυσικοῦ μεγέθους κλίνει ὡς προτιθέμενος νὰ πλήξῃ βιαίως πρὸς τὰ ἐμπρὸς κάμπτων τὸν δεξιὸν πόδα· ὁ ἀριστερὸς ποὺς εἶνε πολὺ ὀπίσω. Ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ μηροῦ καὶ κάτω εἶνε ἰδιαιτέρως εἰργασμένον. Καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπιφάνεια τελείως ἐφθαρμένη. Ὑψ. 1.55. Πιν. παρ. Β 2.

8) Ἀγαλμα νεανίου λεπτοφυοῦς, ἔσον δύναται νὰ κριθῆ ἐν ἧ καταστάσει σφίζεται. Ἐχει στάσιν ὁμοίαν πρὸς ἔλκοντά τι ἀφ' ὑψηλοῦ. Καὶ οἱ δύο βραχίονες εἶνε πρὸς ἀριστερά ὑψωμένοι καὶ κάμπτονται κατὰ τοὺς ἀγκῶνας, τῶν δὲ ποδῶν ὁ μὲν ἀριστερὸς εἶνε ὀρθός ὁ δὲ δεξιὸς κεκαμμένος. Ὑψ. 1.20. Πιν. παρ. Γ 3.

9) Ἐτερον νεανικὸν ἀγαλμα. Τὸ ἄνω σῶμα κλίνει ἐλαφρῶς, οἱ δὲ βραχίονες ἔχουσι θέσιν, ὁποίαν συνήθως ἔχει ἀνῆρ τοξεύων. Ὁ ἀριστερὸς μηρὸς εἶνε προτεταμένος ὁ δὲ δεξιὸς πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος σφίζεται λείψανον ἐνδύματος. Αἱ ἄκραι χεῖρες καὶ οἱ πόδες ἀπὸ τῶν γονάτων λείπουν. Ὑψ. 1.30. Πιν. παρ. Γ 4.

10) Κορμὸς ἀγάλματος πιθανώτατα Ἀφροδίτης. Σφίζονται ὀλίγον καλῶς μόνον οἱ γλουτοί. Πιν. παρ. Γ 1.

10* Τεμάχιον ἐνδύματος μετὰ ἀγγείου ἀνῆκον πιθανώτατα εἰς τὸ αὐτὸ ἀγαλμα. Πιν. παρ. Γ 2.

11) Ἀγαλμα πιθανῶς Ἀπόλλωνος μὲ μακροὺς πλοκάμους καταπίπτοντας ἐπὶ τοῦ νώτου. Διὰ τοῦ ἀριστεροῦ ἀγκῶνος ἐστηρίζετο ἐπὶ τρίποδος φέρωντος ὑψηλὸν κωνικὸν ἐπίθημα. Καλῶς διατηρεῖται μόνον τὸ ὀπισθεν μέρος ἀπὸ τοῦ τραχήλου μέχρι τῶν γλουτῶν καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ τρίποδος. Ὑψ. 1.20. Πιν. παρ. Δ 1.

12) Ἀγαλμα καθ' ὅλα ὅμοιον πρὸς τὸν Ἡρακλέα Farnese τοῦ Γλύκωνος, ἄνευ κεφαλῆς. Τοῦ λοιποῦ σώματος ἡ ἐπιφάνεια κατεστραμμένη. Ὑψ. 2.50. Πιν. παρ. Β 1.

13) Τὸ ἄνω μέρος πολεμιστοῦ μετὰ κράνους. Ἡ κεφαλὴ μετὰ μέρους τοῦ στέρνου εἶνε ὡς σφὴν ἐνθετος εἰς τὸ λοιπὸν σῶμα. Ὑψ. 1.45. Πιν. παρ. Ζ 2.

14) Νεανίας ὄρθιος στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός. Ἡ κεφαλὴ κλίνει ἐλαφρῶς. Ἄνευ βραχιόνων. Ὁ ἀριστερὸς ὤμος μετὰ τῆς κεφαλῆς ἰδιαιτέρως εἰργασμένος. Ὑψ. 1.90. Πιν. παρ. Ζ 4.

15) Ἀγαλμα μορφῆς καθημένης καὶ ἐχούσης τὸν δεξιὸν βραχίονα διαγωνίως πρὸ τοῦ στήθους. Τελείως ἐφθαρμένον, λείπουν κεφαλὴ, πόδες καὶ ἀριστερὸς βραχίων. Ὑψ. 1.40.

16) Ἐπὶ σώματος παντελῶς ἐφθαρμένου νεαροῦ ἀνδρὸς ἰσταμένου ὀρθίου σφίζεται κάλλιον διατηρουμένη ἡ κεφαλὴ. Παριστᾷ νεανίαν, τοῦ ὁποίου τὸ γένειον μόλις ἀρχίζει νὰ φύηται. Τὸ ἀγαλμα ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός· ἡ κεφαλὴ κλίνει πρὸς ἀριστερά. Ὑψ. 1.85. Πιν. παρ. Ε 1, 2.

17) Κορμὸς ἀγάλματος μὲ διεστηκότας πόδας ἄνευ βραχιόνων. Ὑψ. 1.35. Πιν. παρ. Ζ 3.

18) Ἀγαλμα ἥρωος πωγωνοφόρου μὲ κράνος (;) ἡμισφαιρικόν. Τὸ ἱμάτιον ἀφίνει γυμνὸν τὸν δεξιὸν ὤμον· ὁ δεξιὸς βραχίων ἐκράτει τι ὑψωμένον πρὸ τοῦ στήθους, ὁ δ' ἀριστερὸς ἦτο περιβεβλημένος διὰ τοῦ ἱματίου. Ὁ ἥρωος ὠδεύει πρὸς δεξιὰ στρέφων τὸ πρόσωπον πρὸς ἀριστερά. Τὸ ἄνω ἡμισυ εἶνε ἰδιαιτέρως εἰργασμένον, ἐστηρίζετο δ' ὀπίσω τὸ ἀγαλμα ἐπὶ κορμοῦ δένδρου. Λείπουν ἡ δεξιὰ

χείρ, ὁ ἀριστερός βραχίον καὶ ὁ πούς ἀπὸ τοῦ γόνατος. Ὑψ. 1.93. Πιν. παρ. Ε 4.

19) Ἦρωσ ἄνευ κράνους καὶ γενείου· ἀμοιάζει ὡς πρὸς τὴν στάσιν τῶν χειρῶν καὶ τὴν κίνησιν καθ' ὅλα πρὸς τὸ προηγούμενον ἀγάλμα, μεθ' οὗ ἀπετέλει πιθανῶς μιαν κοινήν παράστασιν. Λείπουσιν οἱ πόδες. 1.40. Πιν. παρ. Ε 3.

20) Τὸ ἄνω μέρος ἀνδρικοῦ ἀγάλματος ἐν ἱματισμῷ. Ὑψ. 1.45. Πιν. παρ. Ζ 1.

21) Κορμὸς ἵππου μήκ. 1.65 ἄνευ ποδῶν καὶ οὐρᾶς. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ τραχήλου ἔχει κοιλώμα μετὰ μεγάλης τετραγωνικῆς ὀπῆς ἐν τῷ μέσῳ πρὸς ἔνθεσιν τῆς ἰδιαιτέρως εἰργασμένης κεφαλῆς. Ὡς χεῖλος τοῦ κοιλώματος τούτου χρησιμεύει ἀνάγλυπτος ἱμάς, ἐφ' οὗ εὐρίσκονται ἀμελῶς εἰργασμένα ἐν τῷ μέσῳ ἀετὸς καὶ ἐκατέρωθεν τούτου κατὰ σειρὰν κράνος, ἀσπίς γαλατικὴ καὶ πέλεκυς. Ὑπὸ τὴν κοιλίαν εἶχε στηρίγμα. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἵππου διατηρεῖται καλῶς. Ἐντὸς τοῦ κοιλώματος τοῦ τραχήλου εἶνε ἐγγεγραμμένον ἐν Δ. Πιν. παρ. Β 3.

22) Κεφαλὴ ἵππου μετὰ πλουσίου χαλινοῦ ἀνήκουσα εἰς κορμὸν ὁμοιον πρὸς τὸν ἀνωτέρω. Ἡ δεξιὰ πλευρὰ ταύτης διατηρεῖται καλῶς. Ὑψ. 0.72. Πιν. παρ. Δ 4.

23) Κορμὸς ἵππου μετὰ τῆς κεφαλῆς, ἰδιαιτέρως ἐπιτεθείσης, ὁμοιος πρὸς τὸν ὑπ' ἀρ. 21 ἀλλ' ἐντελῶς ἐφθαρμένος. Πιν. παρ. Δ 3.

24) Τρίτος κορμὸς ἵππου διατηρούμενος κάλλιον ἢ οἱ δύο ἕτεροι. Ἐπὶ τοῦ ἱμάντος τοῦ τραχήλου εἶνε ἀναγεγλυμμένα ἐπὶ μὲν τοῦ μέσου κεφαλὴ Μεδοῦσης, ἐκατέρωθεν δὲ ταύτης φολίδες. Πιν. παρ. Β 4.

Τέταρτος κορμὸς ἵππου λίαν ἐφθαρμένος ὅστις, ἀποκοπέντων τῶν κάλων κατὰ τὴν ἀνέλκυσιν, βυθισθεὶς εἰς βάθος ὅπου δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθωσιν οἱ δύται, δὲν κατωρθώθη νὰ ἀνελκυσθῆ ἐκ νέου.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω εὐρέθησαν καὶ περὶ τοὺς δέκα εἰσέτι κορμοὶ ἀγαλμάτων εἰς ἀμόρφους ὄγκους μεταβληθέντες, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα μικρότερα μέρη ἀγαλμάτων καὶ πολλαὶ πλίνθοι τοιούτων, ὧν τινες εἶνε ἐντὸς περιέργων λεκανοειδῶν βαθριδίων. Εἰκ. 9.

Τῶν ἵππων εὐρέθησαν αἱ βάσεις, τὰ ὑπὸ τὴν κοιλίαν στηρίγματα καὶ πολλὰ τεμάχια τῶν πο-

δῶν, ὥστε πιθανὸν εἶνε ὅτι ἐκ τούτων τις θὰ δυνηθῆ νὰ συγκολληθῆ καὶ νὰ ἀποκαταστῆ ἄρτιος.

Αἱ δημοσιεύμεναι φωτογραφίαι τῶν μαρμαρίνων ἀγαλμάτων ἐλήφθησαν, ἐν ἧ θέσει εἶνε νῦν

Εἰκὼν 9.

ταῦτα ἐκτεθειμένα ἐν τῇ δεξιᾷ πρὸ τοῦ Μουσείου στοῦ, διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκλεχθῆ ἐκάστοτε ἢ ἀρμοδίᾳ διὰ τὴν φωτογράφησιν ἐκάστου ἀγάλματος ὄψις.

Σκεύη.

Τὰ ἐξαχθέντα ὑπὸ τῶν δυτῶν σκεύη τοῦ πληρώματος ἔχουσι μεγάλην σπουδαιότητα, διότι δύνανται, ἂν ὀρισθῶσι χρονολογικῶς, νὰ ἐξακριβώσωσι καὶ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐγένετο τὸ ναυάγιον τοῦ πλοίου, εἶνε δὲ πῆλινα καὶ ὑάλινα καὶ μετάλλινα ἀγγεῖα, ὡς καὶ ἄλλα μικρὰ ἀντικείμενα μετάλλινα.

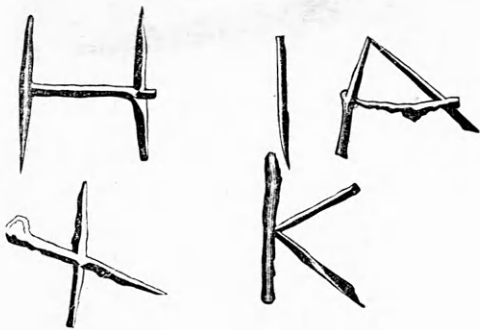
1) Πῆλινα ἀγγεῖα. Ἀποτελοῦνται ταῦτα ἐκ μεγάλων ἀμφορέων ἐχόντων ὀξεῖαν βάσιν, οἰνοχοῶν διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων, τρυβλίων καὶ ἀγγείων διαφόρων ἄλλων σχημάτων. Ἡ τεχνικὴ ἀπεργασία τούτων ὡς καὶ τὰ σχήματα εἶνε τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀγγείων τῆς Ἑλληνιστικῆς πρὸ πάντων περιόδου, ἅτινα διατηρήθησαν μέχρι τοῦ α' μ. Χ. αἰῶνος.

Ἐπὶ τῶν παρενθέντων πινάκων Η, Θ, εἰκονίζον-

ται τὰ διάφορα σχήματα τῶν εὐρεθέντων πηλίνων καὶ ὑαλίνων ἀγγείων.

Πίναξ Παρ. Η ἀρ. 1-4 εἰκονίζονται αἱ τέσσαρες διάφοροι μορφαί, ἃς ἔχουσιν οἱ μεγάλοι ἀμφορεῖς. Τὰ μεγέθη τούτων εἶνε τῶν μὲν μικρῶν τῆς ὑπ' ἀριθ. 1 μορφῆς 0.55, τῶν δὲ μεγάλων 0.80 περίπου. Ὁ πηλὸς αὐτῶν εἶνε ἐρυθρὸς λίαν καλῶς κατεργασμένος, εἶνε δὲ τὰ τοιχώματα αὐτῶν πρὸ πάντων τῆς μορφῆς ἀριθ. 4 λίαν χονδρὰ περίπου. 0.025. Τοιοῦτοι ἀμφορεῖς εὐρέθησαν ἐν σωρῶ περι τοὺς εἴκοσιν, ἐχρησίμευον δὲ πιθανώτατα ἐν τῷ πλοίῳ, ὅπως περιλαμβάνωσι διάφορα ἐφόδια· ἐν ἐνὶ τούτων εὐρίσκοντο εἰσέτι πυρῆνες ἐλαιῶν.

Ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς κοιλίας ἐνὸς ἀμφορέως τῆς μορφῆς 3 εἶνε ἐγκεχαραγμένη δι' ὀξείας ἐργαλείου ἢ παραπλεύρως πανομοιότυπος εἰς τὰ $\frac{2}{3}$ περίπου τοῦ πραγματικοῦ μεγέθους τῶν γραμμῶν διδομένη ἐπιγραφή.

Ἐπὶ ἐτέρου ἀμφορέως τῆς μορφῆς 1 εὐρίσκειται ἢ ὁμοίως ἐν πανομοιότυπῳ διδομένη λατινικὴ ἐπιγραφή.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πίνακος ἀρ. 5-9 εἰκονίζονται διάφορα ἀγγεῖα, ἅτινα ἐχρησίμευον βεβαίως ὡς δοχεῖα οἴνου.

Τὸ σχῆμα τῶν ἀρ. 5-8 εἶνε ἐκ τῶν χαρακτηριστικωτέρων τῆς Ἀλεξανδρινῆς περιόδου. Πρὸς τὸν ἀρ. 5 ὅμοια εὐρέθησαν ἐν Fayoum μετ' ἀντικειμένων τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων.

Ἄλλ' ἔτι χαρακτηριστικώτερα εἶνε τὰ ὅμοια

πρὸς τὸν ἀρ. 8 ἀγγεῖα. Ἐχουσι ταῦτα συνήθως κιτρίνην ἀλοιφήν καὶ ἐπὶ ταύτης διὰ καστανοῦ γανώματος διάφορα κοσμήματα, πολλὰ δὲ τοιαῦτα ἀγγεῖα κέκτηται τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν. Τὸ ἐπὶ τοῦ πίνακος ἡμῶν εἰκονιζόμενον ἀγγεῖον σώζει μόνον ἐλάχιστα ἀλλὰ σαφῆ λείψανα τῆς ἀλοιφῆς.

Εἰκὼν 10.

Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἀπαντῶσι συνήθως ἀπὸ τοῦ γ' μέχρι τοῦ α' π. X. αἰῶνος ἐν ἀρχαίοις τάφοις.

Πολλὰ λείψανα κιτρίνης ἀλοιφῆς ἔχει καὶ ὁ ἀρ. 5.

Τὸ μέγεθος τῶν ἀνωτέρω ἀγγείων εἶνε ἀπὸ 0.27-0.30, εὐρέθησαν δὲ περι τὰ τριάκοντα πέντε τοιαῦτα. Ὁ ἀρ. 7 ἔχει διπλάσιον περίπου μέγεθος.

Ὁ ἀριθμὸς 10 παριστᾷ τεμάχιον σκύφου τῶν λεγομένων *Μεγαρεικῶν*· τὸ γάνωμα αὐτοῦ εἶνε κατὰ τὸ ἥμισυ μέλαν καὶ κατὰ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἐρυθρόν, ἔχει δ' ὡς κόσμημα ζώνην ῥοδάκων καὶ ἀνθεμιοειδῆ σχήματα καλύπτοντα ἐν εἶδει φολίδων τὸ κάτω τῆς κοιλίας. Καὶ τῶν ἀγγείων τοῦ εἶδους τούτου ἢ χρονολογία ὀρίζεται ἀπὸ τοῦ 3^{ου} π. X. αἰῶνος μέχρι τοῦ 2^{ου} μ. X.

Πίν. παρ. Θ ἀρ. 11-12 παρίστανται δύο πρόχοι ὕψ. 0.28-0.31 ἐκ πηλοῦ ὠχρεύθρου ὁμοίου περίπου πρὸς τὸν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν οἰνοχοῶν.

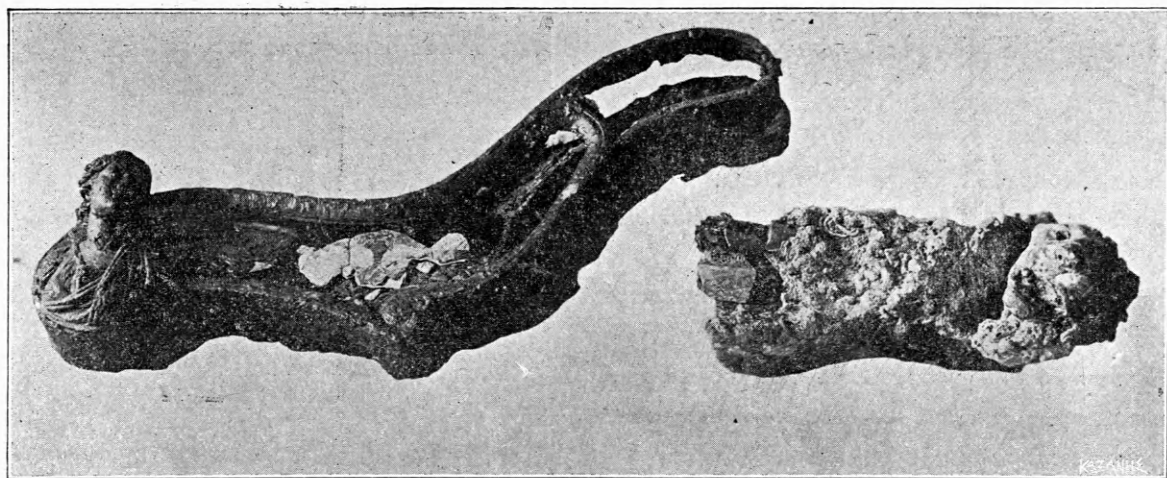
Πίν. παρ. Θ ἀρ. 13. Ἀγγεῖον ἐκ πηλοῦ τεφροῦ με μέλαν, κακῆς ποιότητος, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξαλειφθέν, γάνωμα. Ὀλίγον κατωτέρω τοῦ χειλούς ὑπῆρχε περὶ τὸν λαιμὸν λεπτὴ περιφερικὴ ἐξοχή, ἐσωτερικῶς δὲ φράσσεται ὁ λαιμὸς παρὰ τὴν κοιλίαν διὰ διατρήτου καλυμματίου. Ἐπὶ τῆς κοιλίας παρὰ τὴν λαβὴν ὑπάρχει καὶ μικρὰ προχοὴ μὴ διακρινομένη δυστυχῶς ἐπὶ τῆς φωτογραφίας.

Ἄρ. 14. Ἀλαβαστροειδὲς ἀγγεῖον. εἶνε ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ κατεσκευασμένον καὶ δὲν διακρίνεται ἂν εἶχε γάνωμα. Ἐπὶ τοῦ χεῖλους σχεδὸν ὑπῆρχε μικρὰ λαβὴ ἀποσπασθεῖσα.

Χυτρίδια ὅμοια πρὸς ἄρ. 15 εὑρέθησαν πολλά,

ἐν δὲ μόνον τοῦ σχήματος ἄρ. 16. Ὁ πηλὸς αὐτῶν εἶνε κιτρινωπὸς μετρίως ποιότητος.

Πίν. παρ. Θ 2 ἄρ. 17 λείπει ἢ λαβὴ καὶ ὁ λαίμμος. Ἐκ πηλοῦ ὁμοίου πρὸς ἄρ. 13. Ἔχει ἀυλακώσεις κατὰ μῆκος τῆς κοιλίας.

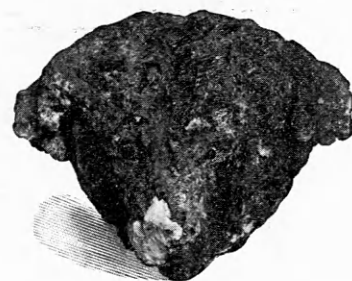
Εἰκὼν 11.

Ἄρ. 18. Λείπει τὸ στόμιον· εὑρέθησαν καὶ τρία ἕτερα ὅμοια ἀλλὰ μᾶλλον ἐλλιπῆ. Ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ οὐχὶ τόσο καλῆς ποιότητος. Καὶ τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶνε χαρακτηριστικὰ ἐν τοῖς τάφοις τῶν τριῶν τελευταίων π. X. αἰῶνων, ἐχρησίμευον δ' ἴσως ὡς μυροδοχεῖα. Παραπλήσια εἶνε καὶ τὰ ἀγγεῖα τοῦ σχήματος ἄρ. 19.

βεβαμμένη διὰ βαθέος ἐρυθροῦ χρώματος, ἔχοντος ἐνιαχοῦ καστανόχρους κηλίδας ἐκ σφάλματος ἴσως κατὰ τὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν ὀπτησιν τῆς βαφῆς. Ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας ἔχουσι τινὰ ἐξ αὐτῶν περὶ τὸ κέντρον λεπτοῦς, πρὸ τῆς ὀπτήσεως χαραχθέντας κύκλους καὶ στιγμαίς, τινὰ δὲ καὶ ἀνθεμοειδῆ σχήματα. Διάμετρος ἀπὸ 0.16-0.41 καὶ ὕψ. 0.047. Τὰ τρυβλία ταῦτα ἔχουσι

Εἰκὼν 12.

Εἰκὼν 13.

Ἄρ. 20-23. Τρυβλία διαφόρων μεγεθῶν ἐκ πηλοῦ χρώματος ὑπολεύκου κλίνοντος ὀλίγον πρὸς τὸ ροδόχρουν, κάλλιστα κατεργασμένου. Τινὰ τούτων εἶνε λεπτότατα. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν εἶνε

μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὰ λεγόμενα Σάμια ἀγγεῖα ἢ τὰ Ἀρρητιὰ ἀγγεῖα (terra sigillata), ὅμοια δὲ τούτοις εὑρέθησαν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πρὸ πάντων καὶ ἀνήκουσιν εἰς τοὺς τελευταίους π. X. αἰῶνας.

Ὅμοιον τὸν πηλὸν καὶ τὴν τέχνην εἶνε καὶ τὸ

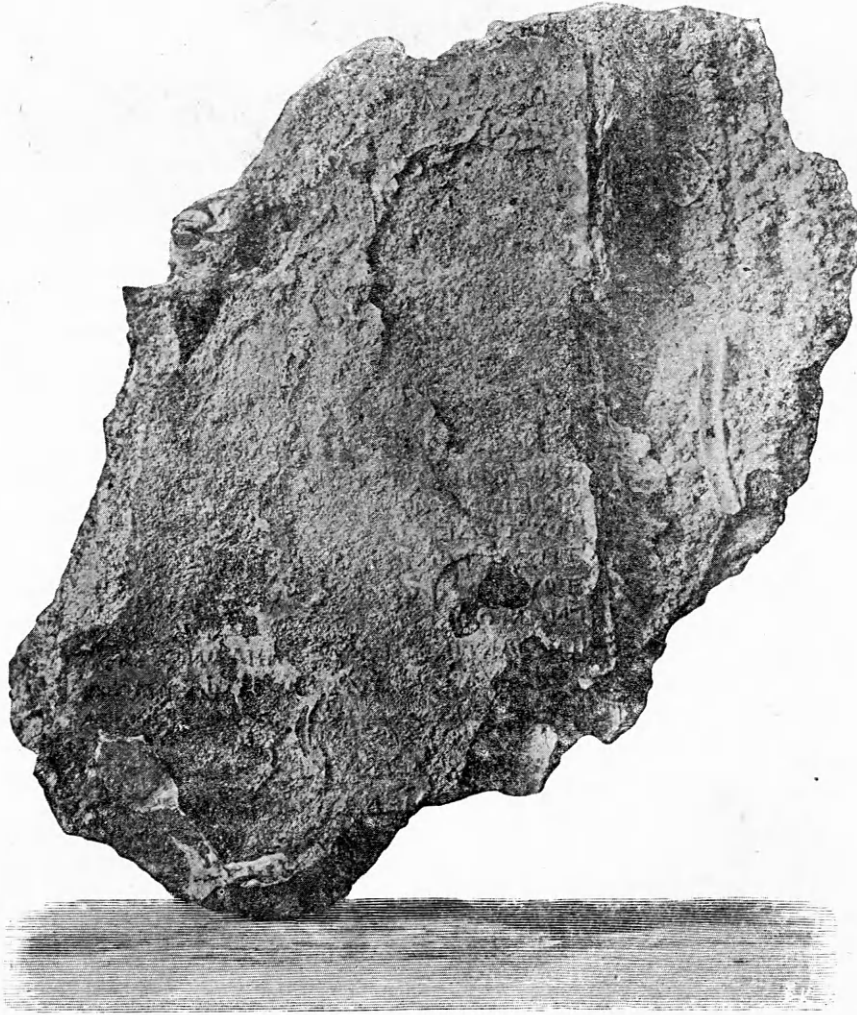
μικρὸν κύπελλον ἀρ. 24, παραπλήσιος δὲ ἀλλ' ἐκ πηλοῦ ἐρυθροτέρου καὶ λεπτοτέρου εἶνε καὶ ὁ δίωτος σκύφος ἀρ. 25. Ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῶν λαβῶν τούτου παρὰ τὸ χεῖλος εἶνε ἐπικεκολλημένα δύο κισσοειδῆ φύλλα.

Ἄρ. 26. Τρυβλίον ἐκ πηλοῦ κοινοῦ καὶ χονδροῦ, χρώματος λίαν ἀκαθάρτου λευκοῦ. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶνε ἐστιλβωμένη, ἐχρησί-

μευον δ' ἴσως τὰ τρυβλία ταῦτα διὰ τὸ κατώτερον προσωπικὸν τοῦ πλοίου.

Ὅμοίως ἐκ κοινοῦ πηλοῦ ἀλλ' ἐρυθροῦ χρώματος εἶνε καὶ τὸ μόνωτον κύπελλον ἀρ. 27.

Ὁ λύχνος Πίν. παρ. Η ἀρ. 28 εἶνε ὅπως καὶ οἱ ἀρ. 13 καὶ 17 ἐκ πηλοῦ τεφροῦ, ἔχει δὲ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας μίαν μεγάλην κεντρικὴν ὀπήν καὶ τρεῖς ἄλλας μικροτέρας περὶ ταύτην.

Εἰκὼν 14.

2 Ἰάλινα. Πολυτιμότερα τῶν πηλίνων εἶνε τὰ εὐρεθέντα ὑάλινα ἀγγεῖα, εἶνε δὲ ταῦτα ποτήρια διαφόρων σχημάτων καὶ μεγεθῶν. Ἐπὶ τοῦ πίνακος Η ἀπεικονίζονται τινὰ τούτων ἀρ. 30-34.

Τὸ χρῶμα τοῦ μασσοειδοῦς σκύφου ἀρ. 33, ὃν κοσμεῖ ἀνάγλυπτος στέφανος ἐκ μεγάλων φύλλων εἶνε ἀνοικτὸν κυανοῦν. Ὁ ῥυθμὸς τοῦ κοσμηήματος

καὶ ἡ καλὴ κατασκευὴ τοῦ ἀγγείου τούτου δὲν ἐπιτρέπει νὰ καταβιβάσωμεν αὐτὸ πέραν τῶν πρώτων Ῥωμαϊκῶν χρόνων.

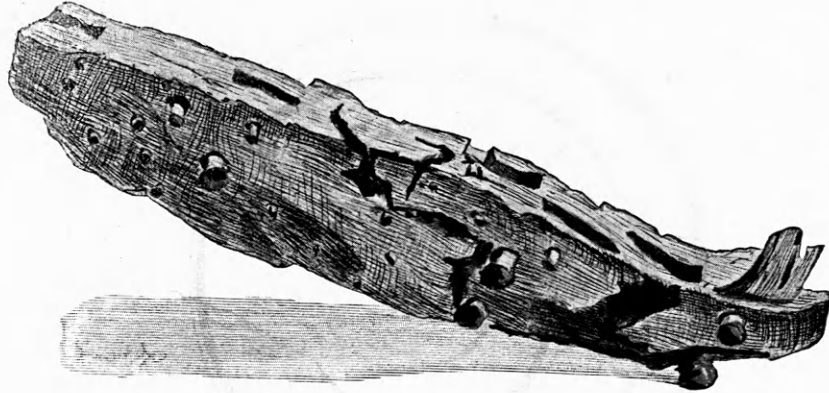
Τὸ μέγα ποτήριον, οὔτινος μόνον ἐν τεμάχιοι ἐικονίζεται ἐπὶ τοῦ πίν. Η ἀρ. 32 χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ σχήματος τῆς λαβῆς αὐτοῦ ὡς ἔργον ἀναμφισβητήτως Ἑλληνικῶν χρόνων. Τὸ χρῶμα

τούτου εἶνε βαθύ πράσινον, εὐρίσκομεν δὲ τὸ σχῆμα αὐτοῦ πρὸ πάντων εἰς ἀργυρᾶ κύπελλα τῶν Ἑλληνικῶν χρόνων.

Ἄρ. 34 εἰκονίζει τεμάχιον φιάλης, ἣτις εἶχε

περὶ τὴν βᾶσιν ἀνάγλυπτα φύλλα ἐν εἶδει ἀκτίνων καὶ ὑπὸ τὸ χεῖλος κατὰ διαστήματα μικρὰς ἐπιμήκεις ἐξοχάς.

Οἱ μικροὶ πολύχρωμοι κύαθοι ἀρ. 30-31 δὲν εἶνε

Εἰκὼν 15

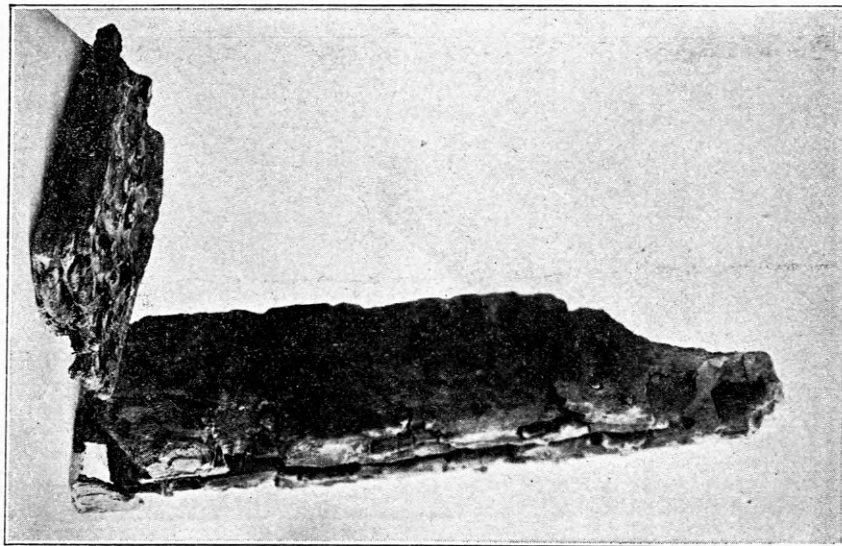
τοσοῦτον καλῆς κατασκευῆς, ὅπως τὰ λοιπὰ ἀγγεῖα.

Πλὴν τῶν πηλίνων καὶ υαλίνων σκευῶν εὐρέθησαν καὶ ὀλίγα ἐφθαρμένα ἀργυρᾶ ποτήρια κωνικοῦ σχήματος καὶ μία ἀργυρᾶ οἰνοχόσκη. Ὡς καὶ τὸ ἐν Πίν. Θ μεμονομένως εἰκονισμένον ἀλα-

βάστρινον ἀμφορίδιον ὕψ. 0,13.

Χαλκῶν ἀγγείων μόνον μικρὰ τεμάχια καὶ ὀλίγα λαβαὶ εὐρέθησαν.

Εἰς πρόσωπόν τι τοῦ πληρώματος ἀνήκεν καὶ χρυσοῦν ἐνώτιον ἀποτελούμενον ἐκ μικρᾶς ἐλλειψοειδοῦς πλακῶς ἐχούσης περίξ ἐνθέτους μαργα-

Εἰκὼν 16.

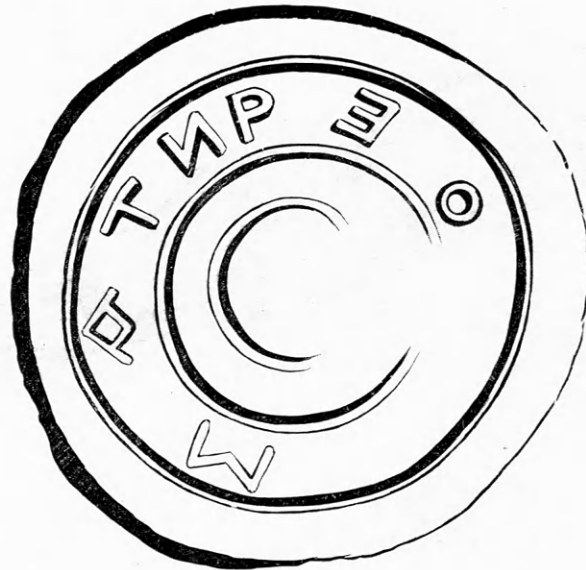
ριτοειδεῖς λίθους, καὶ ἐκ μικροῦ Ἐρωτιδέως (Εἰκ. 10) κρατοῦντος λύραν καὶ ἐξαρτωμένου διὰ κρικίσκου ἀπὸ τῆς πλακῶς. Ὅμοια ἐνώτια πρὸς τοῦτο εὐρίσκονται συνηθέστατα ἐν τάφοις ἀπὸ τοῦ γ' μέχρι τοῦ α' π. X. αἰῶνος.

Πρὸς τούτοις δ' ἀνήκεν εἰς τὸ πλήρωμα καὶ μία χαλκῆ κλίνη, ἥς μόνον τὰ ἄκρα εὐρέθησαν ἔχοντα ἀναγλύπτους προτομάς. Ἴδε εἰκ. 11-13.

Περίεργος εἶνε ἡ ἐν τῷ τόπῳ τοῦ ναυαγίου εὑρεσις τῶν ἐπὶ τοῦ Πάρ. πίν. Θ εἰκονιζομένων κερα-

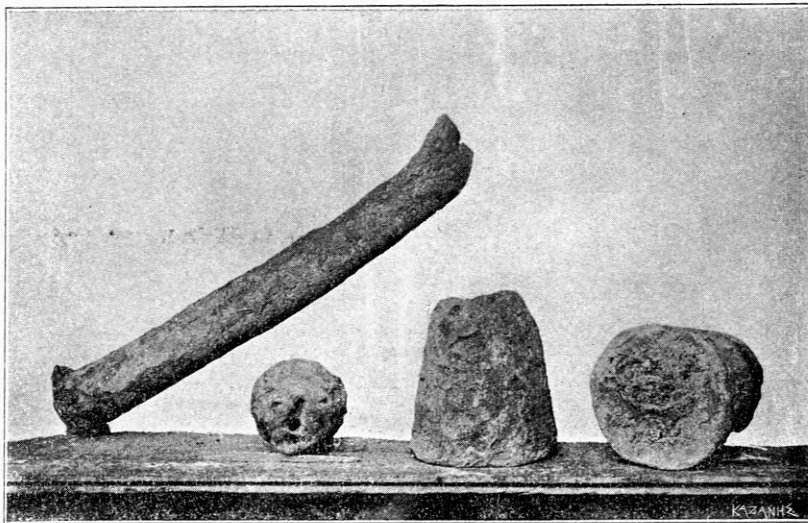
μίδων στέγης. Ἡ πρώτη (στρωτήρ) ἔχει μῆκ. 0.66 πλ. 0.57 καὶ φέρει ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τὴν παραπλεύρως διδομένην ἐν πανομοιοτύπῳ σφραγίδα τοῦ κατασκευάσαντος ἐργαστηρίου· παρὰ

τὰ τέσσαρα ἄκρα ἔχει ἀνὰ μίαν ὀπήν. Ἡ δευτέρα (καλυπτὴρ) ἔχει μῆκ. σωζόμενον 0.50 πλ. 0.15. Ὅμοίων κεραμίδων εὐρέθησαν καὶ μικρότερα τινὰ τεμάχια.

Εἰς τί ἐχρησίμευον οἱ κωνικοὶ ὄγκοι μολύβδου οἱ ἀπεικονιζόμενοι ἐπὶ τῆς εἰκόνος 17 δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ λεχθῆ· ἔχουσιν οἱ μεγαλείτεροι ὕψ. 0.21,

0.22, 0.17 φέρουσι μίαν διαμπερῆ ὀπήν καὶ ζυγίζουσιν ὀκτάδας $41 \frac{1}{2}$, $43 \frac{1}{4}$, $42 \frac{1}{2}$, καὶ ὁ μικρότερος, οὐτινος εἶνε ἀποκεκομμένον τὸ κάτω μέρος

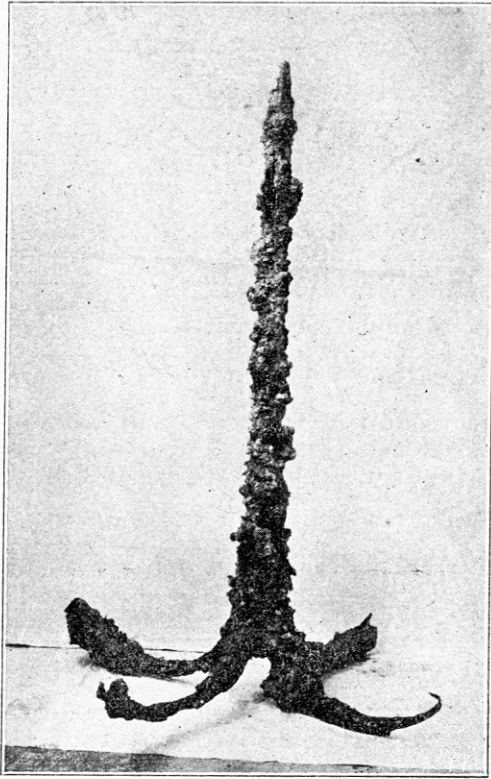
Εἰκὼν 17.

$7 \frac{1}{2}$. Ὁ ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνος παριστάμενος μολύβδινος σωλὴν θὰ ἐχρησίμευε βεβαίως ἐν τῷ πλοίῳ διὰ τὴν διοχέτευσιν ὑδάτων.

Ἄγνωστου χρήσεως εἶνε ἐπίσης καὶ ἐν λίθινον ἀντικείμενον ἔχον σχῆμα μηνοειδές.

Περίεργον εὔρημα ἀποτελεῖ καὶ χαλκοῦν τι μηχανήμα συγκείμενον ἐκ πολλῶν χαλκῶν τροχῶν, λεπτοτάτων ἐνίων, ὁμοιοζόντων πρὸς ἴτους ἐν σημερινῷ ὥρολογίῳ. Τὸ ὅλον μηχανήμα ἐμπεριείχεται ἐντὸς τετραγωνικῆς πυξίδος, ξυλίνης πιθα-

νῶς, καὶ συνωδεύετο ὑπὸ ἀλλεπαλλήλων μολυβδίνων σελίδων, ἐφ' ὧν ἐγκεχαραγμένα φαίνονται

Εἰκὼν 18.

εἰσέτι λεπτότατα γράμματα ὡς τὰ τοῦ σημερινοῦ τύπου. Τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, ὧν εἰσέτι δὲν

ἐδόθη ἡ πλήρης ἐρμηνεία, σκοπὸς πάντως ἦτο ἡ ὁδηγία πρὸς χρῆσιν τοῦ μηχανήματος, ὅπερ πιθανώτατα ἦτο ἀστρονομικόν. Ἐν τῇ εἰκόνι 14 βλέπει τις μέρος τούτου μετὰ τῆς σφζομένης ἐπιγραφῆς, ἧς τὰ γράμματα (δυσδιάκριτα λίαν ἐν τῇ εἰκόνι), κατὰ τὸ σχῆμα αὐτῶν, δύσκολον εἶνε νὰ καταβιβασθῶσι καὶ μέχρι τῶν μέσων τοῦ 1^{ου} π.Χ. αἰῶνος. Τὸ μηχανήμα εἶνε δυστυγῶς ἰσχυρῶς ἐφθαρμένον, δύσκολος δὲ εἶνε καὶ ὁ καθαρισμὸς αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ μένει τοῦτο εἰσέτι ὅπως ἐξήχθη ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης. Διαστάσεις ἔχει 0,15×0,16 περίπου.

Ἐξ αὐτοῦ τοῦ πλοίου ἐξήχθησαν ὀλίγα τεμάχια ξύλων, πιθανῶς τῶν πλευρῶν αὐτοῦ. Ταῦτα παρουσιάζουσι περιέργον τρόπον ναυπηγικῆς. Εἰκ. 15. 16. Εἶνε κατ' ἀποστήματα μικρὰ ἐγκαρσίως τετρημένα, διέρχονται δὲ διὰ τῶν τρημάτων ἕτεραι λεπτότεραι σανίδες, δι' ὧν συνδέονται τὰ διάφορα ξύλα πρὸς ἀλλήλα. Αἱ σανίδες αὗται εἶνε προσηλωμέναι πρὸς μεγαλειτέραν στερέωσιν διὰ μεταλλίνων ἤλων ἐπενδεδυμένων διὰ ξύλου. Τὸ πάχος τῶν ξύλων δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὀρισθῇ, ἔχουσι ταῦτα νῦν πάχος ἀπὸ 0.07 μέχρι 0.09 καὶ πλ. 0.15.

Ἐπὶ τῆς εἰκόνας ἀρ. 18 παρίσταται μία σιδηρᾶ ἄγκυρα ὕψ. 1.50 ἐξαχθεῖσα ἐπίσης ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ναυαγίου.

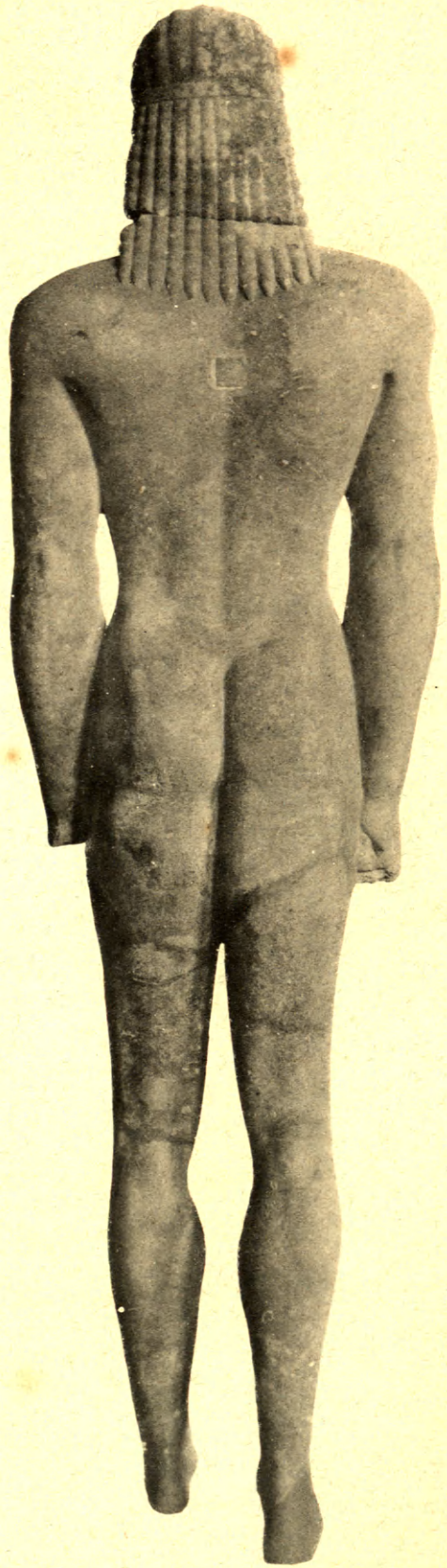
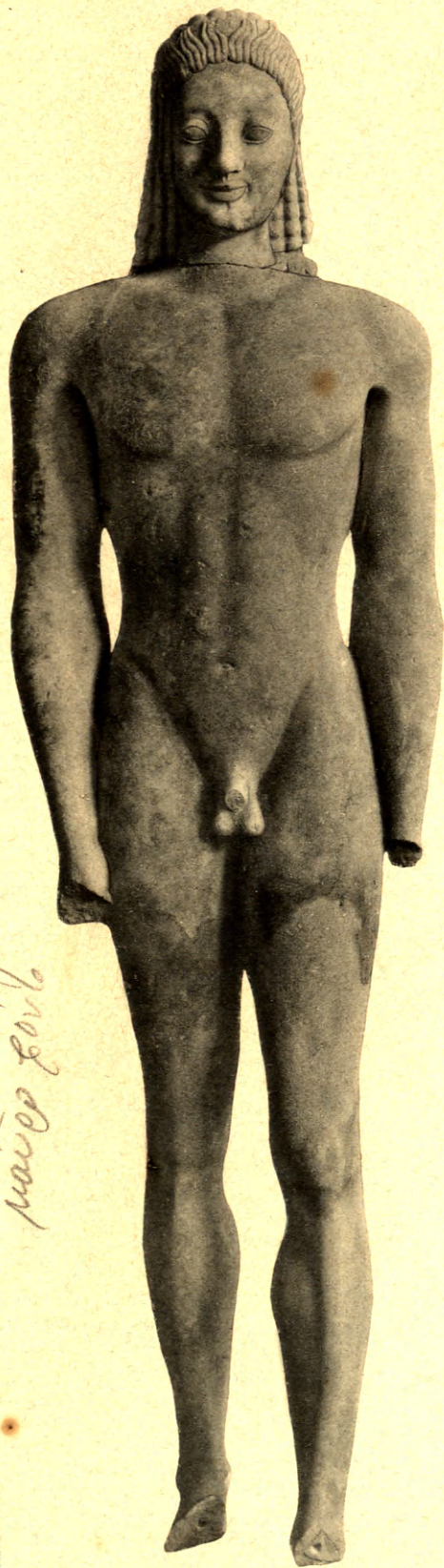
ΔΗΛΩΣΙΣ

Ἡ ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἐπιτροπὴ κρίνασα ἀναγκαιοτάτην τὴν ὅσον ἔνεστι ταχεῖαν ἔκδοσιν τεύχους τῆς Ἐφημερίδος περιλαμβάνοντος εἰκόνας καὶ σύντομόν τινα περιγραφῆν τῶν ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ παρὰ τὰ Ἀντικύθηρα ἐξαχθέντων ἀρχαίων, δημοσιεύει ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας τεύχει φωτοτυπίας μὲν τῶν κυριωτέρων, εἰκόνας δὲ σχεδὸν ἀπάντων τῶν ἀξίων λόγου ἀντικειμένων, μετὰ συντομωτάτου περιγραφικοῦ κειμένου καὶ τούτου ὅλως ἀντικειμενικῶς συντεταγμένου. Σκοπὸς τῆς Ἐφημερίδος διὰ τῆς δημοσιεύσεως ταύτης εἶνε ἡ παροχὴ ἀναγκαίων τινῶν πληροφοριῶν μετὰ τῶν εἰκόνων τῶν ἀνελκυσθέντων ἀρχαίων πρὸς διευκόλυνσιν τῆς μελέτης τούτων καὶ ἐρεῦνης παρὰ πάντων καὶ ἰδίᾳ παρὰ τῶν μὴ δυναμένων νὰ ἴδωσι καὶ μελετήσωσι τὰ ἀρχέτυπα.

κατά 1/3 παραβολή

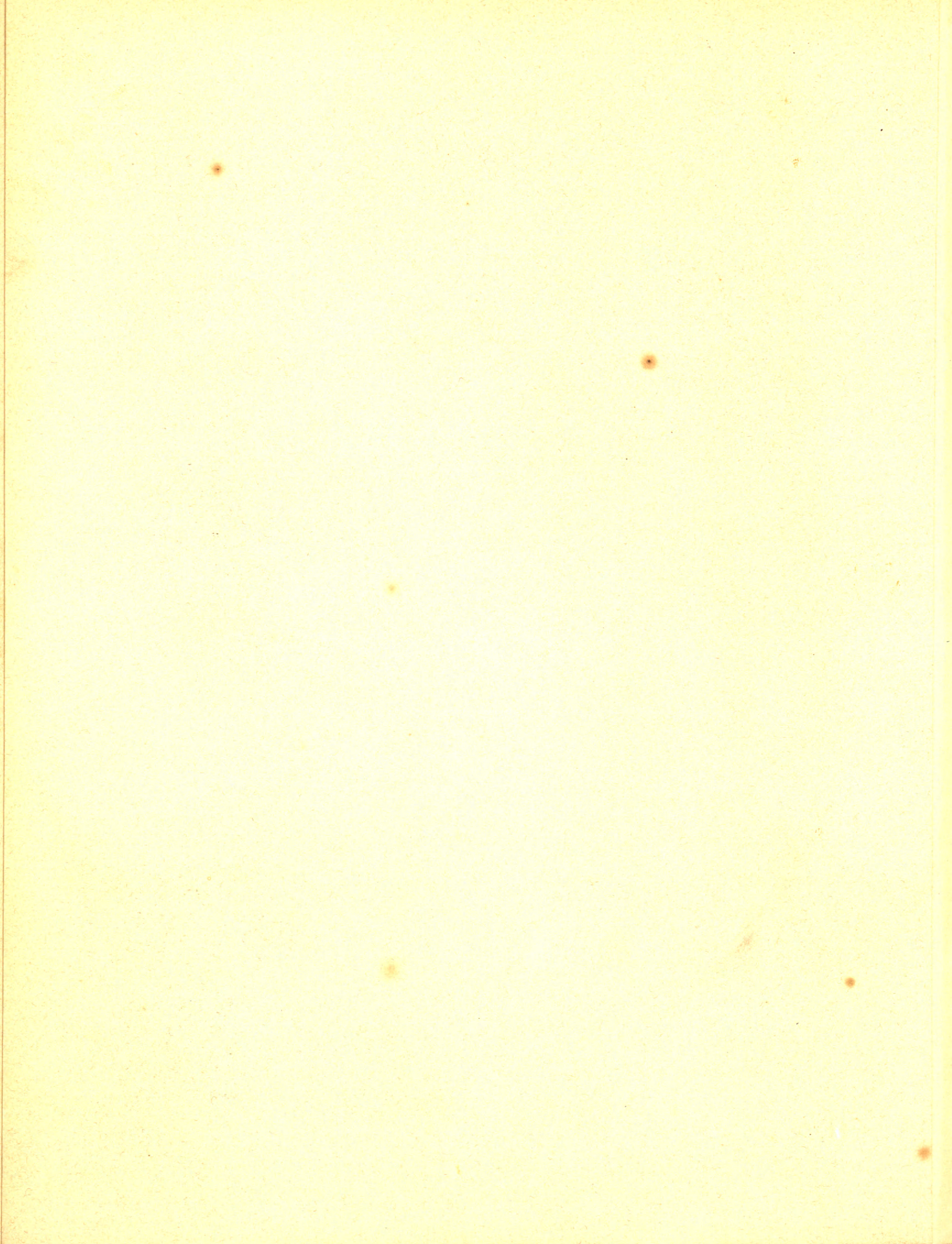
12 1/2

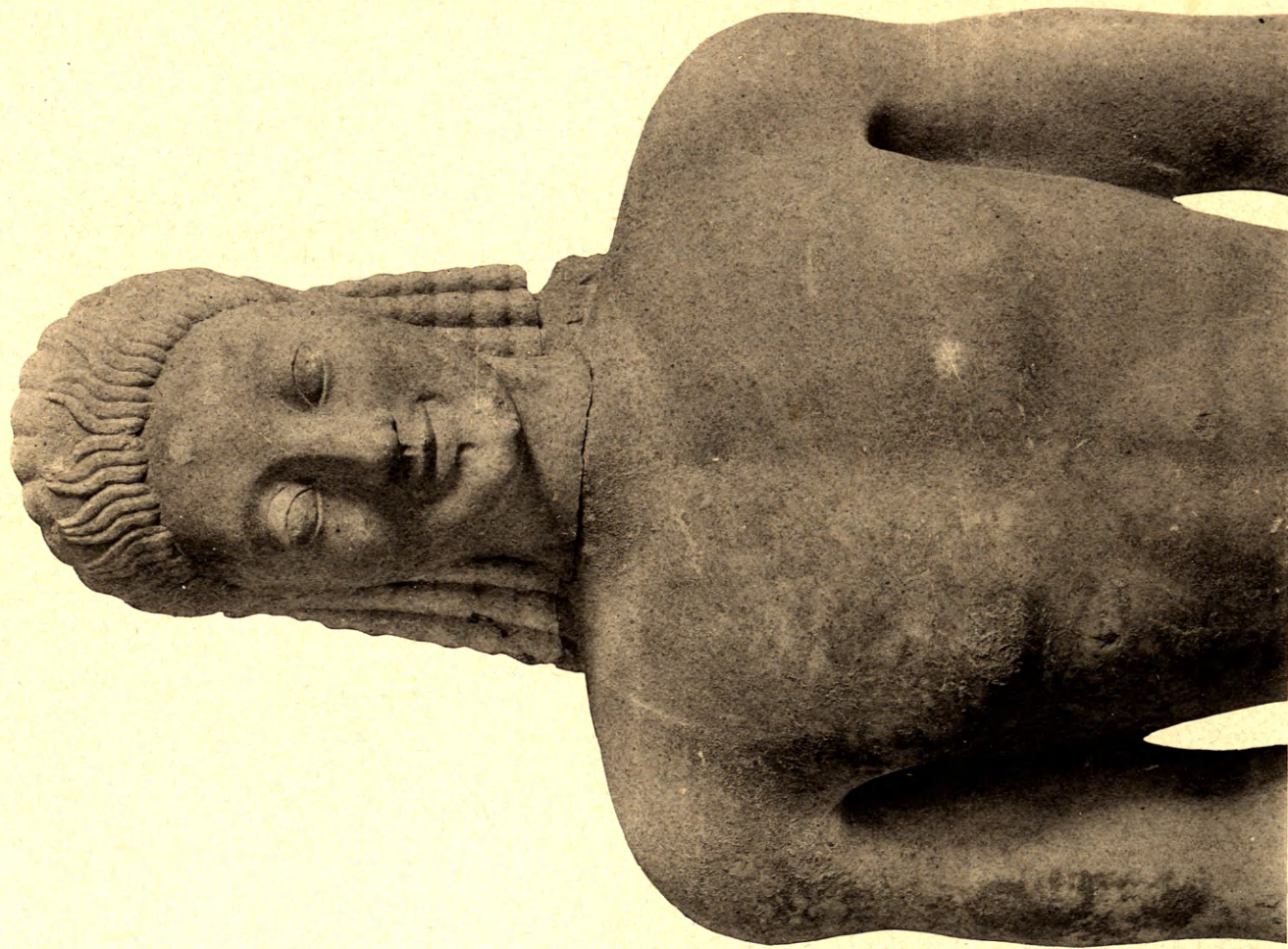
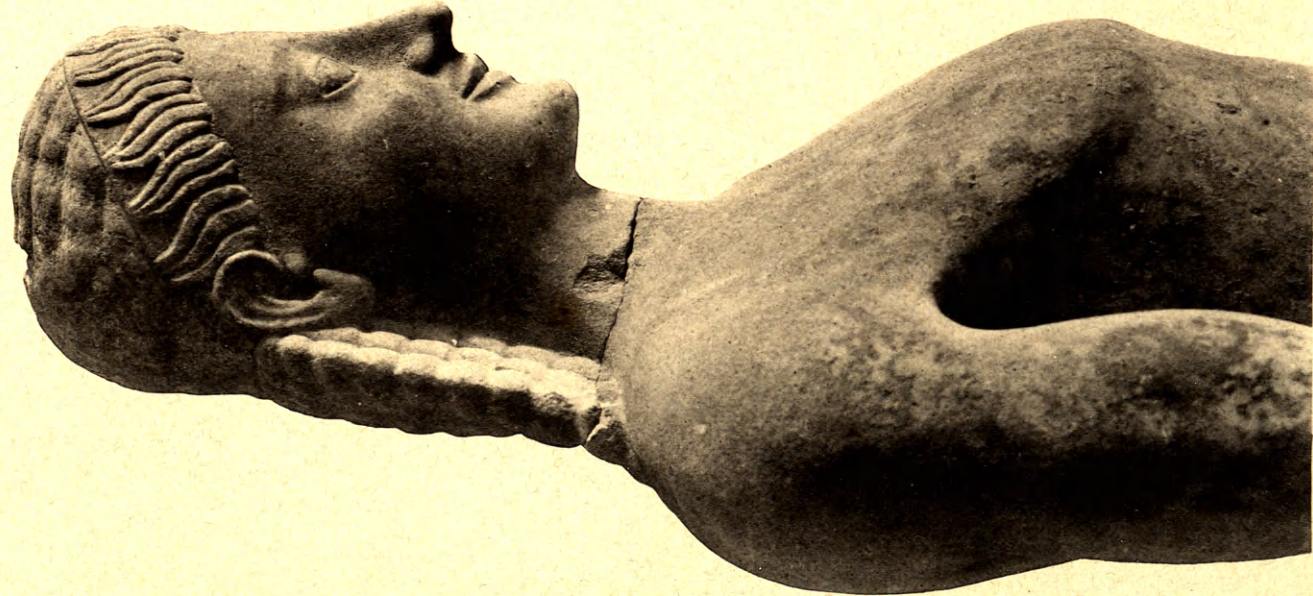
ύψος 12 1/2

μαύρο γάρβ

12 1/2

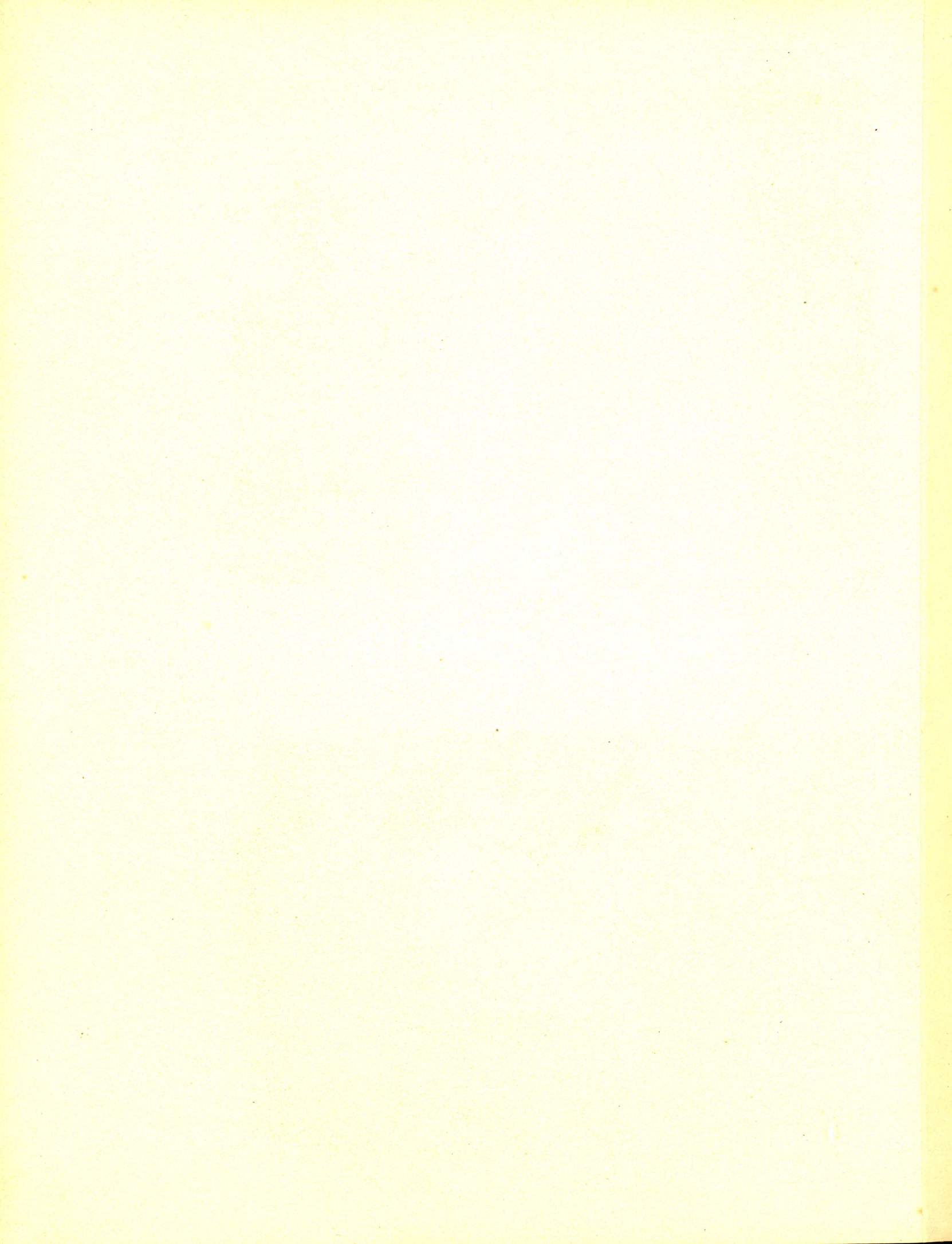
ΑΡΧΑΙΚΟΝ ΑΓΑΛΜΑ ΕΞ ΑΤΤΙΚΗΣ

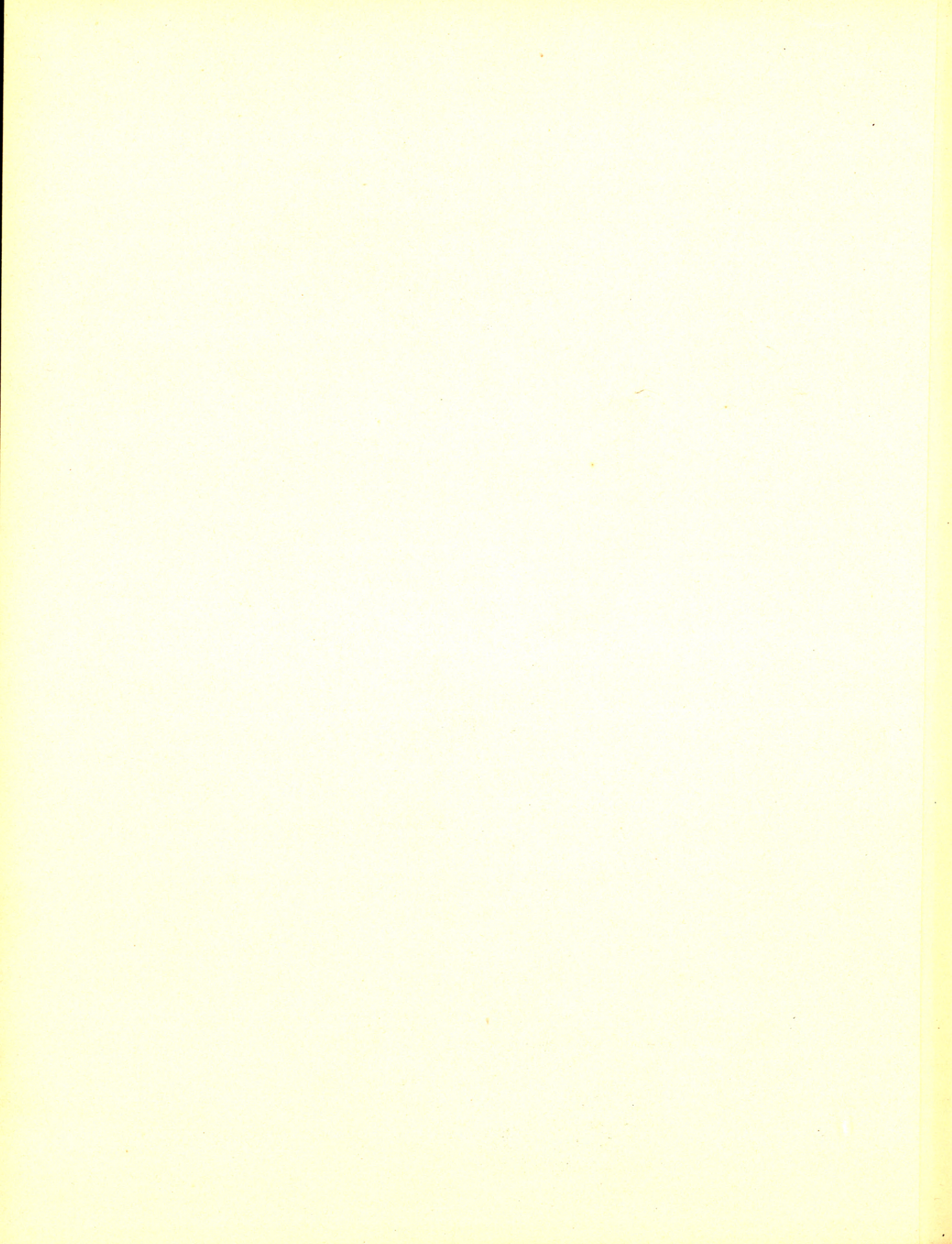
ΑΡΧΑΙΚΟΝ ΑΓΑΛΜΑ ΕΞ ΑΤΤΙΚΗΣ

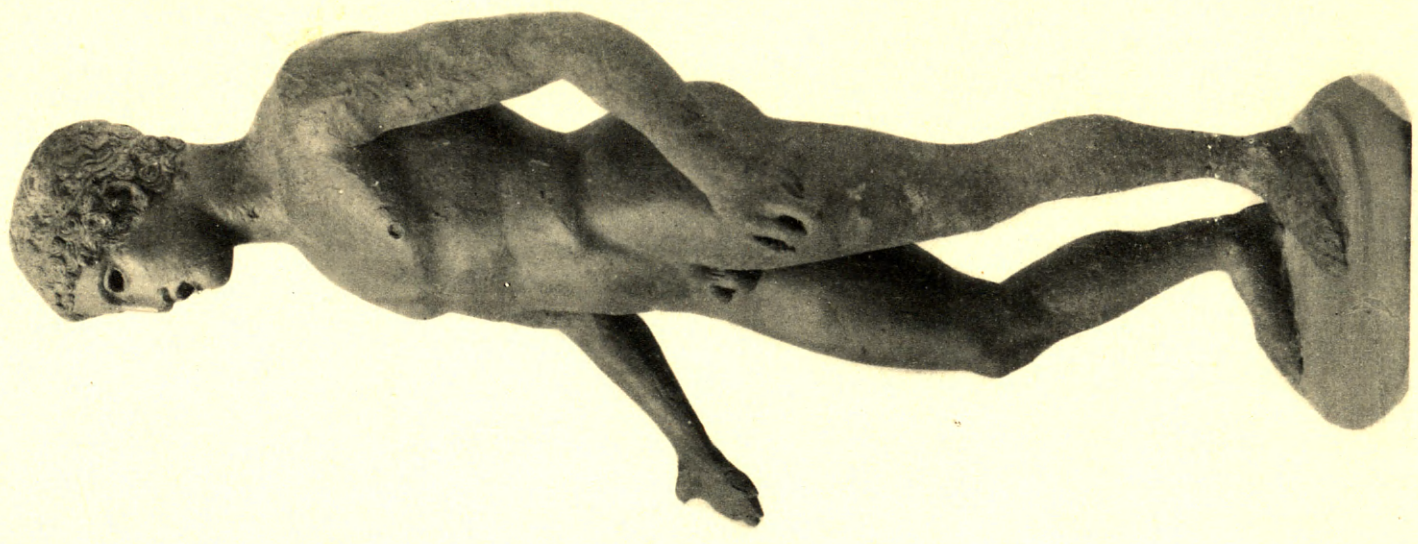
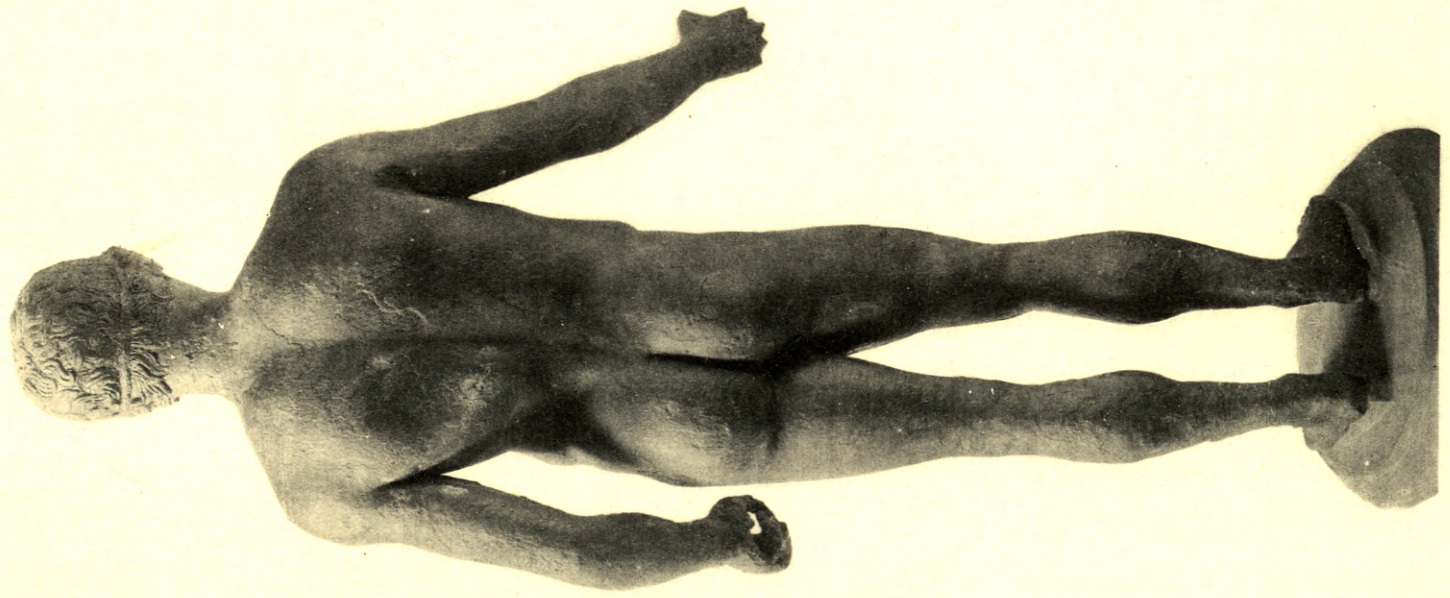
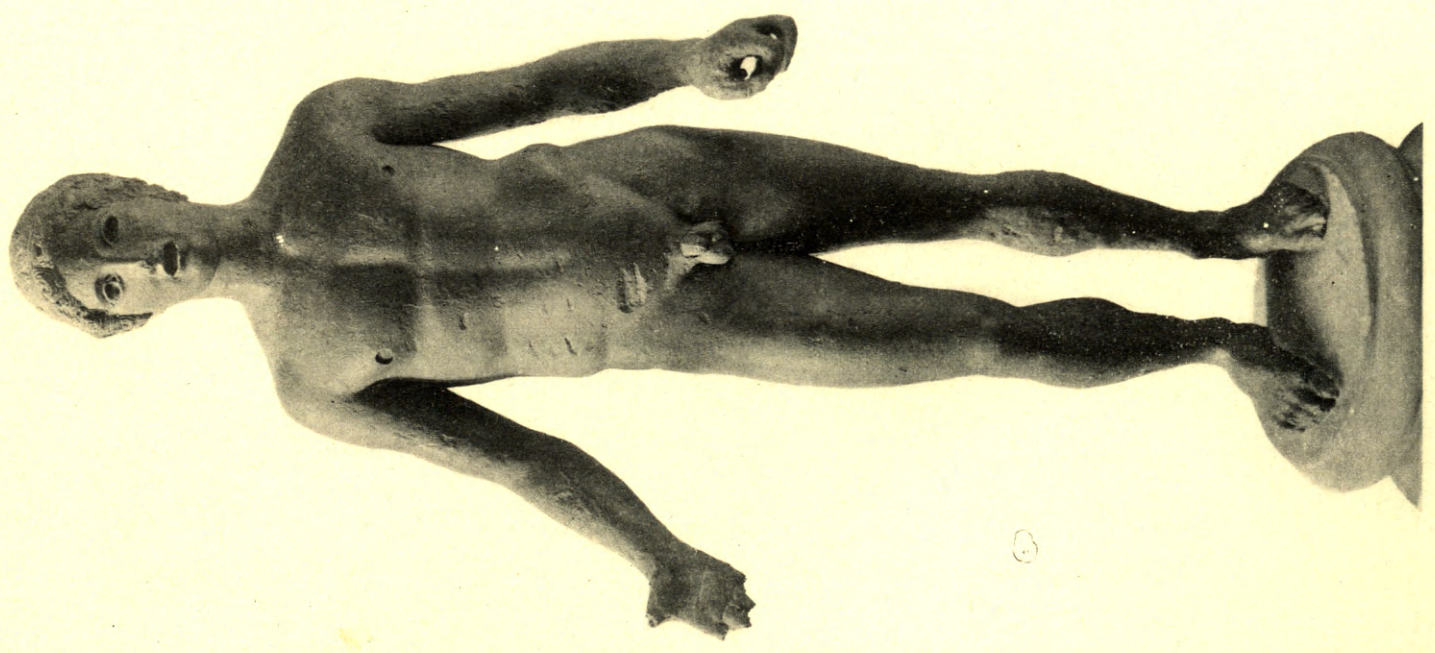

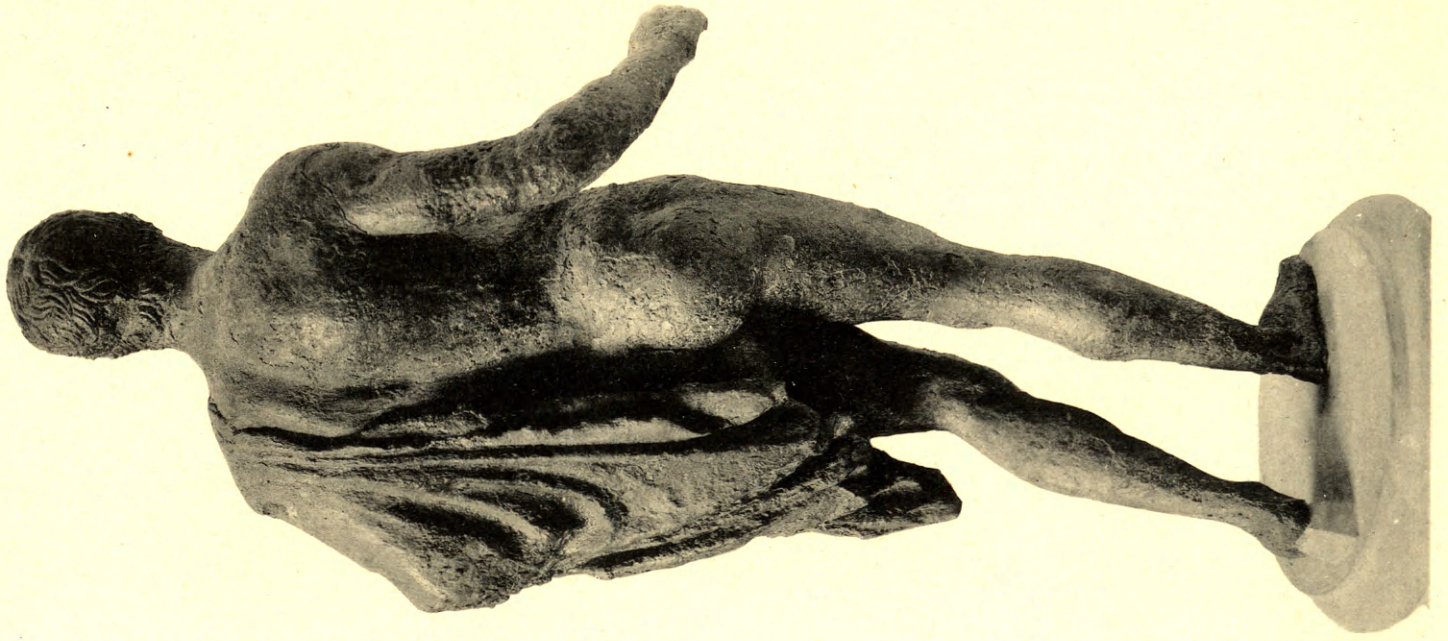
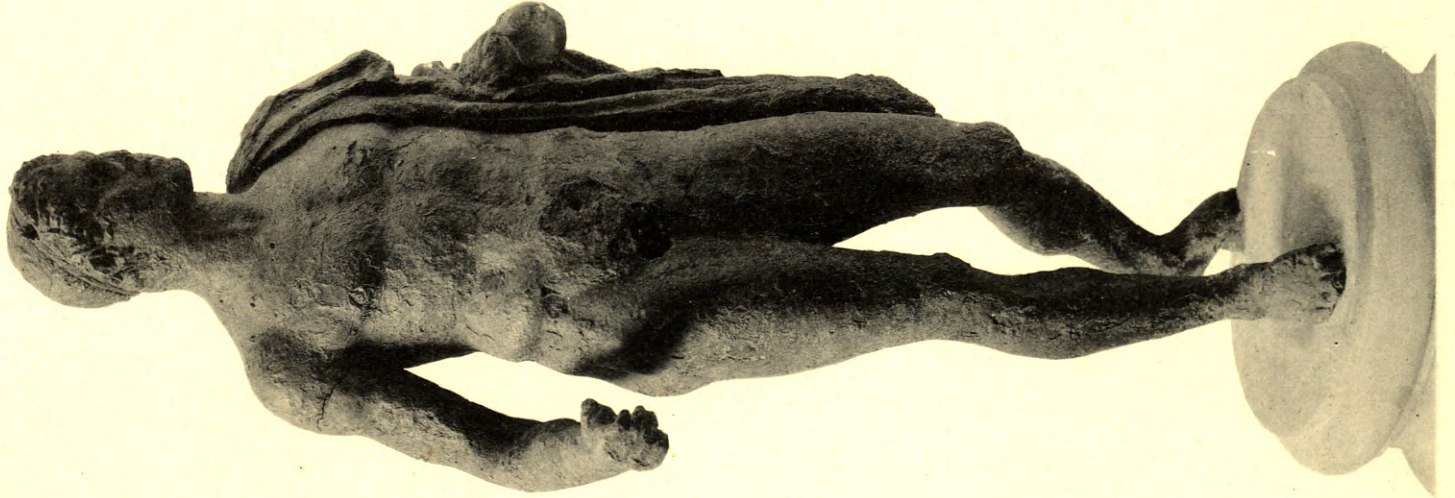
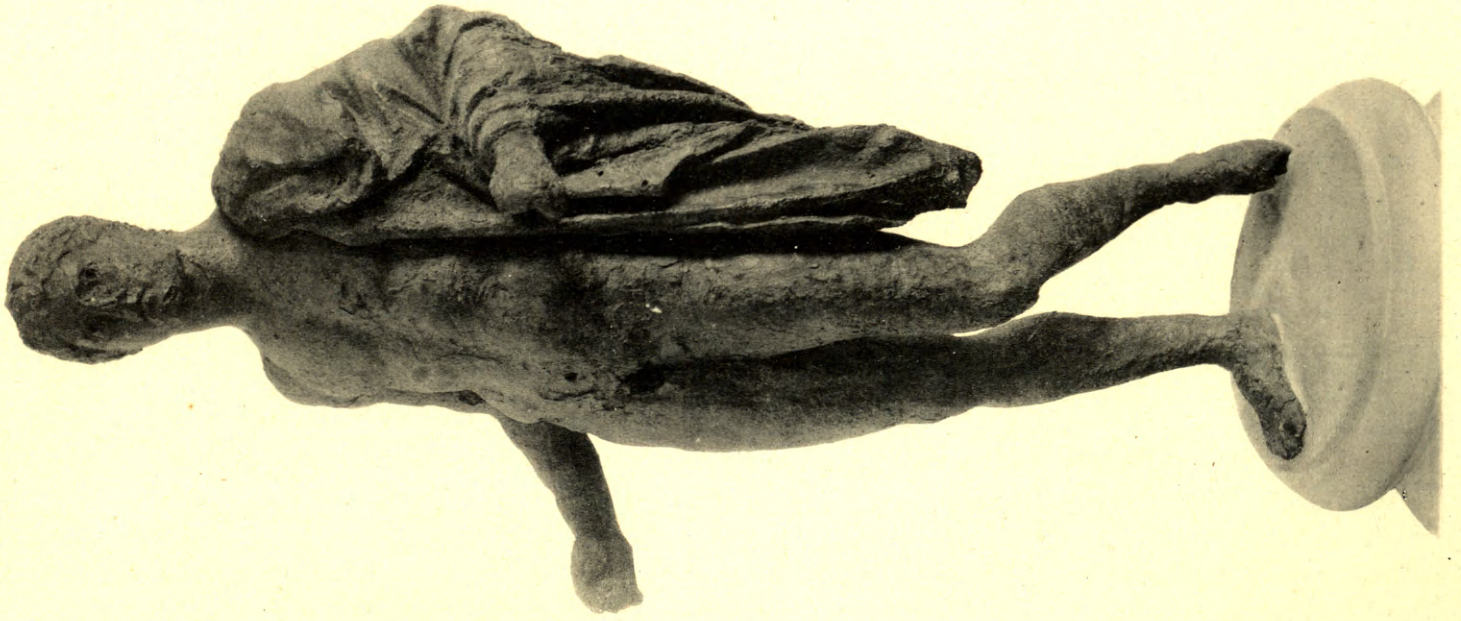

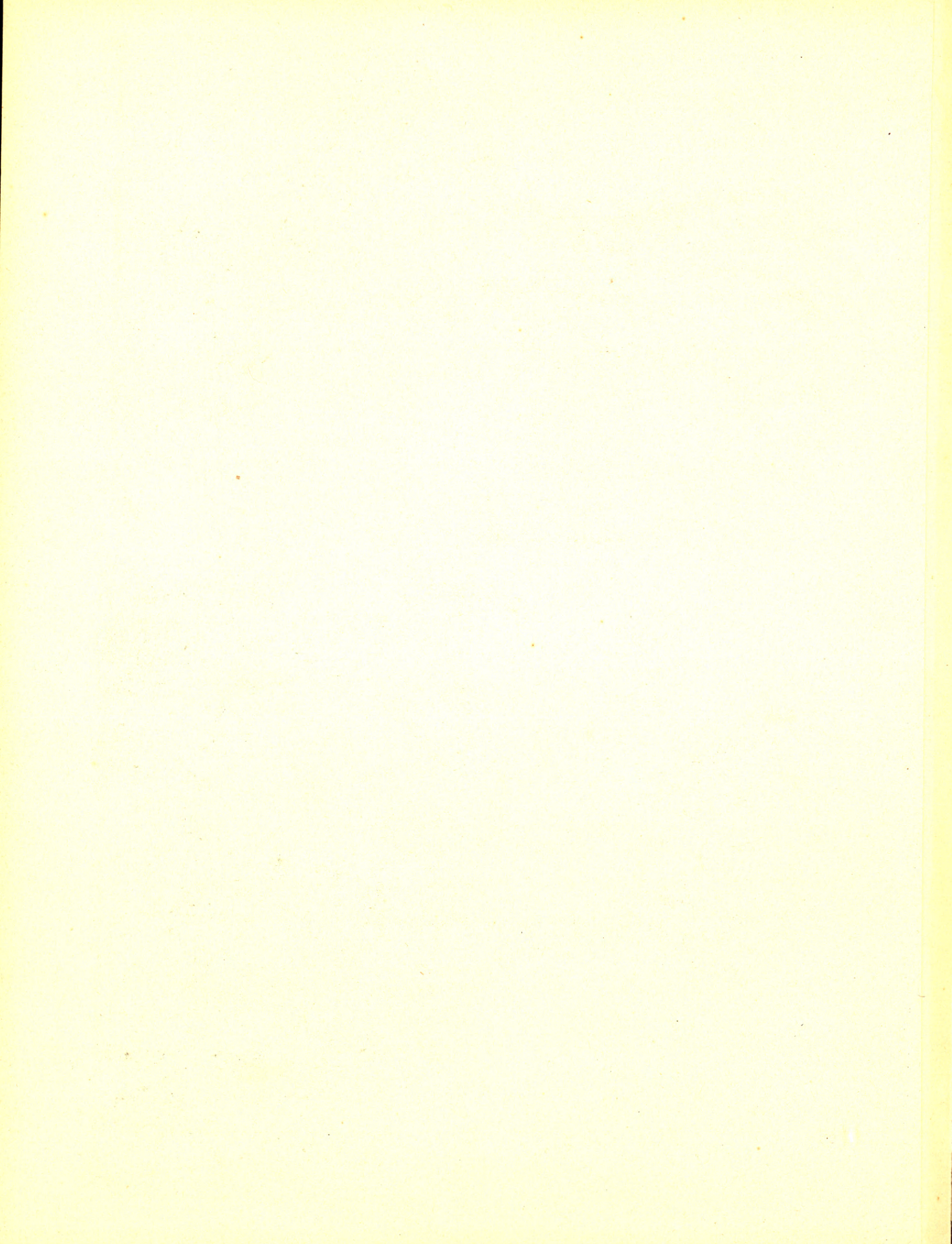

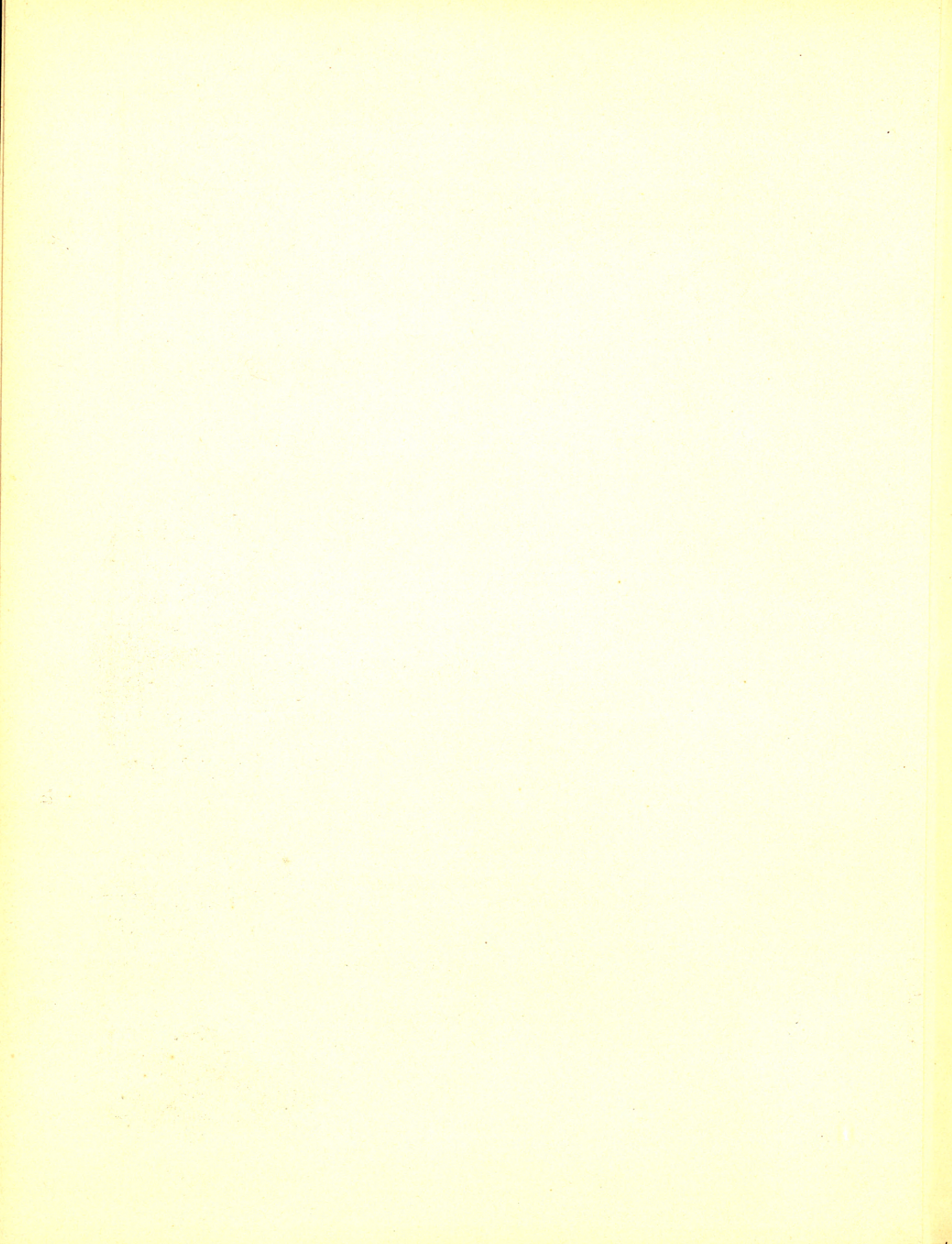

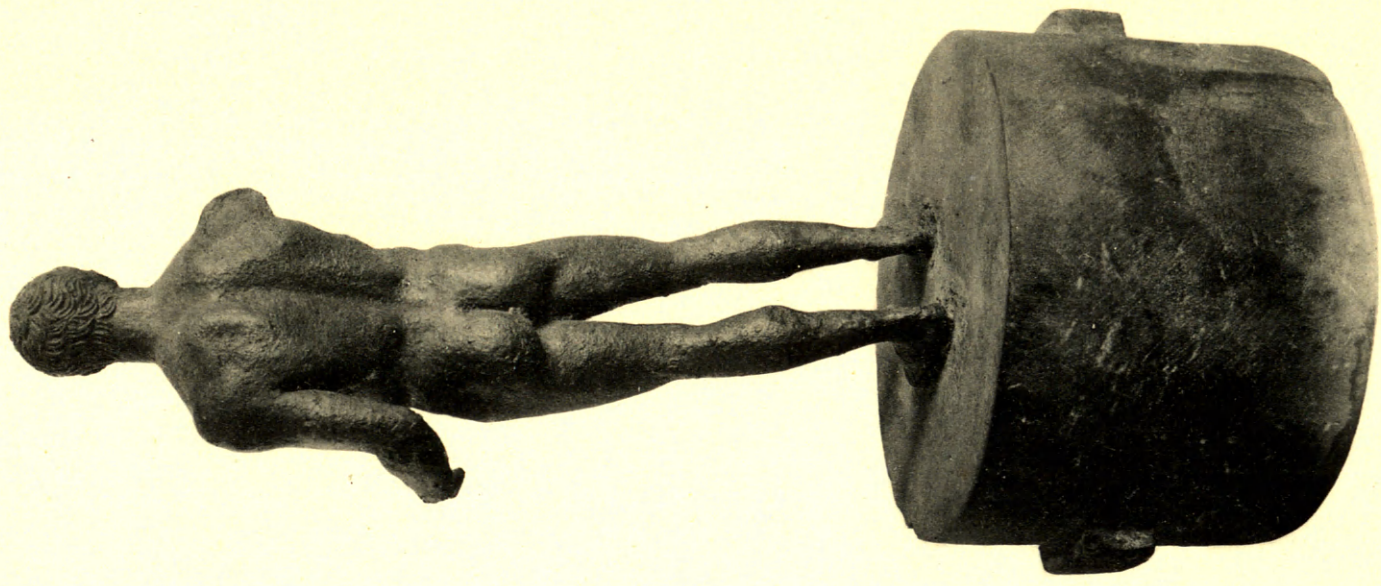
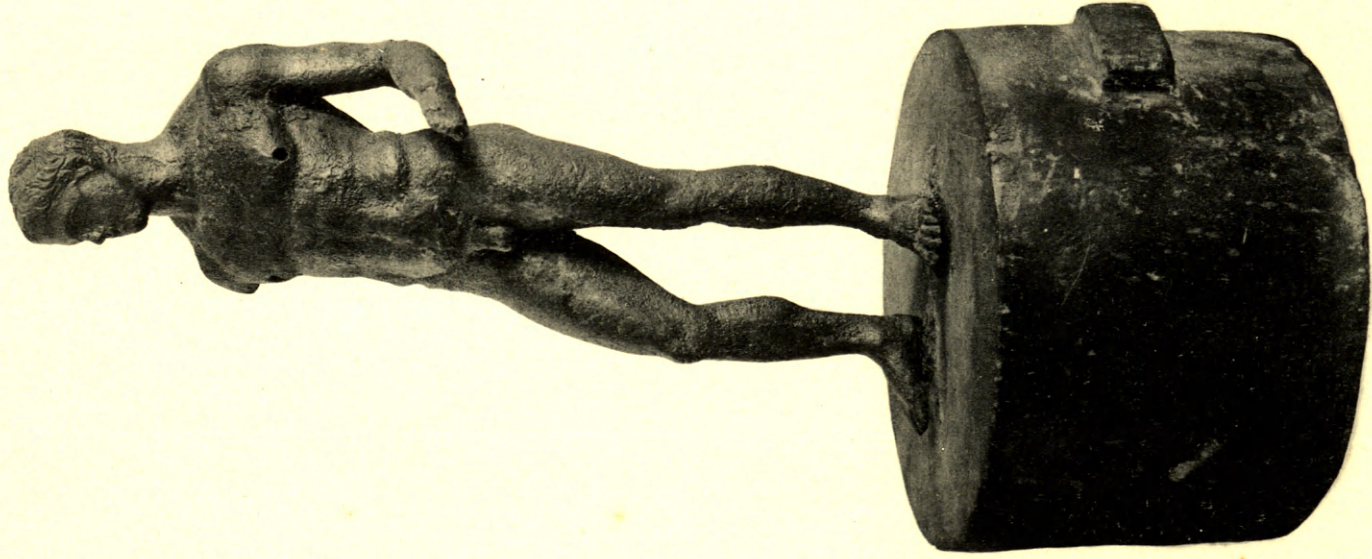
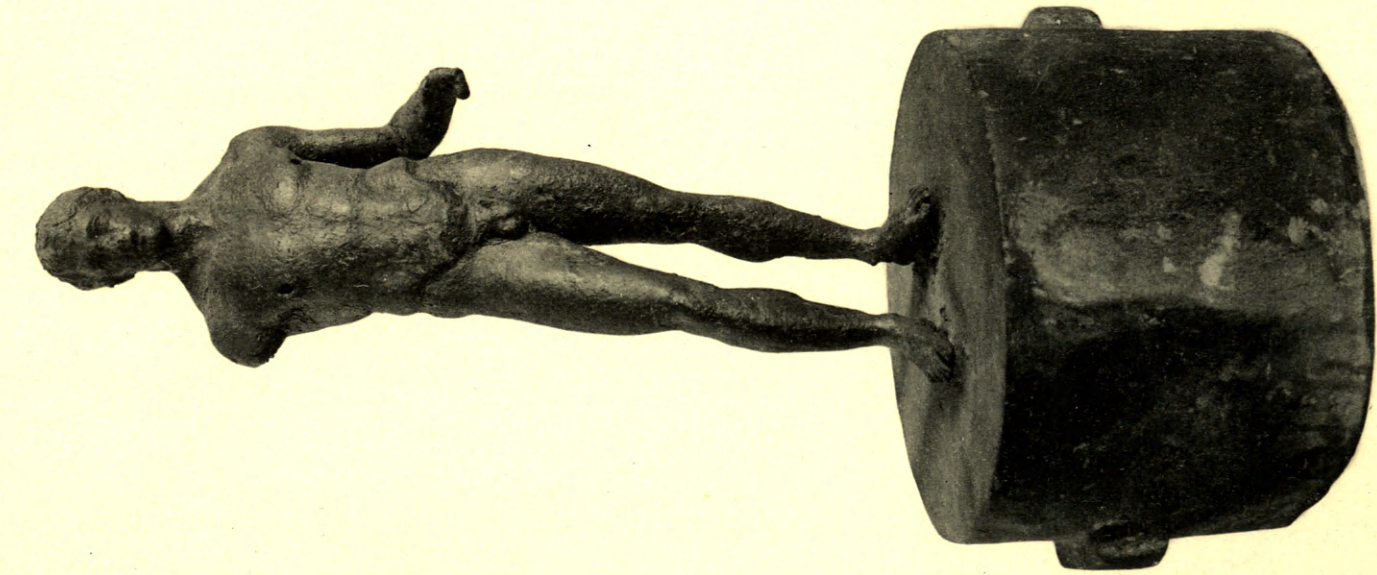

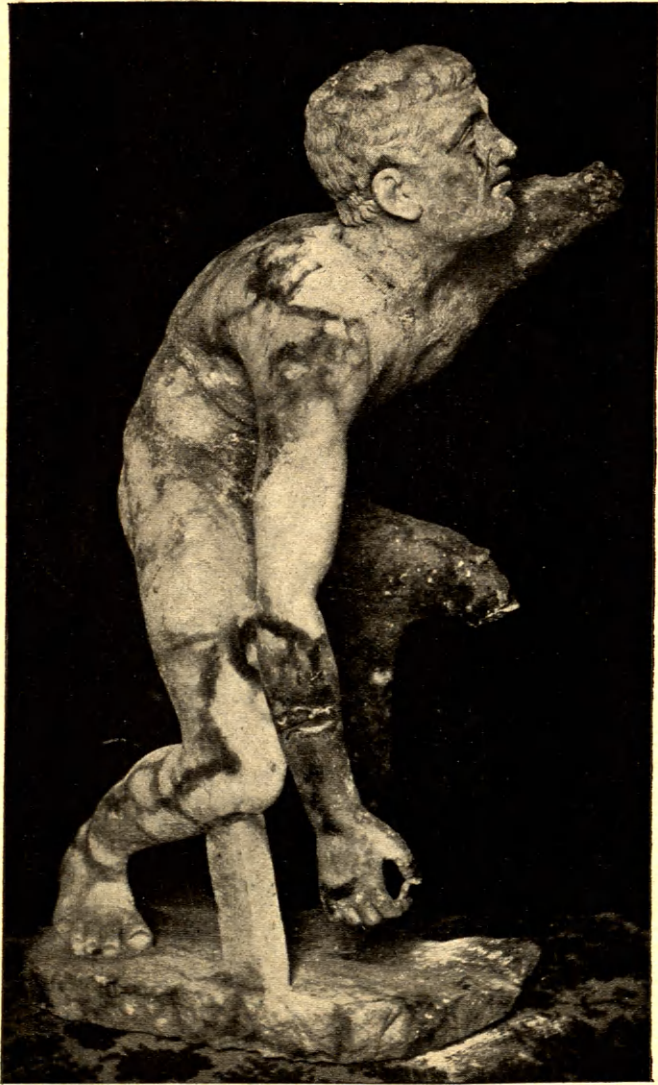
A'

B'

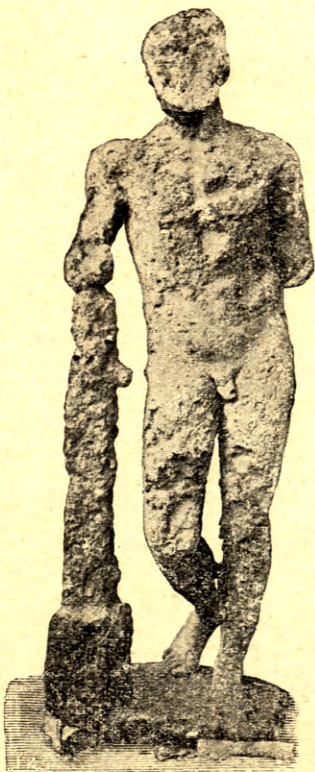

1

2

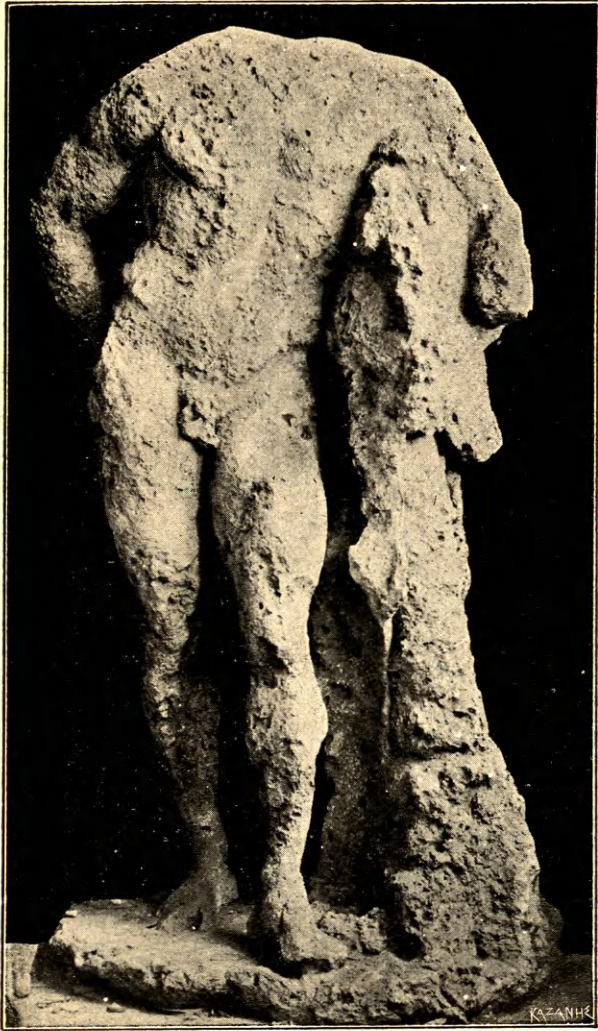

3

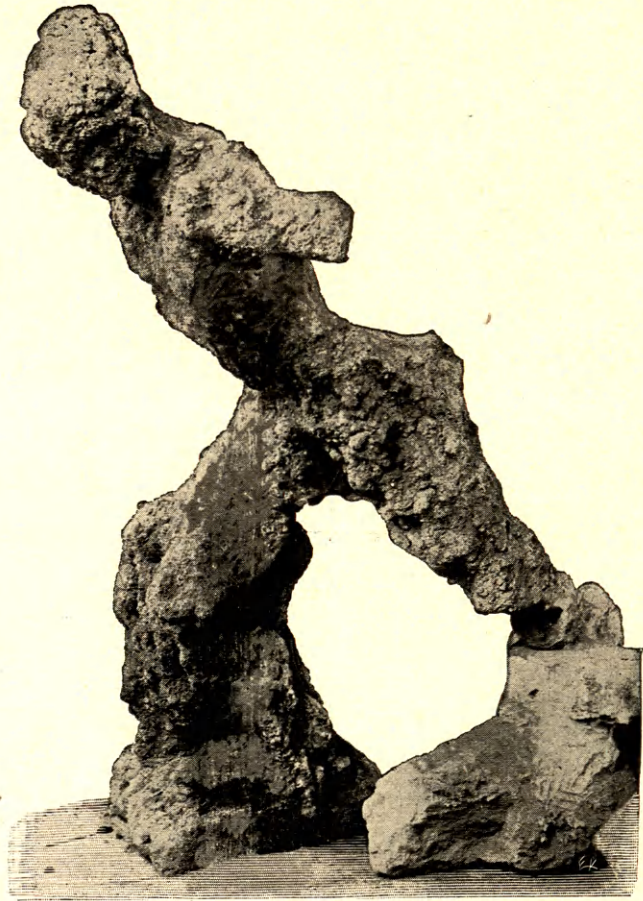

4

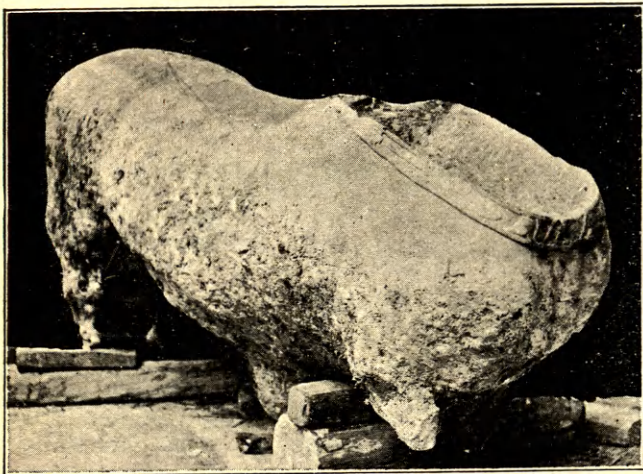
5

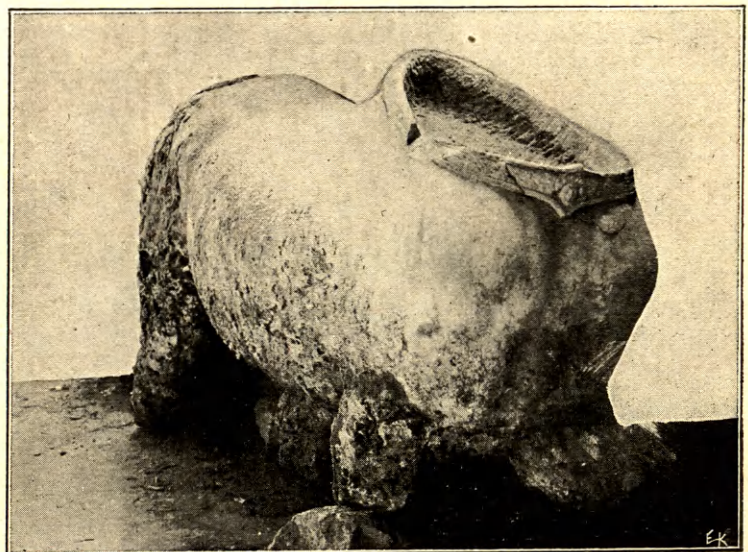
1

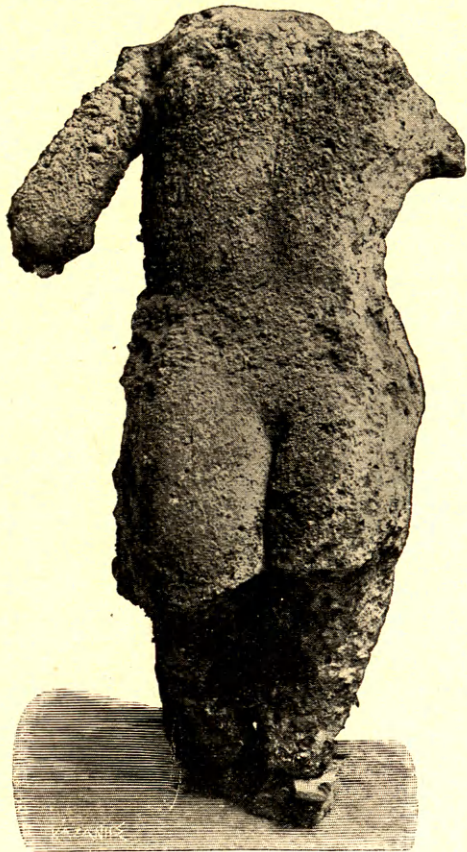
2

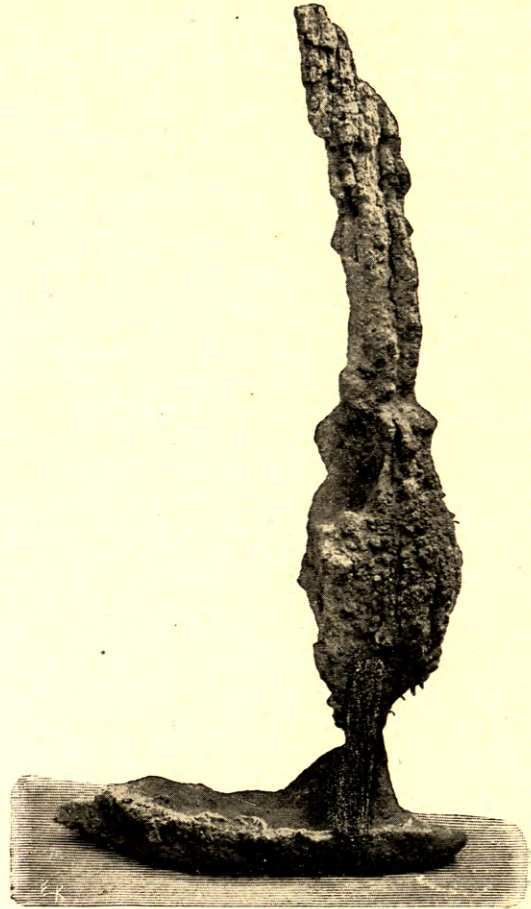
3

4

1

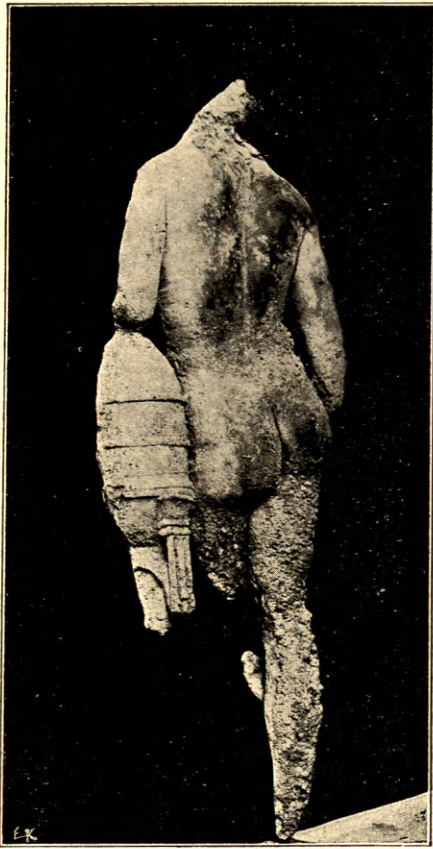
2

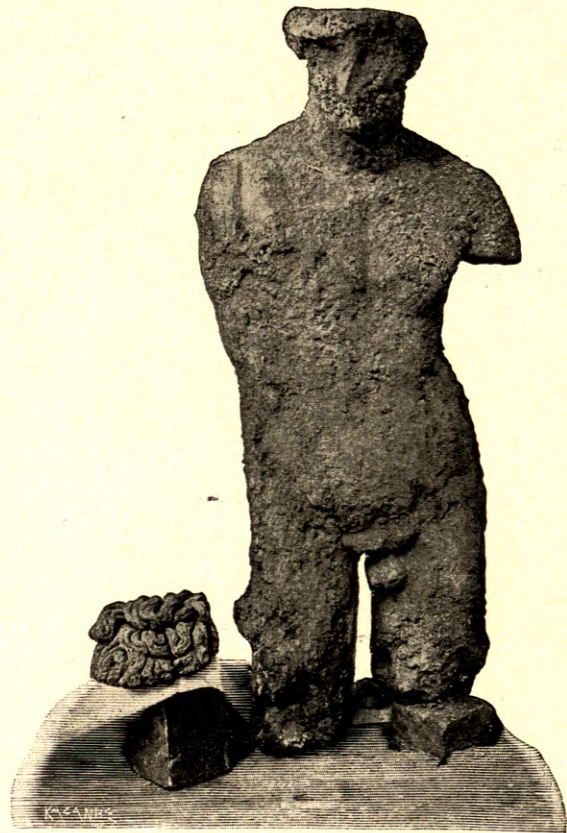
3

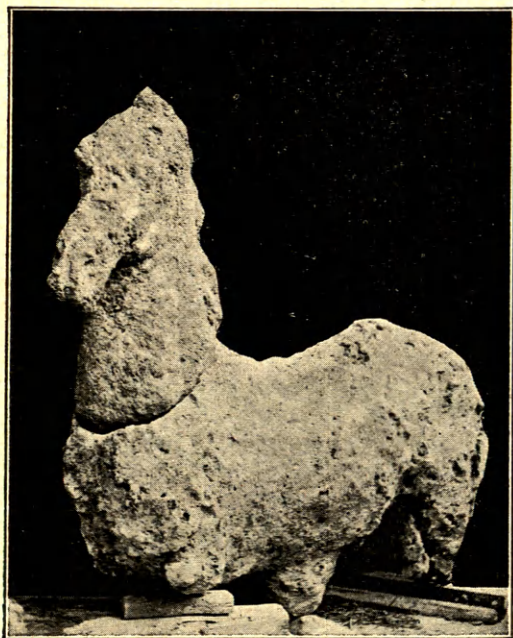
4

1

2

3

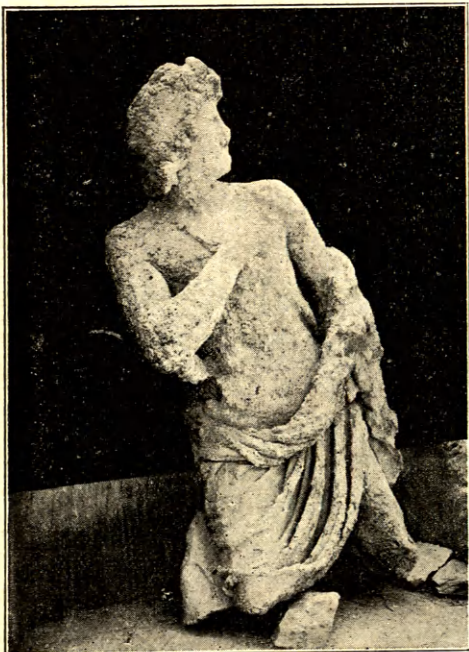
4

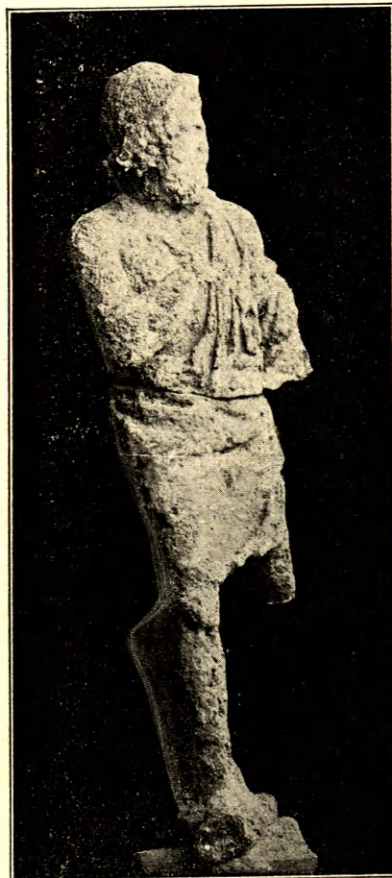
1

2

3

4

1

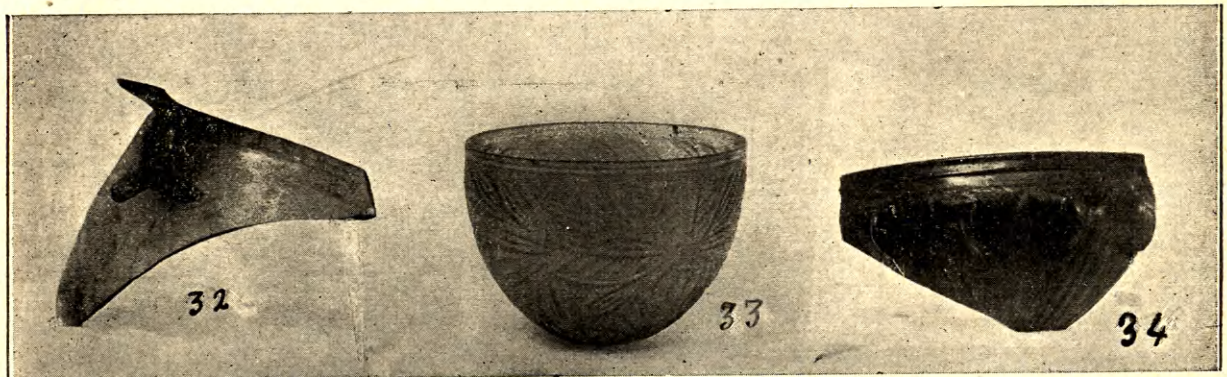
2

3

4

ΚΑΖΑΝΗΣ

